(9) ①

No 2147/5

Kernstok búcsúztató

xxxxx

1940

- 1 -

A Szinyei Társaság nevében jöttem bucsuztatni Kernstok Károlyt, a magyar festészet nagy mesterét, a nagy kezdeményezőt.

Egy ujitót bucsuztatunk, az ujabb magyar festészet egyik uttörőjét. Elszorult szivvel állunk koporsójánál.

Fiatal szelleme megszünt most továbbmüködni, de a halál ezt a fiatal szellemet most még jobban felragyogtatj előttünk.

A halál sok mindenen segit, sokaknak igazához is. Felgyujtja az ő igazát is, az ujitás igazát. Frissé teszi munkáit, élőbbé képeit, hallhatóvá rég elhalt lépéseit.

Akik pedig érteni nem akartak, most talán jobban megértik mi volt az uj, mi volt a szükségszerü, s mennyire volt élő a szellem benne. Mert a képek itt maradnak, állják helyüket, s uj világot nyitnak meg maguknak. Az ő képeit nem homályositja el leheletével a halál.

Kezdeményező volt. Uj formákért lelkesült. Szivében sejlő világ más volt, mint elődeié. Szabadabb, széttárulóbb, egyben mégis összefoglalóbb, álmokat jobban követő, elvágyakozó, röghöz kötetlenebb, de azét meghittségmenteseob és veszélyesebb is. Mert hiszen ő a felfedezők kivánc siságával és bátorságával indult utjára, harcos volt, aki azonban harcai közben is megőrizte az óhaza - a régi festészet - szokásait és magával vitte annak törvénykönyveit. Ujitó volt, de ugy, mint aki érzi az átmentés kötelességét.

De melyiket dicsérjem jobban: a művészt vagy az embert?

Szép feje, melyet most már szemünk többé nem lát, sugározta magáról az egyenes, a bátor elvekértkiáltó, de egyben a bolcs és egy élt-élvező vonásait is. Mennyi szép emberi nagy tulajdonság egy emberbe sürítve!

Idézzük vissza mégegyszer emlékezetünkbe ezt a szabad világ-ranézőt, egy boldogabb kor szülöttét, mintha egy antik görög járt volna köztünk!

Idézzük vissza az ő szabadságszeretetét, az ő elvhüségét!

Tán az ellenfél is tiszteletet érez szivében most, miután halott a harcos.

Idézzük vissza okosságát és életszeretetét, az emberit, a földdel kapcsolatot tartó meleg vonásait!

Idézzük vissza és bizzunk abban, hogy nem jöhet olyan kor, amiben ezek az emberi értékek, - az ő értékei - ne legyenek a legnagyobb értékek.

Egy késő római költő, mikor már Róma kereszténnyé lett, egy elégiában igy beszél:" Egy uj Isten győzött, - s Róma elveszett,- mondják.... de nem félek, mert amit Athén és Róma alkotott , az nem mulhatik el, mert a müvek szelleme az ember legmélyebb lényegére mutat.

Ebben a hitben bucsuzunk Kernstok Károlytól.

Bernáth Aurél.

Ms 2147/6

Hoffmann Edith sirjánál

~~Hoffmann Edith sírjánál~~

Nem jelent meg.

A pusztulás körülöttünk szörnyü méretü. Házaink szétlőve, lakásaink, ha vannak, feldulattak. Fáradtak, s koldusok vagyunk. De vane a pusztulásnak oly sötét képe, érezzük-e ezt valahol oly kegyetlenül, mint most, e drága barát sirja előtt?

A kemény sors, ami mindnyájunkat oly ostobán megtáncoltatott,- most ijeszt meg bennünket igazán. Tuléltük a borzalmakat, de szivünk oly elhasznált lett, hogy ugyszólván már részvétre sem telik. Süket fülekkel hallgatunk barátot, szörnyü sorsokat, - zókszóra, pokoli inkvizició évszázadokra hangzó történeteire alig van időnk, s türelmünk. De itt e drága hamm asszpny sirjánál azt mondjuk, - Istenem, ez már sok, amit vele, s velünk teszel.

Elmult egy korszak, ahol alig tehette valaki azt, ami szive szerint való, ahol az alacsonyrendü szellem pöffeszkedett, s most e tisztitótüz után kezdtünk éppen szétnézni hogy mi maradt, kezdtünk bizni, hogy legjobbjaink uj munkára összefognak, - s most itt kell őt látni a sir előtt, reménytelenül.

Reménytelenül - mondom, hogy ellentétet adjak, hogy jobban felélesszem emlékezetünkben azt a bizakodást, ami benne lakott, azt a sugárzó reményt, azt a tetterős élnivágyást, ami a lénye volt.

Nem tudunk tuljutni rajta, ujra és ujra kérdezzük magunkban, hogy a halálnak ily ellentéte hogy kerülhetett ide? Friss volt és erős, vidám és kitartó, a boldog élet legszebb jeleivel ékes. Vidám nevetését hallom, ahogy a nagy termeken átmegy, gyors menését, lányos kedvességét. A halál is csak ilyen kiszámithatatlan követtel jöhetett érte.

Vidámság! - mily furcsa itt erről szólni, - de ezt mutatom itt fel, jellegének ezt a drága oldalát. Mily jó volt vele lenni, nekünk barátainak, kiknek gondterhesebb volt az homloka. Áramló életakarata, nagy tudása, - mind vidámságba volt ágyazva. S van-e szebb látvány a világon, mint a derült tudás?

Még e sir előtt is ezért ajánljuk be a nagy Ismeretlennek, hálánkkal, hogy lényével megörvendeztetett, mig itt e földön élt, de végtelen fájdalmunkkal is egyben, hogy most hagyott itt bennünket, amikor minden vidámság eltünt mellőlünk.

Bernáth Aurél

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

Ernst Mirz! 1945 VI. 24.
A Dósa-szobrolep kiállítás megnyitója

39

(1)

Ms 2147/7

Miniszterelnök Ur!

A háboru befejezése után most elsőizben mutatkozik be a magyar müvészet egyik nagyobb csoportja. Legyen szabad előrebocsájtanom, hogy ez a csoport nem igényli magának a jogot, hogy az összeség nevében szóljon, - mi akik a névsor összeválogatásával voltunk megbizva inkább szellemi közösség után néztünk, s azon emberi és politikai felfogás után, amely bennünket az elmult korszakban összekötött.. Ezenfelül a magyar müvészet már tul terebélyes is ahoz, hogy ily szük keretek között bemutatható legyen.

Ha a háboru a nemzeti életünkben válaszfal két felfogás, két világ között, ugy talán a Miniszterelnök Ur nem fogja indokolatlannak találni, ha a magyar müvészetnek ezen az első fontosabb bemutatóján nemcsak a szokásos üdvözlésekre szoritkozom, hanem hangot próbálok adni azoknak a gondolatoknak is, melyek ezen politikai fordulat alkalmával bennünket eltültenek.

Az első gondolat talán szokatlanul fog hangzani az imént mondottak után. Szokatlanul, mert amig politikai életünkben uj eszméket akarunk meghonositani, addig a magyar müvészet, vagy legalább is azok, akiket a Miniszterelnök Ur itt együtt fog látni, ott szeretnék folytatni a munkát ahol abbahagyták. Ez a csökönyösségünk nem restségből fakad, nem az uj időkhöz való alkalmazkodásnak megtagadásából. Ellenkezőleg. Ugy érezzük, hogy azok az eszmék, amelyek ma politikai életünket mozgatják számunkra nem ujak, sőt, életvitelünknek, emberi magatartásunknak, amióta csak gondolkodni tudunk alkotó elemei voltak. Sőt tovább megyek, bátran merem azt állitani, hogy a szabadságnak az a szeretete, mely bennünket eltöltött, a humanizmusnak iratlan parancsai, némileg meghatározták munkáink stilusát is, bár ezt kimutatni messzire vezetne, s nem is olyan egyszerü.

Bármily különösen hangzik is, müvészetünk az elmult korszakban is megkereste és megtalálta azokat az utakat, melyeken járni

...rt, s megkereste azt a hangot, amelyre társadalmunk egyre növekvőbb rétege felfigyelt. Mint egy csodálatos kisérlet eredményét ugy említhetem meg ennek kapcsán, hogy társadalmunknak éppen az a rétege figylet fel és kedvelte meg müvészetünket, mely gondolatvilágunkkal is minden tekintetben összhangban állt.

Ebből már a dolog természetéből fogva is következnie kellett, de tudott dolog is, hogy mi az elmult korszakban,-ki jobban ki kevésbbé- a kisebbségi sors kenyerét ettük. S ha ezt megemlitem is, távol áll tőlünk az a gondolat, hogy mi az uj hazában elvhüségünkért, vagy a multban fennálló renddel való örökös vitáinkért most kivételes helyzetet igényelnénk. Mi tudjuk jól, hogy a müvészet kérdése a tetszés - nem tetszés dolga, s hogy korra, társadalomra, bizonyos fajtáju stilust, vagy általában müvészetet rákényszeráteni a legrémytelenebb dolog lenne. Azt valljuk, hogy müvészetünknek önmagáért kell helyt állnia, s ha nem tud helytállni, vállalnia kell sorsát. Amit azonban ugy érzem minden szerénytelenség nélkül kérhetünk az: a szabad gondolkodás, müveink szabad versenye, s az államhatalom előitéletmentes gondoskodása a müvészetről.

Ezek a kivánságaink különleges értelmet talán azáltal kapnak, hogy a közel jövőben a müvészet számára esetleg oly helyzetek adódhatnak, melyeknek jellege és éle egyenlőre kiszámithatatlanmk. Előrebocsájtjuk, hogy a legtermészetesebbnek tarjuk azt, ha egy uj társadalmi berendezkedés uj igényekkel lép fel a müvészettel szemben. Meg vagyunk azonban arról győződve, hogyha ezek az igények nem nélkülözik a kulturált belátást, meg fogják majd a müvésztársadalmat mozgatni, s az meg is fog felelni feladatának.

Kulturált belátás alatt többek közt olyas valamit is értünk, ami nem kivánja egyes pártok kiszolgálójává tenni a müvészeteket, hanem beletörődik annak tempós életvitelébe, s a problémák lassu feldolgozásába.

Hazánk a pártélet eleven világához nem volt szokva, most

...ig ugyancsak el lehetünk erre készülve. Müvészetünknek mérhetetlen kára származna abból, ha minden párt a maga arcát kivánná abban felismerni.

Nekünk az a véleményünk, hogy a müvészetet hagyni kell a maga utján járni, helyesebben, ha igényt támasztunk vele szemben, akkor az feladatokkal történjen.

Feladatokkal, melyeket kezdetben esetleg nem tud jól megoldani, mert köti a mult, a beléneveltség, a stilus kényszere, de még sincs más ut, ami zökkenő és esetleg évtizedekre szóló károk nélkül egyenes vonalban tudná tartani ezt az eddig oly nehezen nevelt és ~~[illegible]~~ általunk joggal féltett magyar müvészetet.

++++

S végül engedje meg Miniszterelnök Ur, hogy szégyenkezve bár, de egy égető problémánkról emltést tegyek. Nem lesz uj, amit mondani akarok, sőt ~~[illegible]~~ nb. igéretét is birjuk az elintézésre nézve- - a Müvészeti Tanácsból tudom. Hogy mégis itt, a nyilvánosság előtt szóvá teszem a magyar müvészet elképzelhetetlen sulyos helyzetét, ez azért van, mert a közvéleménytől, -ahová talán elér az amit mondok- oly értelmü megértést várunk ügyünkben, ami talán a Miniszterelnök Ur végső döntését is megkönnyitené.

Mi a legmagasabban laktunk, s a legmélyebbre zuhantunk a lejátszódott események kapcsán. Mütermeink lerombolva, kiégve állanak, s a társadalom egyénenként nem tud ma segiteni rajtunk. De tud az állam talán. Ezoterikus foglalkozás vagyunk - elismerem. Nem vagyunk közvetlenül aranyban mérhetők. S a magyar élet nem is kényeztetett el bennünket azirányban hogy nélkülözhetetlenek vagyunk. De mi a magunk hitéből élve valahogy mégis csak itt vagyunk, s nagyon jól esne tudnunk azt, hogy az ország uj életében a mi sorsunk se közömbös.

S amikor a Nemzeti Parasztpártnak megköszönöm a szives támogatást a kiállitás létrejötte ~~körül~~, ért bizonyításával üdvözlöm a ~~[illegible]~~ Miniszterelnök Urat valamint a Kormány és a pártok megjelent tagjait, és legyen szabad felkérnem a Miniszterelnök Urat, hogy a kiállitást megnyitni sziveskedjék.

1941 IV. 24
Kerepesi temetőben elmondva.

38

M. 2147/8 (1)

Réti sirjánál

A halál csapatokban repked felettünk, mint a téli táj felett a holló.. Barátok, ifju és öreg sorba kiáll, mikor már azt hittük hogy végre megnyugodhatunk, s számbavehetjük azt ki megmaradt. S pokoli tornaként, az is, aki már egyszer sirbaszállt, ujra kikél, hogy mégegyszer sirbaszálljon, s felszaggattatják vele a hegedni indult sebet.

Egy nagy tehetség, egy figyelő bölcs volt az, akit most ujra temetünk: békés, szivós, csendes és mégis bátor embert.

Itt gyültünk össze, jórészt azok, kik még bucsuzni se tudtak tőle egy utolsó kézfogással. Csatazaj közben halt meg az, ki a csendesség volt maga.

Gyász és gyász, bánat van mindenütt.. Még a tavaszt is, mely most ránkköszöntött, ugy nézzük, mint aki a ragyogáson túl a közelmúltba, a mélybe lát, valami ködös inferno mélyire, s ez az egész ragyogás csak valami idegen közeg, s emlékeinkben él csak, hogy valamikor mi volt.

Tompultak az emlékeink. Értékeinket, melyeket a magunk szelleme egykor rokonként üdvözölt, melyek ezer megfontolás és a tiszta inspiráció talajából nőttek, ma vaksi szemekkel pislogjuk, visszakivánva azt a régi lelkes szemet, amely az életbe igaz értelmet látott, s az érték fogalmát értéknek hitte.

Igy állunk Réti sirjánál is, koldusokként [illegible]. Kutat merre helyeztük alakját, szellemét, régi meglátásainkat róla, hogy müvéről, jelleméről miként szóltunk egykor. Oly szánalmasok vagyunk, mint aki azon töpreng, hogy vajh hogy sirattuk volna egykor.

Ms 2147/8

De ha má r a sok bajtól tompult is az agyunk, még igy is tisztán áll előttünk élete. Képzeletünk még elővarázolja finom alakját, s azt a sok személyi jellegzetes vonást, gesztust, amiből az ember áll. Figyeljük őt lakásán, iskolán, munkája közben, s szivünk egyre nehezebb lesz, ily egyedülálló ritka ember tüntén.

Olyan áthatoló csendesség ült benne, amilyenben a nagy müvek szoktak foganni, s amellett éber figyelme volt mindenre ami szellem. Szelleme áthatolt a legmélyebb összefüggéseken, csodás leleménnyel bogozta mesterségünk titkát, s amennyire idő, kor, s erő engedhette, időtlen megfogalmazást adott.

Alapitó volt, müvészetünknek egyik szép korszaka függ össze nevével. Festő volt, társ-megteremtője egy szép honi iránynak, s a maga nemében bátor forradalmár.

Páratlan tanitó volt, okos és müvelt. Mi tanitványok, kik többen itt állunk, erről hitet teszünk. Ha önhitt ifjuságunkban egy időre el is szakadtunk tőle, visszataláltunk hozzá mint barát.

Ha a kedves órákra gondolok, melyekben ilykép vele együtt ültünk, okos beszédjére, s ha átható érdeklődésére emlékszem, — elszorul a szivem.. Ezek, az ilyen órák tették régi életünk kincsét, ahol tálemelhettünk a napi gondon, s a világi zavaron.

Erre a kedves barátra hivatkozom végül. Idézem emlékét, a segitő, okos, s meghitt barátnak. Müvei immár megbeszélt önálló utjukat, de barátsága emlékét nekünk kell őrizni tovább.

Bernáth Aurél

(37) (40) ①

A képzőművészet időszerü kérdései
/Előadás a Galilei körben/ 1945. ápr. 24.

Ms 2147/9

Lakásom romjai közt keresgéltem éppen, mikor két fiatalember rámtalált és felkért, hogy tartsak ~~egy~~ előadást a Galilei körben valamilyen képzőművészeti problémáról. Először nem akartam hinni füleimnek. Festészetről beszélni most ....-gondoltam, ez nem lehet nagyon helyénvaló. Csak nem képzelik ezek a fiatalok, hogy stiluskérdések most érdekelnek valakit?! Nem a magam sorsából indultam ki, de az utcák akkor még néptelenebbek voltak, a köruti zsibvásárnak akkortájt még csak az előfutárait lehetett látni. Hogyan beszéljek én a festészetről, mikor az magamnak is oly messzelévőnek tünt fel, mint egy távoli csillag. Különben is oly közönyös voltam az élettel szemben, mint aki már nem tud védekezni a nehézségek ellen. Közönyös, és nem voltam kiváncsi semmire, befogadásra, mint közlésre képtelen. S még emlékszem, éppen a két fiatalember jövetele előtt nevettem magamban, amint a törmelék között egy papirlap kerülve elém, hirtelen visszaemlékeztem egy könyvre, melyet alaposabban olvasni akartam,- az angol festészetről. Milyen csodálatos világ volt az,- rémlett fel a kép- este lámpánál olvasni egy intim témakörről, amely ugyan nem kirakatszerü, de mégis vonzó. Elfinomodtunk -gondoltam, ahogy ásóm nyomán a salak ujra befödte a papirlapot. Elfinomodtunk, s most valami darabos nehéz élet jön, alapvető kérdéseivel, s ha müvészet lesz, akkor ormótlan problémák támadnak fel, melyet mi már csak messziről fogunk nézni, s bizonyos részvéttel a fiatalok iránt, hogy nekik is mennyi küzdelembe fog kerülni, mig kiigazodnak a hangos igényekkel fellépő teóriák között, amig finomitani, müvelni tudják azt a darab földet, amelyen lábuk esetleg megkapaszkodott

S most már itt, irás közben meditálva keserü nevetésemen, továbbra is azt látom, hogy nem kivánom olvasni Borenius könyvét az angol festészetről, mégha megmaradt volna is. Más lett a szemem. Összeolvadt, összelapult minden, számomra ~~nincsenek~~ régebbben oly jeéentős kérdés. Nincs igazi volumenje érdeklődésem régebbi tárgyainak. Tudom, hogy változatlanul megvannak, itéletem se fordult ki sarkaiból, de hiányzik az a nagyitó a szemem elé, ami jelentőssé tenné azt, amivel foglalkozom. Mintha valami elveszett volna, mintha valami összezsugoritotta volna világomat. Ugy érzem magamat, mint a csiga, amelyik tul nagy ütést kapott csápjaira, s most nemcsak ezt az érzékszervét huzza be, hanem egész testével betakarodik házába.

dőszerü kérdése...

A festő roppant érzékeny időmérő, mesterségének természeténél fogva az. Mesterség, mely ennyire a tetszés kényének hátán él, ilyen zord időben egész létének alapjait láthatja inogni.

Ilyen elemi katasztrófáknál egyszerre más lesz az ember szeme. Ráeszmél önmagára, kortársait, légkörét, más világitásba kerülvén máskép látja, olyan fénynél, amilyenhez szeme nem volt szokva. A festők kicsinyben jól ismerik ezt az érzést. Nem egyszer láttam már, hogy képeiket letakarják, mikor azokat a kiállitásra szállitják. Ezt nem az utca porától való védelem miatt teszik , hanem hogy elkerüljék a látását annak az elviselhetetlen versenynek , amit a forgalmas utca, az éles napsütés támaszt.

Mintha valamii elemi csapás zudult volna ránk, a festészetre. De ha már ránkzudult, használjuk ki talán ezt az éles világitást arra hogy szétnézzünk portánkon.

+

Egy korszakba, bizonyos fajtáju társadalmi berendezkedésbe, amely ugy ahogy funkcionál a müvészet beleszervesedik. A festő, ha viszonylagos nyugalma van, felépiti abban a saját világát, amennyire szellemének, fizikumának természete engedi. De a társadalmi berendezkedések válságakor egyszerre olyan távlatot kap munkájához, amilyent semmiféle kiállitás, vagy képeinek idegen környezetbe való vitelekor nem tud elérni.

A festő létalapjának válságát nemcsak az anyagiak teszik. A tudat után kapkod, hogy vajjon szükség van-e rá egyáltalán.

Ilyen elemi problémák felemlitésére annál inkább kényszeritve vagyunk, mert a hazai talajt oly jól ismerjük. Ha békeidőben ugyszólván rá kellett akasztani a nemzetre a müvészeteket, mi lesz most, amikor anyagiak, szellemek egyszerre összeroskadni látsznak.

Ugy érzem jogos az ilyenfajta aggodalom, ~~nak a felemlitése~~, mert heroikus volt még igy is az a küzdelem, amivel eddig jutottunk, hogy egyáltalán magyar müvészetről beszélhetünk. A Nemzet szellemének igazi fentartói, de a politikai hatalom birtokosainak rétegei is -nyiltan kimondhatjuk- müvészetellenes volt. Helyesebben, csupán eltürt maga mellett valamilyen fajtáju müvészetet, de annak nevelésében alig vett részt. S ha el is ismerem azt, hogy szegény nemzet lévén messzire nem kalandozhattunk, s ha tudom is, hogy egy állami felépitésben harmóniára van szükség, mégis azt kell mondanom: csoda hogy ennyire vagyunk. Nem utópia-e vajjon, hogy egy politikai fordulat, amilyen most közvetlenül mögöttünk van más helyzetet teremt? Bizhatunk-e abban, hogy az uj társadalmi rétegek hatalomra jutásával változni fog a helyzet? S ha magyar betegség volt a müvészeteknek

ez a sarokbantartása, vajjon milyen biztositékunk van arra nézve, hogy most mindez máskép lesz?

Munkásság és parasztság, e két társadalmi réteg az, amelynek vállain minden valószinüség szerint jövőnk nyugodni fog. S e két társadalmi réteg, még a politikai hatalom birtokában sem lesz abban a helyzetben, hogy akár részben is átvehetné a polgárság régi szerepét, legalább is a régi formák között. A polgárság, mégpedig a polgárságnak az a rétege, mely eddig a sorsunkkal a legjobban össze volt kötve, anyagi erejében ugyszólván teljesen szét van zuzva. Hogy ebből a romlásból mennyi idő alatt tud talpraállni egyenlőre nem kiszámitható. Az is kérdés még, hogy jelenlegi életformáit egy esetleges további politikai fordulat meghagyja-e, s ha nem, ugy hogy tud az ujban elhelyezkedni. A jelenlegi mondhatnám köruti fezőr-világnkól nem szabad magunkat elvakkittatni ~~hagyni~~. Ez pünkösdi királyság, s egy szerény, sőt nagyon szerény életberendezkedésre még akkor is rákényszeritik, ha gazgasági é-letberendezkedésünk a jelenlegi keretek köz+ folyik tovább.

Ebből következik, hogy nyugtalanul kell keresnünk a feltörekvő két uj társadalmi réteg müvészet teremtő akarat-csiráit, azt a szellemiséget, mely ha nem is a közel jövőre, de általában bizakodást nyujtana.

Persze jogosan kérdezhetné valaki hogy szabad-e következtetéseket levonni két oly társadalmi réteg jelleméből, mely rétegek eddig a politikai hatalomból kizáratttak, s anyagi esettségük révén, hangjuk esetleg nem volt tisztán hallható.

De nincsenek aggodalmaim azirányban, hogy egy párt munkája, mégha az földalatti is, vagy akár egy választott vezető személye jellemző arra az utra és szellemre, melyet az általa irányitott társadalmi réteg követni fog, vagy amelyet nyilvánitani módjában ~~e/~~ lesz.

+

Parasztságunknak a müvészethez való viszonyáról keveset tudok mondani.

Pártjuk eddigelé ugyszólván semmi jelét nem mutatta annak, hogy államépitő programmjában a müvészetnek megadja a megilletö helyet. Semmi olyan tervükről nem tudunk, melyek legalább szerény kezdeti kereteik lehettek volna a késöbbi felépitésnek.

Ennek oka, hogy a parasztság igazában csak most kezd előlépni mint politikai párt. Ezideig magárahagyatva elzártan élt,

a közösség által nyujtható előnytől és kulturális lehetőségtől megfosztva. Oktatásunk hiányosságai, a népből felbukkanó tehetségek elégtelen gondozása, azoknak gyakori félrevezetése /őstehetségkultusz/ megtette szintén a magáét. Továbbá az egészségtelen közszellem osztálymegtagadásra kényszeritette a parasztságból kikerült tehetségeinket, aminek eredményeként hiányzik nálunk az a természetes átmenet a középosztályhoz, s igy a kulturális formák átvételéhez is. A parasztság zárt egység és külön világ.

Müvészetük, ami különben a legnagyobb bizakodással töltene el, egy helyben áll. A parasztság csak a legritkább esetben tudta önmaga erejéből inspirációit a nagy müvészetek sikjára átlenditeni. Nagy általánosságban csupán tehetségünk természetének és sulyának zálogа ez a müvészet. Ennek a magas kulturába minél közvetlenebb átvezetése a legnagyobb nevelési feladataink közé kell hogy tartozzon.

Tisztában vagyok természetesen azzal, hogy mikor a a parasztságot a maga egészsében kritizáljuk, m ndig egy kissé önmagunkat is biráljuk. Nehéz is róluk mint pártról beszélni, mint ahogy apánkról anyánkról illykép nem beszélhetnénk. De párttá kényszerült, amit talán a sorstól zokon is vesz. Közvetlen leszármazottjai: a munkásság uj utakra tért, s néha ellentétes utra. Ő visszamaradt, s mondhatnám, éppen csak hogy türi hogy vezessék.

A munkásságnál némileg más a helyzet.

Évtizedes szervezőmunkáikban, pártéletükben sohsem hagyták a müvészet kérdését gondozatlanul. S azt is el kell ismernünk, hogy tekintetük európai volt. Európai oly értelemben, hogy nem parcellázták nemzetekként a müvészeteket, inkább az összekötő kapcsolatokat keresték, mintsem az elválasztókat, ami már társadalomszemléletük természetéből is folyt. Ebből következett, hogy természetesen simultak az ujhoz, értelmüket a müvészet által inkább sarkaln m igyekeztek, semm nt zsongitani, amivel azt akarom mondani, hogy tömegeik elé olyan müvészetet tálaltak, amely általában -legalább honi felfogás szerint- ne m a tömeg tápláléka. El tudom képzelni, hogy ez sokszor szélmalomharcot jelentett, de ez mégsem vetett kulturális igényeik sorvasztására a kvalitás kérdésében.

Sőt tovább megyek: sok érdekes problémát dobott be az utolsó évtizedek, különösen a forradalom utáni évek légkörébe. Az a körülmény, hogy ezek a problémák a külföldi munkáspártok

szellemi életéből plánálódtak át, nem von le sokat a dolog értékéből, mert már a müvelt talaj is értékes Bár az orosz és a német példa a tárgyválasztás, a francia és a német példa a stilus kérdésében összeütközésekre vezetett, de mégis ez, nem egy festőnk munkásságában érdekes megoldásokra adott alkalmat.

De ezekről a kérdésekről egy más probléma kapcsán még szó lesz. Ilyen részletekkel csupán jelezni akartam azt a meggyőződésemet, hogy a munkásság államrendező szerepében nem fogja elfelejteni a müvészetet. Időszerü kérdésünk most inkább csak az, hogy vajjon müvészetfentartó szerepet is tud-e vállalni, s ha igen, az milyen lehet.

S itt egy érdekes problémával találkozunk: a müvészetnek a nemzet életében való szervezsebb bekapcsolásával. Mert eddig a müvészet valahol fent a magasban [illegible] virágzott. Annak iskolai, állami nevelése az alsófoku iskolában, ahol az a szélesebb néprétegekhez is elért volna, majdnem a semmivel volt egyenlő. Az állami apparátus majdnem teljesen önállósitotta magát, s az a müvészet, mely az ő közbenjöttével támadt az ég és föld közt lebegett, mert inditékai oly külsőségesek voltak hogy szinte egy társadalmi osztály szellemét se tükrözik.

Meg kell a dolgot forditanunk tehát. Próbáljuk szervessé tenni a müvészetet a nemzet életében. Kezdjük alról, mégha ez nem is igér rögtöni eredményt. De a kilátások csábitóak. S mondhatnám egy soha vissza nem térő alkalom kinálkozik most a munka elkezdésére.

Ha a munkásság anyagi helyzete folytán most nem is folyhatik bele közvetlenül a müpártolásba, szervezeteivel annál inkább megteheti azt. Az államon, közületeken, [illegible] aktiv vállalatokon kivül pártfőtitkárok és titkárok azok, akiknek az elhatározó szerepet vállalniok kell. Igy persze különleges helyzet állna elő, a müvészettámogatásnak ilyen személytelen voltánál fogva. Gyakorlati kérdés azonban annak a megoldása, hogy ebben a folyamatban minél életteljesebben részeltessenek az érdekelt testületek tagjai.

Ahoz hogy müvészet legyen, élő müvészekre van szükség. Még pedig valamennyire gondtalanul dolgozni tudó müvészekre. S nem mulasztom el az alkalmat erről a helyről is nagyon komoly figyelmeztetést küldeni azoknak, akiket illet, hogy a legsürgősebb állami, vagy szervezeti teendők közt is módot kell találni a kérdés rendezésére.

+

Felolvasásom elején emlitett két fiatalember távoztával

az utcán egy plakátra lettem figyelmes. "Föld, kenyér, szabadság" -igy szólt a felirat, a kommunista párt hatásos jelszavai.

Festő vagyok, s igy talán megértik, hogy bennem a szavak szinekbe tevődtek át. A föld barna, a kenyér okkeres, a szabadság valamilyen irizáló kék-zöld, szikrázó szinbe. A plakát egyensulya ekként felbillent. Tekintetetmet csak a szabadság szó vonta magára, a másik kettő sülyedni kezdett. Már messze jártam, szememben még mindig ott volt a szó, csillogott és nem hagyott nyugodni. Különben fáradt és összetört voltam, de ez az egyetlen szó annyira kezdte képzeletemet foglalkoztatni, mintha most találkoztam volna vele először. Régi emlékeket kezdtem keresni, mikor, mit gondoltam felőle, a sok hamisitásra, amit zászlója alatt elkövettek. Petőfi alakja is felmerült, majd azok az évtizedek, melyek hátunk mögött vannak vannak. Hogy is álltunk ott a szabadsággal?

S ekkor jutott hirtelen eszembe először, hogy most tulajdonképpen eljött a szabadság ideje.

Néztem magamat. A szónak telitve kellett volna lenni valódi tartalommal. Egy szörnyü év állt a hátam mögött, s ennek dacára alig tudtam érzékelni a szabadság valóságát. Mint aki sokáig éhezett, s a levest is csak kanalanként eheti, ha hozzájut, ugy talán mi is apránként fogunk hozzászokni, s egyáltalán érzékelni ezt a legnagyobb áldást.

A meditációra még igy is sok alkalom nyilik. Hogy fogjuk kezelni szabadságunkat? Nem élünk-e vissza vele? A mohóságtól való irtózás és az emberek mohósága között megtaláljuk-e a helyes utat? Elő vagyunk-e készülve a feladatokra? Hogy fogjuk a szabadság hatását érzékelni, s hogy fog ez munkánkra kihatni?

Nézzük azonban először hogy miben voltunk.

Nem állithatjuk azt, hogy a régi uralom alatt nem festhettünk ugy, ahogy akartunk. Az elnyomás a legszövevényesebb uton ért el hozzánk. Felekezeti kérdések, az uralmon lévő társadalmi osztályokkal való származási egyenranguság, vagy a jó modor előnye, politikai jelszavakra való érzékenység, vagy ennek forditottja: a politikailag festett demagógia korlátlan érvényesülése, -mind csökkentette a játékszabályok egyenlőségét. A hatalom közvetlen közelébe igy egy olyan gárda érkezett be, amelyik tehetségével nem tudta alátámasztani társadalmi és müvészet-vezetői sulyát. És mégha el is ismerem, hogy azt a feladatkört, melyben az uralkodó osztály saját arcát láthatta, haladóbb szellemü müvészeink stilusuk kényszere folytán nem is vállalták volna, mégis az a véleményem,

hogy helyes müvészetpolitikai gazdálkodás szerint a müvésztársadalom legértékesebb részét kisebbségi sorsra kényszeriteni oktalan dolog volt.

Ennek elkerülésére önzetlen intézkedések, s nagyon komoly müvészetpolitikai belátás lett volna az előfeltétel.

Feladatokkal nevelni - talán ebbe az egy mondatba tudnám összesüriteni mindazt, ami hiányzott, s ami nézetem szerint a legcélravezetőbb. Nálunk azonban éppen a forditottaj állt. Aggódó körültekintés, hivatalnoki felelősség félelem, langyosra tették a szellemet, s felületesség a megoldást.

Igazságtalanok volnánk azonban, ha az elmult korszak utolsó 6-7 évében történt csekély javulásról nem számolnánk be. Ez is azonban, -mint annyi jó irányu honi kezdeményezés- demagógiától, s politikai jelszavak erősödő uralmától megfélemlitve, egyre inkább a kapkodás, s az elvizenyősités jeleit viselte magán.

Igy aztán a kisebbségi sorsban élő haladó szellemü müvészek valami természetes ellenzéki magatartásban éltek, politikai meggyőződésük is magátólértetődően kapcsolódott a baloldali pártokhoz, ahonnan felszabadulásukat várták.

De nem mulhatott el nyomtalanul fejük felett ez a számkivetettség, mert munkásságuk igazi megértés és támogatás nélkül szabad kifejlésben gátolva volt. Kimerülés, hamar letört kezdeményezések, egyes életmüvek vékonypénzüsége mutatják a kisebbségi sors áldatlanságát.

Azonban a mostoha körülmények dacára ez a kisebbség nagy kulturális munkát végzett. Ugyszólván a föld alatt hóditotta el a területeket, uj szempontokat fogadtatott el a közvéleménnyel, s oly tökéletesen lejáratott egy bizonyos fajtáju mügyakorlatot, hogy abból már nincs feláradás. Ezeknek keretei, szervezetei ugyan még müködésben vannak, sőt ezek még egy alacsony nivóju kulturhivatást is betölthetnek, de amennyiben az államhatalom tényleg a friss erőknek talpraállitását, s a kulturális szabad versenyt pártfogolja, befolyásuk végleg el fog tünni.

Szabad versenyről beszélek, anélkül, hogy a pártok, vagy a kormányzat programmját ismerném. De helytelennek tartanék más szempontot. Kvalitás és müvészi tisztesség, e két legfőbb birálati szempont kell hogy mértékünk legyen. Ezen a két rostán amugy is sokan át fognak hullani. Minden értékre szükségünk van, s amugy is ritkán tudunk igazán előitéletmentesek lenni.

Ilyen politikai átalakuláskor u.i. a képzelet repül, s már egyideális állam lebeg szemünk előtt. Helott a valóságban a hétköznapok jönnek. A nemzet kulturnivóját máról holnapra nem fogjuk megváltoztatni tudni. Okos kulturpolitika az volna, ha a müvészeteket nem rákényszeritenénk, hanem belénevelnénk a nemzetbe. És stilust sem kényszerithetünk senkire. Ezért is tünődtem a szabadság fogalmán, mert tudom, hogy olyanok is sokan voltak kisebbségi sorsban, akik nem félreismert tehetségük folytán kerültek oda. Vajjon nem ezek lesznek-e a leghangosabbak? De tünődtem azért is, mert a müvészet kemény kereteket, kategorizált életfeltételeket nem nagyon tür magán. A szabad meggyőzés hive vagyok, anélkül hogy illuziókba ringatnám magamat, anélkül, hogy bolondja volnék az egyenlőségnek.

+

Hátra volna még megvizsgálni, hogy a politikai fordulat milyen változásokat fog előreláthatólag tenni müvészetünkben.

A polgárság sorsa egyenlőre nyilt kérdés. Ha nem tudják régi anyagi hatalmukat visszaszerezni, ugy a velük szorosabb kapcsolatban lévő müvészeket kiesésük érzékenyen fogja érinteni. De még a legszélsőségesebb lehetőséget véve is, ha életformájuk gyökeres átalakuláson menne is át, téves volna azt hinni, hogy az a müvészet, melyet mi "polgári"-nak hivtunk, megszünne. A festők, akik már maguknak stilust teremtettek, dolgozni fognak tovább is. ugy amint eddig tették, függetlenül attól, hogy eltünik-e az a társadalmi osztály, mely eddig látszólag egy bizonyosfajtáju müvészetnek fentartója volt. Mert arról nem szabad megfeledkeznünk, hogy az ilyen megjelölés, mint "polgári" csak részben meriti ki a lényeget, ez tulságosan materiális magyarázat.

S aztán arról sem szabad megfeledkeznünk, hogy az ország értelmiségi része, köztük a szellemi elite, a polgárságból került ki, s amennyire annak átmentése elsőrangu nemzeti érdek, ugy annak tovább sugárzó szellemisége ható erő marad.

A parasztság és munkásság müvészetbefolyásoló szerepe oly mértékben fog erősödni, ahogy a hatalmuk erősödik, s ahogy ők ezzel a hatalommal élni kivánnak.

Ez a két politikai tényező, már életkörülményeik folytán is lelkiségben elütnek egymástól. Az egyik meditativ, a másik aktivabb természetü. Nagyon természetesnek tartanám, hogy ez a külömbség müvészetünk fejlődésében is nyomót hagyna. Egyenlőre mint ezt már emlitettem is, csak a munkásság adott jelt, hogy mik azok az igények, mellyel ő a müvészettel szemben fellép.

Nagy általánosságban azt lehetne mondani, hogy saját arcát akarja látni. Kiállitásaik a munkás és a munka dicsőretével, heroizálásával, vagy pedig a munkássors nehézségeivel vagy az ellene való lázadásaal foglalkoztak. A tárgyválasztás, ellentétben a polgári művészettel, ujra jelentős szerepet kapott a képekben. A századforduló körül, mikor nyugodtabb művészeti légkör volt, s a formanyelv a természethez hűebb volt, mint azóta és manapság, ez az igény valahogy természetesebben nyert kielégitést. Az expresszionizmus és kubizmus fordulatai után ilyen eminensen elbeszélő jellegü festészet valahogy önmagával került ellentétbe, s elbeszélő hivatásának nem tudott hiánytalanul eleget tenni. Legjobb ilyen irányu festőink munkásságán nyomon lehet követni a tárgy és a stilus harcát. Ezek azonban átmeneti nehézségek, s meg kell hagynunk, hogy még ilyen stilus tisztátlanságok dacára is születtek érdekes dolgok. Ezekre azonban, majdnem tételként lehetne elmondani, hogy amannyit az ilyen képek szépsé ben megtaláltak, annyit veszitettek agitációs erejükből. A tárgyi mondanivaló egy jó müben mindig alul marad, mondhatnám felszivódik. Ez nem jelenti azonban azt, hogy a tárgy nem befolyásolja, vagy mozditja elő az ujfajta szépségideá megvalósulását. Egy jórészt szétbonthatatlan folyamatról van szó. A vállalkozás hitelét csak az eredmények igazolhatják.

A munkásság most kezd kijönni ellenzéki és elnyomott életéből. Nem lesz érdektelen megfigyelnünk azt, hogy kulturpolitikáját miként irányitja. Feltehető, hogy egy ellenzéki pártnak más az szemszöge, mint amelyik a kormány mellett ül. Minos kizárva tehát, hogy a szükségkép önmaga felé fordult tekintete tágabb és befogadóbb lesz. A romantikus, hősi periódus után a programmok megvalósitásának ideje jött el. A feladatkör és felelősség megnagyobbodott. Felelősség az egyetemességért.

Az élet sokrétü, szépség. részben ebben van. A művészet, mint az élet legérzékenyebb müszere pontosan fog reagálni a nemzet szellemének összes alkatelemeire. A munkásság szabadabb kapuk tártán, jobban hozzá fog jutni érdeklődési köre tágitásához.

Bernáth Aurél

Ks 2147/10.

Mélyen t isztelt Államtitkár Ur!

Amióta Budapest ostroma elmult és a magyar müvészeti élet is kezdett munkálkodni azon, hogy miként kerüljön ki elesettségéből gyakran látjuk azon a pár kiállitáson, melyet rendezni,módunkban volt az Államtitkár Ur nagybecsü személyét.

A magyar müvészet a multban nem volt hozzászokva, hogy a kormány hatalom részéről gyakori érdeklödésnek tárgya legyen, és ezért dupla öröm számunkra hogy az uj Magyarországon ezen a terüketen is örvendetes változás zapasztalható. Fokozza örömünket az, hogy a kormány kiküldöttjében egy olyan személyt üdvözölhetünk, aki a müvészeteket szereti, akinek arra értö szeme van. Társadalmunk mai elesettségében a müvészet istápolásának legerösebb tényezöje az állam kell hogy legyen, s végtelen megelégedésünkre szolgál, hogy az ö kiküldöttje egyesiti magában mindazokat a tulajdonságokat, amleyek termékeny müvészetpártoláshoz elengedhetetlenül szükségesek.

Ne méltóztassék rossz néven venni, hogy ebben a felköszöntöben személyes térre viszem a szót. Az indit erre,hogy emlékeznem kell egyes régi idök nagy müvészetivirágzásának korszakaira, amikor olyan emberek pártolták a müvészetet, akik nemcsak a hatalmat birták, de egyben a legjobb értök is voltak.

Kérjük azbÁllamtitkar Urat, hogy számunkra ezt az értékes fáradozását és támogatását továbbra is megörizni sziveskedjék, s felkérem, hogy a kiállitást ~~megnyitni sziveskedjék~~ nyissa.

41

Sport, Balaton, Magartájak – létrató "bevet" (Ernst)

1945 XI. 10

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

Kifzőművékek szivetlenet. I. kiáll. megnyitója 1946 jan. 19

Mélyen tisztelt Allamtitkár Ur
~~Mélyxxxxxxxxxxx~~ Hölgyeim és Uraim

Belogh Jáker

Ujra egy kiállitásra jöttünk össze, s mondanunk sem kell, mennyire örülünk, hogy ezen a kiállitáson is, mint az eddig rendezetteken az államtitkár ur nb. személyét ujra és mindig üdvözölhetjük.

Az első kiállitásaink, melyeket az ostrom után rendeztünk, más természetüek voltak, mint ez a mostani. Akkor a magánosok eldugott képeit kapartuk elő, hogy a felszabadulás örömét, magunk is jobb dolgainkkal ünnepeljük.

Szivesen emlékezünk itt arra a megértő fogadtatásra, melyet a kormány vállalkozásaink iránt tanusitott, ugyszintén az azt követő terjedelmes karitativ müködésre, melyek még most sincsenek lezárva.

Ezekben az államtitkár urnak nagy szerepe volt, amit nem azért emlitek meg, mert ujolag biztositani akarjuk, hogy ezt a szerepét nem felejtettük el, hanem azért, mert -ha szabad igy kifejeznem magamat- az államtitkár urat már egy kissé a családhoz tartozónak érezzük, akivel a felmerült problémáinkat kötetlenebbül tudjuk megbeszélni, mint a kormány más kiküldöttjeivel, akik nem láthatják annyira belülről a dolgokat.

Ez a családhoz tartozandóság indit engem talán keresetlenebb szavakra, mint amilyenre egy megnyitási beszéd különben módot nyujthatna..

Egy nehéz év áll a hátunk mögött, mégha bajban és nyomoruságban nem is hasonlithatjuk a megelőzőhöz. Kemény hétköznapokban élünk, ami a munkára nem kedvező. Első kiállitásaink meghamisitották a való helyzetet, mert a régebbi békeévek nyugodtabb légköréből lopták át valamit. Valobb, helyzetünket jobban visszatükröző már ez a kiállitás, melynek megnyitására ma összegyültünk. S hogy ne kendőzzük a dolgokat, melyek amugy is köztudomásuak, nyilvánosan is elmondhatom, hogy ezt a kiállitást is

csak a legnagyobb nehézségek árán tudtuk létrehozni.

Nincsen okom elhallgatni, hogy ennek a kiállításnak a Szabadszervezet rendezésében kellett volna megtörténnie. A nyilvános meghirdetésre mindössze 250 kép jött össze, amiből a jury 50-et talált elfogadhatónak. Ilyen kis anyaggal pedig kiállitást rendezni lehetetlen volt. Igy merült fel aztán a gondolat, hogy a Szövetkezet uj zsürivel és saját anyagával kibővitve vállalja a rendezést, hogy dacára a nehéz helyzetnek valami életmegnyilvánulást nyujthasson a művészetnek.

Ezek beszélő adatok. Nem panaszképpen mondtam el ezeket, mert őszintén szolva panaszainkat magunk sokalljuk leginkább. De a magunk mentségére mondtam el , hogy ezekben a mostoha viszonyokban nem tudjuk azt nyujtani, amit képességeink esetleg adnának.

Mi sem áll azonban távolabb tőlünk, mint részvéttel tartani ébren a közönség érdeklődését a művészet ügye iránt. A részvét hamar lankad, s nem teszi izessé a falatot. Inkább azon töprengjünk mivel tudnánk gyakorlatibb megoldásokhoz jutni, mint a művészsegélyezések ügye, melyet -s itt azt hiszem nem csak saját nézetemet fejezem ki- nem tartok folytathatónak.

Nem élhetünk hiu ábrándokban sem. A művészet elvesztette s ki tudja még mennyi időre vesztette el azt a társadalmi réteget, mely ügyét a legjobban szivén viselte. Az ostrom után, előrelátva az elkövetkezendőket, jóegynéhányan felhivtuk a figyelmet arra, hogy az állam nem elhanyagolható feladatai közé kell annak is tartoznia, hogy ezt az ürt intézkedésekkel, vagy sulyával irányitott propagandával a közületekre háritsa át, ha komolyan akarja, hogy vészes sorvadásnak ne induljon művészetünk.

Több izben felhivtuk a figyelmet -a Művészeti Tanácson keresztül is- a vidéki muzeumok radikális és gyors ujjászervezésének szükségességére is, mert indokolatlannak látjuk, hogy

mikor ily sulyosak a bajaink, akkor a legközelebbfekvő gyógymodokat ne vegyük igénybe. Sajnos, beadványaink még tárgyalás alá sem kerültek.

S meg kell említenem azt is, hogy a magyar művészetnek még most sincs méltó kiállitási helyisége, s e egyéni kiállitásokra, se csoportosra. A Nemzeti Szalon rendbehozatala, mely elemi feltétele életvitelünknek, még ma is késik, A Szépművészeti muzeumunk pedig, még ma is üvegezetlen, ugyhogy teljes tétlenségre van itélve, nem szólva azokról a helyrehozhatatlan károkról, aminek az épület a tél viszontagságai mia folytán egyre jobban ki van téve. Ezt annak sajnálatosabbnak látjuk, mert állami szinházaink rendbehozatalánál fel tudtuk magunkban hozni az erélyt a gyors cselekvésre.

Ugy a Szabadszervezet, mint a Művészeti Tanács működése maholnap pusztán karitativ jellegü lesz. Szobrászaink, festőink megbizások hijján állnak, s mondhatnám teljesen készületlenül a külföldi kiállitásokra is, melyeknek nagy jelentőségét, azt hiszem épen az Államtitkár Urnak nem kell hosszasabban bizonyitanom. Készületlenül, mert legtöbbnek közülünk nincs fütőanyagja, s nincs meg a megélhetésnek az az elemi biztonsága, ami nélkül valamirevaló munka ugyszólván elképzelhetetlen.

S amig egyéb kulturális folyóiratok tényüző kiadásban és terjedelemben látunk szaporodni -melyek megjelenésének mi csak örülünk- ugy nincs nevezhető művészeti folyóiratunk, közönségünk mia és magunk képzésére.

+

Remélem, hogy az Államtitkár Ur nem fogja ünneprontonak venni szavaimat. Nem annak szántam. Ellenkezőleg. Ugy gondoltam, hogy ilyen alkalomnál, ahol ideáljaink beszélnek, szót kérhetnek aggodalmaink is. Annál inkább, mert hisz ugy érezzük, hogy az a kormány, melyet az Államtitkár Ur képvisel a valo helyzetet

akarja megismerni, s megvan a készség benne, hogy ugy egyes társadalmi osztályok mint foglalkozások között harmoniát teremtsen.

Ebben a reményben kérem Államtitkár Urat, hogy kiállításunkat megnyitni szíveskedjék

a Ma[illegible]

Földy

Ks 2142/12

Elnök Ur!

[illegible] (47

[illegible] kiállítás (Szabó művész)

[illegible] megnyitó

1946 jul[illegible]

Engedje meg, hogy a kiállító művészek nevében őszinte tisztelettel üdvözöljem abból az alkalomból, hogy mint a magyar köztársaság elnöke első ízben jelenik meg ilyen átfogó jellegü magyar kiállításon. Biztosra vesszük, hogy kitüntető látogatása őszinte érdeklődést is takar, érdeklődést a magyar szellemi életnek egyik sulyos gondokkal küzdő rétege iránt.

Tudjuk, hogy azt idők ma elsősorban politikaiak. De az ország ezernyi gondja és baja dacára mégis figyelmet kell kérnünk a magunk számára, nemcsak a sorsunk, de a szellem ügye miatt is.

Az idők politikaiak, de ugy érezzük, hogy még a mai összezsugorodott élet keretei közt is a szellemi és a materiális erők közti egyensuly igénye nem szerénytelen óhajunk.

Mert ugy látjuk, hogy ebben az egyensulyban oly mértékü eltolódás van a szellemi erők hátrányára, amilyenre nemcsak hogy mi nem emlékszünk, de messzire kellene visszalapoznunk miatta a magyar történelemben is.

Nem mintha nem ismernénk a jószándékot és a segitőkészséget, vagy a szellem jogainak méltánylását uj viszonyainkban. De mégis ugy tünik nekünk, hogy a szellemi ujjáépités, vagy hogy csak szerényebb kifejezésnél maradjak, szellemi nivónk felszinentartása érdekében nem tudunk olyan vitalitást felmutatni, mint amilyen erővel erővel materiális létünk talpraállitása érdekében dolgozunk.

Ami eddig történt, segélyakciók voltak, melyeknek fontosságát az adott helyzetben, távol áll tőlünk lebecsülni, - de fájlalnunk kell, hogy társadalmunk mai esettsége mellett a közeljövőben sem lesz képes a régi módon művészetfentartó szerepét ellátni. Uj megoldásokon kell tehát törni fejünket, ha nem akarjuk művészetünk teljes elsorvadását.

Az a mostani kiállitás és az ezzel kapcsolatos mozgalom egyik ut lehet esetleg, amelyen valamiféle megoldás kinálkozik. Félig hivatalos, félig baráti szóval fordul ez a mozgalom azokhoz, akik az átmentés kötelességének még meg tudnak felelni. De ugy érezzük, hogy ezt még átfogóbban és szerteágazóbban lehetne felépitenünk, ha ehez a kormányzattól a megfelelő erkölcsi és gyakorlati támogatást megkapnánk. Mert nem hallgathatom el, hogy amit ennek a kiállitásnak sikere érdekében elértünk, de részben a segélyakciók sikerét is egy ember kiállása biztositotta Balogh István államtitkáré. Szeretnénk., ha azt a nagy terhe-

amit akaratlanul és véllére raktunk, valamivel könnyebbnek tudni.

Átadom a szót, mégegyszer megköszönöm Elnök ur szives megjelenését, s kérem hogy kvállitásunkat azzal a tudattal tekintse meg, hogy nem egynek közülünk még nem sikerült rendes munkahelyet szereznie, nemszólva arról a minimális életbiztositottságról, amely feltétlen szükséges ahoz, hogy kiváló munkák születhessenek.

Mégegyszer tehát: Isten hozta közénk!

Ünnepi beszéd az iparművészeti (...) 1948 nyár. 14. Fürstl...

Ms 2147/13

①

A nagy ünnepek -nemzeti, vallási egyaránt- az emberiség eszményeit őrzik. Az ünnepekből kiolvasható, mit tart az emberiség követendőnek sorsa intézésében, mit tart életvitelében elengedhetetlennek.

A szeretet, a kegyelet, az ihlet, az öröm, a feltámadás tehát halhatatlanságunk hite, a nemzeti lét ünnepei mellett itt van a szabadság ünnepe is. Parázsló napok ezek, a naptár hétköznapjai között, parazsak, amin a szellem egyszer gyulladt, s szeretnénk, ha a jövőben is gyulladna.

~~Kell ... hogy egy pillanat~~

Egy ilyen ünnep alkalmával kell friss szivünknek len~~...~~, hogy legalább egy pillanatra az ünnep értelme megvilágosod bennünk, ez esetben a szabadságé. Csak egy pillanat kell, s már mehetünk tovább, az ünnep megtette magáét. Csak egy pillanat kell hogy sikerüljön ~~...~~ lehántanunk a konvenció kérgeit, s már e szikrának tüzébe nézünk.

A szabadság fogalmát nem tudjuk kürülirni, de tudjuk hogy kiirthatatlan eszményünk. Kiirthatatlan, mert ahogy tudott égi, tud földi formában is megjelenni. Jelenti az áradó életérzés a nyilt sziv dobogásának lehetőségét. Ezek a szárnyai a szabadságn S ezek jol érzik magukat otthon, ezek jobban össze tudnak fonódn a fiatal szivvel, ahol egy régi, romantikusan ható felfogás szerint egyenesen otthonuk van. S van-e dusabb talaj, van-e kivánatosab termőföld a müvészet számára mint az áradó életérzés és a nyilt sziv, melyek szabaság nélkül elképzelhetetlenek. A müvészetnek ide nyulik a gyökere, s ezért nézünk különösen az életet jelenti. De jelenti minden alkotó munkának ahol nemcsak a jelent és a tárgyat nézzük, hanem ahol a jövőt keressük s igy a sejtelmek idézésére van szükségünk.

Bár nem tudjuk megfogalmazni, mi a szabadság, de ha nincs életünk mintha dohos levegőben tene.

S ha a fiatal sziv, ~~...~~ elemibb, mondhatnám élettanibb kapcsolatokat tart is fenn a szabadsággal, az életapasztalat, a meggyőződés hitével ugy noda jut el, ahova a fiatal a maga természetes életérzésével gyszólván beleszületik. A meggyőződés is azt mondja, hogy ez az eszmén nem hiába ünnep, mert ez az ami visz,

tehát lényegében életfenntartásunk egyik eleme.

Ha Önök egy ilyen ünnep konvencionális részét ebben ban, vagy ezekben a napokban egy vers, vagy egy dal szárnyalása n feloldva látják, gondoljanak arra, hogy abban a szárnyalásban, a miből kicsap a szabadságnak is része volt, vagy a szabadságságnak, amelynek ünnepét ma üljük.

A magyar nemzet 100 évvel ezelőtt rakta le a szabadság földi formájának ünnepét. S biztatónak tartom e nemzet életében azt a körülményt, hogy nem volt e 100 évnek egy esztendeje, amikor ez a nap ünnep ne lett volna. Mégha fogcsikorgatva is, ha alakoskodva is, az ünnepet meg kellett tartani, mert a nemzetben, -ha néha csak pislogva is- de élt ez az eszmény.

Önökön is múlik, hogy ez mind bátrabban lobogjon.

(a mai fiatalságon)

Ms 2147/14

1948

A nagy ünnepek -nemzeti, vallási egyaránt- az emberiség eszményeit őrzik. Az ünnepekből kiolvasható, mit tart az emberiség követendőnek sorsa intézésében, mit tart életvitelében elengedhetetlennek.

A szeretet, a kegyelet, az ihlet, az öröm, a feltámadás, tehát halhatatlanságunk hite, a nemzeti lét ünnepei mellett itt van a szabadság ünnepe is. Parázsló napok ezek, a naptár hétköznapjai között, parazsak, amin a szellem egyszer gyulladt, s szeretnénk, ha a jövőben is gyulladna.

Egy ilyen ünnep alkalmával kell friss szivünknek lenni, hogy legalább egy pillanatra az ünnep értelme megvilágosodjon bennünk, ez esetben a szabadságé. Csak egy pillanat kell, s már mehetünk tovább, az ünnep megtette magáét. Csak egy pillanat kell, hogy sikerüljön lehántanunk a konvenció kérgeit, s már e szikrának tüzébe nézünk.

A szabadság fogalmát nem tudjuk kürülirni, de tudjuk, hogy kiirthatatlan eszményünk. Kiirthatatlan, mert ahogy tudott égi, ugy tud földi formában is megjelenni. Jelenti az áradó életérzés a nyilt sziv dobogásának lehetőségét. Ezek a szárnyai a szabadságnak. S ezek jól érzik magukat, ezek jobban össze tudnak fonódni a fiatal szivvel, ahol egy régi, romantikusan ható felfogás szerint egyenesen otthonuk van. S van-e dúsabb talaj, van-e kivánatosabb termőföld a müvészet számára, mint az áradó életérzés és a nyilt sziv, melyek szabadság nélkül elképzelhetetlenek. A müvészetnek ide nyulik a gyökere, s ezért nekünk különösen az életet jelenti. De jelenti minden alkotó munkának is, ahol nemcsak a jelent és a tárgyat nézzük, hanem ahol a jövőt keressük s igy a sejtelmek idézésére van szükségünk.

Bár nem tudjuk megfogalmazni, mi a szabadság, de ha nincs, életünk mintha dohos levegőben telne.

S ha a fiatal sziv, elemibb, mondhatnám élettanibb kapcsolatokat tart is fenn a szabadsággal, az élettapasztalat, a meggyőződés, hitével ugyanoda jut el, ahova a fiatal, a maga természetes életérzésével ugyszólván beleszületik. A meggyőződés is azt mondja, hogy ez az eszmény nem hiába ünnep, mert ez az ami visz,

ami emel, tehát lényegében életfenntartásunk egyik eleme.

Ha Önök egy ilyen ünnep konvencionális részét ebben az órában, vagy ezekben a napokban egy vers, vagy egy dal szárnyalása révén feloldva látják, gondoljanak arra, hogy abban a szárnyalásban, ami a müből kicsap a szabadságnak is része volt, vagy a szabadságvágynak, amiknek ünnepét ma üljük.

A magyar nemzet 100 évvel ezelőtt rakta le a szabadság földi formájának ünnepét. S biztatónak tartom e nemzet életében azt a körülményt, hogy nem volt e 100 évnek egy esztendeje, amikor ez a nap ünnep ne lett volna. Mégha fogcsikorgatva is, ha alakoskodva is, az ünnepet meg kellett tartani, mert a nemzetben, -ha néha csak pislogva is- de élt ez az eszmény.

Önökön mulik, hogy ez mind bátrabban lobogjon.

(a mai fiatalságon)

a Magas Képrőművészetért Bankett (Fészek) 48

A Gondviselésről (Fészek)

1946 VII. 11

Ms 2147/15 (1)

Mélyen tisztelt Hölgyei és Uraim!

Laikusoktól nem egyszer hallom a kérdést, miből él ez vagy az a festő. A kérdés nem csupán kiváncsiságot takar, de csodálkozást is. A két háboru idejében valóban nehezen lehet elképzelni, hogy elsejei fizetés, vagy valamiféle biztos jövödelem ne legyen valakinek a háta mögött.

Miből él tehát a festő - kérdezik, különösen ha az illető még ismeretlenebb. Elég jó ruha van rajta, inge sem rojtos, kiéhezettnek se látszik - miből él tehát?

A kérdés természetes.

A válasz azonban nem könnyü, különösen ha általánosan akarjuk adni. Csodálatos, de igaz, hogy a legtermészetesebb feltevés a legritkább esetben fedi a valót. Ez a feltevés az volna, hogy az ismeretlen festőt az özvegyen maradt anya, nagynéni, egyszóval a rokonok tartják el. Az esetek tulnyomó többsége azonban mást mutat. Két változatot ismerek. Az egyiknél az ismeretlen festő kivágta magát a család marasztaló karjai közül, s felégetett minden hidat maga mögött, s a családi viszony inkább kölcsönös lebecsülésbe csapott át, ahol a rokonok a festőt ugy nézik, mint egy plánétást, gyanus, szemfényvesztő mesternek.

A másik változat azonban a csodálatosabb és egyben gyakoribb. S ez halomra dönti az Önök összes elképzelését, mert itt az a helyzet, hogy az ismeretlen festő eltartja még az özvegyen maradt édesanyját is.

Nem tudom sikerült-e ezzel felcsigáznom az Önök érdeklődését legalább annyira, hogy most már valóban kiváncsiak arra, hogy miből is él az ismeretlen festő. Mert mint mondtam ezt a kiváncsiságot nagyon emberinek tartom, mert egy cseppnyi részvétet is érzek benne. Meg aztán, ha jól tudom mi itt egy vacsorára gyültünk össze, melynek meghivója hátterében ugyancsak ez a kérdés lappang.

Engedjék meg tehát Hölgyeim és Uraim, hogy ezt a kérdést az Önök részéről feladottnak vegyem. Igyekezni fogok erre a legjobb tudásom szerint felelni. De előre kérnem kell Önöket, hogy e kérdésre adandó válaszomat ne tekintsék humorosnak, vagy olyannak, amivel még nagyobb titokba akarom burkolni a helyzetet. Nem álitom azt, hogy válaszom kizárólagos. Nem állitom, hogy az ismeretlen festőnek nincs néha jövödelmi forrása, vagy ne lenne néki valamiféle ábrándja, hogy miből kellene a festészet mellett élni. Mindig előfordul ilyen is, de rendszerint ezek az elképzelések kevéssé reálisak. Én pl. egyszer, -régen volt- nyomasztó viszonyaim között elhatároztam, hogy elmegyek halásznak Svédországba, s azonnyomban irtam a Svenska Dagbladednek, hogy ajánljon be engem valami halászati társaságnak. A svédeknek azonban nagyobb érzékük volt a realitás iránt, mert nem feleltek a levelemre.

De mégha az ismeretlen festő néha rá is tapint a valóságra, amiből pénz kerül, legtöbb esetben anyagi viszonyai iránti érdeklődésünkre csak nagyon bizonytalan választ tud adni.

Ezt a választ bizonyára Önök is hallották már Hölgyeim és Uraim, csak elhagyták a fülük mellett menni, pedig ez nagyon érdemes arra, hogy elgondolkozzunk fölötte. Emlékezzenek csak! Nem mondta már ez az ismeretlen festő Önöknek, ha az ő sorsáról érdeklődtek, hogy

"majd csak lesz valahogy"?

Mert ez az a válasz!

"Majd csak lesz valahogy". S ebben a válaszban nagy adag életbölcsesség van. Ha hivőbb lélek volnék, ugyis mondhatnám: vallásosság.

S hogy ezt a suta választ használható fogalommá alakitsam át, elmondom, hogy egy barátom,-akinek egyszer sétaközben anyagi viszonyainkról beszélgetve elsóhajtottam: még egy két hét és nem tudom mi lesz- igy felelt: "csak ki ne felejtsd a Gondviselést"!

Igen, nevezzük tehát igy: Gondviselés. Mindjárt jobban megértjük egymást, mert e fogalomról nemcsak a hittankönyvből tudunk, de mindnyájunknak vannak erről emlékei.

S mivel azt szeretném, hogy az itt jelenlévő illusztris társaság hitelt adjon szavaimnak, s ne kuriózus állitásnak vegye az imént mondottakat egy hiteles történetet akarok elmondani. Szives elnézésüket kérem, hogy e történet magamról szól, de ugy érzem nem volnék olyan meggyőző, ha más festők történetét hoznám ide, melyet esetleg a szájhagyomány stilizáló kedve nem hagyott érintetlenül.

Egy történetet fogok tehát elmondani, melyet még senki se ismer, mert -őszintén szólva- mindig egy kicsit restelltem magamat miatta. Nem tagadom, eleddig kényes voltam arra, hogy anyagi dolgaim családon belül maradjanak, s hogy ezt a nézetemet most ilyen nagy nyilvánosság előtt mégis megváltoztatom a nagy időbeli távolság miatt van, no és nem utolsó sorban az ügy érdekében.

E történet korában Berlinben éltem pár évig. Itt született meg a svéd halászat terve is, s itt voltam egyideig ujságárus is. Ez ugylátszik reálisabb célkitüzés lehetett, mert megvalósult, nem ugy mint a halászat. S még hozzá kell tennem, hogy e foglalkozási lehetőségem elnyerése se nélkülözte a Gondviselés kezét. Nagyon örültem hogy elnyerhettem, mert nehéz idők voltak, mint mindig az ismeretlen festőnek. Egy baloldali polgári, vagy hogy a tavalyelőtti terminológiával éljek: zsidó lapnak voltam a kihordója, a Reichskanzlerplatz környékén, a legjobboldalibb német hivatalnoki karnak lakónegyedében. Hitlernek ugyan akkor még hire se volt, az u.n. Deutschnational-oknak kellett tehát ezt a lapot esténkint árulnom az utcán és a kávéházakban.

Mindjárt azé első nap, ahogy befordulok egyik vendéglőbe, odaugrik hozzám egy pincér, s felszólit a helyiség sürgős elhagyására, mertkülönben kénytelen lesz -ugymond- hozzásegiteni ehez.

Nem mondom, utánna megjöttem elsötétedett számomra a csendes lakónegyed. Elég késő is volt, s még egy csomó lap eladatlanul huzta a karomat. De mit volt mit tennem, kiáltottam az ujság nevét tovább.

Két férfi jött aztán velem szemben, s közülök azé egyik venni akart. Már majdnem átadja a 20 Pfenniget, mikor mégis meggondolja magát, belső zsebébe nyúl és egy 50 Márkást akar átnyujtani.

A lap csak 20 Pfennig-mondom-, s visszaadni nem tudok.

Nem tesz semmit -feleli.

Igen ám, de nekem elvem volt, hogy borravalót nem fogadok el, s ezt mondom is neki.

Ő rámnéz, s majdnem zord arccal kérdi, hogy hány lap van még a hónom alatt

Lehet ugy 50 felelem.

Egyszóval 10 Márka ára -- tartom -mondja, s rögtön odafordul barátjához: "Te mennyit adsz érte?

Huszat -feleli az.

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

Harmincat -szól a vevőm

Negyvenet -szól a barát

Hatvanat -igy a vevőm, s mindjárt utánna, mintha kalapáccsal ütne, suhint a kezével: először,...másodszor, sőt harmadszor, s már vette is ki hónom alól a lapokat, átnyujtva 60 Márkát, 10-zel többet mint előbb akart, mert most már, mint jó német az összes példány árát is megfizette.

És sok ilyen esetről tudnék beszámolni. Máig se derithettem ki pl. hogy kinek a révén jutottam annak idején egyenesen Sidney-ből, Ausztráliából, az ottani quäker egyházközség utalványához, mely feljogositott, hogy egy meghatározott kitünő berlini szabócégnél, tetszésszerinti anyagból egy öltözet ruhához jussak.

S melyik festőnek nincsenek ilyen történetei?

A Gondviselésnek néha rejtélyes követei vannak, s rejtélyes utjai. Kérdezzék csak meg a festőket, szines elbeszéléseket fognak hallani. A követek néha maguk se tudják, hogy a Gondviselés kiszemelte őket az ismeretlen festő életkialakitásához. Ugy esnek bele a szerepbe, hogy maguk is csodálkoznak. Az is előfordulhat persze, hogy egy-egy követ a Gondviseléshez méltó uniformisban járnak -- papi ruhában.

Az ostrom után pl., mikor a Müvészeti Tanácsban arról volt szó, hogy a müvészeknek sürgős segitség kell, valaki azt mondta: – menjünk a páterhez. Miért fogadtuk el ezt az instanciát, s miért nem a kultuszminisztert, ahová ügyünk tartozott volna---- máig se tudom. A páterhez mentünk, holott fogalmunk se volt róla hogy ki ő.

De nem rejtélyeket akarok bogozni itt. Inkább fel akarom hivni nb. figyelmüket Hölgyeim és Uraim, hogy ezen a vacsorán, munka közben, helyesebben tetten érhetjük a Gondviselésnek egyik követét; titka és érdekes alkalom. Figyeljék meg kérem, hogy milyen eszközökkel dolgozik, figyeljék meg beszédét, mosolyát, s főleg, hogy komoly, Önöknek az első pillanatban meghökkentő dolgokat, milyen feszélyezettség nélkül tud előterjeszteni. Sőt arra kérem Önöket, figyeljék meg saját magukat, hogy a követ beszédje alatt milyen lelki változásokon fognak átmenni. Ahogy ellenállásuk -ami kezdetben bizonyára lesz- egyre jobban csökkenni fog, sőt lelkesültséggé alakul át egy olyan ügy érdekében, mely az Önök ügye is, mert a magyar kultura ügye.

És ne feledjék el Hölgyeim és Uraim, hogy a követi szerep mindenki számára nyitva áll.

Bernáth Aurél

M. 2147/16

Dési Huber emlékbeszéd 91

A Magyar Müvészeti Tanács nevében hoztam ezt a koszorut.

Dési Huber istván halálának évforduló napja a koratavasz egyik napját esett s ez -ugy érzem- kicsit emlékeztet reá is. E napon még érezzük a tél keménységét, de valami reménységet is. Ő is kemény volt, de nem vigasztalanul az s főleg nem reménytelenül. Bizalom volt benne. Sok kopár fát festett, vetés nélküli szántóföldeket, de a szántás göröngyeinek szilaj vonulatain érezhetjük a föld elszántságát, hogy bárhogy is, majd csak zöldel egyszer.

Mint ember is ilyen volt. Kicsit komor, de sohse hitevesztett. Szilárd lélek volt s szilárdságát még a test nyomorusága se tudta megingatni. Hánytorgott ő is mint szántóföldjei, elégedetlen. lázadó, tele belső fojtott erővel, de -ahogy a képein- a kopár és ritkás fák közt, a sulyos szántásokon tul, mindig volt kilátás valami kis tanyára, valami emberire.

A néha oly zord és keserü arca inkább a világ fájdalmát tükrözte, nem a sajátját. Ha beszéltünk vele, csak a bizakodó embert éreztük. Bajáról nem volt egy mukkanása sem.

Itt halt meg ebben a házban 1944-ben, a világtörténelem egyik legförtelmesebb esztendejében. De én biztosra veszem, hogy még ez sem, ugy ahogy ennek az erdőnek fái sem, melyek akkor is kopárak voltak, se a testi kin, nem tették reménytelenné.

Örizzük továbbra is emlékét.

1949 II.

Kéfzőművészet szabad kerekete

Gondolatok az alkalmazott művészet kiállitása körül

1549 máz.

① 92

Rs. 2147/17

Rabinovszky barátom által rendezett kiállitást a legjelentősebbnek tartom az ostrom éta rendezett kiállitások között. Elsősorban az tett jó hatást, hogy eleven volt. Friss nekifeszülést látszott, amely mindig öröm. Mintha már valódi feladatok előtt állnának festőink. A képzelet megtette a magáét, valóságosnak vette a játékot. S figyeljünk arra, hogy már maga egy ilyen szakmai játék milyen pezsditő, a képzelet milyen mozgékony lesz, hogy furja bele magát egyszerre a problémák közepébe. Ez a kiállitás azonban nem csak azt a pár művészünket villanyozta fel, akik ott szerepeltek, hanem művészeti közéletünket is. Ugy hallom, hogy jó szellemü épitészeink is magukának tekintik a kiállitást s talán kerekedik előbb-utóbb megbizás.

A kiállitás átlagon felüli sikerét - s ezt annak ellenére hangsulyozom, hogy együgyü megállapitásnak fog hatni - a kiállitók névsorának köszönhetjük. Arra akarok ezzel utalni, hogy jó művészek nélkül nincs jó művészet. S itt sikerült animálni egy párat a jók közül és az a helyes ut, ha a problémákhoz elsősorban ők nyulnak. El kell kerülnünk, - aminek a jelei sajnos már szórványosan mutatkoznak - hogy ujabb monumentális feladataink a harmincas évek sörcsarnok-festészetének, vagy boldogult Petrovics Elek szavával: Gambrinus-festészetnek stilus és szellemi rangban követői.

Ez a kérdés ma már egyedül - más megbizó nem lévén - az államtól függ. Hogy mi késlelteti az első elhatározó lépést ez irányban, - nem tudom. Talán félnek az illetékesek az ugynevezett "modern" művészeinktől? Vagy attól, hogy müveik a munkásságnak nem fog tetszeni? Hogy nem lesznek a müvek elég közérthetők? Legyen szabad ezzel kapcsolatban egy szerény üzenetet küldenem: azt, hogy egy ilyen óriási átalakulásban minden szempontnak jól és egyedül helyes módon megfelelni nem lehet. Ez az ügy nagy tandijat igényel. Festőinknek, szobrászainknak a feladatokon is kell nevelődniük és a fiataloknak a már kivitelezett munkákon. Ez sosem volt másképp. Ahogy könyvből nem lehet megtanulni a lovaglást, ugy freskót, mozaikot nem lehet csak az iskolában elsajátitani. Ezekre a megbizás erkölcsi sulya is nevel. S kire bizzuk a munkát, ha nem azokra akikhez bizalommal vagyunk s akik már itt-ott letették a garast.

Ami pedig a közérthetőséget illeti, azt mondhatom, hogy nem nyujthatunk a köznek jószivvel olyant, amiről magunk titokban meg vagyunk győződve, hogy bár tetszetős, a szónak elcsépelt értelmében, de silány. Kétségtelen, hogy a kiállitók egyike -másika a tetszetősség terén kivánnivalót hagy magaután. De mégis azt kell tennünk, hogy a jó kerüljön kivitelre, ez ha nem is az első pillanatban, de át fogja magát tör-

ni s a végén kiderül, hogy lényegében tetszetős is.

A kiállitás másik igen nagy eredménye az, hogy módunk volt látni egyik kitünő absztrakt művészünket megváltozott stilusában. S mindjárt megmondhatom, hogy ezért az átállásért nem kell szégyelnie magát, jobban sikerült, mint a hogy az ő absztrakt periódusára ez hizelgő: sajátmagát trompfolta le. Nem kivánhatom, hogy az érdekelt ilyen nagy nyilvánosság előtt valljon, de felteszem, ma már titokban ő is elismeri, hogy ilyen gazdag alkitási lehetőség, mint amelyet művében most felmutatott, elképzelhetetlen az absztrakt művészetben. S ezzel kapcsolatban legyen szabad egy kis megemlékezést tartanom a többi, az érdeklődésből oly hamar kinent absztrakt művészünkről is. Fáradjunk azon, hogy megtéritjük őket. Nem az életlehetőségük elzárása a helyes ut, hanem a munkába való bevonásuk. Az, hogy gondolunk rájuk, az a biztositék, hogy stilusváltásukat nemhogy nem nézzük magas lóról, hanem a legnagyobb érdeklődéssel, csodát művelhet a tehetségeseiknél. Az absztrakt művészetet ugy kell felfogni, , mint a szellemek egy görcsét, melyet fel lehet oldani. Ez az oldószer esetleg egy ilyen esemei pályázat lehet, mint amilyen most zajlott le.

A kiállitással kapcsolatban még egy általános balhitre szeretném felhivni a figyelmet. Él van terjedve az a nézet - s ezt a kiállitás is eléggé bizonyitotta, - hogy a jövő művészete az emberábrázolásban csak valami tipizált, sematizált, u.n. nagyvonalu összefoglaló emberábrázolás lehet. Nézetem szerint minden művészet halála az, ha a művész sémák szerint gondolkodik. Az általános-érvényüség, tehát a szimbolum-erejüség élethübb ábrázolás is elképzelhető, - erre épp elég példa van a művészettörténelemben. Még a mozaikban is van erre példa, utalok a pompei Nagy Sándor csatájára.

Ezt csupán azért emlitettem, mert voltak művek a kiállitáson, melyek összefoglalásukban tulzásba estek, igy nem tudtak életteljesek lenni s igy a müveik inkább egy modern akadémiát példáztak.

Ezek a nehézségek onnan állnak elő, hogy tradicióink a monumentális művészetben alig vannak s az életteljes tárgytalan képfestészetünk nem minden stilusárnyalatában nagyitható fel falképekké. Igy egy bizonyos ür áll elő, melyet festőink bizony nem egyszer történeti példákra való kapcsintással pótolnak. Ideális az, ha a monumentális feladat a festő természetes és otthonos táblakép stilusában valósitódik meg.

A másik balhiedelem már annyira el van terjedve, hogy még Rabinovszky Márius is igézete alá került. Abból. hogy a kiállitásnak a "közösségi müvészet felé" cimet adta legalább is erre következtetek. Ez a cim, akarva- nem akarva ugy kinálja magát, mintha a rendező a jövő müvészetét a freskóban, mozaikban látná. Festőtársaim közt mindenesetre erősen tartja magát ez a hit. Amint tudjuk, ehhez a végkövetkeztetéshez az az egyszerü tény szolgált alapul, hogy a táblaképnek nincs vevője s nem nagyon elképzelhető, hogy a jövőben lesz. Nem vitatom ezek komoly érvek. Mérhetetlen kára volna azonban müvészetünknek, ha azt felületes helyzetanalizisek szerint ápolnánk, vagy irányitanánk. Müvészetünknek legéletteljesebb ága forogna igy veszélyben. Érdemes tehát egy kicsit mélyebbre néznünk.

Tény az, hogy a mütárggyal való együttélés szerte a világon elemi életszükséglet. <u>És ez az egyedül döntő ebben a kérdésben.</u> Ha más nem, egy festett tál a falon a legegyszerübb parasztcsaládnál is fellelhető. A fokozatokat a társadalmi osztályok szerint ismerjük, felesleges rá kitérnem. De ebben a kérdésben -ismétlem- nem az a fontos, hogy jelenleg milyen ki nem elégitő módon van, hanem az, hogy ez az igény fennáll. Nekünk tehát azon kell gondolkoznunk, hogy ezt az igényt amennyire lehet javitsuk, kezére járjunk s ne pedig kizárólag arra vessük szemünket, ami ezt a természetes igényt mégjobban elsorvasztja.

Amig a társadalom a családra épül -és ugyhiszem még sokáig erre fog épülni- addig a müvészetnek is keresnivalója lesz a család otthonának falain.Ne hagyjuk el ezt az oldalát se a kérdésnek, , már csak azért sem, mert a táblakép mozgékony utazhat, tehát elevenebb hatóerővel bir, mint a mozdulatlanságra itélt falkép.

Gyerekes, vagy vulgármarxista elképzelés az, hogyha netán sikerül egypár középületünket freskóval vagy mozaikkal ellátni, a város népe csak ezekhez az oltárokhoz jár áldozni. A görög otthonban

a kis tanagra szobrocskák tartották az igazi, a meleg kapcsolatot, a Parthenon istenei az ünnepit. A mi társadalmi viszonyainkban pedig ugyszólván csak a tanagrákon van a hangsuly, - Parthenonra, józan emberi számitás sze int nincs kilátás. A legjobb akarattal se tudok a tervezhető középületeink közül olyat elképzelni, mely a templomok helyét akarná pótolni,- ~~mmmmm~~ az itt szóbanforgó freskók, mozaikok sem efelé sanditanak. Ezzel utalni akarok arra, hogy a szóbajöhető középületeknek már funkcionálisan más a rendeltetésük, tehát már eleve nem tudnak ugy összeolvadni a művész szándékával, nem tudnak olyan össz= művészetet létrehozni, mint amilyenről egyes épitész és művészet-teoretikus álmodozik. A legjobb eset, amit egyenlőre elérhetünk, hogy egyik miniszt~~é~~riumunk megbizást ad egy freskó vagy mozaik kivitelezésére. Társadalmi szerepe egy ilyen münek azonban ezentul sem lesz több, mint eddig, helyesebben ezt a mü értéke határozza meg.

Ettől függetlenül természetesen sarkantyuzzák meg festőink, szobrászaink képzeletüket, markolják össze korunk ideálját, vágyát, olvasszák össze ezt amennyire lehet az európai kultura magas hőfoku tüzében a maguk eszményével. Teremtsenek, ha tudnak fokozatosan egy uj stilust ráadásul, hogy ez az ötvözet még jellegzetesebb legyen. Ha ezt jól végzik, megtették a magukét ezen a vonalon. De én nem hiszem, hogy az adott társadalmi viszonyok között csak ezen a vonalon szabad mozognunk s nem hiszem, hogy a "közösségi művészet felé" megjelenölés kisajátitható legyen a monumentális feladatokra.

A nagy cimeket különben is hagyjuk az utókorra, mely egyedül hivatott megitélni, hogy tudtunk-e ~~mmmmmmmm~~ valamit visszahóditani a művészet elvesztett területeiből. Vagy hagyjuk az ilyen cimeket egyik hires művészeti vezetőnkre, aki már amugy is erre specializálta magát. Ne csapjuk be korunkat, ne adományozzunk magunknak kegyesen "közösségi", vagy "realista" cimeket., mikor félórával előbb még más megjelölés alatt müködtünk. Félelmesen kezdünk emlékeztetni ezzal a harmincas évek "turáni" vagy "ősmagyar"

mentalitására, más előjellel. A feladatok oly nagyok, hogy akiben nincs meg az ehhez szükséges elengedhetetlen szerénység, az csak a művészet lomtárát fogja ugyis szaporitani.

Ebben a csapatban, az ostrom óta először látok egy parányi magot, mely talán kellő ápolás után fejlődésnek indulhat. De művészeti vezetésünknek tisztában kell lennie azzal, hogy csak a társadalmi helyzet pontos felmérése, a valóságos igények ésszerü ápolása a célszerü, hacsak nem akarunk a madáchi falanszter riasztó képének megfogalmazását már előre érzékletessé tenni.

1949 március

Sel a fehérvári

Ms 2147/18 93

A Csók kiállitás megnyitásakor 1937. II. 12.

A Magyar Képzőművészek és Iparművészek Szövetsége nevében jöttem el kedves Pista Bátyám, hogy fehérvári kiállitásod alkalmával közvetitsem a magyar müvészek szeretetteljes ragaszkodását irányodban. Ez a kiállitás előfutárja a budapestinek. Szükebb hazád tisztel meg itt, rövid idő mulva pedig fővárosunk fogja nevedet felmutatni, mint a müvészi rang és példakép fogalmát. E két oldalról jövő tiszteletadás biztositékot nyujthat Neked arról kedves Pista Bátyám, hogy nevedet nemcsak a városi kultura sokszor oly rövidéletü fénye övezi, hanem az országé. A szülőföld tiszteletadása mindig megfontoltabb, mi a városé. Nemcsak azért, mert senkise próféta a saját hazájában, hanem mert a szülőföld a népet is jelenti, amely nagyon megnézi azt, hogy kit tiszteljen igazán. Megnézi azt, hogy valóban van-e közössége van-e mondanivalója számára. Tud-e meriteni, abból bizakodást, utmutatást, vagy szépséget. A szülőföld veséig néz s nem szereti, nem érdek ami a feje fölött, vagy a háta mögött történik. Azt szereti, amit ért s ami érte van. Ez bár önzésnek látszik, de egyben próbakő is. Próbakve annak, hogy egy életmü, mint amilyen a Tied, valóban bele tudott szervesedni a nép életébe. Müveidnek a varrógépek fölé akasztott szines reprodukciói -melyekből mindenfelé oly sokat látni- arra mutatnak, hogy az általad teremtett szépség nemzeti kincs. Mindenki megért, ugy a finnyás, mint a józan, vagy a pallérozatlan izlésü. S ez nemcsak szerencsés adottságodból folyik, hanem tehetségednek konstruktiv jellegére vall. Olyanra, ami a nemzeti kultura épitésében a legjobban használható.

Ez a szépség, az általad teremtett, magában hordja a derülátást, a könnyedséget és a mélységet, a müvészet lehetséges tartalmainak ilyen három legritkábban összeolvasztható fajtáját. Ezért örül mindenki, aki képeid elé kerül, ezért nem terhelődik meg a nézó semmiféle fojtott, vagy nyugtalanitó érzásekkel s ezért marad emléke tartós. Derü és mélység oly tartalmak, amelyek leginkább ifjakban és bölcsekben találhatók. Ezt az ifjuságot csodáljuk Benned, még 85 éves korodban is, még 85 éveddel is élő igazolása vagy képeidnek. És ezt a bölcsességet csodáljuk képeid mélységében, mely az élet egyszerü tényeit fel tudta ugy mutatni, hogy az egész iránt kerekedjen kedvünk.

Talán innen ván az, hogy a megujult Magyarország hivatalos körei is külön figyelemmel vannak irántad. Feléd fordulnak, mert -hogy néhai Petrovics Elek szép hasonlatával éljek- az ország virágos féja vagy. Bár soha nem volt kor, mely egy virágos fa mellett közömbösen sétált volna el, de a mi korunk az optimizmusnak ilyen forrását elismeri még a politika eszközének is. S bölcs dolog, ha elismeri.

Kivánjuk, kedves Pista Bátyám, hogy még sok esztendeig ilyen fiatalos töretlen szellemben munkálkodhass közöttünk s számitunk rá, hogy a következő ilyen jubileumi kiállitásod alkalmával módot adsz nekünk elmondani dicséreteink egyéb részleteit. Mert most csak egy töredékét tudtuk elmondani.

Kép zimár. Főisk.

1950 III. 25 (1)

94

Ms 2147/19

~~96~~

Megnyitóbeszéd a főiskolai ösztöndijasok kiállitásán

Kedves Vendégeink!
Kedves Fiatal Barátaim!

Rövid idő alatt immár ez a második kiállitás, melyet restaurált kiállitási termünkben tartunk. Azt hiszem el kell ismerniök, hogy ugy az uj környezet, mint a szorgalmas kiállitási igyekezet elárul valamit abból az uj szellemből, ami egyébként egész közéletünket eltölti. Rendkivüli tevékenységi láz kapott el bennünket, amellett, hogy rendben kivánunk müködni, amit ugy értek, hogy nagyobb szabatossággal próbálunk foglalatoskodni még olyan nehezen ráncbaszedhető emberi vállalkozás körül is mint a müvészet.

Ez a rend és szorgalom közéletünknek is két pillére. Hozzánk, az iskola falai közé is beszivárgott ez az igény, - hozzánk, ilyen eredendően "rendetlen" emberek közé, és azt hiszem, többen vannak fiatal kollégáim között, akik most kezdik kóstolgatni ennek a rendnek az izét, s próbálják munkájuk tempóját eszerint igazitani. Sőt, talán azt is feltehetem, hogy tanulmányaiknak ilyen szerves aláépitését, annak ilyen szervezett kiállitásokkal való ápolgatását ~~[illegible]~~ célszerünek tartják.

Az első kiállitásunk, mely az épitészet és a fesztészet kapcsolataival foglalkozott, lezajlott. Azt hiszem, ugyancsak elismerik, hogy a kiállitás ötlete nagyon időszerü igényből fakadt. Az épitészetnek és festészetnek két égtáj felé szaladó irányát valami módon összekapcsolni - összekovácsolni hovatovább elengedhetetlen társadalmi, de esztétikai feladat is. Reméljük, hogy ennek a lezajlott kiállitásnak problematikája elevenen fog Önökben tovább munkálni. Nemcsak azzal, hogy adott esetben feladataikat koordinálni próbálják, hanem az épitészekkel való ~~mh~~ szorosabb kapcsolatok keresésével is, akik, remélhetőleg a jövőben egyre inkább belátják egymásrautaltságunkat a közös cél érdekében.

S ha a lezajlott kiállitás, annak eszményi, tehát nem kivitelezhető volta folytán, gyakorlati eredményeket nem is mutathatott fel, reméljük későbbi müködésük alkalmával mégis hasznos mementóként fog mutatkozni.

A jelenleg megnyiló kiállitás azonban már nagyon is gyakorlati szempontok érdekében történt. Az ösztöndijasok nyári termését mutatjuk itt be. A Főiskola mindig is nagy sulyt helyezett a nyári szemeszter lehetőleg széleskörü megszervezésére. S tette ezt azért, mert tudatában volt annak, hogy a mütermi és speciálisan a tanulmányi munka nem elég az üdvösségre egy festőnek. A tanulmányi munka, ugy a multben, mint a jelenben, bármennyire élethü volt, még a legtehetségesebb felfogásban is

valamilyen élettől-elszakitottságot áraszt magából. A nekiállás folytán. S még a legkitünőbb tanári közreműködés mellett sem lehet mindig a hallgatót az ilyen, kissé megmerevedett magatartásból zökkenőmentesen átvezetni a szabad képalkotás területére, bármily célszerü és ideális volna is ez. A nyári szemeszter, kezdettől fogva ennek a nehezen kikerülhető hiánynak volt az ellenszere, vagy legalább is, kellene hogy az ellenszere legyen. Ezeket a kurzusokat ugy kell felfognunk, mint alkalmakat a meginduló festői érdeklődés, a meginduló képalkotó fantázia gyakorlatozásaira.

S ha már itt tartunk és tudva azt hogy magunk között vagyunk, talán birálatként megemlithetem, hogy az ösztöndijasok zsürizésre benyújtott száz és száz rajza alig árulja el, hogy a szemeszter igazi hivatását jól fogták fel. Nagyon sokan konokul folytatták az iskolajellegü tanulmányozást. Különbség csak annyi volt, hogy iskolai modell helyett egy munkás vagy egy parasztembert kértek fel a modellülésre. Láttunk egy festő albumát, aki dicséretreméltó szorgalommal legalább 100 rajzot mutatott be, - kizárólag mozdulattanulmányokat. Láttunk az anyagban -különben itt is kiállitottuk- remekművü tücsök, vagy sáskaportrét, ami helyes és nem kifogásolható, de jobban örültünk volna, ha ilyen gondos, vagy akár csak vázlatos [illegible] kidolgozásban képterveket találunk, melyek a dolgozó népünk életét ölelí fel témában, azzal a tájjal kapcsolatban, ahol él. Vagy akár tájképeket! Nem mondom, ilyen müvek is vannak, de nem elegendően. S főleg nem éreztük, hogy a hallgatók nagy lélegzetvétellel szivták magukba a vidék levegőjét. Nem éreztük, hogy örültek a változásnak az iskola után. S még egy: alig találtunk olajképet, aquarellt is keveset, ugyhogy ezt a kiállitást majdnem kizárólag rajzokból kellett megrendeznünk. S ez nem helyes. A festő bár rajzol is és rajzoljon is, de mindenképpen fest, ha a tanmenet erre módot ád.

Közrejátszhatott ebben a hiányban talán az a körülmény, hogy tanárjaik egyébirányu elfoglaltsága mellett mahukra voltak hagyva és talán, nem utolsó sorban anyagi kérdések is. Reméljük, hogy jövő évi nyaruk eredményesebben fog lefolyni.

Reméljük...-mondom, s mikor igy akaratlanul is a jövőre gondolok önkénytelen is eszembe jut a gondolat, hogy nem az Önök munkájához, de mindnyájunk munkájához elsősorban béke kell. Ez az elengedhetetlen feltétele fejlődésünknek, munkánk minőségének, sőt annak, hogy ezeket

vagy véső maradhasson a kezünkben. Ez a feltétele annak, hogy munkánkkal hozzájárulhassunk az országépitő 5 éves tervünk sikeréhez. Mi müvészek eredendően és most már mondhatjuk, hogy politikai érettségünk folytán is a béke aktiv hivei vagyunk és meg vagyok győződve, hogy a világ minden részén egyre nagyobb lesz a tábora azoknak, akik teljes igyekezettel azon fáradoznak, hogy elháritsák az emberiséget fenyegető háborut. Éppen a napokban ért véget Varsóban, ebben, a háborutól talán legjobban sujtott városban a nemzetközi békekongresszus. Itt gyültek össze a legkülönbözőbb pártokhoz tartozó és pártonkivüli dolgozók több mint 2000 képviselője, akik közt haladó tudósok, pedagógusok és kiváló müvészek is voltak. Bizonyosra veszem, hogy a békéért való fáradozásuk, karöltve a nagy Szovjetunió őszinte békeakaratával, nem marad eredménytelen. A kongresszus viszhangja pedig egyre jobban elterjed az egész világon. A dolgozó emberek millióinak szilárd akarata végül is győzedelmeskedni fog és sikerül megvédeni a mindnyájunk által óhajtott békét.

Ebben a meggyőződésben, kedves Vendégeink és kedves fiatal Barátaink tekintsék meg kiállitásunkat.

L950.XI.25

Kedves Bista Bátyám,

a Képzőművészek és Iparművészek Szövetsége bizott meg, hogy üdvözöljelek jubiláris kiállitásod alkalmával. A magyar festők üdvözletét hozom elsősorban, akik Benned nemcsak korodat tisztelik, hanem példamutató multadat is. Ha meggondoljuk, hogy kiváló müveket alkottál már jóval a mai festőtársadalom zömének születése előtt és hogy ma is, közel 70 évi pályafutás után nem egyszer kitünő munka kerül ki kezedből - nem tudom, mit csodáljunk jobban Benned, a tehetséget-e, vagy a Teremtésnek eleven csodáját, a szikrázó vitalitást. Szakadatlan munkában telt el életed, szeretted a munkát, bámulatos könnyedséggel dolgoztál. Ezek mind olyan jelek, melyek csak kivételes emberekben mutatkoznak egyszerre. Olyanokban, akik által a természet valamit feltétlen meg akar mutatni bekünk.
S Te dolgoztál szakadatlanul. Ez a kiállitás csak egy kis töredéke életművednek, de még ez is izelitőt adhat arról az irigylésreméltó festői alkatról, amelynél ugyszólván egyik kép szüli a másikat. Jóban, rosszban, gondtalan és nehéz időkban egyaránt szakadatlan dolgoztál, s ezt mi, festők -utódaid, vagy növendékeid- rendkivül méltányoljuk. Méltányoljuk, mert tudjuk, hogy ez önbizalomra, elhivatottságérzetre és nagy lelkierőre vall.

De nemcsak ezért becsülünk, hanem szeretetreméltó emberi tulajdonságaid miatt is. Kevés nyiltszivübb és a legjobb értelemben vett egyszerü embert ismerünk Náladnál. Szerettük és szeretjük hátsó gondolatoktól mentes egyenes észjárásodat, melynek mindig volt valami üde zamata. Beszédedben, gondolkodásodban megőrizted a magyar nép keresetlenségét s vadvirágillatu humorát. Budapest és Páris dacára nem lettél városi ember, kapcsolatod a tájjal, a dolgozó néppel ma épp olyan, mint mikor Pusztaegresről elindultál a pesti Mintarajziskolába.

Ennekfolytán életmüved bele is szervesedett a nép életébe. Müveidnek a ~~[illegible]~~ kis munkarobákba akasztott szines reprodukciói -melyekből mindenfelé oly sokat látni- arra mutatnak, hogy az általad teremtett szépség, nemzeti kincs. Mindenki megért, ugy a finnyás, mint a józan, vagy a pallérozatlan izlésü. S ez nemcsak szerencsés adottságodból folyik, hanem tehetségednek konstruktiv jellegéből is. S ez pedig a nemzeti kultura épitésében a legjobban használható.

~~[illegible]~~, Az általad teremtett szépség magában hordja a derülátást, a könnyedséget és a mélységet, a müvészet lehetséges tartalmainak ilyen három titkán összeolvasztható fajtáját. Ezért örül mindenki, aki képeid elé kerül; ezért nem terhelődik meg a néző semmiféle fojtott, vagy nyugtalanitó érzés~~[illegible]~~sel, s ezért marad emléke tartós. Derü és mélység oly tartalmak, amelyek leginkább ifjakban és bölcsekben találhatók. Ezt az ifjuságot csodáljuk Benned, még 85 éves korodban is, - még 85 éveddel is élő igazolása vagy képeidnek. És azt a bölcsességet csodáljuk képeid mélységében, mely az élet egyszerü tényeit fel tudja ugy mutatni, hogy az egész iránt kerekedjen kedvünk.

Talán innen van az, hogy népi demokráciánk külön figyelemmel van irántad. Feléd fordulunk, mert -hogy néhai Petrovics Elek szép hasonlatával éljek- az ország virágos fája vagy. Igaz ugyan, hogy nem volt még kor, mely egy virágos fa mellett közömbösen sétált volna el, de a mi korunk az optimizmusnak ilyen forrását elismeri még a politika eszközének is. S bölcs dolog, ha elismeri.

Előre, kedves Pista Bátyám a tiziáni korig! Kivánjuk, hogy még sok esztendeig ilyen fiatalos töretlen szellemben munkálkodhass köztünk, s számitunk rá, hogy a következő ilyen jubileumi kiállitásod alkalmával módot adsz nekünk elmondani dicséreteink egyéb részleteit. ~~[illegible]~~.

1950. V. 20.

Kedves Bista Bátyám,

a Képzőművészek és Iparművészek Szövetsége bizott meg, hogy üdvözöljelek jubiláris kiállitásod alkalmával. A magyar festők üdvözletét hozom elsősorban, akik Benned nemcsak korodat tisztelik, hanem példamutató multadat is. Ha meggondoljuk, hogy kiváló müveket alkottál már jóval a mai festőtársadalom zömének születése előtt és hogy ma is, közel 70 évi pályafutás után nem egyszer kitünő munka kerül ki kezedből - nem tudom, mit csodáljunk jobban Benned, a tehetséget-e, vagy a Teremtésnek eleven csodáját, a szikrázó vitalitást. Szakadatlan munkában telt el életed, szeretted a munkát, bámulatos könnyedséggel dolgoztál. Ezek mind olyan jelek, melyek csak kivételes emberekben mutatkoznak egyszerre. Olyanokban, akik által a természet valamit feltétlen meg akar mutatni bekünk.
S Te dolgoztál szakadatlanul. Ez a kiállitás csak egy kis töredéke munkásságodnak, de még ez is izelitőt adhat arról az irigylésreméltó festői alkatról, amelynél ugyszólván egyik kép szüli a másikat. Jóban, rosszban, gondtalan és nehéz időkban egyaránt szakadatlan dolgoztál, s ezt mi, festők -utódaid, vagy növendékeid- rendkivül méltányoljuk. Méltányoljuk, mert tudjuk, hogy ez önbizalomra, elhivatottságérzetre és nagy lelkierőre vall.

De nemcsak ezért becsülünk, hanem szeretetreméltó emberi tulajdonságaid miatt is. Kevés nyiltszivübb és a legjobb értelemben vett egyszerü embert ismerünk Náladnál. Szerettük és szeretjük hátsó gondolatoktól mentes egyenes észjárásodat, melynek mindig volt valami üde zamata. Beszédedben, gondolkodásodban megőrizted a magyar nép keresetlenségét s vadvirágillatu humorát. Budapest és Páris dacára nem lettél városi ember, kapcsolatod a tájjal, a dolgozó néppel ma épp olyan, mint mikor Sáregresről elindultál a pesti Mintarajziskolába.

Ennekfolytán életmüved bele is szervesedett a nép életébe. Müveidnek a varrógépek fölé akasztott szines reprodukciói -melyekből mindenfelé oly sokat látni- arra mutatnak, hogy az általad teremtett szépség, nemzeti kincs. Mindenki megért, ugy a finnyás, mint a józan, vagy a pallérozatlan izlésü. S ez nemcsak szerencsés adottságodból folyik, hanem tehetségednek konstruktiv jellegéből. S ez pedig a nemzeti kultura épitésében a legjobban használható.

Ez a szépség, az általad teremtett, magában hordja a derülátást, a könnyedséget és a mélységet, a müvészet lehetséges tartalmainak ilyen három titkán összeolvasztható fajtáját. Ezért örül mindenki, aki képeid elé kerül; ezért nem terhelődik meg a néző semmiféle fojtott, vagy nyugtalanitó érzéssel, s ezért marad emléke tartós. Derü és mélység oly tartalmak, amelyek leginkább ifjakban és bölcsekben találhatók. Ezt az ifjuságot csodáljuk Benned, még 85 éves korodban is, - még 85 éveddel is élő igazolása vagy képeidnek. És azt a bölcsességet csodáljuk képeid mélységében, mely az élet egyszerü tényeit fel tudja ugy mutatni, hogy az egész iránt kerekedjen kedvünk.

Talán innen van az, hogy népi demokráciánk külön figyelemmel van irántad. Feléd fordulunk, mert -hogy néhai Petrovics Elek szép hasonlatával éljek- az ország virágos fája vagy. Igaz ugyan, hogy nem volt még kor, mely egy virágos fa mellett közömbösen sétált volna el, de a mi korunk az optimizmusnak ilyen forrását elismeri még a politika eszközének is. S bölcs dolog, ha elismeri.

Előre, kedves Pista Bátyám a tiziáni korig! Kivánjuk, hogy még sok esztendeig ilyen fiatalos töretlen szellemben munkálkodhass köztünk, s számitunk rá, hogy a következő ilyen jubileumi kiállitásod alkalmával módot adsz nekünk elmondani dicséreteink egyéb részleteit.

Előadás a Müvészeti Szövetséget Kásában.
A müvészet és a béke

(Fehér) 97
1951 V. 20 (1)
Ms 2147/21

Bevallom, nem minden elfogódottság nélkül szólalok fel a magyar müvészet képviselői előtt a béke kérdésében. Nem mintha ez szakmán tuli feladat volna. A béke nagyon is ahhoz tartozik. De azért nehéz a beszéd, mert a tét nagy és az ember kicsi. Meg aztán, a vezető államférfiakon kivül ki nem érezné magát többé-kevésbbé illetéktelennek ily nagy, országok és népek sorsába vágó kérdés előtt. Nem ugy jövünk-e magunknak elő, magunkfajta szereplők, mint egy nagy hegy lábánál álló sóhajtozó? S itt a "nagy hegy" még hasonlatnak is erőtlen. El tudom képzelni, hogy az emberek nagy része számára a mai világhelyzet már-már transcendentális jellegü, a méretek ilyen nagysága folytán. A festültségnek ezt a fokát vizsgálva hasonlitsuk csak össze benyomásainkat azokkal, melyek a 30-as évek derekán éltek bennünk. Mennyire parcellázva voltak ott az ellentétek és a gondos latolgatás még mindig talált egy országot, egy földrészt, mely kivülmaradhatott a bonyodalmakon. Meg aztán az ellentétek se voltak közös nevezőn, legalább is látszólag nem. Volt német-angolszász ellentét, volt német-szovjet ellentét. Megvoltak a mi, nagyrészt mesterségesen fütött nacionalista ellentéteink a szomszédos államokkal. Volt ezenkivül tengelypolitika, melyen belül megvolt a mi német ellentétünk, az egész sváb-kérdéssel. S mindennek tetejébe itt volt a ~~zsidókérdés, ill. a~~ hitleri fajelmélet.

Marxista szemmel, természetesen az ellentéteknek ez a látszólagos sokrétüsége csak egy közös gyujtópont spktrumaként értékelhető. ~~Ezt nem is vitatom~~. De mégis a 30-as években általában mégse láttuk ennyire az egész világot egyszerre egy ok körül keringeni. Nem láttuk ilyen meztelen egyszerüségre vetköztetve a tényeket. Most ugy van, mint mikor a tenger hullámzásában a kezdeti sok apró fodor és loccsanás egy hatalmas vonuló hullámmá tornyosodik, melynek oldalán ugyan megvannak a viz kezdeti ingadozásai, de oly alárendelt szerepben, mintha csak éppen uralni akarnák saját neveltjüket.

Ilyen pillanat a világ történetében még nem volt. S ilyen veszély előtt se állott még a világ. Bizonyára sokan vagyunk, akiknek nem ~~nem~~ oly erős az idegzetük, ~~[illegible]~~ hogy ~~szembeszáni~~, végig mernénk gondolni a világhelyzet ilyetén alakulásának várható esélyeit. Elhessegetjük magunktól a gondolatokat élünk és dolgozunk a mának és a jövőnek, de ugy épitjük bizakodó

Ennek a mozgalomnak máris mutatkoznak az eredményei

terveinket, mintha minden rendben volna. Szerencsére vannak erős idegzetü és átfogó tekintetü politikusok, akik tudják miről van szó. Szerencse továbbá, hogy a marxista ideológia egyik alapeleme az ésszerüség, s nem keveredik valamilyen mitosszal, mely elveszi a tisztánlátást és akadálya a racionalista cselekvésnek. Látjuk -s ezt a béke[illegible] elindítása mutatja-, hogy a szovjet nép és a népi demokráciák felmérték a világ ideológiai polarizációjának veszélyét, s a történelemben ugyancsak példa nélkül álló módszerekkel vetették rá magukat a veszély elhárítására. Tanui vagyunk a világ ezideig legnagyobb méretü tudatositó mozgalmának, melynek egyik állomása éppen a Berlinben tartott Béke Világtanács ülése is volt. Sajátságos ujfajta diplomácia ez, szöges ellentéte a régi, titkos diplomáciának. És ha ez az uj módszer sokak számára kezdetben szokatlan volt, ma már bizonyára mindenki átlátja elementáris erejét és bizakodik benne. Ennél az ujfajta diplomáciánál majdnem mindenki [illegible] szolgálatban van. S ez menti azt az aránytalansági érzésemet is -politikai feladat és magamfajta ember között- amelyről beszédem elején szóltam.

xx xx

Béke vagy háboru legyen? Béke!

A minap pár napra vidéken voltam. Messze Pesttől. A vonat reggel indult. Csunya, esős, ködös időt fogtam ki. A táj -igaz-, nem a legérdekesebb magyar táj volt, mert se igazi alföld, se a Balaton, se igazi domb xxx nincs arra. A jelenlegi se-tél-se-tavasz ugyancsak nem volt hangulatemelő. A falvak sárban, esőben álltak. Néztem a sürün következő népes falvakat, a maguk csupasz valóságában. Egyre inkább eltünt belőlem a városlakó néha hamis, néha oly [illegible] szemlélete, mely oly érzéseket sugalmaz, mint amilyenekkel képesek vagyunk még gyermekeink játékszer-világába is beleélni magunkat. A sok falu, ahogy igy diszeitől fosztottan elvonult, bizony vigasztalan kép volt.-Akárhogy nézem, viskók ezek, -gondoltam. Aztán egy kérdés magamban: mi változott itt a honfoglalás óta, ha a templomokat leszámitom? A téglaépités és a gyakori cseréptető 40-50 éves. Zöme a házaknak ma is vályog, zöme a tetőknek ma is zsupp. Ezer év alatt mindössze talán annyi a haladás, hogy egy kicsit téresebb a szoba, s hogy a

konyha külön van. Ahogy Pestről és környékéről kigurul a vonat, nemcsak a ~~kultúra~~ civilizáció, a rendezettség, az élet erős alakitásának érzete szünik meg, hanem egyszerre felrémlik a majdnem ezer éves jobbágyság átka, meg az, hogy a hadak utja voltunk. Micsoda tennivalók nyujtják kezüket a falvakból, mégha csak igy a vonatablakból nézünk is feléjük. De tudjuk, hogy azok, akik nem a vonatablakból, hanem belülről nézik a faluk és a tanyák életét, már nekiláttak hogy az elmaradottságnak végetvessenek. Béke kell tehát ide is.

Hadak utja voltunk. Régi kulturánkat, ami tulajdonképen az igazi multunk csak egyes szigetekben leljük. Van jáki, zsámbéki, lébényi, egregyi, felsőőrsi templomunk. Volt Kolozsvári Tamásunk, volt ragyogó ötvösmüvészetünk, volt Mátyás király udvari müvészete voltak az erdélyi fejedelmeinknek remek érmészei. De mind e szines, izes és mondhatnám eredeti megnyilvánulások csak kulturális foltok a nemzet multjában és nem folyamat. Müvészettörténetileg nem tudjuk összefogni őket, sőt bizonyos esetekben megmagyarázni se, mert egyes jelenségek ugy tünnek fel, mintha a Szaharában lelnénk egy Praxitelest. Gondoljuk csak el, milyen értékes mult számunkra, hogy legalább képzőmüvészetünk mégis folyamatos 150 év történettel rendelkezik. A kulturánk védelmére is gondolunk, arra hogy elindultunk a széles alapokra fektetett kultura felé. Ennek további müvelhetéséért is a békét kivánjuk és megteszünk mindent ennek érdekében.

~~Lehet persze, hogy a kultura, müvészet, a világ központi nagy~~

S. ha már a kultura kérdéséről van szó, látjuk, hogy népi demokráciánk, még a békeharc kellős közepén is, a nagy politikai feszültség ellenére is, mily hallatlan erőfeszitéseket tesz, széles, minden falura kiterjedő kulturális nevelés érdekében.

Azokat pedig, akik a kultura ügyét, a világ központi kérdéséhez viszonyitva nem tartják fontos ügynek, nem árt emlékeztetni arra, hogy a Kultura mily gyorsan lepereg az emberekről, embertelen viszonyok között. Egy magyar katonával beszélgettem 45-ben. Mesélte, hogy egy hazai grófi kastélyban tanyáztak. Hideg volt: elfütötték a könyvtárat. -Hát nem volt fa? -kérdem. -Volt, de azért le kellett volna menni a pincébe. A katona egyébként egy orvos fia volt.

De micsoda szelid történet ez Ausschwitz mellett! Micsoda nyers, vicsorgó ösztönök leselkedtek ki a tekintetek mögül a nácizmus éveiben S mivé fajulhat ez a lealjasulás, ha a nemesedés irányában olyan emberpéldányok a minták, minr Raffael, Mozart, vagy Tolstoj!

De minden kulturaféltésen tul itt van ujjáépitésünk, itt vannak uj gyáraink, rendbehozott otthonaink, s nem utolsó sorban gyermekeink, kiket fel akarunk nevelni.

Nagy közhely, mert mindenki ügye. Az enyém is. Ezért vagyok, s ezért vagyunk a béke mellet.

Budapest, 1951.III.29.

Müv. Szöv. 1957 IX. 19

102.

Ms 2147/22 (1)

Szabad Müvészet vita

Azzal az indokolással, hogy egyidőben a Magyar Müvészet szerkesztője voltam, a Szövetség felkért, szólnék hozzá a megujult Szabad Müvészethez. Ez a megujulás, ha jól értem a szerkesztőváltozás tényét jelenti, tehát lényegében azt, mit szólok Szegi és Kazinczy szerkesztői müködéséhez. Általánosságban mindjárt annyit mondhatok és ezt mint volt szerkesztő nagyon is tudom, hogy egy lap csak kétszer lehet jó: a jövőben és a régmultban, tehát mikor már lapjai elsárgultak. A jelenje minden folyóiratnak, enyhén szólva ki nem elégitő. Ki nem elégitő ugy a szerkesztő, mint az olvasó számára. Az olvasó mindig "mást" akar. Minden olvasónak vannak elképzelései, milyennek kellene lenni egy jó lapnak. Az olvasó pontosan tudja miről szeretne olvasni, s amiről olvas, az szerinte vagy már túlhaladott, vagy felesleges, nem nyujt neki elég szenzációt, vagy nem talál a lapban "megoldást". A szerkesztőnek pedig azért ki nem elégitő a saját lapja, mert ismervén az olvasó pszihológiáját, soha nem tudja ugy azt megtölteni, hogy ne érezné eleve az egyes szám mozaikkockaszerüségét, tehát olyan elem szerepét, amely csak az egész tábla elkészültével kapja meg értelmét. Igy a szerkesztő mindig a jövőben él, alig várja a következő számot, egyszóval nem el saját magát.

Müvészetünk helyzete is egyébként hasonlóan áll. Mi is szeretné utolérni magunkat. Általában, elképzeléseink előbbrejárnak mint a megfogalmazások. S a lap szempontjából az is sulyos körülmény, hogy a kritika előbbre tut mint a müvészet. Kritikusaink u.i. -tisztelet a kevés kivételnek- ugy látom már tudnivélik, hogy milyen a magyar szocialista realizmus, mikor a festők éppen csak hogy próbálgatják. S ez a körülmény indokolatlan önbizalommal tölti el őket. Kicsit tul fölényes a hangjuk. Egy mintát láttak maguk előtt, a szovjet kiállitást, s elfelejtik, hogy nekünk éppugy mint annakidején az szovjet müvészeknek meg kell küzdenünk, a saját tradiciókból kialakitható realizmusért, mégpedig nem akármilyenért, hanem elevenért. Nagy általánosságban a kritikusok elképzelése és szuggesztiója a nagy sietségben a kérlelhetetlen objektivitás felé löki a festőt, ott pedig, ahol ilyet tapasztal, érthetően megriad és öncélu naturalizmust kiált. A legtöbb baj ekörül van. Nem mondom,

mert hát persze mégsem ezt akarja.

Müvészeti életünk mai szakaszában igen helyénvaló lenne, ha a kritikusok a szakmával összeférhető legnagyobb szerénységet tanusitanák. Főleg azért, mert a kritikus társadalmi helyzete ma gyökeresen más mint régen. Szava mindenképen politikai sullyal is bir. Régen a kritikus saját nézetét mondta el, ma pedig, -akármennyire több áttétellel müködik is ez- a nép nevében szól.

Ennek a lényeges változásnak kifejezésre kellene jutni abban, hogy mindenféle klikkeskedés felett álljon, továbbá, lehetőleg mentes legyen előitéletektől. Nemkevésbbé egyéni felelősség, fokozott és alapos szakmai tudás és tapasztalat volna az elengedhetetlen feltétele ennek a megbizatásnak.

Sajnos ugy látom, hogy ezeknek a követelményeknek csak nagyon kevés kritikus tud megfelelni, elsősorban a szakmai felkészültség, másrészt a tapasztalatok hiánya miatt. Egyrészük talán tul fiatal is ahhoz, hogy, méltóan az ország egyetlen képzőművészeti szaklapjához, elég széles látókörrel rendelkezzék. Igy gyakran azt találom, hogy a kritikák általánosságokba vesznek és érdektelenek. Hiányzanak az alapos analizisek, továbbá az ideológiai elemzések szétválnak az esztétikaitól.

Ezt a szétválást egyrészben a megbizást adó közületek is akaratlannl elősegitik. Ezek néha olyan követelményeket támasztanak a pályázati kiirásokban, melyek reális látványszerüséggel megfesthetetlenek. Ezáltal a festő, hacsak valamennyire is meg akar felelni feladatának, az ideológiát kifejező elemeket eröltetetten kénytelen összekeresni. Ekként nem egyszer látható, hogy a képeken egy teljesen elvont világ üti fel fejét, hasonlatosan a kiállitási tablók montázsaira. De amig azokat grafikusaink többkevesebb szerencsével jól megoldhatják, addig a festészet, a realizmus szigorubb belső törvényei folytán ebbe könnyen belesántulhat.

A festészet ideológiai ágyazottságára irányuló hatalmas szuggesztio lehet talán az alapja a kritika egyensulyának megbomlásának is. De van ennek az egyensuly megbomlásnak más oka is. Hadd szóljak erről pár szót.

Már a mult évi nagy kiállitásunk után kezdtem erről gondolkozni. Feltünt nekem, hogy ott a müvészileg jobb

formát mutató képek, ideológiailag legtöbbször elmarasztaltattak. Nem szólva arról például, hogy jó tájképeket, csendéleteket ugy kezelt a kritika, mintha ott se lettek volna. De tovább megyek: az idei évzáró főiskolai kiállitáson volt egy-két olyan ideológiailag megtámadhatatlan, de müvészileg is olyan kiváló mü, amilyenre a Főiskola történetében évtizedek óta nem volt példa. S azt láttam, hogy amig a Szabad Müvészet kritikája, harmad-negyedrangu müvészi kvalitásu müveket -ha jó volt az ideológiai tartalmuk- bőven méltatott, addig a minden tekintetben, tehát ideológiai vonatkozásban is példás müveket mégcsak meg sem emlitett.

Mi lehet ennek az oka? -gondolkoztam.

Kettő.

Az első ok az, hogy kritikusainknak ugylátszik apriori elképzeléseik vannak a szocialista realizmusról, s nem veszik a fáradtságot maguknak, hogy alakuló, fejlődő müvészetünket, a maga intuitiv lüktetésében, a maga teremtő indulatában is figyeljék és méltányolják. Sőt, hogy ezeket a müvészethez nélkülözhetetlen feltételeket egyenranguan kezeljék az ideológiaival, azért, mert ezen tényezők nélkül ideológiai ábrázolás ugyan lehet, de eszmei müvészet nem. Ha más erők -és itt éppen a kormányzat erőit kell megneveznem- nem a helyes irányban hatnának, könnyüszerrel megjósolhatnám, hogy egy-két éven belül olyan konfekcionált festészetünk lenne, amelyből már minden teremtő intuició rég elsikkadt, s mélyéből csak az ábrázolás hideg mechanikája meredne ránk, amint bizonyos eszmei tételeket ridegen közölnek.

Engedjenek meg tehát a kritikusok egy baráti emlékeztetőt: ne higyjék azt, hogy ők tudják már, milyennek kell lennie a szocialista realizmusnak. Hagyják magukat meglepni. Hagyják, hogy a festők oldják meg a realizmust a leginvenciózusabb módon. A müvészet nem termelő, hanem teremtő müvelet. Benyomásokat ugyan szerezhet máshol és mástól, de ez a müvészetet nem váltja meg, mert azt minden alkalommal ujra kell kezdeni.

A másik ok, ami miatt kritikusaink a festészetileg is jó müvek ideológiai tartalmát nem hajlandók könnyen hitelesiteni és igy irásaikban egyensuly hiány van, már nehezebben körülirható.

Ismeretes, hogy a müvészet hosszu története folyamán alig volt

valaha is bizonyos eszmei tartalom hijján. Ugyancsak tudjuk, hogy a müvészet az eszmei tartalmat valamilyen szépségbe emeli. Egy Daumier rajz nemcsak forradalmi, de szép is, egy Raffael kép nemcsak ideológiailag helyes, de szép kép is, - igy értem. Tehát a téma átlényegitése egyben az égbe is viszi a mondanivalót, másrész élét is veszi. Egy gyülöletet szitani kivánó Daumier rajznál önkéntelen megtorpanunk, ellágyulunk, mert ugyanakkor am a rajz szépségét is élvezzük. Azért oly ritkák a festészetben a gyülöletet, vagy borzalmat ábrázoló müvek, -legalább is az egyéb témájuakhoz viszonyitva- mert a festészet természetes aspirációi inkább a vonzó, az optimista, vagy a fenséges érzelmi körök felé mutatnak, amelyek ezt a belső összeütközést elkerülik. /Daumier pl. azt a tárgykört, amelyet grfikáiban kitünően oldott meg, festészetében kikerülte/

Nagy általánosságban beszélve tehát, mindebből az következik, hogy alacsonyrangu müvészetnél az eszmei tartalom ugyszólván kilóg a képből. És éppen, mivel az ilyen képnek nincs müvészi szárnyalása, a folyamat ennél a [illegible] ténynél le is zárul, tovább már nem visszük emlékeinkben magunkkal. Pályafutását az ilyen kép abban az egy pillanatban, amig előtte állunk be is fejezi, mert csak a szándékot és az erölködést látjuk, ami inkább lehangoló, mint felemelő. A jó müvek érzékileg ötvözik a tartalmat festőileg ölelik azt körül. Ez egyes kritikusok szemében érthetetlen módon gyanus, mintha bizony ezekben valamiféle elterelő mozdulatok lennének.

A folyamat aztán ugy zajlik le, hogy a kritikusok elképzelése és szuggesztioja a nagy sietségben a kérlelhetetlen objektivitás felé löki a festőt, ha pedig végül a kritikus ilyet tapasztal, érthetően fölriad, öncélu naturalizmust kiált, mert hát mégse ezt akarta.

Ké rdem tehát hogy igazodjon el egy festő, mikor stilusteremtő indulatait következetesen ágyuzzák, vagy agyonhallgatják?

\+ + +

hogy a festőknél ninos meg ugyanez a baj. Nem mondom, hogy minden kartársunk müvész módjára jár el, tehát az eszmei tartalmat a festőivel jól házasitja. De ez talán az átmenet nehézsége. Mindenesetre ez azonban oly fontos kérdés, hogy ha a szerkesztő a müvészet kialakitásában fontos szerepet akar betölteni,, erre jobban kellene vigyáznia, mint ahogy itt-ott a lapon belül történik.

Tekintettel arra, hogy időm korlátozott és az ~~hhyam~~ általánosságokba menő kritika tul messze vezetne, kényszerü ökönómiából kiválasztok egy kis cikket a Szabad Müvészetből, amely éppen ~~azzzhmamkkkkkkkkk~~ ezt a kérdést surolja, tehát a "festőiség"kérdését az ideológiai tartalom szemszögéből. A cikket Cseh Miklós irta. Egyik fejezetben ezt találom: /idézek/ "Találkoztunk olyan hiányosságokkal is, amelyek nem egy felnött müvészünkre jellemzőek és igy bizonyos fokig az egész magyar képzőmüvészet fogyatékosságával tartják a kapcsolatot. Az az alapjában antihumanisztikus szemlélet, mely a látvány, a festői megjelenités fontosságát eltulozva, figyelmen kivül hagyja az emberábrázolás elsőrendüen fontos feladatát, alkalmatlannak bizonyult a relaizmus, a szocialista realizmus utján való előrehaladásra. De ez a szellem még ma is kisért a képzőmüvészetben. A most végzett növendékek munkái közt vannak olyanok, amelyekbe, minden becsületes szándék mellett, a jó téma fedezete ~~mmmmmm~~ alatt is belopta magát, vagy megragadt ez a szemlélet, érdektelenné, élettelenné lapositva az ábrázolt embereket."

X Ez az idézet ~~még~~, a Főiskola évzáró kiállitását, különben derekasan méltató cikknek egy kis részlete. Látszólag szerény kis részlet ez, szerény mint a méreg, mely még egy pohár viz átlátszóságát sem zavarja meg, de mégis öl. Öl mert a müvészet szivét veszi célba. Oh, milyen egyszerüen hangzik ~~mmmmm~~ az: "festői megjelenités", a "látvány fontossága", s milyen könnyen hányja ezeket a cikkiró a kardja élére. Mintha bizony lett volna valaha valamire való kép festői megjelenités nélkül. Mintha bizony lett volna valaha kép, amely érdemes erre a megjelölésre, ahol a festő ne tartotta volna fontosnak, hogy hogy jelenitődik meg az, amit ábrázol. Vagy hogy az ellenkező oldalról vegyem a próbát: mintha bizony fel tudna mutatni a müvészettörténelem egyetlen egy képet, amely értékét, hitelét, fennmaradását ~~mmmmmmm~~ kizárólag a szabatos ikonografiának köszöni! Nem, ilyen képet nem tud a

művészettörténet felmutatni. Csak olyan képet őrzött meg az utókornak, ahol a művész az eszmei tartalmat valamilyenfajta festői megjelenitésben, tehát festői tartalomba ágyazottan tudta megjeleniteni. De a cikk irójának az efajta magatartás "antihumanisztikus."

Nem szóltam volna semmit, ha a fiatal kollégám ugy fejezi ki magát, hogy kifogása van mai festészetünk uralkodó stilusa ellen, mert ez nem tartja a legalkalmasabbnak a pszihológiával telitett festészet ötvözésére, amely pedig kivánatos volna. Nem vagyok oly rövidlátó, hogy ne tudnám, hogy a festői véna nem függvénye az ábrázolás miként jének. Elvégre (hogy két ujjelet emlitsek) van Eyck is elég festői volt. Mondom, egy ilyen kritika a szakszerüség határain belül maradt volna. De nem. Cikkirónk majdnem az egészre megy. Azt tanácsolja, hogy ne foglalkozzanak festőink az"antihumanisztikus" festőiséggel, s legyenek humanisztikus ábrázolók.

Igen ám, de ezzel is baj van. Cikkének következő fejezete már erről panaszkodik. Idézek:"Másoknál az eszmei, politikai kérdéseknek csak felületes megtanulása látható, igy müvükben nem érezzük a meggyőződés hitelességét, a művészetnek éppen a sajátos eszközeiben rejlő meggyőző erejét nem tudják jól kihasználni."

Hát erre vonatkozóleg csak egyet közölhetek a cikkiróval, mégpedig azt, hogy a festészet sajátos eszközeiben rejlő meggyőző erő részben -még pedig nagy részben- abban a festőiségben, abban a látványszerüségben van, melyek ellen éppen az imént hadakozott. A formálás ereje mellett egyedül ezek a tényezők hitetik el velünk és hitelesitik az eszmei tartalmat. Hiába hadakozik tehát a cikkiró az eszmei tartalom érdekében, ha nem hadakozik éppen olyan hévvel a festői tartalomért. Nem lehet a művészet nyakát kitekerni, mikor éppen azt akarjuk, hogy a mondanivalóját jól mondja el. Számtalanszor volt már arról szó, hogy nem akármilyen művészetre, hanem jó művészetre van szükségünk. Szorosan, szétválaszthatatlanul haladjon tehát együtt a kettő, ugy a gyakorlatban, mint a tanitásban.

Igy tehát egy kritikus, [illegible] nem kiálthat oda a főiskolai hallgatóknak, hogy ne tulozzátok el fiuk azt a festőiséget, mert most a szigoru ábrázolás kora érkezett el. Nemcsak azért nem mondhatja ezt, mert -ahogy már emlitettem- ez a két tényező nem zárja ki egymást, de azért

sem mert mérhetetlen zavart kelt. (Gondolja meg a cikkiró -és ez a szerkesztőknek is szól-, hogy ma minden nyomtatott betünek politikai sulya is van. És kérdem, honnan sejtse egy fiatal növendék, hogy a kormány az ilyen közleményekért nem vállal felelősséget.

+ + +

Vihar ez egy pohár vizben? Nem. Nézetem szerint müvészeti életünknek ez egy sarkalatos és időszerü kérdése. Ezért hoztam ide, ilyen feltünő formában. Nem elszigetelt jelenség Cseh Miklós hangja. Az eredményt látjuk sajnos a megvalósitás stádiumában, amikor az ilyen „humanisztikus" kivánságoknak oly gyorsan akarnak eleget tenni, hogy a fotografiáról vetitőgéppel vászonra varázsolt és utánarajzolt fejek, sőt csoportok kerülnek müvészeti kiállitásaink zsürijei elé.

Nem hiszem persze, hogy idáig fog jutni a dolog. De egy müvészeti lapnak, ha azt akarja, hogy müvészetünk fennmaradjon, az ilyen megnyilvánulásokra éberebb szemének kell lennie.

1957 IX. 19.

vépsi javitott!

1952 I. 15. (10) (1)

Ms 2147/23

H o z z á s z ó l á s

a II. Magyar Képzőmüvészeti kiállitás M.D.P. ankétján.

Tisztelt értekezlet !

Szives engedelmükkel nem tartom magamat szorosan a beküldött 3 dolgozat pontjaihoz, igy tulságosan a részletekbe vesznék. Inkább két kérdésre összpontositom figyelmemet, melyek közül elsőnek talán azt a cimet adhatnám, hogy Utóirat a nemzeti hagyományok kérdéséhez. Azért utóirat, mert tulajdonképpen csak a helyes történeti értéklés számára gondolok ezzel pár adalékot nyujtani, nemkülönben közvéleményünk hiányos megállapitásait vélem ezzel korrigálni.

Már tuljutottunk ugyanis azon, hogy nemzeti hagyományaink kérdésében további különösebb propagandára volna szükségünk. Ugy itélem, hogy a hangvétel megtörtént és ennek valóban nem kellett nagyobb neki-készülődés, mint a hegedüsnek, aki a zongorától csak az Á hangot kéri, a többi hurt már ő maga ahoz igazitja.

És itt a ~~második~~ II. Magyar Képzőmüvészeti Kiállitás igazodási összbenyomását figyelembe véve meg lehet állapitani, hogy ennek a hangvillának nyele valamikor Nagybánya kezében volt. Nyugodtan állithatom, hogy kiállitó müvészeinknek 70 %-a - akár tudják ezt, akár nem - valami szállal Nagybányához kötődik. Hol a világos, vagy plain-air festés, hol egyéb ismérvek által. Ma már nem az a kérdés, hogy hová igazodjunk, hanem hogy miként javitsuk ezt az igazodást. Inkább arra volna szükség, hogy festészeti multunkat a muzeumban végre lássuk, tehát hogy a mult eredményei, mindenfajta stilustól függetlenül, mértékül és szakmai okulásul szolgálhassanak.

Ezek után tisztázni szeretnék egyes Nagybányát érintő félreértéseket, melyek közül a legfontosabb, hogy nagybánya az " időn kivüli és nem aktualis tartalom " irányába tévedt volna el. Nos, e téren a dolog némileg másképp áll Nagybányával. Másképp is kellett hogy álljon, mert hisz az ő iskolájuk, illetve mestereik: Bastien- Lepage, Hollósy, stb. még abban a korban éltek, amikor nagyon " aktuális" tartalmakat, - értsd témát - kerestek a müvészetben. Sőt, - s ezt dicséretükre kell felhozni, - minden igyekezetük arra irányult, hogy témakörüket kiemeljék a mult századvégi hazug és ál témaromantikájából. Thorma, Réti, Ferenczy, Csők, ha sokat csetlettek-botlottak is, a téma gátjain, de amennyire erejük engedte, ujra és ujra nekifeszültek. Thorma egész életét ugyszólván két nagy témára áldozta, - mindkettő 48-as eszmék nagy példái, - s emlékezzünk Réti 48-as honvédjeire,

vagy a Bohémek karácsonyára. S Ferenczy, bár időn kívül áll, mint
társai, de örökösen témaproblémában él, amit az is mutat, hogy még
tőle távolfekvő vallásos témákhoz is nyúl, csak azért, hogy festé-
szetét nagyobbszabásuvá, hajlékonyabbá tegye, a téma ösztönző ellen-
állásain. Fő problémája ugyan egy uj iskola látáskulturájának mara-
déktalan formába öntése, megfogalmazása volt, egy látáskulturájé,
amely valóban láttatott, melyet tanitani lehetett és amely sok át-
tételen keresztül nemzeti kulturánk integráns része lett.
És itt meg kell mondanom, hogy Redő kartársam dolgozatában na-
gyon hiányoltam ennek a nagy horderejü müvészettörténeti ténynek kel-
lő méltatását, ott azon a kevés helyen, ahol erről szólt. Hiányoltam,
mert ha már nemzeti tradicióinkról beszélünk és ha valóban komoly a
törekvésünk, hogy erre épitsünk, akkor már csak a mult igazságos kri-
tikája érdekében is Hollósy, Ferenczy, Réti, Thorma nevét nem hagyhat-
juk megemlités nélkül, függetlenül attól, hogy szemléletileg pontosan
hozzájuk igazodunk-e. Nem lehet erről megfeledkezni, amikor, - mint
előbb emlitettem - a II. Magyar Képzőmüvészeti Kiállitás tekintélyes
részét valamilyen módon ők befolyásolták. Ez a feledékenység még ak-
kor is helytelen, ha Nagybányának az emlitett időnkivülisége, tehát az
indifferens tartalom volna szemére vethető. Helytelen, mert ahogy
mondtam, egy látáskulturának megteremtése nem akármilyen tényező a
müvészettörténetben. Ilyen ugyanis csak kevés volt. Nem kisebb dolog-
ról van itt szó, mint a festészetnek gyakorlati, nevelő hatásáról,
szemünk befogadóképességének tágitásáról, hogy észrevegyünk, meglás-
sunk olyan elemeket a természetben, melyre előzőleg szemünk recehár-
tyájának nem volt érzékenysége. Ez a látáskultura tehát nem " a jól-
lakottak szórakoztatására kitalált vizuális játék" volt, hogy Redőnek,
még ha nem is kimondottan Nagybányára célzó, de sommás meghatározá-
sát idézzem. Kicsit igy akként fest a dolog, mintha bizony egy esz-
tergapadnál mindegy volna, hogy a munkás kése milyen acélból van.
A látáskultura ugyanis a festő elsőrangu munkaeszköze.
Nagybányán Ferenczy teremtette meg legtisztábban az uj látás-
kulturát, a " tiszta festőiség " alapján. Ezt az uj szemléletet ő ma-
ga próbálta ki a legváltozatosabb témakörökön, a Hazatérő favágóktól
a Keresztlevételig, portrait - tól az aktig. Kétségtelen azonban, hogy
a témával nincs ugy a szive összeforrva, mint Munkácsynak, helyeseb-
ben a témának nincs ugyanaz a rangja, nem belőle indul el a festésze-
te. De hogy Nagybánya mily körültekintő volt ezen a területen, elég
legelhivatottabb kortárs-interpretátort idéznem, Réti Istvánt, aki

1912-ben a hires Nagybánya-i jubiláris kiállitás katalógusának előszavában a következőket irja : " Az 1903-as Ferenczy kiállitás a kritikusok szempontjait egyidőre egészen egyoldaluvá tette. Az ujságesztetikusok a " tiszta festőiség " dogmatikusaivá lettek, s csupán a fényjelenségek iránti érdeklődésben keresték azt. Az emberi jelenségek egészen háttérbe szorultak és az uj esztétika hitvallói az optikai örömöle t, —a tiszta festőiség célját - teljesen kiszakitani próbálták az egész intellektussal való összefüggésből. Ferenczy érdeklődésének éppen ezen időleges lokalizálódása miatt is tulzás, illetve felületesség az ő művészetével teljesen kifejezettnek tartani a Nagybánya-i művészetet."

Ebből az idézetből is kitünik, hogy Nagybánya " szabadiskola " volt. Nem volt annyira talajhoz rögzitett, mint Barbizon. Szellemét elevenen járták át a különféle felfogások a művészet utja-módja felől.

De mind, e Nagybánya melletti látszólagos prókátorkodás nem azt akarja jelenteni, mintha én az ugynevezett nagybányai stilust látnám egyedüli üdvözitőnek átmenteni. Erről szó sincs. Nagybányának ma is használható értékei meghatározására pedig nem kell külön fáradoznom, mert azt Végvári foglalta össze, mikor dolgozatában a következőket mondja : " Nekünk Nagybányától az élmény elevenségéhez való ragaszkodást, az elmélyült szemléletet, a technika gondosságát, a kompozició nemességét és átgondoltságát, a szinek derüjét és elevenségét, a megjelenités változatosságát és a művészeti alkotásról való magasröptü gondolkozást kell megtanulni " .

Had erősitse itt meg Végvári szavait egy Thorma idézet, mely része, egy 1899-ben a " Nagybánya és Vidéke " c. lapban megjelent: " Művészeti nevelés " cimü cikkének: " A természet szeretettel való mélységes tanulmányozása - irja Thorma - a megérzése annak a meleg belső kapcsolódásnak, mely a külső természet és az ember lelke között van, volt a tavasza minden művészeti virágzásnak. Ez, a mütörténelem tanuságtételén álló elvitathatatlan igazság. A dekorativ művészetnek is, csupán a természet adhat uj motivumokat, a remimiszcenciákkal teli emberi agy, ezen erőforrás nélkül csak sablónra, a már meglévő variációjára képes."

Majd igy folytatja: " A növendéket a természet fanatikusává kell nni. Ez az egyetlen, ami majd megedzi őket és ami majd fundamentumát ezi egy összhangban lévő művészleleknek."

A tanitásról pedig igy ir : " A korrigálásnál sohasem arra kell lmeztetni a növendéket, hogy mikéht, mily technikai fogással lehet sabb tanulmányt készitenI, hanem hogy a valóságot minden megjelen megértse, lényegét és természetét egyaránt felfogja és a mozdu- gy világitás, bármely változatában visszaadni törekedjék."

t hiszem, hogy a T. Értekezlet előtt elég meggyőzőek ezek a szaelég ismerősen is csengenek, mert hiszen festőinktől részben ma

is ezeket követelik.

Összefoglalva az eddig mondottakat, nem helyet akarok tehát kiharcolni a nagybányai stilusnak, látáskulturának. Ez ugyanis már régen kiharcolta magának helyét. Bent van az már szemünk idegeiben, otthonos, természetes ez a látás. Hatása a legszélesebb néprétegekig leért. Festészetünknek ez inkább valamiféle vitamintartaléka. Semmiféle nemzeti tradiciókra való hivatkozás nem célozhatja azt, hogy festészetünk beletbonyolódjon, megrekedjen egy stilus varázsában. Nemzeti tradiciónkra való hivatkozás fusson paralell a problémák önnálló felfogására való buzditással. Az uj témakör, annak átérzése, eleven szemléletbe való beágyazása segiteni fog abban, hogy festészetünk kimozduljon az emlékezések magatartásából és a szocialista realizmus szuverén stilusának megteremtése felé haladjon.

II.

Felszólalásom második részében a sematizmus és az öncélu naturalizmus kérdéséhez szeretnék hozzászólni, amely probléma müvészetünk jelenlegi helyzetében és további utja sikeres alakitása érdekében figyelmet érdemel. Ez a kérdés szorosan összefügg a szocialista realizmus helyes értelmezésével, Mindjárt megmondhatjuk, hogy itt, indulatok, gyülölködések, stilusharcok, a nemzeti tradiciók komoly, vagy frázisszerü értelmezése, mind-mind ezt a problémát csürik-csavarják.

Sőt tovább megyek és egész éles konturokkal rajzolom fel a kérdést. Nagy általánosságban az alkotó müvészek között kétféle felfogás küzdelmét látom. Az első, a müvészet társadalmi szerepkörét, már mint azt, hogy a müvészet a szocialista nevelés és a politikai harc eszköze legyen, a müvészetben, nem a régi, klasszikus értelmezés szerint kivánja megoldani, hanem gyors átállással. Ennek fő ismérve, hogy minden stilusproblémát másodrangunak tart. Ugy vélik, hogy szélmalomharc minden más felfogás, mert a nagy tömeg keveset törődik a müvészet szerves fejlődésével, részletfinomságainak kérdéseivel, s népidemokráciánknak pedig elemi érdeke, hogy a széles néprétegek nevelését hathatósan munkálja. Ebből következőleg gyors eredményekre van szükség, független a müvészet szerves fejlődésétől és egyéni müvészsorsok tragédiájától, müvészektől, akik igy esetleg megoldhatatlan belső konfliktusba kerülnek önmagukkal.

A másik felfogás pedig azt mondja : mi épp úgy magunkévá tesszük, mint ti, azt a követelményt, hogy a müvészet legfontosabb erlesi tartalma, annak társadalmat alakitó szerepköre. Elismerjük azt, y bár müvészeti nevelésünk és eddigi munkásságunk az ugynevezett tiszestőiség, tehát az indifferens eszmei tartalom jegyében folyt, de merjük azt is, hogy a szocialista realizmus követelménye a haladó

eszmei tartalom terén nemcsak hogy nem káros a művészetre, hanem az elv helyes alkalmazásával a legösztönzőbb is egyben, mert a művészet edzésének, nagyvonaluságának ez biztos záloga lehet. Ebben a felfogásunkban az is támogat bennünket, hogy a művészet mindig akkor volt a legnagyobb, mikor nagy, társadalmat mozgató eszmék szolgálatában állt.

Ilyen kollektiv önkritikát téve, elfogadjuk tehát a művészet erkölcsi principiumának a társadalom alakitására szánt szerepkört, de mi, ezt a művészet klasszikus értelmezése szerint gondoljuk helyesen lebonyolitani. Ez alatt azt értjük, hogy a művészet nem lehet egy eszmei tétel rideg közlése, még ha az a legbrilliánsabb természethü köntösben jelenik is meg, hanem azt valljuk, hogy a művészet az ideológiai tartalmat csak az egész ember, illetve egyéni érzelemvilág ötvözésével tudja ugy megjeleniteni, hogy az eszme tükrözése hitelt is kapjon. Kell-e azt vajjon emliteni, hogy Michelangelo művében nemcsak a keresztény ideológia egy bizonyos fejlődés szakaszát olvassuk le, hanem az ő mélységes emberségét is ? Kell-e azt vajjon bizonyitanunk, hogy éppen ez a formában zárt emberség az, amely az ~~ő~~ ő művét századokon át fenntartotta és fenn fogja tartani, amig emberi kultura a földön lesz ? S kell-e ~~vajjon~~ bizonyitanunk, hogy az ő művének eszmei tartalma az ő korában is csak ugy és azáltal tudott hatást kifejteni, hogy éppen az ő nagyszerü emberi értékeinek ötvözetében jelent meg?

Ha pedig a dolog igy áll, akkor nem természetes-e az, hogy mi nem olyan képeket akarunk festeni, melyek csak egy „pártos" témát igazi ideológiai tartalom nélkül, üresen közölnek, hanem olyan képeket akarunk, melyek maradandóak, s amelyek az ideológiai tartalom átélésének hitelességét, sőt ekként az ideológiai tartalom igazságát is bizonyitják. És erről pedig müveink emberi tartalma fog gondoskódni.

Ha pedig egy ilyen művészethez való hozzáállásra módunk van, akkor kérjük ugy művészetünk istápolóit mint kritikusainkat ~~is~~, hogy ne a-priori elképzeléseik legyenek a szocialista realizmusról. Vegyék maguknak a fáradságot, hogy alakuló, fejlődő művészetünket intuitiv lüktetésében, a maga teremtő indulatában is figyeljék és méltányolják, Sőt, hogy ezeket az elengedhetetlen, mert nélkülözhetetlen feltételeket egyenranguan kezeljék az ideológiaival. Azért, mert mint mondtam, ezen tényezők nélkül ideológiai ábrázolás ugyan lehet, de szocialista művészet nem. Megjósolhatjuk, hogy egy ilyen belátó és körültekintő ápolás elmaradásának következménye egyenesen az volna, hogy egy-két éven belül olyan konfekcionált festészet alakulnak ki, amelyből minden teremtő indulat már rég elsikkadt, és ahonnan már csak az ábrázolás hideg mechaniája meredne ránk, amint bizonyos eszmei tételeket ridegen közölnek.

Nos, erről a gyors eredményekre törekvők, akik már kezdték türelmetlenül hallgatni kartársaik klasszikus, de nyomasztó beszédét, közbeszólnak:

Mindezt tudjuk kedves barátaink. Mindez igaz. Sőt őszinte részvétünk is a tiétek. Tudjuk mi nagyon jól ezt a dolgot az emberi tartalommal. De idefigyeljetek és jól véssétek a fejetekbe: nekünk csak kétfajta művészetet mozgató emberi tartalomra van szükségünk: a vakon bizakodó hősire és az optimistára. Csak ez a két emberi tartalom az, amelynek sugároztatása viheti előre a szocializmus ügyét.

Erre mi, kissé megrendülten, de fejünket még mindig egyenesen tartva így válaszolunk:

Mindenekelőtt ne sajátitsátok ki magatoknak teljesen az emlitett két lelki tartalmat. Ez ellen nekünk sincs szavunk. Csak azt mondjátok meg, hány olyan művész van, akiben ez a "hősi" és "optimista" oly vitathatatlanul kizárólagos, hogy ezt hitelesen és igaz módon ábrázolni tudja. ~~De még tovább is kérdezünk~~. Ha már megértjük azt, hogy a tépelődő, morc, Michelangelonak mincs helye köztetek, mi lesz az olyan érzéstartalmu alkotókkal, mint Piero della Francesca, Piombo, Giorgione, hogy csak a legkristálytisztább megfogalmazóit vegyük azoknak a lelki tartalmaknak, ahol ugyan a mindannyionk által megkivánt optimizmus a napnál világosabban ragyog, de ugyanakkor ez az alapérzés még összeszövődik, -vegyük csak kapásból, - a szelidséggel, a kontemplativ hajlammal, a világra bámuló és remegő csodálkozással, vagy a geometria világára emlékeztető pedáns fenséggel, hogy csak párat mondjak a száz és száz variációs lehetőség közül. Mondjátok meg tehát mit csináljunk.

Az előbbiek erre igy szólnak: Irtsatok ki magatokból minden, a tiszta optimizmuson kivüli-másodrangu érzeteket. Ne kapjanak ezek helyet a művészetben, mert különben nem lesz éles a mü és elterelődik a figyelem az egyedül fontosról.

Mi erre igy válaszolunk: Ez igy nem megy fiuk. A művészetben nem lehet hazudni. Először azért, mert az rögtön kilátszik, másodszor, mert már az első hazug szónál törnénk fejünket, hogy miért adtunk talmit, mikor igazat is adhattunk volna. Miért nyujtsunk a szocializmusnak csökkent értékü művészetet ? Sőt, talán jogosan kérdezhetjük: ha társadalmunk minden rendü-rangu szakmájától a legjobbat követeli, és a fejlődés minden árnyalatát szenvedélyes érdeklődés követi, miért csupán a vészet volna a mostoha gyerek, aki nem nőhet a természete szerint ? á fog ez vezetni? Merevek lesztek, a realitástok látszólggos lesz, égül eljuttok a realista formalizmushoz, ami a realizmusnak pontoz ellentéte. A művészetnek éppúgy lélegzenie kell, mint ahogy az

élőlénynek. S a művészet oxigénje az emberiség változatos indulatainak tengerében van.

Erre Pogány Ö.Gábor felszólal a túloldalról és többek közt ilyeneket mond: „Elég ebből a " lelkizés "-ből! „A minőség hibás felfogása ez. A művészi érték helytelen értelmezése ez. Megtorpanást okoz ez az ábrázolás miként jében, harmonikusan szép és közérthető jellegének elterjedésében. Beszédtek nem más, mint kisérlet, hogy minden, ami zárt, előkelő körötökön kivül van, kizárásos alapon, művészietlennek, megbecsülésre méltatlannak minősitsetek. A ti töprengő, borongó, lelkiző magatartástok, ami azt hiszitek, hogy a legtiszteletreméltóbb, az alkotó munkát a mesterkélt problémák kényszerzubbonyába zárja. Műmészi lelkiismeretetek, mint jólfésült kirakatfigura önnálló életet kezd élni, időtől és tértől függetlenül. Stréber, pálfordulás helyére szerves fejlődés cimén, örökélő elméletet gyártotok és egy új társadalmi forma új művészetének kialakulására több évszázados kronologiát idéztek. Részlegtek ne tetszelegjen a nemzeti jelleg hordozójának, a magyar festőiség letéteményesének. Mintha akár a legtehetségesebb, legtermékenyebb művész is kisajátithatná egy nemzet művészi hagyatékának és képességének egészét."

xxx

Erre mi egy ideig megkövülten, tanácstalanul állunk. Kicsit megszégyenitve is érezzük magunkat. Majd az ülés feloszlik és megyünk hazafelé. Két festő között lassan megindul valamiféle beszélgetés:

- Felelni kellett volna neki,- mondja az egyik.

- Minek? -

- Mert rágalmazott. Pontról pontra megcáfolhattad volna. Zokon vette talán, hogy mi nem vagyunk stréber pálfordulók? -

- Te, idehallgass - vette át megint az első a szót,- a dolog nem ilyenen dől el, hanem egyedül a müveken. Szavakkal akarsz netán győzelmet aratni? Naivság. Ha képeid nem győznek, szavakkal ugyan mit sem érsz. Megáztán mondok neked még valamit, de ezt már egy történet keretében, igy jobban megérted.

- Macchiavellinek Firenzében volt egy fiatal barátja, Ez egyizben panaszkodott neki, hogy kellemetlen vetélytársa van Katerina személye körül.

- Fogd rá, hogy lopott, - vágta rá habozás nélkül Macchiavelli.

- Dehát hogy gyanusithatom, mikor nem lopott,- kérdezte rémülten a fiatalember.

- Fiam, amig az kimagyarázza a dolgot, öreg este lesz.

xxx

Hát mi is igy vagyunk. Hidd el, nincs más mit tenni, mint tatni a munkát a legjobb tudásunkkal.

Bernáth Aurél.

Buda p e s t, 1952. január 15.

Horánóláz a „Tanterv"-hez
Képrőművészeti Főiskola 1952

Ms 2147/24

III.8

Nem tudom, honnan indult el az a kivánság, hogy Főiskolánkon festészetünk tanitását bizonyos módszeres elvek szerint rendezzük s hogy a tanárok - már amennyire ezt lehet - egymást támogatva adják át ezen a téren a tapasztalataikat ~~egymásnak~~. Egyidőben más területről is hallottam, hogy ilyen irányu mozgalom megtörtént, nevezetesen az Iparmüvészeti Főiskolán, nem tudom azonban, ~~hogy~~ jutottak-e valami eredményre? Mindenesetre előrebocsáthatom, ~~hogy~~ soha nehezebb kérdéssel a főiskolai tanári kar még nem foglalkozott, mint ezzel. Nehéz a kérdés, mert hiszen minden festő módszere saját munkájával áll szétválaszthatatlan kapcsolatban és a kérdésnek ilyen nyers feltevésével minden tanár jogosan azt hiheti, hogy saját meggyőződése, saját stilusa, saját festészete ellen készül valami támadás.

Anélkül, hogy elöljáróban akár pro, akár contra a módszeres tanitás lehetőségéről nyilatkoznék, helyesebben arról, hogy ilyen módszerek átadása kartársaim számára eredményes lehet-e, teljesen kötetlenül szeretnék, inkább csak hangosan gondolkozva erről a témáról egyet-mást mondani. Talán menet közben egy-és ~~más dolog elméletileg~~ részletek elméletileg megvilágosodhat számunkra, ~~amely a kérdésnek szemébe néz~~.

*

A tanitás a festészetben olyan öreg, mint maga a festészet. A festő, aki valaha valamirevaló festészetet létrehozott és azt növendékeinek át akarta adni, akarva, akaratlanul valamilyen módszerhez folyamodott. Tudunk iskolákról, tudunk akadémiákról, tudunk eredményesebb, vagy kevésbbé eredményes munkamódszerekről. Ezek aszerint váltogatták egymást, hirük aszerint nőtt, vagy olyan mértékben esküdtek rá, amily mértékben a festő, aki azt kreálta, maga eredményes festészetet müvelt. Ugyanakkor azonban számtalan példáját látjuk annak, hogy nagy és hires iskolák akármilyen kiváló munkamódszerei, a kor változásával egyszerre értéktelenné lettek, mert az a hang, ami megszólalni kivánt, a régi módszerekkel már nem volt közvetithető. Nem egyszer béklyói voltak a közvetithetőségnek. ~~Legközismertebb ezek közül éppen Michelangelo iskolája, amely mint tudjuk, nem volt folytatható, mert és maga egy olyan zárókövet tett kora országutjára, amelyen követői csak nehezen tudtak tuljutni. A manierizmus mit sem tudott kezdeni a michelangeloi iskolával. Ahhoz az uj érzésvilághoz, amely akkor kifejezésre tört, uj eszközöket kellett, hogy keressen és igy uj iskolát is magának.~~

Első tételünk tehát az volna, hogy minden mult iskolai hagyomány, tanitási módszer többé kevésbbé valamilyenfajta szellemiség függvénye. Számolnunk kell továbbá azzal, hogy valami légkörben, környezetben, stilusban nőttünk fel és az, amit átadni tudunk, olyan megkötöttség rabságában van, amelyből néha még önfeláldozó elkivánkozással sem lehet szabadulni.

x

Ettől függetlenül megértem azt, hogy minden festő, aki tanitással foglalkozik, töpreng azon, hogyan lehetne a legegyszerübb módon átadni saját tudását? Csak akkor, amikor a gyakorlathoz lát és amikor sok fiatal ember van a keze alatt és amikor a legegyszerübb feladat elé állitja növendékeit (és azok festeni tudnak) döbben rá, hogy a legegyszerübb módszer is, amelyet átadni vél, a gyakorlatban a legproblematikusabbá válik. Ha csak arról volna szó, hogy a festészet az ábrázolás tiszta sémája, semmi gondja a tanárnak nem volna. A tanitás azonban elkerülhetetlenül érintkezik a szellemi tartalom közlésével is, a fiatal hallgató egyéniségének érvényesitésével is, s ekként a legegyszerübb ábrázolás már az első napon a legbonyolultabb problémát adja.

Nem felejtem el azt a kedves jelenetet, amely köztem és Domanovszky kartársam között lejátszódott, amikor először átvette a rajztanárok tanitását és az egyik korrektura után a kapuban találkoztam vele. Azzal tört rám, hogy: "Kétségbe vagyok esve, hogy mennyire nem tudnak! Egy pohár vizet szeretnék velük festetni s azon keresztül megmagyarázni, hogyan kell festeni. Valami módszert kellene kitalálnunk, hogy ezt a pohár vizet jól lefessék." Nos, azóta eltelt pár hónap; azt hiszem, Domanovszky kartársam is gondolkozott erről a kérdésről és talán ma már nem hiszi azt, hogy ő maga megelégedne azzal, ha egy növendéke azt a pohár vizet egy módszer vagy rideg séma érvényesitésével hibátlanul előadná, hanem számbavette már azokat az egyéb elemeket is, amelyek a müvészetben szót kérnek és ami által a müvészet müvészetté válik.

tudom, honnan indult el az a kívánság, hogy

Mondom tehát, ősi vágy a tudásunkat jól átadni, de nem lehetünk elég öregek ahhoz, hogy megelégedjünk módszereinkkel, főleg egy nagylétszámu iskola mellett, amelynél az igazi tehetség százalékokban alig kifejezhető és eredményeinket egy olyan, az átlagnál sokkal alacsonyabb nivón kell szemlélnünk, amely kiábrándit bennünket is és bennünket módszereinkből is.

És ha már itt tartok, nem szabad egy ilyen nagylétszámu iskolát összehasonliteni régi mesterek műhelyeivel. El kell gondolnunk azt, hogy évente majdnem ötven festő hagyja el az iskolát s hol volt egy iskola, amely ekkora tömeggel egy szándék érvényesitését hibátlanul, meggyőzően példázta? Ez a nagy létszám az, ami lehuz bennünket tanárokat, amivel nem azt akarom természetesen mondani, hogy csökkentsük a főiskolai hallgatók létszámát. De eredményeinket csak a tehetségek, a valóban tehetségesek eredményein keresztül szabad és illik nézni. Nem azt mondom ezzel, hogy a középtehetségeket, akik a napi életben jól, vagy kevésbbé jól, szintén fontos feladatot látnak el, ne igyekezzünk a legmagasabb szintre emelni, de a döntő kérdés mégis csak az, eredményeink ~~végső~~ csak azokon olvasandók le, akik valóban fegyverfogó erőknek számitanak majd az életben.

*

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

Kevéssel rá, hogy Domanovszkyval a fenti beszélgetésünk lefolyt, egy főtanszaki értekezleten ujra szóbakerült a módszeresség kérdése és itt már határozottabb formában nyert a kérdés alakot, sőt egyik tanár kartársamnál határozott állásfoglalást is mutatott. Igy elsőnek Hincz ~~Gyulának~~ felszólalására térek ki, aki ugyan a módszeresség mellett nagyon kiállt, de sajnos semmi olyan konkrétumot nem tudott nekünk ajánlani, amivel ezt a kérdést előbbre vihettük volna, pedig, ha erről a kérdésről beszélünk, akkor az a helyes, ha a gondolat valami kézzelfoghatóban jegecesedik ki. Idézem felszólalásának idevonatkozó passzusát: "Én arra gondoltam, hogy mint ahogyan a történelem folyamán kellett legyen egy olyan harmadik mód, amelyik előbbre segitett, ugyanigy itt is kell lenni a mestereknél, ami a fejlődést elősegiti. Lehetséges és szükséges a körülmények igen szoros figyelembevétele mellett módszert kidolgozni és fejleszteni. Ha azt mondottam volna, hogy vezessük be, amit Lionardo

használt, vagy a Piloty-iskola, az maradiság lett volna. Én egységes és fejleszthető vezérelvet szeretnék. Én a hallgatók elé tártam, hogy a rajz és a festészet kérdése nem áll külön egymástól. A realista művészet úgy fejlődik, hogy a természetet minél jobban, tudatosabban, minél hűebben tükrözi és ez bizonyos módszert takar. A festőiség fogalma akkor vált ettől külön, amikor az impresszionizmus korszakában eltávolodott az élettől és elszakadt a társadalmi élettől is, a festőiség fogalma különálló lett." Majd alább: "Nem véletlenszerűen nézte Michelangelo Massaccio freskóit, hogy hogyan is tudott ilyet csinálni? Ezt az egész kérdést alaposabban meg kellene beszélni, alapjaiban megtárgyalni, hogy előbbre tudjunk menni. Minden olyan rendszer káros lenne, ami megmerevedett, ahol a mester keze hátra lenne kötve. Az élet fejlődése mellé akarok állni, de mégis szeretnék egy bizonyos vezérelvet megtárgyalni." — Jovánka Hincz

Nos, ha Hincz kartársamnak ebben a fontos kérdésben, már mint a módszerek kérdésében, ennyi észrevétele, módszere van, akkor erre csak azt felelhetem, hogy ez vajmi kevés. Ebből nem derül ki más, mint hogy ő módszert akar, de nem tudja, milyen legyen az a módszer? Ne beszéljünk egymás mellett tehát egy ábránd érdekében anélkül, hogy erről az ábrándról konkrét fogalmaink lennének, hanem beszéljünk kevésbbé ábrándosan, de több kézzelfogható tanáccsal.

Sokkal konkrétebb formát nyert az említett ülésen Pór kartársamnak felszólalása, aki tanítási módszerünkben Rembrandthoz, Rubenshez kívánt visszamenni. Idézek: "Az a baj, hogy rögtön a palettához nyulunk, de ez nem az a festés, amit jónak és szépnek tartok. Az iskolában igenis alá kell vetni az egyes tanároknak egyéni meggyőződését egy általános érvényű és évszázadok óta bevált módszernek. Ilyenhez kell visszamennünk. Ez nagyon nehéz, de azt gondolom, hogy semmiféle Főiskola nem tudja kikerülni, hogy ezzel foglalkozzék. Ezért képes vagyok sikra szállni. Ami a festés tanítását illeti, jó lenne, hogy minden osztályon legyenek kitéve színes táblák: fehér, sárga, kék, zöld, piros, először egészen nyersen, amilyen napsütésben. Legyen egy skála félhomályban és egy másik még mélyebb homályban, hogy a növendék festés közben láthassa, milyen is a középsárga? Ha a modellre néz, akkor az arc színe helyett mást fest. Ha a színeket látja maga előtt, nem fogja rosszul festeni, színbeli irányitást kap, hogy mit

keverjen ki. Ezt tapasztalatból mondom."

Pór kartársam Hinczzel szemben, ahogy mondottam, konkrét javaslatokat tett. Ha magam a módszer kérdésében rendkivül óvatos vagyok és ezt a festő-tanár majdnem elidegenithetetlen szellemi tulajdonának tartom, annyira határozott azonban mégis vagyok, hogy Pór kartársamnak ezt a javaslatát elfogadhatatlannak minősitsem.

Majdnem axiomaként mondhatom azt: igazán egészséges festő-kulturában nem alkalmazhatunk más módszert, mint amilyen módszerrel magunk dolgozunk.

Igazán eleven tanitás ott kezdődik egy iskolában, ahol a tanár mondanivalóját a hallgató a tanár munkáiban látja igazolva, ahol ezt a tanár képeiről leolvashatja. Igy minden iskola, mióta a világ világ, a növendékekből egy ideig utánzókat is termelt, akik azután, ahogy erőre kaptak, ahogy kifejezésük megerősödött, lehet, hogy már az iskola végén, de mindenesetre az iskolából való kikerültük után, elszakadtak mestereiktől. Ennek a befolyásoltságnak azonban én nem tulajdonitok nagy veszélyt. Bár szakadatlanul törekednünk kell arra, hogy a hallgató egyéni sajátosságaira figyelemmel legyünk, de emellett, nem látok nagy veszélyt abban, ha egyes osztályok mesterük pecsétjét viselik magukon. Ha valaki alaposabban belenéz egy-egy ilyen osztály természetrajzába, csodálkozással állapithatja meg, hogy ezen a látszólagos homogén összbenyomáson belül az egyéni felfogásoknak mennyi válfaja, mennyi elkalandozás lehetséges. Hogy ki mit tud ezekből később igazi formátumra növelni, ez minden növendék egyéni sorsával függ össze.

Ehhez a tételhez bővitésül talán még azt füzhetem hozzá, hogy még azok a tanárok is, akiknek életművük többé-kevésbbé homogén, szakadatlan küzdelmet folytatnak a gyakorlat terén. Módszerüket részben az ő iskolájuk determinálta, részben pedig alkotó korukban érlelték ki olyan eredményeket, amelyeket növendékeikkel szeretnének valamiképen tovább vitetni, nem szólva azokról az időszerü uj szempontokról, amelyek jelenlegi művészeti feladatainkban amugy is garmadával vannak. Mint ahogy a szocialista-realizmusnak a fejlődése, kialakulása sem képzelhető el légüres térben, mint ahogy a szocialista-realizmus is, akár akarja, akár nem, valami szállal a multhoz fog kötődni, ugy élők azok a szálak, amelyek bennünket a mi iskolánkhoz kötnek és

úgy élők ezek a megrendülések is, ezek a kívánságok is, amelyeket a jövő művészetében csak a tanárok érvényesíteni kívánnak, ők ezek a tanárok nem mondhatnak le és nem is szükséges, hogy lemondjanak, mert ezen a területen tudnak direktive részben a művészet elevenségének, hogy valóban nagy kérdései is. Ha tudnánk a művészet elevenségének, kiskor, ha ezt az igényt szemmel kontrált formába öltjük, különösen nem ezt az igényt magunknak is közben fogalmazni kell.

Nyit problémánk van, egyes-egyedül azért, mert élő emberek vagyunk, magunk is fejlődésen megyünk át. Tagyok olyan óvatosak, hogy belássam, nincs dőreinknek kikerülhetők után még éppen elég tanulnivalójuk lesz abhoz, hogy úgy a realizmus kérdésében, mint szellemi magatartásunk tágában tovább fejlődjenek a magyar erőfeszítéseik segítségével. Azt elképzelni, hogy festészetünk ilyen átmeneti szakaszában a tanárok olyan növendékeket tudnak nevelni, akik tőlünk teljesen elszakadva teljes homogén szocialista-realista formák nyernek, mérhetetlen naivság azért, mert mint mondtam, magának ennek a fogalomnak is sok arca lehet és szemléletével kutatjuk azt, hogy ezen arcok közül egyiket-másikat valóban jól megfogalmazunk, sőt ni több, hogy egy ilyen elképzelés érvényesülését keresztül is vigyük.

Nem egy tanár kerülhet van szemben a főiskolán, akinek általunk jól ismert körülmények folytán nincs olyan mélységű [illegible] gött, amely nélkülözhetetlen a növendékeknek példaképpül volna odaállítható. Ők magik is jelenleg saját stílusának, formájának kialakítása és erőben fáradoznak, tehát mint tanárok sokkal nehezebb körülmények sött vannak, mint az előbbiek, nehezebb helyzetük van a tanításban.

Még óvatlak sem tudom szemben azt elképzelni, hogy forgatom is a dolgot, hogy korrekturáik valamihez ne kapcsolódnának. Ez a valami lehet érzéki, elfszeretet, vagy a szocialista-realizmusnak egy á priori feltételezettsége, mindenesetre szemben valami elképzelé, kell, hogy őket is irányítsa. Létezőleg talán függetlenebbek, mint az előbb jelzett tanárok, akiket talán hajlamosabbak arra és talán hajlamosabbak is lehetnek, hogy egy in abstracto megfogalmazott festés-tudati tételt megkövid tegyenek, szemben én mégis évnda őket attól,

hogy egy ilyen megfogalmazatlan, mert még formát nem nyert szocialista-realista ideál szemszögéből tanitásukat sematikussá, vagy embertelenné tegyék. A növendékekkel való szembenállásuk ugyanazokat az igényeket követeli, mint a másik tipusu festő-tanár kartársaktól. Ők is egy gazdag hangszerelésü és kifejező művészetet akarnak növendékeikbe plántálni és ekként nagyon is tisztában kell lenniök azzal, hogy az oktatás minden pillanatában a legkritikusabb helyzetekbe sodródhatnak a növendékekkel szemben, hogy merre menjen a növendék: száraz, vagy nedvdus, tónusos, vagy rajzos, szines, vagy egyhangu festészet felé, hogy értelmezze a valeurt, vagy hogy szükség van-e rá egyáltalában? Ne feledjék el, hogy egy tanár szava hasonló a karmester pálcájához, amely egy zenekarban a legkisebb rezdüléseket is érvényesiteni tudja. Azt hiszem, nem tévedek, ha azt mondom, hogy amig saját festészetük meg nem szilárdul, amig festészeti igényükben abszolut biztos talajra nem tesznek szert, osztályuk sok egyenlőtlenséget fog felmutatni. A gyerekek hihetetlenül emlékeznek a tanár szavaira. Nem egyszer hozzák vissza az amugy is régi megállapitásainkat, tanitásainkat, amelyek esetleg az idők folyamán az ő ~~elgondolásukban~~ emlékeikben némi torzulást is nyertek, és igy nagyon kell vigyázniok arra, hogy nevelő közléseket, amennyire lehet, egy lehetőleg megalapozott művészeti felfogás elveivel diktáljják.

Tudniok kell azt is, hogy egy fiatal festő legkönnyebben képekről, tehát ez esetben mestere képeiről igazodik el a legjobban. A mester szavai, receptjei, tanitási sémái kb. tiz sorral hátrább kullognak, mint azok a képek, amelyeket a mester festett. Egy festő a szemén keresztül igazodik el a legjobban. Egy kedves történetet tudok errevonatkozóan elmesélni. Az én mesterem, Réti István, amint tudják, élete derekától kezdve ugyszólván alig festett. Képei a muzeumban is gyéren voltak, kiállitást pedig egyáltalán soha nem rendezett, de - ezt nagyon sok kortársam igazolni fogja - kiváló tanár volt. Nemcsak azon a réven, hogy fiatal korában mesterműveket is festett, hanem remekül müvelt fő volt és a művészetelméletben olyannyira jártas, mint kevesen a maga korában. Nos, a Réti-osztályon előfordult, hogy dacára a remek korrekturának, amelyet a növendékek kaptak, a növendékek nem Rétire ütöttek, hanem Szőnyi Istvánra, Réti növendékére, aki a Réti-osztályon belül gyakorolta a legnagyobb hatást az osztályra.

Ezekután rátérnék egy pár gyakorlatibb kérdésre, anélkül azonban természetesen, hogy ezzel bárhová is lekötném magamat, vagy tanácsot akarnék adni. Kicsit itt belehelyezem azoknak az észjárásába, akik e vita elinditásával konkrétebb megfogalmazást kivántak. Ha már az előbb Domanovszkyval kezdtem, talán vele is folytatom. Ahogy ő velem az iskolakapuban a módszer kérdéséről kedves őszinteséggel beszélt, láttam, hogy az ő saját müvészete kialakitása körül is hasonló kérdéssel foglalkozott. Legutóbb meglátogattam őt mütermében, ahol moszkvai panneau-it volt alkalmam látni és ezek közül 2-3 kép felépitésében még elárulta az ő "módszerességét". Láttam, hogy a panneauk egy része zöldföld lazurral van felfestve, a többi képek pedig már kibontották azokat az értékeket és szépségeket, amelyek Domanovszkynak ezen ujabb munkáit jellemzik. Ahogy a kollégák is tudják, Domanovszky legszivesebben spachtlival festené képeit. Ha ezt ezeken a képeken nem is tette, mindenesetre vastag festékfelrakással voltak formálva. Első kérdésem az volt Domanovszkyhoz, hogy miért festette alá ezeket a képeket zöldfölddel ilyen lazurosan? Domanovszky megütközve nézett rám s eltalálta a gondolatomat, hogy ennek az aláfestésnek semmi értelme nem volt. Egy aláfestési technikának ugyanis akkor van értelme, ha a rája kerülő második réteg valamiféle viszonyba kerül az elsővel. Domanovszky vastag festékfelrakásánál persze ennek a transzparenciára számitó müveletnek semmi lehetősége nem volt, igy a "módszer" tökéletesen célt tévesztett. Ha ez a módszer célt is tévesztett, ugy láttam, hogy képei virulók és egészségesek és jogosan küzdhetnek meg ujabb festészetünk egyik eredményes megfogalmazásának ciméért s reméljük, hogy ez a müvészet az ő módszertelensége ellenére is, még iskolateremtő sullyal is birhat. Ahogy ezek a képek az ő módszerességükből kialakultak, tele vannak festői izgalommal, amely képeit elevenné teszi. Ugy teremtett stilust, ahogy egy festői stilust teremteni kell: az anyagot, a feladatot nem méricskélésből nézve, hanem az indulat hevében edzve. Nem tudom, hogy ő módszerét el tudja-e majd nekünk mondani, illetve kategóriába foglalni?

Akik valamilyen sémát akarnak, azok képzeletben roppant egyszerüen és az élettől elvonatkoztatottan járnak el. Azt mondják:

adva van egy modell, ezzel és ezzel az emberi megjelenéssel, ezzel és ezzel a sajátos pszichológiai pecséttel, ábrázoljuk tehát! Azt mondják esetleg: rajzold fel pontosan, végy okkert, cinóbert, fehéret, fesd az arcát, pontosan kövesd a látottakat s egyszer csak meg fogod látni: eléd áll a kivánt figura. Igen, de mit csináljon Domanovszky, aki az ő művészi felfogását akarva érvényesiteni, s sokkal gazdagabban látja festőileg ezt a világot, mint az előbb emlitett teoretikus: gazdagabbnak, olyannak, amilyennek ő a moszkvai panneauin látta, amelyek bár életszerűek, mondhatnám élethűek, de mégis viselik magukon a meglátásnak olyan formáit is, amelyek a teoretikus realizmus igazságán már rég tulvannak és ahogy az ő képei igazolják, ezek a festői értékek - igenis - a kifejezés eszközei is lehetnek. Megjósolhatom tehát: ha Domanovszky kartársam egyik növendéke egy ilyen in abstracto elképzelt teória után festett műve előtt állana, azt hidegnek, elégtelennek, sőt élettelennek találná, mert mindazok a festői elemek, tehát látáselemek is, amelyeket ő felfedezett és amelyeket ő ezentul a festészetben beágyazva szeretne látni, hiányoznak. Topogna tehát a kérdés körül. Szavakba átültetni ezeket a problémákat a lehető legnehezebb. A gyakorlatban szerencsére ezek a kérdések ugy oldódnak meg, hogy a növendékek a mesterük munkáiból sokkal hamarabb inspirálódnak és megértik intencióit. Fő problémája tehát inkább akörül lesz, hogy ezeket az uj festői, illetve látáselemeket hogyan szoritsa mégis a növendékek munkájában a realitás keretei közé. Annak a realitásnak a keretei közé, amelyeket a Főiskola programmjául kitüzött.

Mert arra is figyelemmel kell lennünk, hogy nemcsak egyféle realizmus van. Fedezhetünk fel ujakat, láthatjuk a valóságot másképen, esetleg árnyaltabban, gazdagabban, mint elődeink, és ez, bár festészetünk intern ügye, nem lényegtelen. Mert hisz' ha a festészet az eszmék tükrözésének feladatát akarja vállalni, akkor magát a látás területén is mozgékonyan kell tartania. Nem merevedhet meg egy esetleg multszázadbeli látás béklyójában, mert akkor bár látszólag realista lesz, de mint eleven művészet alig jöhet számba.

És itt, ezen a ponton igenis a legnagyobb figyelmet kell szentelnünk a tanárok egyéni munkásságának megitélésére. Annak a tanárnak, aki munkásságával, realista megfogalmazásával letette a garast, adassék meg a teljes jog osztályának szuverén kezelésére, mert

képei kell, hogy elég garanciát nyujtsanak ahhoz, hogy a hallgatók nevelését nem viszi tévutra.

Félek ugyanis, hogy minden módszeresség, ami a Főiskola tanári karát egyforma eljárásra próbálja animálni, nélkülözi azt a felismerést, hogy hányféle módon tudunk a realizmushoz eljutni és hogy éppen az az érdekünk, hogy festészetünk ne egy huron szenvedjen, hanem hogy meglegyen benne az alkotó művészek szabad invencióinak gazdag tárháza.

Az itt elmondottak nagy általánosságban a Szőnyi osztályra is állnak és éppen itt megfigyelhetjük, hogy ez a gazdagabb hangszerelésü természetszemlélet a IV., V. évfolyamban már mindinkább hogy konkretizálódik. Nézzék meg tanár kartársaim Schey Ferenc most készülő freskóit az Epreskert lépcsőházában és láthatják Szőnyi tanításának beszédes bizonyságát. Schey Ferenc festészete semmiben nem emlékeztet a mult század festészetére. Szervesen fejlődik mesterétől s megvannak már azok az elemi jegyei is, amelyek önállóságát és nagy feladatokra való képességét mutatják. Schey példája annak, hogy hogyan kell egy mestertől tanulni s példája annak is, hogy egy tanár, ha nem is dicsekszik módszerével, mint ahogy Szőnyi nem dicsekszik, mégis ilyen eredményt tud elérni.

*

Leküzdöm tehát magamban azt a gyanusitást, hogy minden ilyen elméleti módszernek a bevezetése, amely minden tanárra kötelező volna, szükségszerüen a fotografizmus kátyujába vinné festészetünket. Egy ilyen elméletileg felállitott módszer ugyis minden izében nélkülözi azokat az élettel telitett bensőségeket, amelyek a mult század egyes mestereinek módszereiben még benne voltak. Tehát, ha mi a főiskolai tanári karral sok izzadtság árán ilyen tétellé tudnánk összeállitani követendő elveinket, már eleve messze maradna a mult bármelyik iskolájának hasonló módszere mögött, ahol a festők azt a maguk művészetének hitelével, személyüknek varázsával, munkásságukkal teremtették meg, épitették és tartották fenn. Pór kartársamnak ez a javaslata tehát már csak ezért is keresztülvihetetlen. De mondom, gyanumat egy felál-

litható módszer eredményét és kilátásait illetőleg, félreteszem s csak arra a második lépésre szegezem a tekintetemet, amely a festőtanár előtt áll, amikor a növendék az ábrázolás folyamatában már bent van és komolyabb kérdésekre kerül a sor. A növendék nyilván nem gépiesen ábrázol s nem lehet célja egyetlen festészetnek sem, a realizmust szószerint venni. Festészeti közéletünk egyes gyors kivitelezője már amúgy is éppen eléggé félreértette a realizmus fogalmát s nyakig bent ül a fotografizmusban, tehát egy lélektelen, recept szerinti festésben. Mi nyilván ilyet nem akarhatunk s növendékeinknek egy- és mást világossá kell tennünk, ami a puszta ábrázoláson felül van s ezek a kérdések részben a festészet eszmei területére, részben pedig a festői látás természetére esnek. Az eszmeiségről itt, azt hiszem, nem kell különösen és bővebben szólni, de annál inkább helyénvaló az, ha a festőiség kérdésében a tanítással kapcsolatosan beszélünk, mert a festészetnek ez a része az, ami az eszmei tartalmat a festőiség, a művészet birodalmába vonja. Semmiféle eszmei tartalom, ahogy tudjuk, egy bizonyos festői felfogás nélkül nem tud érvényesülni, hitele, igazsága nem lesz. Milyen részt kérjen tehát a festőiségre való nevelés a módszerünk mellett, vagy hogyan kapcsolódjanak ezek a módszerünkhöz? Hogyan kapcsolódjanak egy tanár számára kívülről megadott módszerhez csak a festői elvek, amelyeknek megjelenését, illetve megjelentetését a növendékektől elvárja, nélkülözhetetlennek tartja?

Iskolánk egész tanári karára áll az a megállapítás, hogy úgy a festészetünk alapját képező természetszemléletben, mint a festőiség fogalmának kérdésében a múlt század akadémiájától lényegesen elütünk. Mindannyian átmentünk, akár gyakorlatilag, akár csak vonzódásban azon a festészeti forradalmon, amely a múlt század akadémizmusának ellenlábasa volt s akármilyen szintjén is állunk ma egyénileg a realizmusnak, azt hiszem, még mindannyian magunkévá tesszük ennek a múltszázadi forradalomnak egy és legfontosabb értelmét, azt, hogy a művészet valami kreatív jellegű emberi foglalkozás s nem egy tanult tudás iskolás felmondása.

Hogy festene tehát egy ilyen merőben megváltozott lelki és ténybeli státus gerincéül egy olyan módszert beiktatnunk, amely a felépítménnyel esetleg gyökeres ellentétben áll? Hogy a dolgot

élére állitsam, felolvasok egy és más részletet Székely Bertalan módszeréből, hogy kellő léptéket kapjunk az elmondottakhoz. Azért választom Székely Bertalant, mert nevét Pór kartársam is említette, mint egy remek módszeres tanitóét s aki a mult század akadémizmusát is a legmagasabb niván müvelte. Nem vagyok tehát vádolható azzal, hogy nem a méltányosság legmagasabb szabályai szerint járok el. Kérem a tanári kart, hogy az idézetek felolvasása alatt mindig mint gyakorlati festő és tanár figyeljen, már mint olyan, aki azon nyomban le tudja mérni a hallottak használhatóságát a jelen körülményeiben. Idézem tehát Székely Bertalant: "Ha a rajzoló összetett vonalat, vagyis olyat, mely egyszerre többféle irányt és arányt jelez, egy vonásban hiven előállitani képes, akkor a vonás szabadságáról lehet szó. E képesség a rajzolónak sokat felülelő, emlékben tartó és gyorsan viszonyitó lelkületének határozottságát, szóval tárgya fölötti uralmát bizonyitja; de csak ugy gyakorolható, ha a müszert /krétát, szenet, stb./ tartó kéznek arányos emeltyü hosszára is figyelünk.

Minthogy nem matematikai, hanem müvészi vonal huzásáról van szó, tekintetbe jön még a nyomaték. /Nachdruck, accent./

Ezekből következtetve, hibás lehet a vonal:ha a mintával összehasonlitva kelleténél hosszabb vagy rövidebb, ha téves irányu, ha a kéz tulrövid emeltyü-hosszával készült s többszöri meginditás által habozást, bizonytalan felfogást árul el; hibás lehet végül a vonal, hamis nyomatéka és aránytalan vastagsága vagy soványsága által.

Az árnyék-massza grafikailag rövid uton ugy állittatik elő, hogy egy világos szinü papirlapot szénpor és pamuttal, vagy krétapor és dörzsömmyel /Wischer, estompe/ vagy akármiféle módon a kivánt fokú setétre fenünk.

Azon eljárás hatása, midőn a papir kidomborodó és bemélyedő részecskéit egyforma setétre fenjük be: bársonyosnak /velouté, sammtartig/ nevezhető. Ellenben, ha a rajzoló anyag /kréta, szén, vagy iron/ a papirnak csak kidomborodó részeinek felületét érinti, ugy, hogy a papir mélyebb részei /mikroszkópikus értelemben/ érintetlenül, tehát világosak maradnak: e hatás ropogósnak /prickelnd/ mondható.

Ez a kétféle ellentétes eljárás gyakran össze is köttetik és vegyesen használtatik, pl. oly arányban, hogy a célzott hatás ereJének 1/2, vagy 1/3, vagy 2/3 része volna bársonyos, a többi ropogós és megforditva.

Az árnyék egyik fő tulajdonsága a nyugodtság; rajzban tehát az árnyék ennek megfelelő, azaz bársonyos legyen. Árnyékban levő tárgyak egész szabatossággal határozottan meg nem különböztethetők; alakjukat inkább csak a képzelem sejteti velünk s azért az árnyék másik fő tulajdonsága a rejtélyesség. E tulajdont bizonytalan gyönge foltosság utánozza, jellemzi.

Az árnyék tehát nyugodt, rejtélyes és réteges, vagyis átlátszó kell, hogy legyen.

Ezek azon konvencionális jelek és eljárási módok, melyek által a természet árnyjelenségeit rajzra leforditani képesek vagyunk.

Az árnyék kezelési módjával ellenkezőleg a világos részek a rajzban mindig csakis ropogós módon kezelendők. Igy a fekete bársonyruha világitott része ropogós feketével, árnyékban levő része, bársonyos feketével rajzolandó. Ebből következik, hogy téves eljárás volna a fehér krétát bársonyos kezeléssel használni."

Majd alább: "Előzetesen azonban meg kell ismerkednie a rajztanulónak az emberi fő arányaival, s az arányokat feltüntető segédvonalak rendszerével, melyet legcélszerübben a fejcsontok idomain alapuló /sodronyból készült/ fejséma segélyével lehet megértetni s az emlékezetbe vésni."

Majd ismét alább: "A rajznak tehát két főkelléke van, egyik gépiesebb, a másik a felfogást illető 1./ az, hogy a mintának, mint az utánzás tárgyának sajátságait tüntesse fel /objekt/, 2./ mutassa azt, hogy a tárgy miképp tükröződött vissza a másoló egyén lelkében /subjekt/, mennyit vett ez át a tárgyból és mennyit tett hozzá a magáéból.

Fejmintával szemben a rajzoló teendőinek elsője, a magatartás átlagának felismerése.

E magatartás tényezői:

a fej sulya s az azt tartó szervezetnek a fejhez való viszonya,

a vérmérséklet /temperament/ általában, s

a kedélyállapot /nyugodt-e vagy izgatott/ adott esetben.

A festőiség szempontjából szükséges kontrasztok alkatrészei közül a következők jönnek tekintetbe:

1./ A törzs állása s a fejnek ehhez való viszonya,

a./ a fej hajlása a gerincoszloppal párhuzamos síkok

valamelyikébe és

b./ fordulása a gerincoszlopra függőleges síkok valamelyikébe.

2./ A láttengely iránya.

3./ A sötét és világos masszák és lokálszinek egymásba való fokozatos átmenete vagy egymástól való éles megválása.

A síkoknak egymáshoz és a láttengelyhez való viszonyitását illetőleg egyelőre azt lehet megjegyezni, hogy a derékszöget lehetőleg kerülni kell:

1./ mert a derékszögű láttengely a halál merevségének jele,

2./ a test tagmozdulatainak a derékszög meddő momentumot ad,

3./ mert a derékszög a szem izmait keresztirányba rángatva, kellemetlen benyomást okoz."

Majd alább: "Valamint a rajzoló, ugy az élő minta is, már öntestük sulya által is némi ingásnak vannak alávetve, mely a szív dobbanása, meg a lélegzés által fokoztatik. Hozzájárul a lég folytonos rezgése, meg a szinsugarak vibrációja, a mozgásnak mind oly tényezői, melyek a testnek teljesen nyugodt magatartását létrejönni egy pillanatra sem engedik.

E vibrációt csak ugy jelezhetjük, ha nem élesre és feketére, hanem ellenkezőleg világosra és szélesre rajzoljuk a körvonal, vagy a határoló síkok széleit, hogy a képzelet működésének is tere /Spielraum/ maradjon, irányadóul fogadván el akár jobb, akár bal részét, akár közepét a körvonalaknak.

Tollrajzban vagy rézkarcnál, hol a müszer csak pozitiv vonalak segélyével érzékithet, a mozgást hasonirányu több vékony vonallal jelezzük sikeresen."

idéznem

Ho de azt hiszem, elég ebből ennyi, bár még sokáig folytathatnám. Ahogy mondottam, azért hoztam ezt ide, hogy kellő távlatunk legyen egyrészt az ilyen kodifikált "módszerek" használhatóságáról, másrészt, hogy egy kis távlatot kapjunk az idejétmult módszerek alkalmazhatóságáról a mi természetlátásunk, festői igényünk és a megváltozott korszellem szemszögéből.

Biztosra veszem, hogy Székely Bertalan iskolája jó iskola volt a maga idejében s a maga feladataihoz mérten, de be kell látnunk, hogy eredményeit nem az ő sikeres módszerei által érte el, hanem valószinüleg egyéni szuggesztivitása és saját müveinek hitele által.

sikeres

*

Hosszu meditációmnak ezzel végére is értem s így menetközben az alábbi - előre jelzem - rendkivül ~~sovény~~ szerény megállapitásokra juthattam:

1./ kizártnak tartok egy olyan módszert, amely az iskola minden tanárára egyaránt kötelező érvényü lehetne. Ebből következőleg minden módszer az illető tanárnak szuverén szellemi tulajdona.

2./ A realizmus szempontjainak érvényesitése magátólértetődő és az minden tanár saját festői és müvészi meggyőződésének határain belül történjen.

3./ Amennyire csak lehet, minden növendék a legközvetlenebb és legegyszerübb módon vezettessék rá az ábrázolásra, figyelembevéve ~~annak~~ a növendék egyéni felfogását.

4./ Ne alkalmazzunk más módszert, mint amilyen módszerrel magunk dolgozunk.

NAVRAM ALMÁDÁNA SZÓVÁMÓGUT ARÁTVÝKÓR

5./ Minden tanár próbálja saját módszereit - amennyire lehet - tudatositani magában és vizsgálja át azok használhatóságát a közvetlenség, ~~és~~ egyszerüség és a jó átadhatóság szempontjából.

1952. III. 8.

Ms 2147/25 (1)

106

Tisztelt Ünnepi Ülés!

1952 ápr. 15

Leonardo születésének 500. évfordulóján, az Országos Béketanács, a Magyar Tudományos Akadémia és a Képző- és Iparművészek Szövetsége által rendezett ünnepi ülésen melegen üdvözlöm a megjelenteket. Igy elsősorban ~~az olasz kormány képviselőjét~~ Guglielminettit. ~~Követ urat~~ a diplomáciai testület megjelent tagjait valamint kormányunk és a Magyar Dolgozók Pártja kiküldötteit.

Tisztelt Ünnepi Ülés!

Az ünnepély rendezői legnemesebb feladatuknak gondolnak eleget tenni, mikor a világbéke megőrzésének eszméjét, egybekapcsolják a nemzetek közötti megértés és kölcsönös tisztelet ápolásának szolgálatával, ez esetben éppen Leonardóra való emlékezéssel. Kultura és béke rokon fogalmak és mindenképpen szétválaszthatatlanok, mert egyik sincs a másik nélkül.

Mi, akik a magyar kultura körül tevékenykedünk, nem egyszer tettünk már hitet amellett, hogy a világbéke megőrzése érdekében, hivatásunk szelleme szerint kell müködnünk. ~~Nemcsakazért~~ De nemcsak azért, mert közösségi szerepkörünk léte-vagy-nem léte forog kockán, hanem mert hivatásunk értelme a humanitás. Továbbá azért is, mert tekintetünk, hivatásunkból folyóan átfogó, érzelemvilágunk pedig a legérzékenyebb.

A nemzetek közötti megértést és minden együttélés alapját képező kölcsönös tisztelet ügyét pedig a legintenzivebben kivánjuk szolgálni. Bár számunkra is, nemzet és politikai eszmény a leghatalmasabb tényezők, de elsőnek tudunk reagálni a haladás nemzetekfeletti, az " embert " érintő eredményeire, s olthatatlan vonzalmat érzünk az iránt, aki előremutató tartalmat a szépség ötvözetével tudja ellenállhatatlanná és végleg megfogalmazottá tenni. Amennyire fontosnak tartjuk a sajátos nemzeti kultura ápolását, olyannyira kulturánk higiénájához tartozónak véljük az egészséges kölcsönhatások munkálásának lehetőségét is.

A magyar - olasz kulturkapcsolatok nagy multra tekintenek vissza. Hogy mi volt Italia a magyar kultura számára, azt már sokan, sokszor elmondták. Évszázadok óta szerelmesei voltunk ennek a földnek, nemcsak mert , többek közt, Horatiust, Dantet, Petrarcat,

Albertit, Bramantet, Giottot, Raffaelt, Michelangelót, Leonardot, Tiziant, Giorgionet, Vagy Giordano Brunot és Galileit adta a világnak, hanem mert ezek müve, egy szorgalmas és meleg szivü nép közremüködésével a félszigetet olyan otthonná varázsolta, mely idők, korok, eszmék változásán, maga is müremek lett, ~~[illegible] tisztelet tudott parancsolni, még Hitler ágyuinak is, mikor saját védelmét könnyithette volna meg a pusztitással~~.

És éppen Leonardo, kora az emberiségnek ez a valóban egyik leghatalmasabb százada, ahol a szellem, évezredes vallási megkötöttsége szabadultán ugy sistergett föl, mint egy tulfütött kazán megeresztett szelepeiből a gőz, - mondom, ez a század, azóta is, egy uj világ épitése alkalmával is, nemcsak tanulság, de sokban példakép is, mint ahogy éppen Leonardo talán a legösszetettebb példaképe saját korának.

És én itt nem a festészetét, vagy utolérhetetlen rajzmüvészetét, és mégcsak nem is tudományos intencióit mutatom fel ezuttal példaképnek, hanem azt a elemző és egyben átfogó tekintetet, mellyel ő a világot nézte. Ő még abban a korban élt, mikor nemcsak átfoghatta, de maga alatt érezhette az emberi szellem legmagasabb pontjait. Azóta a világ észtvesztően bonyolult lett, nem győzzük máskép csak szakosodással. De nem szabad hagynunk kiveszni az igényt, hogy a csúcseredményeket mégis egybelássuk. Szükségszerü specializálódásunk ne jelentsen vakondmunkát, hanem közben fel a fejjel, a müvészet, a tudomány, a tanulás segitségével próbáljuk kiküszöbölni a természetes racionalizálódás lelki hátrányait.

A leonardói festészet egy lelki magatartást -hozzátehetem: egy csodálatosat- tudott leginkább, a szélesebb tömegek számára közkinccsé tenni. Ennek a magatartásnak a hires mosoly lett a szimboluma. Még ez se volna kevés egy festőtől. De nem ez Leonardo, - nemcsak ez. Tovább kell jutnunk az ő megértésében.

Örülünk, hogy Leonardo szellemének ébrentartásához a magyar kultura is már hozzátett valamit. Régebben két kötet látot napvilágot, egyik: Diener-Dénes Józseftől, a másik Hekler Antaltól. való Kiadatlanul van még Meller Simon nagy posthumus müve.

Nagy büszkeségünk, hogy muzeumunk 3 eredeti rajzát őrzi ennek a csodálatos szellemnek, aki egyébként oly kevés müvet hagyott hátra és örülünk, hogy ugyancsak muzeumunk őrzi azt a kis bronzszobrot, melyet Meller, szellemes és meggyőző attribucióval tőle származtat.

A Szépmüvészeti Muzeumban ma megnyilt Leonardo kiállitásunk remélhetőleg nagyobb körutat fog tenni az országban, s bizonnyal hozzá fog járulni kultuszának széleskörü elmélyitéséhez.

Ezekkel a gondolatokkal nyitom meg ünnepi ülésünket és felkérem Kardos Tibor egyetemi tanár Kartársamat, Szíveskedjék megtartani előadását.

1952 ápr. 15.

SZABAD MŰVÉSZET

107

Ns 2147/26

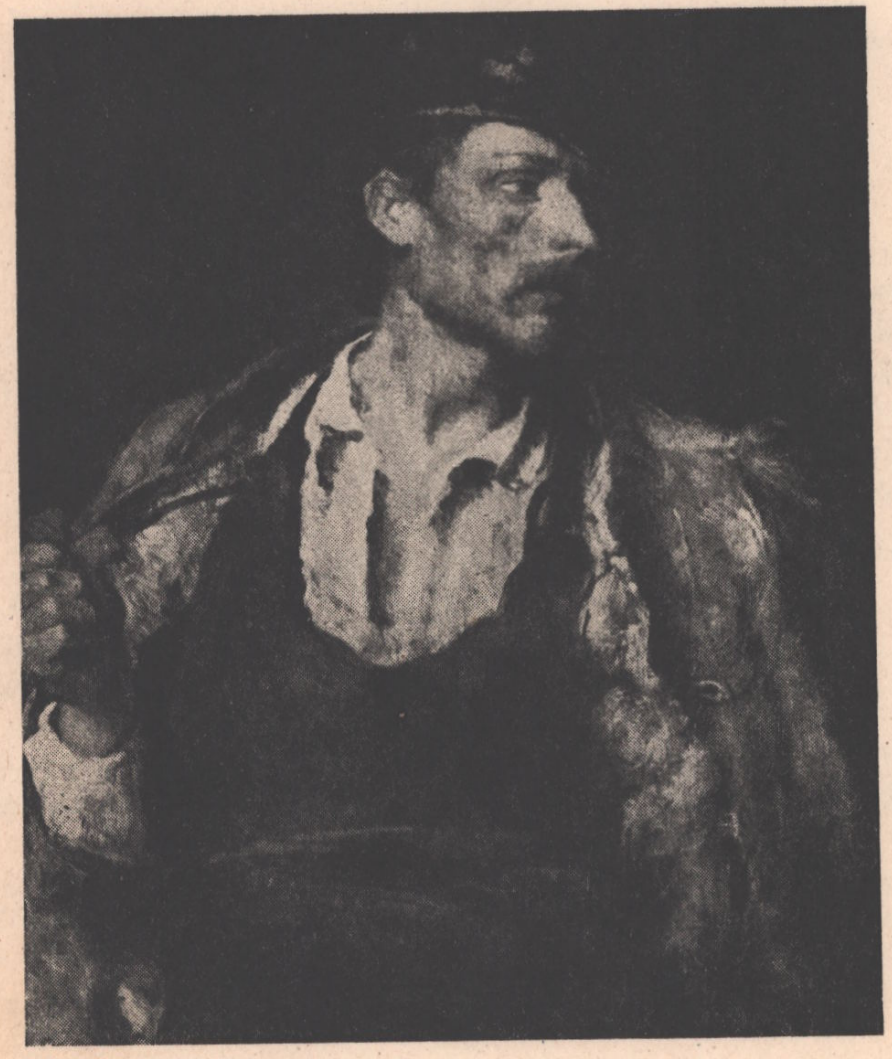

MUNKÁCSY MIHÁLY: Tanulmány a „Siralomház"-hoz

VI. ÉVFOLYAM
1952. AUGUSZTUS

8

SZABAD MŰVÉSZET

A MAGYAR KÉPZŐ- ÉS IPARMŰVÉSZEK SZÖVETSÉGÉNEK FOLYÓIRATA

Megjelenik havonta / VI. évfolyam 8. szám. 1952. augusztus hó

Szerkesztőbizottság: Bortnyik Sándor, Havas Lujza, Pogány Ö. Gábor, Schubert Ernő, Szabó Iván

Főszerkesztő: Szegi Pál / Felelős szerkesztő: Kazinczy János

Felelős kiadó: a Lapkiadó Vállalat vezetője

Szerkesztőség: VII, Lenin-körút 9—11. III. em. Telefon: 426-139

Kiadóhivatal: VII, Lenin-körút 9—11. Telefon: 221-285

Az előfizetés nyilvántartását és a lap terjesztését a Posta Központi Hírlapiroda Ü. V. intézi. Telefon: 183-022, 180-850

Személyes ügyfélszolgálat: Budapest V, József nádor-tér 1. üzlethelyiség

Csekkszámlaszám: 61.069

Előfizetési ár egy évre 52.— forint

TARTALOMJEGYZÉK

Alkotmányunk ünnepe 345

Bernáth Aurél megnyitóbeszéde a Munkácsy-kiállításon 347

Pogány Ö. Gábor: A Munkácsy-kiállítás 355

V. Szkatyerscsikov: A szovjet művészet eszmeiségéért folytatott harc hatalmas fegyvere 360

J. Kolpinszkij: Tizian (második közlemény) 366

Fehér Zsuzsa: Az Arcképkiállítás grafikai anyaga 373

KIÁLLÍTÁSOK

A Szolnoki Művésztelep kiállítása *(Noszlopi György)* 376

A Csongrádmegyei művészek kiállítása *(Szelesi Zoltán)* 378

A XII. Kerületi Tanács Képzőművész Köre és a Bajai Képzőművész Kör kiállítása 380

Lengyel Györgyi: Népművészet az I. Iparművészeti Kiállításon 380

Rákosi elvtárs meglátogatta a két Képzőművészeti Főiskolát *(R. D. és Koós Judit)* 382

KÖNYVEK 385

LAPSZEMLE

K. P. Brjullov *(I. Maskovcev* cikke) 388

Az alkotói együttműködésért 389

Magasabb színvonalú politikai plakátot. (A *Pravda* szerkesztőségi cikke) 390

A fényképezés művészete 391

HÍREK 392

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

Rákosi elvtárs portréja. Pátzay Pál szobormüve

ALKOTMÁNYUNK ÜNNEPÉT

évről évre szívből jövő, s egyre mélyebb, tartalmasabb lelkesedéssel ünnepli meg dolgozó népünk. A szocialista munka hőstettei születnek meg az Alkotmányunk tiszteletére tett fogadalmak, felajánlások során. Minden magyar dolgozót jobb és jobb munkára lelkesít a Munka Alkotmánya, mely egyben a szabadság, az igazi emberség, az igaz humanizmus alkotmánya is.

Öntudatos művészeink valamennyien tudatában vannak annak, hogy alkotmányunk a magyar dolgozó nép győzelmének legszebb történelmi okmánya: alkotmányunk megszületése évszázadok népi harcainak győzelmét fejezi ki. Egy nép történetének legnagyobb ünnepei közé tartozik alkotmánya, a *saját alkotmánya* megszületésének gyönyörű ünnepnapja.

A magyar dolgozó nép minden évben megünnepli annak az alkotmánynak születésnapját, mely *„először a magyar nemzet életében, törvénnyé emelte a dolgozó nép hatalmát és kijelölte a további fejlődés útját, amelyen haladva a magyar dolgozó nép biztosítja szabadságát és hatalmát, az ország függetlenségét és céltudatos harcban az ember kizsákmányolásának minden formája ellen, szervezi a társadalom erőit, a békés munkára, a szocializmus építésére”.*

A három évvel ezelőtt törvénybe iktatott Alkotmányból *„dolgozó népünk új erőt merített, új biztatást, új lendületet nyert”.* S az Alkotmány azóta is új és új győzelemre lelkesít.

Jobb, odaadóbb munkára lelkesíti művészeinket is. Nem véletlen, hogy a képzőművészeti fejlődésünkben történelmi jelentőségű, nagy fordulatot jelentő első Magyar Képzőművészeti Kiállítást *„Alkotmány-kiállítás”*-nak akartuk elnevezni. Valamennyien éreztük, hogy ennek a kiállításnak *„a dolgozó nép Alkotmánya eszmei tartalmát, gondolatvilágát kell a képzőművészet eszközeivel kifejezésre juttatni.”* Meg is születtek az első olyan képzőművészeti alkotások, melyek ezt a nagyszerű feladatot megkísérelték teljesíteni.

Azóta se tudunk elképzelni nagyobb, szebb művészi feladatot, mint amit akkor magunk elé tűztünk. S mégis, meg kell állapítanunk, hogy szocialista életünk fejlődésével, népünk lelkes alkotómunkájával nem mindig tudott lépést tartani képzőművészetünk — pedig feladata az lett volna, hogy dolgozó népünk előtt járva mint magasraemelt zászló, vezetni tudja, mint szívből jövő, lelkes tanítás, nevelni tudja a jövő nagy építőfeladatait vállaló és lelkesen teljesítő dolgozó milliókat.

Képzőművészetünk megtanult és ma már tud világosan, közérthetően beszélni. Felmérhetetlen jelentőségű eredmény ez is, ha a formalizmus csődjében vergődő, embertelenné és tartalmatlanná vált dekadens polgári művészet betegség-korszakának oldaláról vizsgáljuk eredményeinket... Ahogy művészetünk megtanulta igazi, emberi anyanyelvét újra egészségesen használni, úgy vált képessé a fontos, döntő jelentőségű mondanivalók megfogalmazására és kimondására. Ma már büszkén tekinthetünk vissza néhány kiemelkedő jelentőségű eredményre is. De éppen eredményeink kötelezik művészinket a további még jobb, még odaadóbb munkára.

Az események azt mutatják, hogy a fejlődés útját bármilyen tisztán látjuk is, mégis csak kemény, szinte emberfeletti munka kell a valóságos eredmények következetes kiharcolásához. Legjobb művészeink szívvel és lélekkel együttharcolnak szocializmust építő népünkkel a szocalista jövőért. De közben harcolniok kell művészetük eszmeiségének következetes emeléséért, gazdagításáért, s a realista, az életet tükrözni képes művészi tudás tökéletesítéséért. Nem könnyű munkasenek, amilyent dolgozó népünk, fejlődő, nagyszerű életünk vár. Erőt kell meríteniök abból, hogy minden eredményüket, a legkisebb pozitívumot is, lelkes szeretettel fogadják százezrek és százezrek. S tudniok kell azt, hogy több, sokkal több munkára és jobb, sokkal jobb eredményekre van szükség. A feladatok megoldását sürgeti az élet.

Alkotmányunk ünnepe — ünnepi figyelmeztetés a még jobb munkára. Milliók várják azokat a képeket és szobrokat, amelyek új életünk szépségeiről, vagy harcaink sokszor nem könnyű küzdelmeiről tartalmasan és méltón tudnak beszélni. S ez a várakozás meg kell, hogy sokszorozza művészeink erejét. Soha még olyan nagy munkának nem gyürközött neki az emberiség, mint most. Az életet akarják és fogják újjáteremteni, a dolgozó milliók. A természetet is legyőzve, s az emberiség ellenségeit lefegyverezve, a boldogság, a szépség és a béke hazájává fogják alakítani a világot. S hogy ebben a valóban világteremtő munkában milyen felemelő, nagyszerű feladatok teljesítése a *hivatása* minden művésznek, azt Alkotmányunk már három évvel ezelőtt megfogalmazta. Ma már minden igazi művész a saját szívéből olvassa ki ezeket a feladatokat.

Munkácsy Mihály tanulmánya a „Siralomház”-hoz (olajfestmény, 1869). Bp., Szépm. Múzeum)

BERNÁTH AURÉL MEGNYITÓBESZÉDE

A MUNKÁCSY-KIÁLLÍTÁSON

Ritka ünnepélyes nap van ma. Népi demokráciánk Munkácsy Mihályra — halálának kicsit elkésve megünnepelt 50 éves évfordulóján — olyan kiállítással emlékezik, amilyen teljességű még nem volt. Talán mindnyájan átérezzük ebből az alkalomból, hogy ez a megemlékezés nemcsak a nagyobb évfordulók szokásos tiszteletadása, hanem az első igazi találkozót célozza a magyar nép és egyik nagy fia között.

Munkácsynak sok arca és változatos jelentősége van a köztudatban. A szélesebb rétegekhez a multban mint a Siralomház és a biblikus jelenetek európai hírű festője jutott el. Van, akiben úgy él emléke, mint egy festő-héroszé, akiről azonban csak az iskolában hallott. Van, aki Munkácsyban a magyar szellemiség festői megfogalmazóját becsüli; a szükebb szakemberek pedig benne nemcsak egy hatalmas tehetséget, a siker fiát látják, de emlékeznek az ő századforduló körüli bukására is.

Azt hiszem, hogy a szakemberek, főleg pedig az utolsó évtizedek formakeresésében elmerült festők is örömmel ragadják meg az alkalmat, hogy a Munkácsy-kérdést, e páratlan méretű kiállítás kapcsán újra átvizsgálják. Nemcsak

azért, mert az idők folyamán mindig új ítélkezési szempontok is kerülnek az előtérbe, hanem, mert az eddig kialakult vélemények is — már amennyire én tudom — eléggé ingadozóak voltak.

Ha jól visszaemlékezünk u. i. régi értékeléseinkre, azokra, amelyekben ő a rövidebbet húzta, minden elítélő kritika mélyén ott volt annak ellentéte is: a „nem" mellett a „de mégis". Bebalzsamozhattuk őt 40—50 éven keresztül, hánytoroghattunk az általa adott problémák körül, kiki eltúlozhatta félrefogásait kénye-kedve szerint, — a mélyből ez a feszítő temperamentum, mindennek dacára árasztotta termékenyítő szuggesztióját és állta a sarat.

Mi volt az országnak és mi az európai művészetnek Munkácsy Mihály? — tegyük fel így elsőnek a kérdést. Jogos, ha így kérdezünk, mert a honi szempontok szorosan kapcsolódnak a művésziekhez. Nem tudjuk és nem is szabad szétválasztanunk e két tételt, mert hisz Munkácsyt többek között azért is tiszteljük, mert a nemzeti öntudatnak hatalmas megfogalmazója, formábaöntője is volt. Mi, a mult század második felében nemcsak egy idegen szellemiségű udvar, nemcsak a népet lenéző főúri kaszt elnyomásától szenvedtünk, hanem az arisztokrácia és a polgárság álhazafiságától és az osztályuralom ellen közönnyel védekező nép nemzeti öntudatának hiányától is, még ha az új társadalmi eszmék kezdeti csírái ebben a korban kétségtelenül már fel is találhatók.

A nemzeti és művészi jelentőség egybelátását még az is indokolja, hogy éppen a Munkácsy halála óta eltelt 50 esztendő alatt a politikai uralom kulturális terü-

MUNKÁCSY MIHÁLY: Zálogház. Vázlat (olajfestmény, 1874). Bp., Szépművészeti Múzeum)

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

MUNKÁCSY MIHÁLY: Falusi iskola. Vázlat (olajfestmény, 1882). Bp., Szépm. Múzeum

leten, — amennyiben nem az öndicsőülést célozza — éppen arra irányult, hogy a művészet csak a művészire nézzen. Másrészt a 48-as eszmék öntudat-teremtő ereje a Millennium körül már átcsapott a politikai fellengzősség és önelégültség veszélyes területére. A kultúrára áttéve ez annyit jelentett, hogy a nemzeti jelleg diszkreditálódott a pufogástól, a művészi pedig sorvadt a hazugságtól. Az utolsó 50 év sokszor vádolt „nemzetietlen" művészete ezt a művészi lemaradást is kívánta behozni, megundorodva a kiárult és csupán a hatalmon levőktől privilegizált hazafiságtól.

A magyar biedermeier tisztes, de mégiscsak provinciális korszaka, valamint Madarász és Székely első lépései után Munkácsy az a nagyszabású alakító, aki a formálás erejével művészetünk elé olyan példát és igazodási pontot állított, mely azt egycsapásra kivitte a szűk keretek közt tengődő mesteremberkedés világából. Tág horizontot láttatott, melyre a honi szemek eleinte pislogva néztek és annak kiaknázható jelentőségét megérteni csak fokonként tudták. Az ország rajta keresztül egy történeti pillanatig ajtajában állhatott az európai szellemi ranghierarchiának, megízlelhette azt, mit jelent, ha az európai koncertben nem a passzív hallgató, hanem egyik prímhegedős küldésére van lehetősége. Az uralkodó körök rájöttek a szellemi rang politikai jelentőségére. Az igazság persze az, hogy Munkácsy témáiban világosan megmutatja a kiegyezés utáni korszak éles benső ellentéteit. Képeiből, mint hamu alatti parázs, elnyomott világ izzik. A 48-as eszmék felszámolóinak azonban, akik magukat a nemzettel azonosították, Munkácsy szellemi rangja, európai hitele, még képei vádló magatartása ellenére is, felbecsülhetetlen értéket jelentett.

Az, hogy Munkácsy fiatal és jó férfiévei szelleme nem az igazi valóságában került a nemzet vérkeringésébe, a kor számlájára írható. Kora az ő páratlan adottságát nemcsak, hogy nem kap-

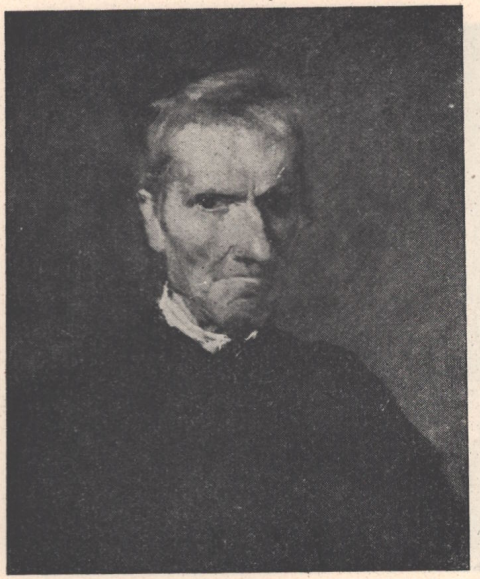

MUNKÁCSY MIHÁLY: Tanulmány a „Falusi iskolá"-hoz (olajfestmény, 1882). Bp., Szépművészeti Múzeum

ván elfelejtett név. Ismerek francianyelvű monográfiát róla, mely kora legnagyobb tehetségeként méltatja és ismerek bővében századforduló utáni művészettörténeteket, ahol neve éppenhogy csak meg van említve.

Az ítélkezésnek ezt a forradalmát a naturalizmus-impresszionizmus esztetikája idézte elő, mely nem annyira a téma elbeszélő, állásfoglaló, vagy akár erkölcsi tételeket sugalmazó intencióit tartotta fontosnak, hanem a megjelenítés elevenségét, egy új látáskultúra érvényesítését. Továbbá — főleg az impresszionizmus — nem annyira a tanultságot szorgalmazta, mint inkább az intuíció szabad működését.

Ezekkel az új esztetikai alapfogalmakkal kezdődött meg az egész európai művészettörténelem átvizsgálása és újra-

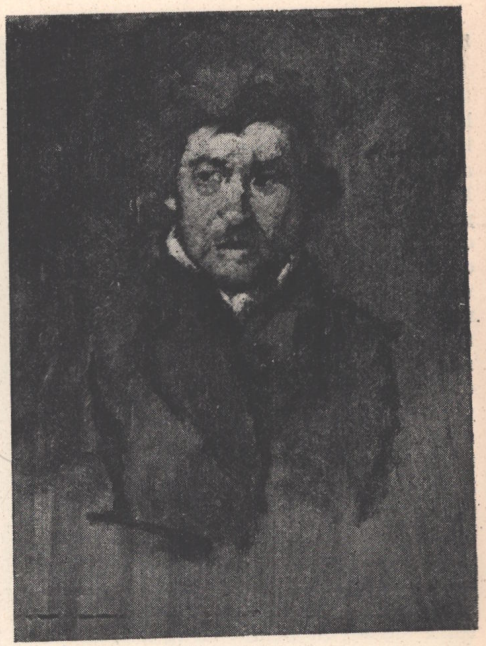

MUNKÁCSY MIHÁLY: Férfifej-tanulmány (olajfestmény, 1874). Bp., Szépművészeti Múzeum

csolta — nem is kapcsolhatta — be a haladás vonalába, hanem akadályozta, hogy kezdeti intencióit egész életművén keresztül következetesen megvalósítsa. Ha az elismerés ténye rá ösztönző hatással is volt, ugyanakkor azonban fokozta eltévedését is. Idegen környezetben, fiatalkori és a néphez kapcsolódó élményei is fogytak és a hírhedt műkereskedelmi szervezet is megtette a magáét. Ennek hatása alatt sekélyesedik el felfogása, tüzének mélysége, s röpköd a polgári társadalom fénye körül, mely elvakítja. Munkácsy legjobb műveiben azonban kétségtelenül a néppel azonosul, így érthető, hogy életművének tulajdonképpeni megismerése, elismerése és helyes felmérése a mi jelenlegi feladatunk.

És most tegyük fel újra kérdésünk második részletét, mi Munkácsy Mihály az európai festészetnek? Micsoda változatos történet a sorsa! Európa egyik legünnepeltebb tehetsége, majd úgyszól-

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

MUNKÁCSY MIHÁLY: Haynald Lajos arcképe (olajfestmény, 1884). Bp., Szépművészeti Múzeum

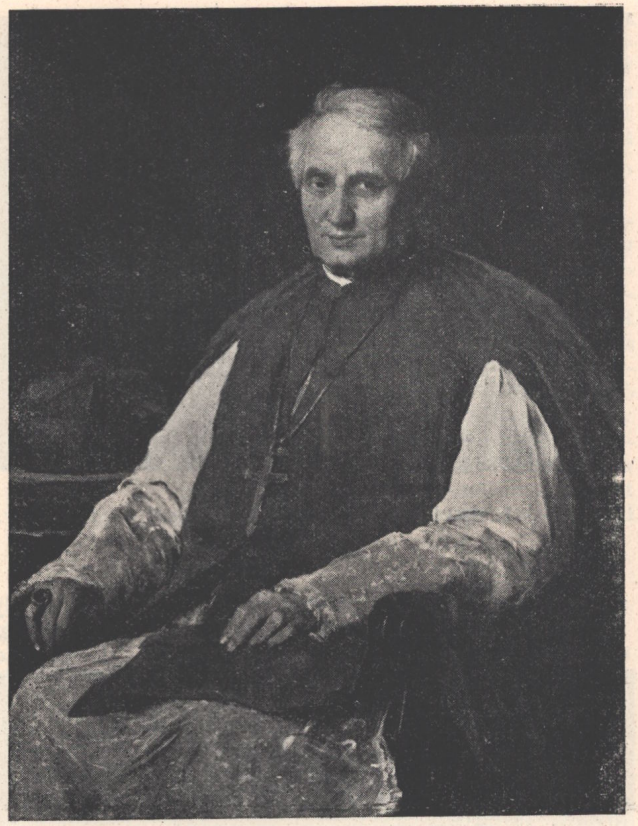

értékelése. Hogy ez milyen viharosan folyt, mindnyájan tudjuk. És tudjuk azt is, hogy micsoda korai, elhamarkodott ítéletek születtek igy.

A legnagyobb célpont valóban a téma volt. De vizsgáljuk csak át a mult század tematikáját, a nyugateurópai országokban. Nézzük át azt a temérdek, minden reális élményalapot nélkülöző, egyedül a parasztfogásra menő, kancsalul néző, szemfényvesztő és szemforgató, álromantikus és negédes témavilágot, mely akkor kínálta magát. Hol voltak ezek a realizmustól, dacára, hogy a témával ébredtek? Vessük össze Makartot, Böcklint Munkácsyval, vagy Rjepinnel — a hitelességből vizsgáztatva őket — s rögtön látjuk, hogy az első kettőt jogosan vitte el a tisztítótűz.

A sok hazugság és visszaélés, amit a témával üztek, *általában* diszkreditálta a művészetnek ezt a fontos alkatelemét. Így alakult ki lassanként az a közfelfogás, hogy a téma egyáltalán mellékes kérdés.

A jó realisták azonban, ha időlegesen szenvedtek is értékelésben, lassan, ki honi, ki európai vonalon újra elfoglalták helyüket, műveik őszintesége, igazsága és tehetségük mértéke szerint.

Így volt Munkácsyval is. Idehaza hivatalos kegyelettel őrizték emlékét. Komoly érdeme Petrovics Eleknek, hogy ernyedetlen szorgalommal gyüjtötte a

MUNKÁCSY MIHÁLY: Normandiai tengerpart (olajfestmény, 1880). Bp., Szépm. Múzeum

múzeumba Munkácsy kisebb méretű, realista képeit. Mindez persze nem ment egyszerűen. Az ítélkezéseknek, a mérlegelésnek, vélemény-bizonytalanságnak azóta is változatos megnyilatkozási formáit láttuk. De miért is ne lett volna véleménybizonytalanság? Közben egy újabb korszakon mentünk keresztül, amikor már a naturalizmus-impresszionizmus esztetikai kategóriái se voltak elegendők: az absztrakt művészet korára célzok. Mi lehetett Munkácsyról az ítélet azoknál, akik úgyszólván csak az intuiciót tartották a régi esztetikából átmenthetőnek és akiknél mindenfajta ábrázolás művészetellenesnek tűnt. A festészet kettészakadt. Örvény nyílt meg, s aki mélyére próbált nézni, tudja csak, hogy ez mennyire magával rántott minden ítélkezést és annak rendjét. Csak az, aki ennek az örvénynek mélyére nézett, tudhatja, mit jelent az ellenszegülés a mélység varázsával szemben és mit jelent a szándék a festői kultúrát megint biztos alapra építeni.

Jó időnek kellett így eltelnie, míg kijózanodtunk, amíg visszatalálunk a szilárd talajra, anélkül, hogy ez a visszatalálás maradi jellegű lenne, vagy csak önáltatás miatt történne. Nagy út ez, és ebben a folyamatban a szovjet segítségnek és nagy hagyományainknak, köztük Munkácsynak döntő szerepe van.

Ennek az útnak még az elején talál bennünket az utolsó kérdés: mi Munkácsy Mihály az új magyar életnek?

Részben már feleltem erre, mikor elöljáróban feltettem a kérdést: mi Munkácsy Mihály a nemzetnek? De fontos, ha azt a különbséget, amit az eltelt 50 esztendő mérlegkészítésénél észlelünk, pontosan fogalmazzuk. Munkácsy tartalmi intenciója a mult század rózsaszín szemüvegén át meghamisítódott, álromantikává vált a komoly élmény. De aki egyszer Munkácsy Éjjeli csavargó-inak arcára nézett, ezekre a fejekre, melyek mintha a szenvedések tüzéből jönnének, elhiszi, hogy nála ez a tartalmi igény nem szórakoztatás, vagy olcsó hatásvadászat berkéből jön, hanem a néppel való mély együttérzésből. Az ő kora, ezekben a szenvedés fiaiban nem láthatott mást, mint a népet, mely tarkaságával még szórakoztatta is, de ma már tudjuk, hogy ez Munkácsynál valóban állásfoglalás volt.

Új társadalmunk tehát másként nézi ezeket a képeket. Lehet mondani, hogy a nemzet most érti meg azt, amit közel egy évszázada mondott Munkácsy a nép érdekében. Az elnyomatásból következő ellentétek, melyek láttán Munkácsy tüze gyulladt, már felszámolódtak. S az a különbség, ahogy ma már másként látjuk Munkácsyt, mint a mult század társadalma, bírálata annak a kornak, tehát igazi valóság-felismerés is.

És adjuk meg ennek kapcsán Munkácsynak a tisztességet abban is, ahogy ő ezt a társadalmi igényt sokkal mélyebbre fogta, mint sok hasonló kapacitású kortársa. Ismerjük el Munkácsyt abban is, ahogy ő festészetében ezzel az adottsággal élt. Szándéka mélységét ismerjük el. Ez a mélység átsejlik az ő fojtott, villódzó, claire-obscure világán. Ha eltekintünk műveiben a korhoz kötött mellékzöngéktől, úgy áll előttünk Munkácsy hatalmas életműve, mint példaadó alakítás, tartalmi és formai téren egyaránt.

MUNKÁCSY MIHÁLY: Fasor (olajfestmény, 1886). Bp., Szépművészeti Múzeum

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

A további dolog, amit Munkácsytól megtanulhatunk, ha eddig nem tudtuk volna: festő módjára a témához nyúlni.

Nézzék meg ezt a termet, amelyben állunk. S hallgatózzunk is egy kicsit: mintha orgona szólna. Hangja van a képeinek. E hang szárnyán repül a beszédje. S nincs szó, ami hang nélkül szállni tudna. Lehet száz, lehet ezerféle festőiség, de nélküle nincs festészet.

Szeretettel és tisztelettel emlékezünk Munkácsy Mihályra. Tanulmányozzuk figyelemmel festőművészetünk számára példamutató alkotásait. Ugyanakkor köszönjük kormányunk illetékes szerveinek, hogy e kiállítást létrehozták.

MUNKÁCSY MIHÁLY: Mme. M. J. Chaplin arcképe.
Bp., Szépművészeti Múzeum

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

A MUNKÁCSY-KIÁLLÍTÁS

Felszabadulás utáni képzőművészeti életünk egyik legfontosabb eseménye a Munkácsy Mihály-kiállítás. Népünk műveltségének gazdagítása szempontjából csak úgy, mint képzőművészeink további fejlődése tekintetében ez a rendezvény nagy hatást fog gyakorolni kultúránk további felvirágzására. Már a kiállítást megelőző érdeklődés, a kiállítást előkészítő munka is a nagy események várakozásteli hangulatában telt el. A kész kiállítás azonban minden elképzelést felülmúlt, az összegyűlt és bemutatott anyag nagyszerű élményeket kelt.

A kiállítás Munkácsy Magyarországon fellelhető képeiből tevődik össze. Az itthon lévő képekből alig egy-kettőt hagyott ki a rendezőség, elsősorban olyanokat, melyeknek a szerzősége kétséges, vagy amelyek — különösen vázlatok — csupán többszörösen megismételnének egy amúgy is nyilvánosság elé kerülő művet. Ilyen nagyméretű Munkácsy-kiállítás eddig hazánkban még nem volt, a mester halála óta eltelt ötvenkét év során inkább csak részleteket mutattak be hatalmas életművéből; egyik tárlaton grafikái voltak láthatók, másikon eladó vázlatai, majd bibliai témájú alkotásai stb. A mostani kiállításon annyi műve szerepel, amennyi a halála óta eltelt időszakban rendezett Munkácsy-kiállításokon együttvéve. Ez a hazai teljesség azt a célt szolgálja, hogy fogalmat alkothassunk Munkácsy nagyságáról, ízelítőt kapjunk páratlan termékenységéről, csodálatraméltó képességeiről.

A Munkácsy-kiállítás nemcsak művészettörténeti teljesítmény, nem csupán művészettörténészek ügye. Hanem kulturális életünk egyik legaktuálisabb eseménye, a mai magyar képzőművészet sikere. Fejlődésünk eddigi eredményeit összegezi a Munkácsy-kiállítás, a fordulat éve óta elért érettségünkről is tanúbizonyságot tesz. Bebizonyítja azt, hogy népünk a nemzeti mult emlékei iránt eddig nem tapasztalt érdeklődést és fogékonyságot tanúsít. De azt is, hogy a tudomány és művészet hivatottai megértik elődeik hagyatékát, a különféle nemzetietlen formalizmusokból kilábolva szerves kapcsolatot teremtenek a nemzeti örökséggel. A Munkácsy-kiállítással képzőművészeti téren egy lépést teszünk a szocialista hazafiság megvalósítása felé, annak a célnak az elérésére, melyet a Magyar Dolgozók Pártjának II. Kongresszusa népünk elé tűzött. Ennek a kiállításnak a remekművei, az itt látható művészi törekvések a nép szeretetéről, a haza sorsának megértéséről tanúskodnak. Nyilvánvalóvá teszik, hogy a művészet következetesen tükrözi a társadalmi valóságot, szolidaritást vállal az emberekkel, küzd a haladásért, szószólója az igazságnak. Különösen becses számunkra ma az a forró és eleven együttérzés, amely Munkácsyban az 1848/49-es forradalom és szabadságharc emlékei iránt élt, az a szinte testi összeforrottság, amely az elnyomott magyar nép fiának mutatja őt minden mesterművében. Öröm megint tapasztalni, hogy nemzeti kultúránk legnagyobbjai a hazaszeretet és demokratizmus kifejezői voltak.

Munkácsy viszonya korához, kora problémáihoz, népünk akkori helyzetéhez, s e viszony forradalmi szellemű állásfoglalása közvetlen ösztönzést nyujt mai művészeink tevékenységéhez. Tanulságot szolgáltat arra vonatkozóan, hogy miként helyes kialakítani a festői megjelenítés módszerét, hogyan kell véleményt mondani lenyügöző formában a közösség dolgairól. Ma felszabadult hazában, a munkásosztály, a dolgozó nép érdekei szerint alkotva küzdhet a művész a tömegek boldogságáért, felemelkedéséért. Segíthet legyőzni azokat az akadályokat, amelyek a kizsákmányolásmentes, egymással ellentétes osztályok nélküli társadalom kivívásának útjában állanak. Ha megérti Munkácsy őszinte igazságérzetét, erkölcsi indítékot kap alkotómunkája, megvalósult művekben tapasztalhatja a haladó világnézet ihlető erejét. A kizsákmányolók osztályérdekeinek korlátai nélkül a művésztehetség a reményteljes jövő felé utal-

MUNKÁCSY MIHÁLY: A „Golgota" vázlata (olajfestmény, 1883)
Alsó kép: Részlet a befejezett műből (1883)

hat a népről, a valóságról szóló műveiben. Megszabadulva azoktól a terhes, nyomasztó emlékektől, melyek Munkácsyban éltek meggyötört népünkről, gyarmati nyomorúságáról, ma a dolgozó tömegek szeretetét, életük megértését, boldogságuk szolgálatát optimista lendülettel, az új társadalmat építők magabiztosságával jeleníthetik meg képzőművészeink. Munkácsy drámai kifejezőereje segít feltárni a szocializmus győzelméért vívott harc konfliktusait, de éppen az élet lényeges vonásait kiemelni képes alkotómódszere fog előremutatni a kibontakozás útjára.

Munkácsy közvetlen tanulmányozása megközelíthetővé teszi a tehetséges festő számára az eszmei mondanivaló művészi hitelesítését. Jelzi azt a kifejezési eljárást, melynek segítségével az emberi jellem sajátságait, a közösség hatására megmutatkozó változásait érzékeltetni lehet. Az alakos kompozíciók festői elrendezése a cselekmények megörökítésére ad példát, utal a képekben, tipikus helyzetekben rögzíthető jelentős eseményekre. A képzőművészeti kompozíció sajátos kifejező nyelvének gazdagságát a lélektani ábrázolás, az érzelmi megnyilatkozás, a sokatmondó taglejtés, a tartalmas tekintet teszi teljessé. Munkácsy ezeket a lehetőségeket nemes eszközökkel, a festészet speciális formáival aknázta ki. Életműve kimeríthetetlen példatára a színek és fények kifejezőerejének, a festés anyagszerű ábrázolási értékének.

A mintegy kétszáz Munkácsy-műből álló kiállításon a műveket a mának szóló tanulságok szellemében csoportosította a rendezőbizottság. A képek elhelyezése, amennyire lehet, termenként és az egész Műcsarnokra vonatkoztatva igyekszik az időrendet követni. Ezen belül azonban főként a valóság megszólaltatásának jellege szerint követik egymást a festmények és rajzok. Az első teremben népéletképei láthatók, melyek keserves ifjúságának emlékeiből merítik témájukat. A Békéscsabán élő asztalosinas élményei fűtik e zsánerképek mondanivalóit, a magyar vidék ismerete teszi hitelessé megoldásukat. Ehhez a társadalmi, közösségi emlékanyaghoz kapcsolódnak a második terem tájképei és csendéletei. A természet szépsége az erdők világának gazdagsága, a naplementék költői hangulata, a vidéken dolgozó emberek változatos környezete nevelte Munkácsy festői kifejezőkészségét, realista szemléletét. Még a műkereskedelem kísértései, közömbös témákat sürgető kényszerei közepette is ez a valóságszemlélet érvényesül Munkácsy tevékenységében. A kapitalista üzletszerzés bibliai jeleneteket, társasági idilleket követelt Munkácsytól, s még ekkor is a pontos anyagfestés, a tárgyak és távlatok érzéki megjelenítése mutatkozik szembeszökőnek művein. A harmadik teremben fiatalkori művei láthatók. Már ezeken is érvényesül a valóságnak, az embereknek, az anyagoknak érzékletes előadása. Izgalmas betekintést enged a negyedik terem grafikai anyaga Munkácsy alkotómódszerébe. A röpke vázlatoktól a teljes nagyságú kartonokig minden rajza az élet és természet iránti pihenéstelen érdeklődését tanúsítja. Az ötödik, hatodik és hetedik teremben a nagy kompozíciók megszületését és eredményeit tanulmányozhatják a látogatók. Bibliai képeinek legtöbbje és a Honfoglalás egyaránt Munkácsy megronthatatlan realista ösztönéről tanúskodik. A mitológiai és történelmi mese sem képes valóságellenesen megjelenni Munkácsy vásznain. A tömeglélektan biztos eszközeivel dolgozott ezeken az eredendően hamis témákon a mester; a kizsákmányoló osztály egyoldalú problémafölvetése se küszöbölhette ki Munkácsy műveiből a nép jelenlétét. A nyolcadik terem az ú. n. szalonképek és arcképek terme, a hálátlan tárgykör mellett is Munkácsy ragyogó tehetségének fényes bizonyítéka. Az emberábrázolás festői eszközeinek szinte legtetejét nyujtja ezeken a portrékon nagy festőnk. De a nagyvilági jelenetek is a festőművészet gazdag lehetőségeit indokolják. A burzsoá szalonok anyagpazarló összevisszasága fölényes festői vizsgára adott alkalmat Munkácsynak. A kilencedik, az utolsó terem Munkácsy alkotómódszerében további tájékozódást enged; a Milton-, a Mozart-, a reneszánsz kompozíció ké-

születésének folyamatát, alapos megoldását, körültekintő kikísérletezését sorakoztatja fel.

A Műcsarnok most festészetünk maradandó dicsőségének színhelye, a Munkácsy-kiállítás további fejlődésének záloga. Munkácsy életműve büszkeségünk a magyar nemzeti kultúra multjára vonatkozóan, ugyanakkor remény a jövő gazdagságára, felvirágozására. Ez a tárlat képzőművészetünk sorsának jórafordulását, tevékenységének megélénkülését jelképezi. Az 1949 őszén rendezett budapesti szovjet festőművészeti kiállítás mellett művészetünk történetének új korszakát jelzi, a további nemzeti kiállításokon látható lesz majd a hatása. Megadja az alkalmat arra, hogy biztos alapra építsenek képzőművészeink, helyes ízlésre neveljék népünket, amikor a szocializmus építésének lendülete megsokszorozza lehetőségüket.

Pogány Ö. Gábor

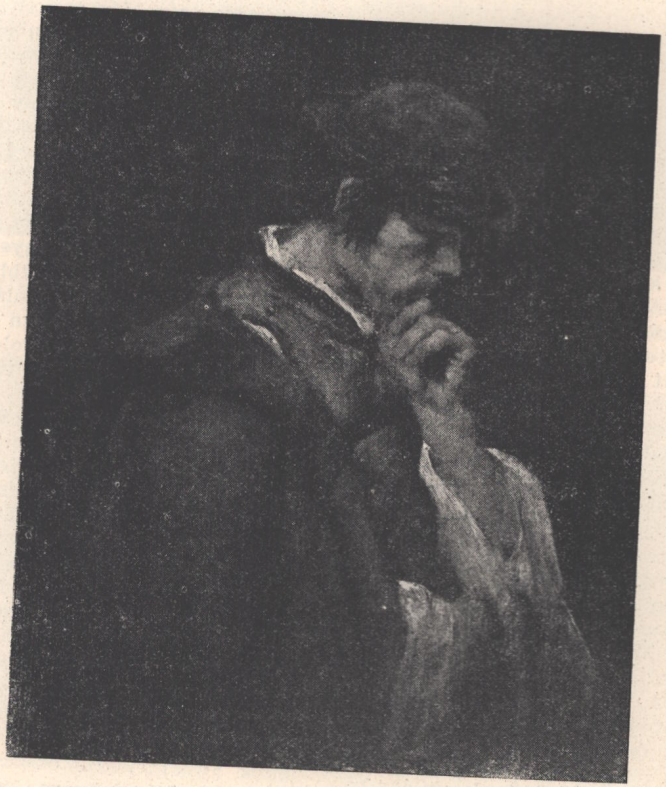

MUNKÁCSY MIHÁLY: Szűrös legény. Tanulmány a „Siralomház"-hoz (olajfestmény, 1869). Bp., Szépművészeti Múzeum

MUNKÁCSY MIHÁLY: Sztrájk (olajfestmény, 1895). Bp., Szépművészeti Múzeum

A SZOVJET MŰVÉSZET ESZMEISÉGÉÉR FOLYTATOTT HARC HATALMAS FEGYVER

Írta: V. SZKATYERSCSIKOV

Két évvel ezelőtt, 1950. június 20-án jelent meg I. V. Sztálin „Marxizmus és nyelvtudomány" c. cikke. Június 29-én volt két éve annak, hogy I. V. Sztálin megírta „A nyelvtudomány néhány kérdéséhez„ c. cikkét. Ezeket a cikkeket, valamint az 1950 augusztusában megjelent „Válasz az elvtársaknak" című munkáját foglalja magában „A marxizmus és a nyelvtudomány kérdései" című könyv, melyet az elmult két év alatt a Szovjetunióban és a külföldi országokban többmillió példányban adtak ki.

I. V. Sztálin „A marxizmus és nyelvtudomány kérdései" című zseniális munkája a marxizmus-leninizmus elméletét rendkívül nagymértékben fejlesztette tovább.

Sztálin e munkájának gondos és sokoldalú vizsgálata a szovjet embereket a társadalmi fejlődés és a kommunizmus felé haladó szovjet társadalom perspektíváinak megértéséhez segíti hozzá és a burzsoá ideológia ellen, a szovjet művészet eszmei és művészi színvonalának további emelkedéséért vívott harcukban fegyvert ad kezükbe.

Sztálin elvtársnak a nyelvtudomány kérdéseivel kapcsolatos cikkei a művészetelméleti írók és a művészek elé fontos, a művészet specifikus vonásaival és a művészetnek a szocializmusból a kommunizmusba való átmenet idején betöltött sajátos szerepével kapcsolatos problémákat állítanak.

Sztálin elvtársnak a szovjet kultúra szocialista és ezzel szemben a kapitalista kultúra burzsoá tartalmáról szóló tanítása a művészetelméleti írók figyelmét felhívja annak szükségességére, hogy megmutassák a társadalmat szolgáló művészetnek mint a valóságmegismerés eszközének, mint a társadalom politikai, filozófiai, művészeti és más nézetei kifejezési eszközének és mint a társadalom esztetikai igényei kielégítése eszközének sajátos funkcióit, e funkciók felbonthatatlan kapcsolatának szemszögéből, a művészet eszmeisége döntő szerepének hangsúlyozásával.

A művész, aki az életet tükrözi, alkotásában nem korlátozhatja magát csupán egyes tények és jelenségek visszaadására. Azzal, *ahogyan* ezeket a tényeket és eseményeket ábrázolja, kifejezi egy társadalmi osztály eszméit, amelyek viszont ezen osztálynak történeti, társadalmi helyzetéből és az előtte álló feladatokból következnek. A művész, akár helyesen, akár hamisan tükrözi a valóságot: amikor *bizonyos esztetikai nézeteknek megfelelően alkot*, elkerülhetetlenül meghatározott társadalmi erőket szolgál.

Amikor a művész a maga egyéni módján világítja meg az ábrázolt jelenségeket, amikor társadalmi konfliktusok megoldásának útját kijelöli és a valóság egyes részeit szépnek, más részét pedig rútnak mutatja, amikor különböző egyéniségek és társadalmi csoportok szerepét tragikusnak vagy komikusnak ábrázolja, műalkotásában meghatározott politikai, filozófiai, esztetikai és más eszméket fejt ki és ezáltal a művészet az *emberek eszmei nevelésének eszközévé válik.*

A művészet eszmei tartalma a felépítmény része, melyet az alap határoz meg. Ebből a tartalomból következik, hogy a művészet aktív szerepet tölt be a társadalmi fejlődésben és rendkívül fontos szerepet játszik az osztályharcban. Az élet tükrözésének és az eszmék kifejezésének sajátos művészi formája a művészet számára nagy hatóerőt biztosít: a művészet nemcsak az értelemre, hanem az érzelmekre is hat. A művészet eszmei tartalma haladó és reakciós lehet. A társadalom haladó osztálya által felvetett eszmék és ez az osztály által szervezett intézmények tevékenyen befolyásolják a művészet fejlődését, a realizmus és a népiség útjára lendülnek és a kiváló műveknek a társadalmi fejlődésben való haladó, társadalomátalakító jelentőségét biztosítják.

A művészet fejlődésében hatalmas, ezelőtt soha nem látott élenjáró szerepet játszik a szocialista állam, a kommunista párt, amely a szovjet művészet ragyogó fejlődését elősegíti és a művészetet korunk hatalmas eszméivel: a leninizmus eszméivel lelkesíti. A szovjet társadalom esztetikai nézetei és kritériumai, népünknek és államunknak a művészettel szemben támasztott követelménye, hogy az az életet magas eszmei tartalommal rendelkező művekben mélyen és az igazságnak megfelelően tükrözze: megfelel a művészet lényegének és annak virágzásához vezet.

A művészet fejlődésére egészen másként hatnak a reakciós eszmék és intézmények, amelyek a régi alépítményt és a régi osztályokat védelmezik. Ez a reakciós hatás végzetes a művészetre, mert arra készteti, hogy eltorzítsa a valóságot és elszakadjon a néptől, a művészetet antirealizmushoz és elfajuláshoz vezeti. V. I. Lenin, amikor a burzsoá-földesúri társadalomnak a művészetre gyakorolt káros hatásával szembeállította a szocialista társadalomnak a művészet fejlődésére gyakorolt áldásos hatását, Klara Zetkin visszaemlékezései szerint a következőket mondotta: „Gondoljanak csak arra a hatásra, amelyet a mi festészetünk, szobrászatunk és építészetünk fejlődésére a cári udvar divatja és szeszélye, valamint az arisztokrata urak és a burzsoázia ízlése és bogarai tettek. A magántulajdonon alapuló társadalomban a művész árut termel a piacra, rászorul a vásárlókra. A mi forradalmunk felszabadította a művészeket e nagyon is prózai feltételeknek nyomása alól. Pártfogójukká és megrendelőjükké a szovjet államot tette.*

A béke és a szocializmus ragyogó eszméit hirdető szovjet művészet rohamos fellendülése és az imperializmus embergyűlölő céljait szolgáló mai burzsoá művészet zürzavara és hanyatlása világosan mutatják, hogy mennyire igazak voltak a forradalom nagy vezérének e szavai.

I. V. Sztálin „A marxizmus és a nyelvtudomány kérdései" című munkájának megjelenése után a művészetelméleti és esztetikai tevékenység egyre élénkebbé vált: a művészet specifikus kérdéseivel foglalkozó viták alakultak ki és e témáról cikkek, disszertációk jelentek meg.

Azonban sok tanulmány papírízű volt és skolasztikus elemeket tartalmazott. Ennek okát abban látjuk, hogy az esztetikai kérdéseket gyakran a jelen korszerű, problémáitól, a szovjet művészet gyakorlatától és a burzsoá ideológia elleni harc feladataitól elszigetelten tárgyalták. Egyes elvtársak a művészet sajátosságait abban látják, hogy az csupán a valóság megismerésének, nem pedig eszmék kifejezésének eszköze (mintha a művészetben e két funkciót el lehetne választani egymástól) és nem vizsgálják meg, hogy a művészetben mi *a valóság tükröződésének és az eszmék kifejezésének sajátos formája* és lényegében véve figyelmen kívül hagyják a művészet eszmei tartalmának és művészi formájának problémáját. Így például I. Maszejev a művészet társadalmi jellegéről és a társadalom művészeti nézeteiről szóló cikkében („Voproszi filozofii" 1952. 2. sz.) kikerülte azt a kérdést, hogy mi a lényege a társadalom művészeti nézeteinek, mi a sajátossága az eszmei tartalom művészi kifejezésének és milyen specifikus hatást gyakorol a művészet a társadalom fejlődésére. Mások, akik a művészet egyes olyan formai sajátosságainak elemzésébe bocsátkoznak, melyek a felépítmény sajátos vonásaitól eltérnek, a formát elszakítják az eszmei tartalomtól és lényegében lekicsinylik a szocialista

* Lenin az irodalomról, Szikra. 1951. 225. old.

művészetnek a társadalmi fejlődésben betöltött aktív szerepét.

Sztálin elvtársnak a nyelvtudomány kérdéseiről szóló művei, amelyek a művészetnek a társadalmi fejlődésben betöltött aktív szerepét feltárják, arra szólítanak fel, hogy mégjobban harcoljunk a szovjet művészet elméletének és gyakorlatának magas eszmeiségéért, további fellendüléséért, új, még magasabb színvonaláért.

2.

I. V. Sztálin „A marxizmus és nyelvtudomány kérdései" című cikkében rámutat arra, hogy az új szocialista termelési viszonyok kialakulásával új állam- és erkölcs jelent meg. A szovjet művészet alapvető feladata: a szovjet ember lelki gazdagságának és azoknak a nagyszerű jellemvonásoknak tükrözése, amelyek az alkotó munka folyamatában és a kommunizmusért folytatott harcban mutatkoznak meg.

A művészeti realizmus fejlődésének legmagasabb fokán álló szovjet művészet mélyreható újítói jellege kapcsolatban van az új, életből vett eszmei tartalommal, amelyet a szovjet valóság és a marxista világszemlélet ad. Sztálin elvtárs rendkívüli mélységgel tárta fel fejlődési törvényeit a szovjet társadalomnak, amely nem ismeri az antagonisztikus ellentmondásokat és azokat a megrázkódtatásokat, amelyek ez ellentmondások leküzdésével állnak kapcsolatban. Emellett, amikor Sztálin elvtárs rámutat arra, hogy a szovjet társadalomban a régiből az új minőségbe való fokozatos átmenet ugrásszerűen, hirtelen változásként történik, hangsúlyozza az új és régi között folyó harc élességét is.

A szovjet életnek a maga mozgásában való hű tükrözésére hivatott szovjet művészek számára rendkívüli fontosságú Sztálin elvtárs útmutatása, hogy a kritikát és önkritikát, mint a fejlődésünk során jelentkező ellentmondások leküzdésének eszközét, erősen ki kell fejleszteni. Nem véletlen, hogy Sztálin elvtárs a szovjet írókhoz intézett levelében különösen kiemelte, hogy a kritika és önkritika a *tárgyi* tisztázás közege is és lökést ad előremenetelnek. Sztálin elvtárs a művészeti alsok érdemének tartotta, ha élesevetik intézményeink hiányosságait mélyen áthatja őket a hiányosságok küszöbölésének lehetőségébe vetett

Sztálin elvtárs ezen alapvető útmutásairól megfeledkeztek azok a drírók és kritikusok, akik a konfliktmentesség káros „elméletét" vallomondó és nevelő szerepét tagadÉrthető, hogy azok a drámaírók és rdezők, akik ezt az „elméletet" követnem tudtak semmi olyant alkotni, a szovjet emberek körében érdeklődés helyeslést váltott volna ki. A kfliktusmentesség „elmélete" nemcsak drámairodalomban, hanem a festészben és zenében is jelentkezett; e művészeti ágak több művelője megfeledkezett a haladó orosz művészet nagyhagyományairól, s arról, hogy ez a művészet ki tudta fejezni az új és régi összeütközését a társadalmi fejlődésben és maró gúnnyal ostorozta az elavultat maradit.

Korunkat elsősorban az a hősi harc jellemzi, amelyet a békét akaró népek a reakció erői ellen vívnak. A szovjet nép ebben a harcban, mint a leghaladóbb, legfényesebb humanista eszmények hirdetője vesz részt. E harc drámája és hősiessége a művészek számára kimeríthetetlen anyagot szolgáltat. „Úgy gondolom, — mondotta M. I. Kalinyin — hogy mai életünk és közeli multunk ezernyi olyan festmény megalkotására ad alkalmat, amelyek drámaiság tekintetében nem maradnak el azok mögött a képek mögött, melyek tárgyukat a kapitalista országok multjából merítik."

Sztálin elvtárs munkái, amelyek tudományosan feltárják a kapitalizmus nagy bűneit és kimutatják a szocializmus fölényét a kapitalista renddel szemben — művészeinket felfegyverzik a burzsoá ideológia ellen vívott kérlelhetetlen harcban és olyan új, nagyszerű műalkotások létrehozására buzdítják őket, amelyek a két világ harcát és a Szovjetuniónak, az igazi civilizáció védelmezője és zászlóvivőjének haladó világ-

3.

művészetelméleti íróink sokat foglalnak azoknak a vonásoknak és sajátságoknak elemzésével, amelyek köszik a szovjet művészet és a szovjet többi megnyilvánulási formáia, valamint a művészet különböző ban. Ez helyes is. Azonban egyoldahoz vezetne, ha csupán a *közös* sokat emelnénk ki. „Arról van szó, tanítja Sztálin elvtárs — hogy a tárdalmi jelenségeknek e közös vonásokívül vannak *specifikus sajátosságai* amelyek megkülönböztetik a jelenegymástól, és a tudományos tás számára rendkívül fontosak."

A művészetnek, mint a tömegek eszmei és politikai, erkölcsi és esztetikai nevelő-eszközének különleges sajátosságai világosan megmutatkoznak, ha a művészetet más társadalmi jelenségekkel hasonlítjuk össze. Az utóbbi időben megjelent cikkekben és tanulmányokban a művészetet nagyon gyakran hasonlították össze az iparral (a termeléssel) és a nyelvvel. Sztálin elvtárs rámutatott az ilyen összehasonlítások helyes voltára, a nyelvet a termelőeszközökkel hasonlítva össze, a különleges sajátosságok mélyebb elemzése céljából.

De a művészet bármely specifikus sajátosságát elemezzük, nem szabad megfeledkeznünk arról, ami a legfontosabb: a művészet eszmeiségéről.

A művészet és a termelés között nemcsupán *egyes* analógiákat vonhatunk, hanem rámutathatunk arra is, hogy általában milyen szorosan összekapcsolódnak az alkalmazott díszítőművészet, az építészet, a szobrászat stb. Itt arra gondolunk, hogy az olyan műalkotások létrehozásához, amelyek a fentemlített művészeti ágakhoz tartoznak, az emberek ipari termelőtevékenysége is szükséges és hogy ezek a műalkotások nemcsak a szellemi, de az anyagi kultúra emlékei is. Lehet, hogy a művészet és az ipar közötti párhuzam kiemelése különösen fontos lenne, mert megmutatná azt, hogy feltétlenül vannak olyan hagyományos technikai, „kézműipari" el-

Sztálin. Karpov rajza

járások, amelyek a társadalmi rend megváltoztatásával sem tűnnek el. És ezekről a közös momentumokról nemcsupán azért fontos szólnunk, mert ezzel rámutatunk annak fontosságára, hogy a műalkotás formájának tökéletesítése céljából a művésznek el kell sajátítania művészetének technikai, mesterségbeli részét is, hanem azért is, hogy a művészet és az ipar között fennálló különbséget megvilágíthassuk.

Haladó eszmeiség, haladó esztetikai nézetek nélkül a legmagasabbfokú mesterségbeli tudásból sem jöhet létre igazi műalkotás. Az amerikai felhőkarcolók (például az OON épülete) a legmodernebb technikai eredmények alapján épültek, s művészi szempontból mégis visszataszítóak. Ugyanez vonatkozik a kimondottan művészi technikára is: „a festészet legszakszerűbb technikájának elsajátítása is céltalanná válik, nem ad a festő számára semmit, ha hiány-

zik belőle az, ami a legfontosabb — a lelkes alkotói viszony az élethez, az emberhez és az ábrázolt esemény eszmei tartalmához. A *Pravda* „A szovjet festőművész" c. vezércikkének ezek a szavai minden művészeti ágra vonatkoznak.

Azokban a cikkekben, amelyek Sztálin elvtárs alapvető nyelvtudományi megállapításainak művészeti kérdésekre való alkalmazását célozták, sokszor olvashattunk a művészet és a *nyelv* rokonvoltáról. Itt nem csupán arról van szó, hogy amint V. Vinogradov és B. Szerebrenyikov helyesen megállapították: „A kultúra olyan területein, mint az irodalom, a művészet és a tudomány, a nyelv a kifejezés alapvető formája," *(Pravda, 1952. VI. 20.)* hanem arról is, hogy a művészet különleges kifejezési formáit a különböző művészeti ágak ú. n. „ábrázolási eszközeit" bizonyos törvényszerűségek jellemzik, amelyek rokonjellegüek a nyelv törvényszerűségeivel (például nem osztályjellegüek, hanem az egész nép számára érvényesek; fejlődésük nem robbanásszerűen, hanem úgy történik, hogy a régi elemeket fokozatosan újak váltják fel; formái hosszú ideig élnek; nemzeti vonásaik vannak; ellentállnak az erőszakos asszimilációnak stb.). Ezzel kapcsolatban helytelennek tartjuk annak tagadását, hogy a művészet formáira is érvényesek egyes olyan törvényszerűségek, amelyek hasonlóak a nyelv törvényszerűségeihez. Rendkívül fontos a régi realista mesterek alkotói tapasztalatainak, műhelymunkájának tanulmányozása, annak megállapítása, hogy milyen munkamódszerekkel alkalmazták a szavakat, gesztusokat, a mimikát, az intonációt, a festészet és szobrászat eljárásait az ábrázolásban.

Azonban a művészetnek és a nyelvnek, a művészet kifejezésbeli eszközeinek és a nyelv szavainak *azonosításig* menő összehasonlítása feltétlenül helytelen. A művészet, a nyelvtől eltérően, osztályjellegű. A művészet eszmei tartalmának és esztetikai kritériumainak fejlődését az alap fejlődése határozza meg. A művészet a társadalmi létben aktív osztályszerepet tölt be.

Ami a művészet ábrázolási eszközeit és a nyelv szavait illeti, Sztálin elvtárs rámutat arra, hogy a „szónyelv volt mindig az emberi társadalomnak egyetlen nyelve, amely alkalmas volt arra, hogy az emberek érintkezésének teljesértékű eszköze legyen." A nyelv legfőbb funkciója az emberek közötti érintkezés, a gondolatok kicserélésének elősegítése s az, hogy szavakban és szavakból fűzött mondatokban lerögzítse a gondolkodás munkájának eredményeit, az ember megismerő tevékenységének vívmányait. A szónyelv hatásköre korlátlan. Nem mondhatjuk el ugyanezt a „művészet nyelvéről", mert ez tulajdonképpen nem is nyelv, hanem kifejezési eszközök együttese. A „művészet nyelvének" nincs szótára, nincs nyelvtani rendszere és, önmagában véve, az emberek érintkezésének és a gondolatok kicserélésének nem korlátlan eszköze, s ezért helytelen, ha azonosítjuk a szónyelvvel. De annak tagadása, hogy a műalkotások fogalmakat, logikus gondolatokat tartalmaznak, hogy a műalkotás létrehozásánál rendkívül nagy szerepük van a nyelv szavainak, hogy a művészet szoros kapcsolatban áll a gondolkodással, a szavakban és mondatokban való általánosítással, a művészet eszmeisége tagadásához, az intuíció elméletének hirdetéséhez vezet.

Hatalmas elméleti és gyakorlati jelentőségű a mult művészeti hagyományaival kapcsolatos problémáknak Sztálin elvtárs nyelvtudományi cikkeinek szellemében történő vizsgálata. Mikor Sztálin elvtárs kimutatta, hogy a dialektikus és történelmi materializmus a tudományok — többek között a filozófia — megelőző fejlődésének eredménye, megsemmisítő kritikát mondott a proletkult, RAPP-követők és a Marr-i nihilizmus felett, mely tagadta a kulturális hagyományok értékét. A művészeti hagyományok több okból is fontosak a szocialista művészet fejlődése számára. A mult klasszikus realista alkotásai segítségünkre vannak abban, hogy a társadalmi fejlődés törvényszerűségeit a maguk konkrét megjelenési formájában tanulmányozzuk. Ebben a tekintetben a realista művészet által

feltárt adatok egyenértékűek a tudományos adatokkal, sőt néha még fontosabbak is azoknál. Amennyiben a valósággnak a mult haladó művészei által igazsághűen tükrözött jelenségei, akár fejlett formában, akár csökevények alakjában még ma is élnek, úgy ábrázolásuk és értékelésük számunkra aktuális nevelőjelentőségű.

V. I. Lenin hangsúlyozta, hogy a mult művészetének hagyományaiban (például Leo Tolsztoj műveiben) „van, ami nem vált multtá, hanem a jövőé". A marxizmus-leninizmus megállapítása a művészi szépnek a jövő nemzedékek számára való jelentőségéről s az, hogy Lenin és Sztálin gyakran használták fel a haladás ellenségeivel vívott harcuk során az orosz és külföldi klasszikusoktól vett példákat — mindez a lenini tétel igazságának ragyogó bizonyítéka.

Külön kérdés, hogy mi a mult művészetnek, mint a nemzeti formák egyik forrásának jelentősége a szocialista művészet számára. A szovjet művészet tartalmában szocialista és formájában nemzeti művészet.

Sztálin elvtárs kimutatta, hogy a kultúra nemzeti formája, a nyelv, nem a felépítmény fejlődési törvényei alapján változik: „a kultúra, tartalmát tekintve, változik a társadalom fejlődésének minden új szakaszával, míg a nyelv alapjában ugyanaz a nyelv marad, s egyformán szolgálja mind az új kultúrát, mind a régit".

A művészet nemzeti formája (melynek egyik legfontosabb, bár nem kizárólagos komponense a nyelv), nem robbanás útján, hanem azáltal fejlődik, hogy a régi minőség elemeit az új minőség elemei fokozatosan kiszorítják. A szovjet művészetben harmonikusan kapcsolódnak össze a nemzeti forma „régi" elemei és a szocialista nemzetek életkörülményei között létrejött új elemek. Ez világosan látható Moszkva magasépületein, a Földalattin, a szovjet realista zeneszerzők dalaiban és szimfónikus műveiben, a szépirodalomban és a színházakban előadott legrégibb és legújabb szovjet színművekben. A klaszszikus hagyományok elsajátítása a szovjet művészet nemzeti formáit gazdagítja és annak további fejlődését segíti elő. Ez a fejlődés a nemzeti forma gazdagodásával, a benne található legjobb elemek alkotó átdolgozásával és a nemzeti forma reakciós és elavult elemeinek elhalásával jár együtt. Pártunk arra tanítja művészeinket, hogy harcoljanak a klasszikus, nemzeti művészeti hagyományok kozmopolita és nihilista semmibevevése ellen (mely A. Gurvics hírhedt cikkében csökevényként megmutatkozott) és harcoljanak azon nacionalista nézetek ellen, amelyek az „egységes fejlődés" elméletére támaszkodva hajbókolnak a nemzeti kultúrákban meglevő reakciós elemek előtt. (Ez utóbbi hiba V. Szoszjura verseiben jelentkezett.) A művészeti hagyományok kérdését csak Leninnek és Sztálinnak a minden nemzeti kultúrában meglevő *két kultúráról* szóló elméletére támaszkodva oldhatjuk meg helyesen.

*

A békéért, a demokráciáért és a szocializmusért vívott hősi harcban a zseniális sztálini munkák lelkesedéssel töltik el a szovjet embereket és az egész emberiséget. E munkák hatalmas szerepet játszanak ideológiánk további fejlődésében, a szovjet rendszer, tudományunk és művészetünk felvirágzásában. E munkák fényében különösen érthetők a *Pravda* cikkei, amelyek az irodalomban és a művészetben, az irodalmi és színházi kritikában jelentkező ideológiai tévelygések leleplezésével harcolnak a szovjet művészet magas eszmei színvonaláért.

A szovjet művészeket mély hála tölti el Sztálin elvtárs iránt, aki ilyen nagymértékben gondoskodik a szovjet kultúra felvirágzásáról, s olyan új alkotásokkal válaszolnak atyai gondoskodására, amelyek a Szovjethaza dicsőségét hirdetik és még közelebb hozzák a kommunizmus győzelmét.

TIZIAN*

Írta: J. KOLPINSZKIJ

Az érettkorú Tizian esztetikai felfogása még következetesebben jut kifejezésre a *„Mária Magdolná”*-ban (1565), az Ermitázs-gyüjtemény egyik remekművében.

Tizian a katolikus reakció által Olaszországban meghonosodott témák egyikét festette meg ezen a képen. De a valóságban újra csak művészetének humanista és „pogány” alapvonásai domborodnak ki. A nagy realista festő a művészeti reakció megerösödésének korában is haladó álláspontra helyezkedett, s teljesen átértelmezve a vallásos-misztikus tárgyat, olyan művet alkotott, mely tartalmában nyiltan szembeszállt a renaissance utáni olasz kultúra fejlödésének reakciós irányzataival. Tizian számára a kép értelme nem a keresztény bünbánás pátoszában rejlik, sem a vallásos extázis kéjes elbágyadásában, és még kevésbbé annak hangoztatásában, hogy a test — amelynek „tömlöcéből” az ember „testetlen lelke” ki akar törni és istenhez igyekszik — mulandó. Ahhoz, hogy erről véglegesen meggyőződjünk, elég, ha Tizian művét csak futólagosan összehasonlítjuk El Greco „Magdolná”-jával. Tizian Magdolnája szép, lelki és testi szépsége nem választható el egymástól. A koponya — a földi mulandóság misztikus jelképe, amelynek nézésében Greco Magdolnája megindító szomorúsággal merül el — Tiziánnál csak a tárgy kánonjai által rákényszerített kellék; éppen azért, minden ceremóniát mellözve, a nyitott könyv alátétjének használja.

Izgatottan, majdnem mohó figyelemmel jeleníti meg a művész elöttünk Magdolna pompás, egészséges szépségü alakját, gyönyörü dús haját, viharosan hullámzó gyengéd keblét. A nő szenvedélyes tekintete földi, emberi bánatot fejez ki. Tizian ecsetkezelése izgatott, de egyben kifogástalan pontossággal adja viszsza a reális színeket és a fényviszonyokat. A nyugtalan, feszültségeket kifejező színakkordok, a fények és árnyak drámai villogása, a dinamikus faktura, a tárgyakat elválasztó kemény kontúrok hiánya és a forma nagymértékü plasztikus határozottsága jellemzik ezt a belső mozgással telített alakot. A haja leomlik, a keble lélekzik, a keze hevesen mozog, ruhája nyugtalan redökben hull alá. A fény lágyan csillog dús haján, visszatükröződik könnyben úszó szemein, megtörik az üvegváza felületén, harcra kél a sürü árnyékokkal. Biztosan és dúsan mintázza meg a test formáját, a kép egész terét. Tehát a valóság pontos és életteljes ábrázolása örök mozgásának visszaadása, ragyogó, emócionális képi jellemzéssel párosul.

De végeredményben mi az értelme ennek a hatalmas festői erővel megalkotott alaknak?

A művészt Magdolnában is a mély, gazdag érzésvilágú ember ragadja meg. De most az ember, Tizian szép embere, szenved. Régi, derüs és békés boldogsága visszavonhatatlanul elmúlt. Az ember környezete, az egész világ már nem az a nyugodt háttér, mely engedelmeskedik az embernek, nem olyan, amilyennek régebben láttuk. A világ, a környezet mozgással telített s gyakran az embert fenyegető aktív erő. A Magdolna mögött elterülő táj fölött sötét árnyékok gyülekeznek, az eget viharfelhök lepik el, s a lenyugvó nap utolsó sugarainak bágyadt fénye világítja meg a szép ember alakját, akit a bánat kerített hatalmába.

De Tiziantól távol áll a passzív peszszimizmus, itt is, még a szenvedő embernél is a szépséget, a környező elemi erökkel szembeni fölényt emeli ki. Nem alázkodik meg a fájdalom előtt, sőt ösztönös festői temperamentummal majdnem egyforma figyelmet fordít Magdolna érzéki, egészséges szépségének ábrázolására, és bánatának, szenvedéseinek visszaadására.

A „Mária Magdolná”-ban még nincs következetesen kifejezve a szép ember szenvedésének témája, *„Töviskoszorúzás”* (1570) és *„Szent Sebestyén”* (70-es évek) c. képeiben már a legleplezetlenebbül jelenik meg elöttünk.

Tizian művészetének két korszaka között foglal helyet *„Péter mártiriuma”* c. kompozíciója. A képen ábrázolt jelenet jellegénél fogva inkább az egymással élet-halálra szóló küzdelmet vívó egyenlöen erös, határozott jellemek drámai összeütközése. Másképpen oldja meg a problémát a művész „Töviskoszorúzás” c. képénél. A Krisztust kínzó hóhérokat ugyanis visszataszító, kegyetlen, feldühödt embereknek ábrázolta, s a megkötözött kezü Krisztus nem az ég lakója, hanem éppen ellenkezőleg olyan ember, aki fizikailag és erkölcsileg minden szempontból fölényben van kínzóival szemben. A nyugtalansággal és feszültséggel telített sötét kolorit fokozza a jelenet tragikus hatását.

Utolsó képein Tizian megmutatja az ember borzalmas összeütközését a környezettel, a humanizmus és a szabad értelem ellenségeivel, a reakciós erökkel. Különösen nagyjelentöségü ebből a szempontból *„Szent Sebestyén”* c. képe.

Tizian festményén Sebestyén igazi renaissance „óriás”, erejében és jellemében egyaránt, de meg van bénítva és egyedül áll. A környező tér nyugtalan feszültséggel telített. Kialusznak a nap utolsó visszfényci, éjszaka ereszkedik a földre. Sötét, súlyos felhök száguldanak a viharos égen. Az egész természetet, az egész óriási világot az elemek fenyegető mozgása tölti meg. A táj, amely Tizian fiatalkori képeinél engedelmesen összecsendült hőseinek lelkialkatával, itt önálló életet él és az ember mél'óságá-

TIZIAN: Magdolna (olajfestmény, 1565 körül). Leningrád, Ermitázs

* A tanulmány első része a Szabad Művészet multhavi számában jelent meg.

val és szabadságával szemben ellenséges érzülettel telített.

A „Szent Sebestyén" c. festményen, a „Töviskoszorúzás"-tól eltérően, Tizian nem mutatja be a kínzókat, s ezért a kép a konfliktus lényegét csak közvetve és elvontan tükrözi, viszont Sebestyénben nincs meg Krisztus sztoikus passzivitása. Tizian ábrázolásában Sebestyén hős, aki a kínok és szenvedések között is folytatja a harcot az ellenséges erők ellen. A nyilak belefúródnak testébe, Sebestyénen elhatalmasodik a kín, de hátraveti fejét, megfeszíti izmait és felindulva igyekszik széttépni béklyóit.

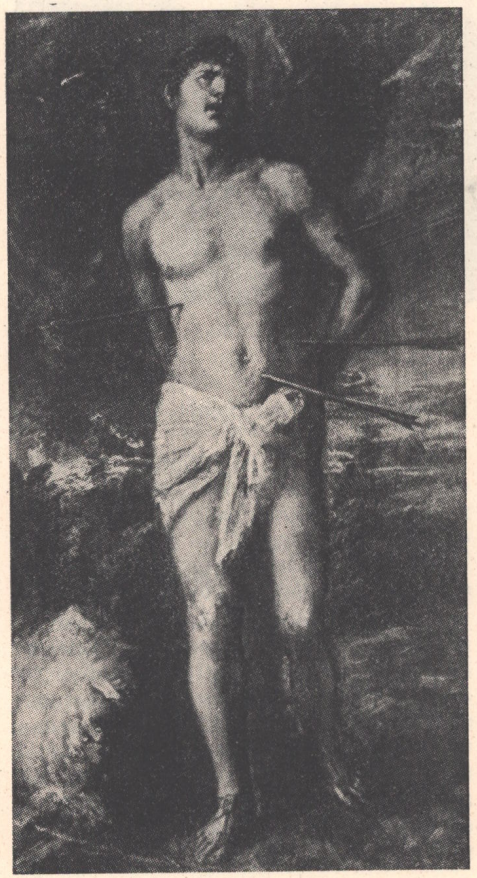

TIZIAN: Szent Sebestyén (olajfestmény, 1560—70). Leningrád, Ermitázs

Az ember Tizian számára a legmagasabb érték. Bár látja hősének tragikus sorsát, nem tud kibékülni a végzettel. Sebestyén tragikusan patétikus, férfias bánatot kifejező alakja az ellenséges erők elleni haragos tiltakozás érzését váltja ki.

Az ellenreformáció sötét éjszakája borul Olaszországra. Az emberi méltóság, akarat, értelem megsemmisítő csapásokat szenved, de Tizian szenvedélyes bátorsággal lázadozik a sötét reakció győzelme ellen, művészetében arra támaszkodva, ami haladó és egészséges az olasz társadalomban, ami szembenáll a reakcióval.

Az ember örömteljes életének és érzéki gyönyörűségének énekese az új történelmi helyzetben is elég erősnek mutatkozik a harcra. Új realista művészi ábrázolási eszközöket talál, amelyek lehetővé teszik, hogy tolmácsolja a valóság újszerű jelenségeit, s hogy ezekről — ha csak rejtjeles formában is — igazságos ítéletet mondjon.

Éppen azért, mert Tizian mélyen realista művész, akinek élete és alkotása elválaszthatatlan az egészséges humanista eszményektől, s mert művészete alapjában népi jellegű, azért tudott olyan művészi feladatokat felvetni, amelyeknek megoldása oly realista művészi nyelv megalkotásához vezetett, mely további fejlődésében előkészítette a talajt a XVII. század nagy realista művészei alkotói kereséseinek.

Tizian továbbfejlesztette és teljesen megreformálta a festészet technikáját, a renaissance virágkorának művészete előtt álló új feladatoknak megfelelően. A 10-es és 20-as években, sőt még később is, Tizian a figura, a sziluett körvonalazásának elvéhez, s a tárgyak reális színeit általánosítva visszaadó nagy színfoltok pontos egymásmellé-helyezésének elvéhez tartja magát. De a rajz kiszínezésének módszerét, mely számos quattrocento mesternél még megtalálható, ebben az időben már sohasem

TIZIAN: Krisztus töviskoszorúzása (olajfestmény az 1540-es évekből) Páris, Louvre

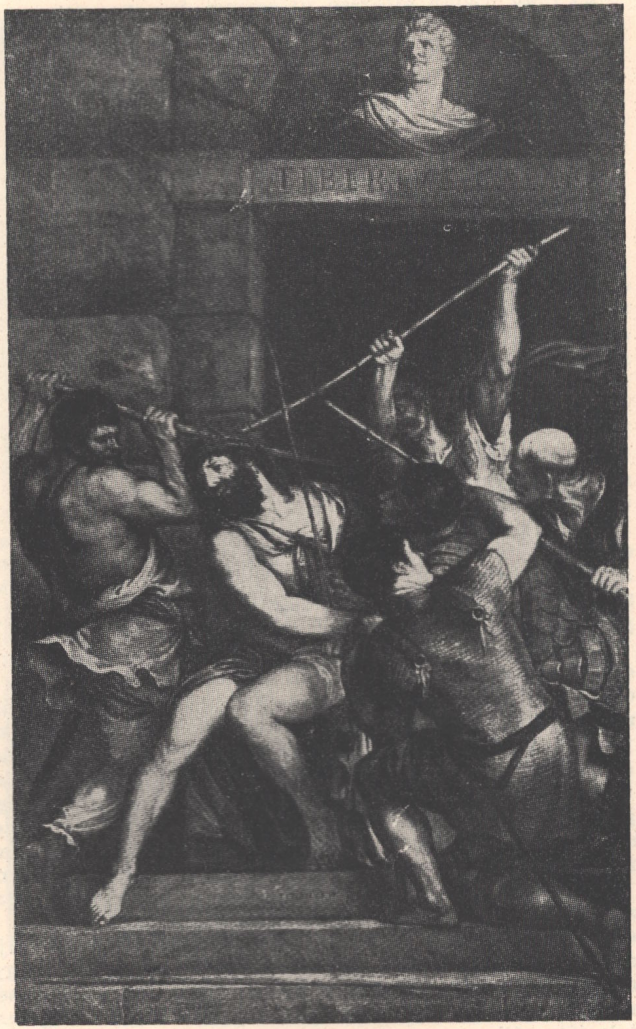

alkalmazza és rendkívül intenzív festői hatást ér el.

Az erőteljes és élénk színakkordok, a hideg és meleg színek kölcsönös viszonyának mély megértése, az erőteljes plasztikus formamegmintázás a kifogástalanul pontos tónus-összefüggések és a finom fény-árnyék modellálás segítségével — íme, ezek Tizian mesteri festői tudásának legfőbb jellemzői. Rendkívül pontosan ragadja meg az alapvető fővonásokat az ábrázolt tárgy színösszeállításában és formájának jellegében, meg tudja mutatni az egyes tárgyak formái és színei között az általános összefüggéseket, amelyek a csodálatos művészi egység és a realista általánosítás hatalmas erejét kölcsönzik képeinek.

Az öreg Tizian áttérése új eszmei és képi feladatok megoldására további fejlődést eredményez festői technikájában is. A mester egyre jobban a mélyére hatol a tónusösszefüggések, a fény-árnyék törvényszerűségek megértésének, egyre tökéletesebb a faktura, s a forma színkidolgozása — munka közben fokozatosan teljesen átalakul művészi nyelvének szerkezete.

Megmutatja festői előadása a szín és a forma főösszefüggéseit, vissza tudja adni az örökké változó természet minden rezdülését, egész sokrétű, gazdag életét. Fokozza a közvetlen életteljességet a tárgyak ábrázolásában és ugyanakkor kidomborítja a legfontosabb vonásokat a jelenségek kibontakozásában. Tizian legjelentősebb vívmánya ebben a korszakban — az életnek, fejlődésében, ellentmondásainak óriási gazdagságában való tolmácsolása.

Az öreg Tizian a festészetben megoldja a színek harmóniájának problémáit, valamint a fejlett és kifejező technika, a szabad és pontos ecsetkezelés problémáját.

A „Földi és égi szerelem"-ben az ecsetkezelés még szigorúan alá volt rendelve az ábrázolás realista teljességét megteremtő fő szín- és fényviszonyoknak, viszont a 40-es és főleg az 50-es évektől kezdve az ecsetkezelés, a faktura minden művén különös jelentőséget kap. Az ecsetvonások nemcsak az anyag természetét juttatják érvényre, hanem magát a formát is meghatározzák.

Az érettkorú Tizian művészi nyelvének nagyszerű értéke, hogy a faktura és az ecsetkezelés a művészi technika reális egységében szolgálja a kifejezést és az ábrázolást, jóllehet a vezető szerepet az egységben az ábrázoló feladatok játsszák.

Tizian távolállott a valóság teljes, hű tükrözésével kapcsolatos feladatoktól elszakított öncélú technikai hatásokra való törekvéstől. (Ez vonatkozik a XVII. század nagy koloristáira is.) A Tizian előtt álló ábrázoló és eszmei feladatok határozzák meg festői eljárásának jellegét, s ezáltal festői technikájának fejlődési irányát is.

Tizian szenvedélyes és kifejező művészi nyelve, amelyet az élet lüktetése hat át, a természet kitartó tanulmányozásának eredményeképpen jött létre, a festő mély művészi elgondolások megvalósítása közben dolgozta ki. Ennek a nyelvnek jellegzetessége az érzések közvetlen elevenségének egyesítése a kidolgozott, biztosan alkalmazott technikai rendszerrel. Ezért sikerült Tiziannak a fehér és kék színbe mártott ecset két-három vonásával a sötét aláfestésen felidéznie a néző szeme előtt nemcsak az üvegedény maximálisan plasztikus érzetét, hanem az üvegen végigsikló és visszaverődő — a tárgy formáit szinte itt a képen, a néző szeme előtt felfedő — fénysugár mozgásának érzetét is.

Az érettkorú Tizianról Boschini a következőket írta „A velencei festészet csodái" c. értekezésében: „Tizian vásznait először egy színes masszával fedte be, s ez a festékréteg mintegy alapul szolgált ahhoz, amit a továbbiakban ki akart fejezni. Magam is láttam ilyen energikus, a festékkel sűrűn átitatott ecsettel készített aláfestéseket. Az aláfestést vagy a féltónusokat előidéző tiszta vörös tónusban készítette, vagy fehér festékkel. Ugyanazt az ecsetet majd vörös, majd fekete, majd sárga festékbe mártva kidolgozta a megvilágított részek reliefjeit. Ugyanilyen csodálatos tudással, mindössze négy ecsetvonást húzva, előidézte a semmiből a gyönyörű figura ígéretét. A kép figuráinak mesteri felvázolása után képét a fal felé fordította s ebben a helyzetben hagyta néha hónapokon át, anélkül, hogy akárcsak egy pillantásra méltatta volna.

Amikor újból elővette, akkor olyan szigorú figyelemmel, mintha leggonoszabb ellenségei állnának előtte, alaposan megvizsgálta, hogy felfedezze a benne rejlő hibákat. S ha az elgondolásának pontosan meg nem felelő vonásokat fedezett fel, akkor ugyanolyan eljáráshoz folyamodott, mint a jó sebész, aki minden sajnálkozás nélkül távolítja el a daganatokat, vágja ki a húst, igazítja helyre a kificamodott kezet, vagy lábat... Ezekután a vázra, mely csodálatos összefoglalása volt mindannak, ami a leglényegesebb, felvitte a test elevenségét, s ezt többszöri átfestéssel olyan állapotig dolgozta ki, hogy szinte

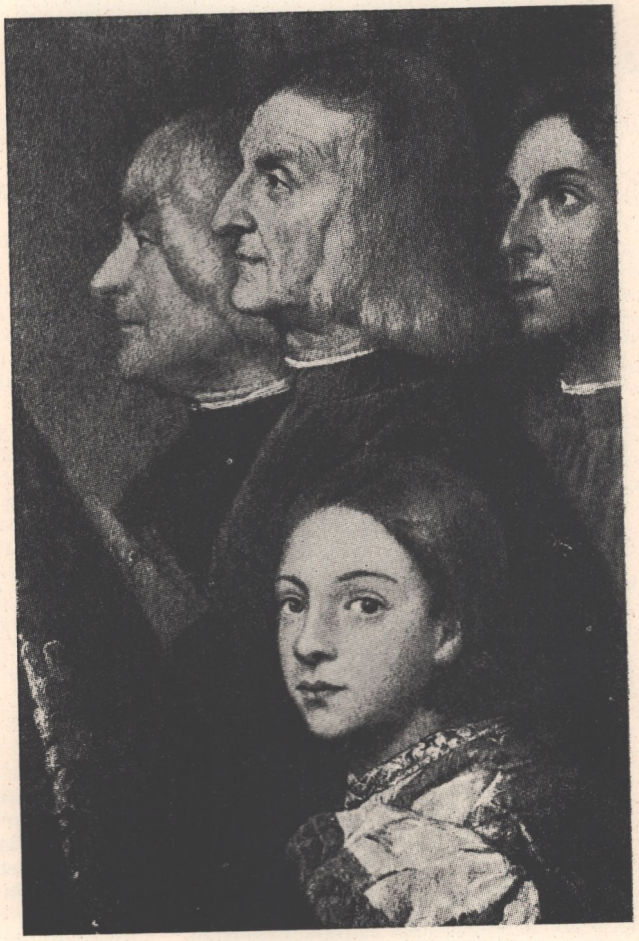

Részlet Tizian Pesaro-Madonna c. kompozíciójából (1519—26) Velence, Frari

éppen csak nem lélekzett. Sohasem festette figuráit „à la prima" és gyakran hangoztatta, hogy improvizálva nem lehet sem okos, sem helyesen megszerkesztett verseket költeni. Az utolsó kigazításokat, ujjait könnyedén a vászonhoz nyomkodva, végezte, — kisimította az átmeneteket a legvilágosabb fényfoltok és a féltónusok között, s egyik tónust a másikba dörzsölte bele. Néha ugyanezzel az ujjával sűrű árnyékot vitt fel egyik vagy másik sarokba, hogy erőteljesebbé tegye ezt a helyet, vagy pedig vérvörös tónust rakott fel, hogy elevenebbé tegye a festői felületet. A végén többet festett ujjaival, mint ecsettel".

Tizian technikájának, a világ mélyreható, hű művészi megismerését szolgáló hajlékony technikának realista ereje magyarázza meg azt az óriási hatást, amelyet a XVII. századi realista festészet további fejlődésére gyakorolt. Így például már Rubens és Velasquez fes-

Tizian önarcképe (olajfestmény, 1550 körül). Berlin, Múzeum

tészete is szilárdan támaszkodik Tizian hagyományaira, Tizian festői technikáját mélyítik el és fejlesztik tovább a realizmus fejlődésének egy magasabb történelmi fokán.

Jellemző, hogy éppen Tizian technikájának lényegét nem tudták megérteni a burzsoá festészet kezdődő hanyatlásának festői, például Edouard Manet, aki szűklátókörűen, formalista szempontból kísérelte meg szükségleteihez alkalmazni a renaissance és a XVII. század művészetének hagyományait. Manet vázlata az „Urbinoi Vénusz"-ról megmutatja, hogy Tizian művészi nyelve csak a „tiszta" festőiség szempontjából érdekelte, hogy nem tudta megérteni benne a legfontosabbat.

Ennek ellenében Szerovnak, az orosz festőnek Tizian „Vénusz a tükör előtt" című képéről nem sokkal később készített kópiája megmutatja, hogy milyen odaadással igyekezett az orosz realista felfogni Tizian művészi nyelvének a belső logikáját, megragadni és visszaadni azt az eleven vonzerőt, mely Tizian művészetében az ember alakjából sugárzik.

Számunkra Tizian — a renaissance virágkora legnagyobb mesterének egyike s egyben az a mester, aki megőrizte és továbbfejlesztette a realizmus elveit, a renaissance és a XVII. század realizmusa közötti bonyolult átmeneti korszakban. Tizian művészetének mindkét korszaka lényegesen fontos fokozat a realizmus történetében.

Tizian alkotásai megmutatják, hogy a haladás eszményeit védelmező művészet, a reakció ideiglenes győzelme ellen tiltakozó művészet legyőzhetetlen és hogy az emberiség művészi hagyományainak legbecsesebb kincsei közé tartozik az egyetemes művészet.

AZ ARCKÉPKIÁLLÍTÁS GRAFIKAI ANYAGA

Az Ernst Múzeumban rendezett Arcképkiállításon jelentős helyet kapott a grafika is. Örvendetes, hogy művészeink közül egyre többen foglalkoznak ezekkel a technikailag is szép lehetőségeket tartogató műfajokkal. Grafikai művészetünk fejlődésével kapcsolatban *most már a minőségi munka* szempontjait kell előtérbe hoznunk.

Szocialista életünk heroikus küzdelmeit, ötéves tervünk nagy eredményeit, termelőszövetkezeteink munkáját néha kiváló művekben örökítik meg grafikusaink. A nagy építkezések monumentalitását, a dolgozók nagyszerű teljesítményeit jól tudják érzékeltetni egy-egy röptében elkapott jelenet papírravetésével is. *De azt, aki mindezeket teremtő erővel létrehozta — a szocialista alkotóembert* — még nem sikerült a grafika eszközeivel úgy bemutatni, hogy az új emberábrázolás igényének megfeleljen. Eredmények ugyan ezen a téren is vannak, de számos hiányosság is megmutatkozik.

A portréábrázolásoknál a grafikában is az emberi lélek, az emberi érzések széles skálájának megjelenítésére nyílik lehetőség. A grafikai ábrázolás azonban magában rejti (éppen könnyedségénél, gyors reagálókészségénél fogva) a felületesség, a pillanatkép, az *esetleges* ábrázolás veszélyét is. De fennáll a veszély az ellenkező végletben is — az utóbbi időben ez a gyakoribb: a *teljesen fényképszerű*, erőszakoltan plasztikus rajzolási módszer.

Megmutatkozik a kiállításon az is, hogy nem használják ki grafikusaink eléggé a sokszorosító műfajok adta lehetőséget sem.

*

Az arcképkiállítás grafikai része *retrospektív* történeti anyaggal, a Fővárosi Képtár legszebb önarcképeivel indul. Őszinte, mély ember- és jellemábrázoló erővel készült remekművek ezek. A gyüjtemény legtöbb darabja az ábrázolt egyéniség karakterének kitünő megragadásán túl, jól tükrözi a kort, a társadalmat is, amelyben a művész élt. Itt találjuk a lelkiismeretes és precíz munkával készült, bár kissé szenvtelen multszázadi önportrék mellett a századforduló művészeinek néhány önelemző és önleleplező arcképét is. *Böhm Pál, Stettka Gyula* vagy *Benczur Gyula* akadémiai modorban készült arcképei mellett például *Rippl Rónai* nagyvonalúan, erőteljesen megoldott önarcképét láthatjuk. Egy másik rajzról *Derkovits* meggyötört, kiábrándult arca néz ránk. Derkovits tekintetében azonban a soha meg nem alkuvás harcos keménysége is benne van. Külön ki kell emelnünk *Fényes Adolf*nak közismert „Szegény ember" portréját. Ennek a rajznak minden vonása arról a szeretetről beszél, melyet a művész a kizsákmányolt agrárproletárok iránt érzett.

A társadalmi igazságtalanságnak egy

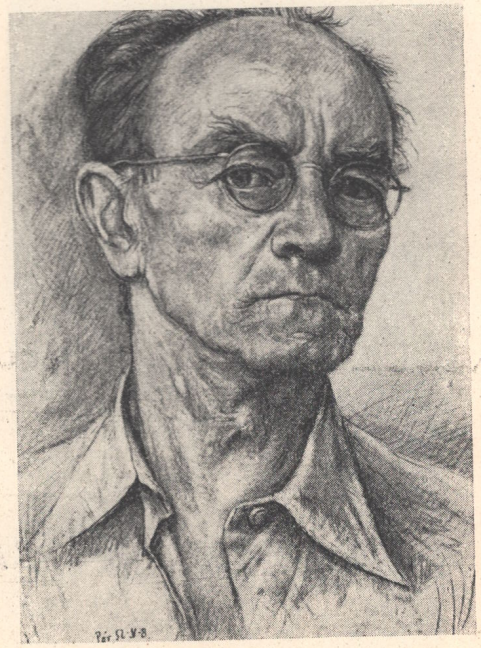

Pór Bertalan önarcképe (rajz)

emberen keresztül való bemutatása az ellenforradalmi korszak legjobb festőinek egyik fontos feladata volt. Ezt a feladatot — festményben — mesterien oldotta meg *Fényes Adolf* Kohner báró arcképén. Ilyen leleplező erejű valóságábrázolással a grafikai művek közt, sajnos, nem találkozunk. Fényes Adolf Kohner-portréját negatív figyelmeztetésül idézhetjük. Legalább ilyen erővel kellene tükrözni a megváltozott társadalmi valóságot, a felszabadult új életet, a ma emberéről rajzolt portréknak is. A szocializmust építő ember jellegzetes vonásait leíró realista portrénak meg kell mutatnia az ábrázolt arcban az önmagát és a maga világát újjáteremtő ember szépségét, nagyságát, s meg kell mutatni azt a szeretetet is, amellyel a művész közeledik ehhez az új emberhez. Lélekkel lehet csak a lelket megközelíteni.

*

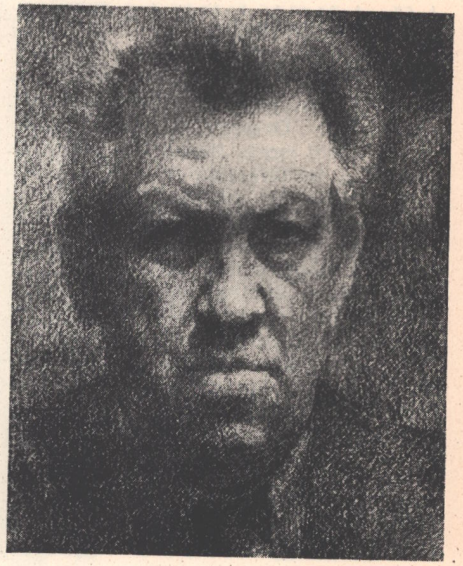

Herman Lipót önarcképe (színes ceruzarajz)

SZLOVÁK GYÖRGY: Gózon Gyula arcképe (rajz)

Témában a mai grafikai anyag elég széleskörű. De a munkában élenjárók, Kossuth-díjasok arcképei mellett aránytalanul sok a művész családjának, baráti körének keveset mondó arcképe. Az intimitás persze nem hiba. De sokkal több figyelmet érdemelnek szocialista társadalmunk hősei, mint amennyivel grafikusaink részéről találkoznak.

Aszódi Weil Erzsébet „Négy bányász" c. rézkarcával a csoportportré egyik érdekes megoldását kísérelte meg. Az előtérben álló bányászok alakja szervesen kapcsolódik a háttér mozgalmas munkajelenetéhez, a tárna bejáratán át befelé igyekvő tömeghez. *Bokor Miklós* egy tszcs kiváló dolgozóiról, illetve elnökéről készített elmélyült, finom ceruzarajzokat. Rajztechnikája azonban — úgy látszik, csak az egészen kisméretű megoldásokban hatásos. Nagyobb méretben készített portréja befejezetlennek és hiányosnak hat, a karakterábrázolás is erőtlen. *Dudás Jenő* több művel szerepel, leheletnyi finomságú tollrajzoktól a vonalkásan kidolgozott, minden négyzetcentit gondosan kitöltő tónusos rajzokig. Ilyen rajzot készített Bereznai Oszkár Kossuth-díjasról. De a fáradt, kissé kesernyés arcú ember ábrázolásában csak a virtuóz technika érvényesül. Önarcképe, egészen váratlanul, a cinizmus hangját üti meg. A hetykén félrecsapott, sapkás fej és furcsa arckifejezés indokolatlanul ellenszenvessé és önmagát meghamisítóvá teszi.

Sok szó esett a látogatók és a szakemberek között *Grandtner Jenő* szobrászművész két ceruzarajzáról. Önarcképe, amely a Szovjetunióban is megérdemelt sikert aratott, komoly érdeklődést keltett. Az emberábrázolás és a kifejezés erejét és rajztechnikáját egyaránt dícséret illeti. De másik rajzán, felesége portréján, a formák erősen eltúlzott, szinte valószínűtlen plaszticitása éppen ellenkező hatást vált ki bennünk. A természetellenesen nagy, kiugró szemek, a haj, és a kezek kínosan aprólékos megmunkálása — annak ellenére, hogy becsületes és lelkiismeretes munkát fektetett bele a művész — ahelyett, hogy elmélyítené az emberábrázolást — egészen visszatetsző érzéseket kelt a nézőben.

Számos művészarckép szerepel a kiállításon. Közülük *Herman Lipót* régebbi munkái a legkiemelkedőbbek. (Koszta, Fényes stb.) Ezek közé sorozhatjuk színes rajzi eljárással készült kis önarcképét is. *Pór Bertalan* ez évben készült önarcképe erőteljes valóságleírás és mélyrehatoló jellemábrázolás. A fiatalok közül *Szlovák György* Gózon Gyuláról készült rajza figyelemreméltó. A friss rajz a kiváló színészt egyik szerepében ábrázolja — igen szerencsésen egyesíti a szerepadta jellemvonásokat és Gózon egyéni jellemrajzát. *Zádor István* két tablót mutatott be, művészekről és élenjáró szovjet emberekről készült gyors rajzaiból. Hasonló rajzokat állított ki *Mészáros Mihály* és *Szigeti István* is. Ezek a fejek — úgy tudjuk — újságrajznak készültek. Az első benyomás frissességén kívül azonban valami maradandóbbat, az emberábrázolás elmélyültebb alkalmazását is igényelnék.

Iván Szilárd és *Ujváry Lajos* ceruza- illetve krétarajzai bensőséges és gazdag érzelemmel teli alkotások, bár témájukban nem mennek túl a baráti kör intim és szeretetteljes ábrázolásán. A fotografikus ábrázolás beszélyét főképpen *Boldogfai Farkas Sándor* Szervánszky Endréről és *Szalai Gyula* Duclos elvtársról készített rajzai képviselik. Bár mindkét rajz karakteressége hibátlan, a technikai eljárás szinte kínos kiesztergályozottsága sokat levon értékükből.

Az akvarellek közül *Elekffy Jenő* Női feje tűnik ki. Művének érdemei azonban inkább fölényes technikai tudását dícsérik — a szomorú, lemondó arc pesszimista érzéseket ébreszt. *Ruzicska György* egy sereg pasztellportréjával a sárospataki Alkotók Otthonában dolgozók életét mutatja be, vala-

ELEKFFY JENŐ: Női arckép (akvarell)

mennyit munka közben, környezetükben ábrázolja. Fontos, de még mindig eléggé elhanyagolt feladat az élő embernek eleven, reális környezetével együtt való ábrázolása.

Az arcképkiállítás grafikai anyaga — bár mennyiségére nézve tekintélyes volt — kiemelkedő eredményeket — sajnos — sem a szocialista portrémüvészet terén, sem grafikánk fejlődésében nem hozott. A felvetett problémák és a nyilvánosság elé állás erőpróbája azonban remélhetően jótékony hatással lesz grafikusművészeink további munkájára.

Fehér Zsuzsa

KIÁLLÍTÁSOK

A SZOLNOKI MŰVÉSZTELEP KIÁLLÍTÁSA

Az Ernst Múzeum júniusi kiállítása a magyar festőművészet történetének egy teljes évszázadát fogja át, a *szolnoki művésztelep* fejlődésének tükrében.

A mult század második felében a polgárosodás hatására szélesen kibontakozó magyar festőművészeti fejlődés számos jelentős eredménye Szolnokhoz kapcsolódik, így a hazai életkép-piktúra fejlődésének figyelemreméltó eredményei is.

A magyar népéletkép iránt külföldi művészek is érdeklődést mutattak, így például *Pettenkofen* és még néhány más osztrák festő. Voltak olyanok is, akik csak az „egzotikus" hangulatért látogattak Szolnokra. A szolnoki vásár színes jeleneteit, az alföldi pusztát és a falusi házakat festegették. Az ő érdeklődésük terelte több hazai festő figyelmét a „megkapó témák"-ra, s az „érdekes motívumok"-ra. Azok a magyar művészek, akik azután hosszabb időt töltve rendszeresen Szolnokon dolgoztak, az „érdekességek" helyett, már mélyebben fel tudták tárni a magyar táj igazi karakterét is, tartalmasabban, reálisabban tudták megmutatni vásznaikon az alföldi parasztság, a dolgozó nép mindennapi életét is.

A népéletkép műfajának Szolnok előtt

DEÁK-EBNER LAJOS: Szolnoki utca (Olajfestmény)

is voltak magyar kísérletezői, például *Böhm Pál*, aki Szolnokon is dolgozott. A magyar alföldi táj egy-egy jellegzetes vonását is vászonra vitte már Szolnok előtt *Barabás Miklós*, de a valóságszemlélet, a közvetlen élettapasztalat alapján épülő élményszerű ábrázolás csak később, a szolnoki telep művészeinek munkásságában vált szélesebb gyakorlattá.

Munkácsy tanítványa, a magyar plein-air festészet egyik legkitünőbb mestere, *Deák-Ebner Lajos* a színesség költői erejével ragadta meg az Alföld napfényes szépségeit. Nem a korában divatos népszínmüízü kedélyesség, hanem őszinte életöröm, egészséges optimizmus árad Deák-Ebner vásznairól... A Szolnokon dolgozó művészek közül különösen *Bihari Sándor* munkássága figyelemreméltó. Képeinek mélyebb az érzelmi világa. „Bíró előtt" c. művének annakidején ugyan elsősorban anekdotikus tartalma miatt volt hatalmas sikere. Érzelmes, megható szentimentalizmusát példázza az „Elhagyatva" c. kép. De hogy Bihari Sándor a kritikai realizmus élesebb mondanivalóit, a társadalmi ellentétek problémáit is igyekezett megfogalmazni, azt egyik főmüve, a „Programmbeszéd" bizonyítja. Igen nagy kár, a rendezés hiányossága, hogy éppen ez a témájánál, tartalmánál fogva is jelentős festmény hiányzott a kiállított képek közül. A kiállításon bemutatott „Öreg paraszt" és „Vasárnap délután" c. életképében is érvényesül Bihari realista művészi szemlélete, melyben a valóság szinte objektivitásig tárgyilagos tükrözése mellett a vidéki kispolgári élet kritikája is benne van... A Szolnokon dolgozó számos más művész munkássága nem sokban vitte előre a genre-festészet tartalmassá válását. *Aggházy Gyula* és *Pataky László* szentimentalizmusa nem volt alkalmas a népéletkép igazi mondanivalóinak összefoglalására.

A Szolnokon dolgozó alkalmi művészegyüttesek ötévtizedes munkája után, 1902-ben megalakult művésztelep már szervezetté tette és rendezett keretekbe foglalta a Szolnokon folyó munkát.

Fényes Adolf volt a telep legjelentősebb művészegyénisége. Még a telep megalakulása előtt készült „A szegény ember élete" c. festmény-ciklusa, amely határozott érzelmi állásfoglalását a kizsákmányolt nép melletti szolidaritásvállalását igen magasszínvonalú művészi eszközökkel juttatta kifejezésre. Kétségtelen, hogy későbbi szolnoki éveiben bizonyos felfrissülés, könnyedebbéválás tapasztalható, de ugyanekkor a szociális problémákkal szemben valami belenyugvós ellágyulás jellemzi képeit. De meglátta és meg is tudta mutatni müveiben a parasztságnak a nehéz nyomorúságon is átcsillanó egészséges optimizmusát, harmónikus életfelfogását. A tárlaton látható „Mákoskalács" és „Csendélet" c. festményei ennek a megható, békés egyszerüségnek, a természethez közelálló, tisztaszívü ember lelkének vetületei.

A később Szolnokon dolgozók müveiben a problémátlan szemlélődés, a polgárság új művészeti elméletének; a l'art pour l'art elvének egyre intenzívebb hatása érvényesült. A több-kevesebb ideig szintén Szolnokon dolgozó *Mihalik Dániel, Olgyai Ferenc* és *Szlányi Lajos* tájai — puszta hangulatképek, még a legjobban sikerültekről is hiányoznak a magyar táj karakterisztikus szépségei — csupán a művész egy-egy egyéni impressziójának tolmácsolói.

Zombory Lajos a könnyed elbeszélés és az üde előadás ügyes mestere tartotta meg leginkább a kapcsolatot a helyi élettel: tájképei mellett számos müvében megmutatta a paraszti élet, a mezőgazdasági munka egy-két érdekes részletét is. Kár, hogy ezt a művészt sem mutatta be a kiállítás megfelelő művekkel. A tárlat legszebb darabjai közé tartozik *Szüle Péter* megrázó „Szegényember" c. képe. A kapitalista társadalom számkivetettjét, a koldussorba taszított embert állítja elénk. *Perlmutter Izsák* művészetét se reprezentálja kiállított műve.

Szolnok mély hatása tett több olyan magyar művészre is, akik csak vendégként látogatták a művésztelepet, így *Mednyánszky László*ra, *Koszta József*re. Annál különösebb, hogy viszont számos olyan művész, aki hosszabb ideig Szolnokon élt és dolgozott a század elején,

a szolnoki paraszti élet valósága helyett csupán „motívumokat", tetszetős témát kerestek az érdekes Szolnokon. Többek között ide kell sorolnunk a *Pólya*-fivéreket is. *H. Mattioni Eszter* művészetének sincs sok köze Szolnokhoz, hiszen szolnoki tartózkodása alatt a dekoratív stilizáló formalizmus hatásától nem tudott szabadulni.

A szolnoki élmények közvetlensége viszont elevenné és vonzóvá teszik *Vidovszky Béla, Förstner Dénes, Áldor János* és *Péter Mária* kisebb igényű képeit is. *Zádor István* főleg grafikai munkáiban volt mélyreható megértője az alföldi táj jellegzetességeinek, meghitt hangulatainak.

A felszabadulás után az erősen megrongált, romos művésztelepen is megindult a munka: itt készítette új képeit *Benedek Jenő*. Ezeknek a képeknek jelentősége nem utolsósorban abban áll, hogy a művész megtalálta kapcsolatát a szolnoki új élettel és meglelte az utat a szolnoki művésztelep szolgáltatta haladó hagyományok legjobb értékei felé. Benedek igen sokat tanult Fényes Adolf világos egyszerűségéből. Fejlődésének jó mutatói a kiállításon látott képei, de igen helyénvalónak találtuk volna, ha a szolnoki táji környezet jellegzetességeit közvetlenül bemutató „Népnevelő honvédek" c. képét is ott láthattuk volna a tárlaton.

A szolnoki művésztelep egy évszázados fennállásának tanulsága elsősorban arra volt jó példa — s ezt a kiállítás egyes hiányosságok ellenére is kitünően dokumentálta — hogy a képzőművészet csak az eleven valóságból, a dolgozó nép életének tanulmányozásából meríthet éltető erejét.

Noszlopi Gyögyrgy

A CSONGRÁDMEGYEI MŰVÉSZEK KIÁLLÍTÁSA

A hódmezővásárhelyi Petőfi-kultúrház kiállítási helyiségében rendezték meg a csongrádmegyei képzőművészek II. Megyei Képzőművészeti Kiállítását. Megállapíthatjuk, hogy megyei képzőművészetünk — mint a vidék képzőművészete általában — egyre aktívabb tényezőjévé válik képzőművészetünk egysége kialakulásának. A hiányosságok és az eredmények, amelyek mai képzőművészetünk egészére jellemzőek, a kiállítás anyagában is fellelhetők.

Jelentős a kiállításon — a mult évihez viszonyítva megmutatkozó — műfaji és tematikus gazdagodás. A művészek nem csupán a termelőmunkát, a dolgozók és az ifjúság mindennapi életét örökítették meg, hanem meglehetősen nagy számban festettek tájképeket, csendéleteket, portrékat, tanulmányokat is.

Az eredmények mellett azonban szembetünőek a hiányosságok. A kiállításon — minden tematikai gazdagodás mellett is — hiányoznak a történelmi témák, a munkásmozgalom történetének ábrázolása, a békeharc gondolatkörével foglalkozó, s a magyar-szovjet nép barátságát kifejező művek. Az évtizedek óta háttérbe szorított, elhanyagolt történeti festészet képzőművészetünkben újra fellendülőben van, a II. Magyar Képzőművészeti Kiállításon komoly eredmények mutatkoztak meg e téren. Csongrádmegyei képzőművészeinknek is meg kell érteniök e műfaj fontosságát. Tudjuk, hogy e műfaj meglehetősen nagy szakmai felkészültséget igényel, de ez nem állhatja útját próbálkozásainknak. Ugyanez még fokozottabban áll a munkásmozgalom történetének ábrázolására, a békeharc gondolatkörével foglalkozó, s a magyar-szovjet nép barátságát kifejező művekre.

A másik általános jellegü hiányossága a kiállításnak — ami még talán valamennyi vidéki képzőművészeti kiállítás hiányossága — hogy egyáltalán nem, vagy kevéssé dokumentálja azt, hogy ez a csongrádmegyei képzőművészek kiállítása. Nem frázisszerüen elmondott általánosságokra van szükségünk, hanem helyi életünk eredményeinek konkrét, világos, — további harcra buzdító — ábrázolására.

A kiállítás mai életünkkel foglalkozó művei nem hatnak elég meggyőző erejünek a meglehetősen nagyszámú arcképek és tájképek mellett. *Csikós Miklós* „Magasépítő sztahanovista" c. festményében a mondanivaló világos előadására és befejezettségére törekedett. Csikósnak azonban arra is gondot kell fordítania, hogy a befejezettséget a kép egész felületén következetesen végigvigye. Müvében eszmei szempontból is találunk hiányosságokat. Sztahanovistáinkat nem elég egyszerüen bemutatni, hanem a maguk nagyságában, mint a munka höseit kell ábrázolnunk. Müve egyébként a kiállítás egyik leghatásosabb alkotása. *Stéhlik Lajos* úttöröket ábrázoló festménye friss optimista hangulata ellenére az előbbivel összehasonlítva beállítottnak hat. Alakjainak tipizálása bizonyos sematizmust mutat. Tanulóifjúságunk mindennapi életéből mutat be egy-egy jelenetet *Dorogi Imre* és *Vinkler László*. Megközelítőleg sikerült mindkettőjüknek — különösen Doroginak — érzékeltetni, hogy ifjúságunk tudatában van annak: kultúrforradalmunk sikeres megvívásához magasképzettségü dolgozókra van szüksége népi demokráciánknak, a fiataloknak be kell venni a tudás várát. Az eszmei mondanivaló teljes érvényrejutását akadályozza a tanulmányszerü beállítás, ami különösen Vinklernél szembetünő. A jó kompozíciós képességgel rendelkező Dorogi Imrének törekednie kell képeinek optimista, tiszta, gazdag színezése mellett az emberábrázolásra, típusalkotásra is.

Más témát dolgoznak fel, de feladatukat hasonlóan igen komolyan veszik *Jánoska Tivadar* és *Torma Imre* is. A két festő érdemes munkáiban bizonyos mértékben a hiányosságok is hasonlóak. Torma „Birkózók", Jánoska „Május 1 Újszegeden" c. képeinél ugyanis — bár elenyésző csökevényként — de kétségtelenül — még fellelhetők a burzsoá müvészet maradványai. Jánoska fejlődését azonban dokumentálja az, hogy egy másik tájképén már igyekszik likvidálni ezt a csökevényt. Torma nagy felkészültséget igénylő munkáját az erő érzékeltetésére s a befejezettségre való törekvés jellemzi. Fokozhatta volna képének realitását, ha a birkózók arcán a küzdelmet, a nézőkén pedig az érdeklődést jobban kifejezésre juttatja. A formalista emlékek szívósabban mutatkoznak *Peterdi Lajosné* és *Rosta Sándorné* képein. Mindkettőjüknek a természet alapos tanulmányozására van szüksége.

A portréfestészet az előző évi tárlathoz viszonyítva sokat fejlődött. Ebben a müfajban jelentősek a kiállításon a jóképességü *Tokácsli Lajos* portréi. Férfiarcképe azonban megoldásában kevéssé gondos. Figyelemreméltó *Gulyás István* kisméretü női tanulmányfeje.

A tájképfestészet még meglehetősen nagy nehézségekkel küzd s nem érte el a festészet általános fejlődésének színvonalát. Az említésreméltó müvek közül már szó esett Jánoska Tivadar a hagyományokat jól felhasználó tájképéről. Kívüle *Vlasics Károly* és *Füstös Zoltán* azok, akik helyesen értették meg a hagyományok felhasználásának módját. Vlasics kisméretü „Alsóvárosi téglagyár" c. müve egyszerü festői értékekben igen gazdag. *Szőke Győző, Horváth Mária* és *Rendes V., Fridrich János* és *Dani János* müvei is figyelemreméltóak. Igyekezzenek azonban megszabadulni a táj olyan ábrázolásától, mely a szokványos, kicsit édeskés, andalító hangulatokban reked meg. (Erre főleg az első három festő ügyeljen.) De igyekezzünk megszabadulni az olyan tájábrázolástól is, mely javarészt az elmaradottságot, ember nem járta vidékeket, nyomasztó hangulatokat örökít meg. (Ezt főleg a két utóbbi festőnek kell szem előtt tartania.)

A szobrászati anyag mennyiségi és minőségi vonatkozásban is jóval elmarad a festészetitől. Mindössze három szobrász szerepel, ők is szerényebb igényü munkákkal. *Baranyi Károly* dekoratív terakottája a rosszemlékü formalista müvészet módszerét idézi emlékezetünkbe, amely a dolgozó nőt, vagy férfit otromba végtagokkal, kis fejjel ábrázolta, s ezzel akaratlanul is a munkás „alacsonyabbrendüségét" hirdette. *Konc Antal* régebben készített kis gipszfigurái: a tárogatón játszó fiatal parasztfiú és parasztlányka, karján kösöggel — igen kifejezőek. Ezeknek a kissé modoros kisplasztikai parasztábrázolásoknak azonban kevés közük van a mai életünk parasztfiataljaihoz. A jóképességü szobrásznak — Baranyai Károly-jal együtt — gondosabban kellene tanulmányozni dolgozó parasztságunk

mai életét. *Tápai Antal* „Zsákhordók" c. kisméretű gipsz szobor-kompozíciójában a munkaábrázolás problémájával küszködik. Tápai szimbolikus szobrában megelégszik egy könnyebben megoldható sematikus ábrázolással.

A grafikai anyag jóval gazdagabb a szobrászatinál. E munkák között vannak jelentős darabok. Kiemelkedőek *Balázs Árpád* grafikai művei — a mai élet színes és hangulatos jeleneteit ábrázolják. *Rimanóczy Géza* vízfestményei reálisan, gondosan kidolgozott portréábrázolások. *Füstös Zoltán* szénrajzai közül „Rajzoló fiú" c. munkája érdemel komoly figyelmet. *Almási Gy. Béla* és *Drahos István* fametszetekben mutatták be jó képességeiket. *Graca* és *Bánszky Tamás* a mai élet jeleneteiből vették ábrázolásaikat, *Erdős János* és *E. Kolumbán Erzsébet* csendéleteket állítottak ki.

Megyei képzőművészetünk, mint beszámolónk elején említettük e kiállítással határozott lépést tett előre a fejlődés útján.

Szelesi Zoltán

A XII. KERÜLETI TANÁCS KÉPZŐMŰVÉSZ KÖRE évzáró vizsgakiállítását a Kiss János altábornagy-úti Tanítóképző épületében rendezte meg. Szép ünnepség keretében nyitották meg a kiállítást, mely az elmúlt évben végzett munka legjobb eredményeit tárja a nézők elé. A Szegedi Dobó Illés vezetésével működő Kört egyformán lelkes munkaszeretettel látogatják az általános iskola nyolcadik osztályos növendékei és a felnőtt tagok, akik között ötvenéves „növendék" is akad. Számos, becsületes munkával elkészített gipszrajz, fejtanulmány, néhány csendélet, s pár, még bizonytalan akvarell-tájkép mutatja a Körben folyó munka sokoldalúságát. A Kör tagjai tisztán látják a szemléltető agitáció feladatait is. A kiállító-terem egyik falát teljesen betöltik a koreai hónap alkalmából készített nagyméretű, színes politikai karikatúrák. A Kör legjobban dolgozó tagjait könyvjutalomban részesítette a kerületi Pártbizottság.

A BAJAI KÉPZŐMŰVÉSZEK és a bajai Képzőművész Kör növendékei július hónapban közösen rendeztek kiállítást a bajai Türr István Múzeumban. A kiállításon a közel 75 éves *Rudnay Gyula* alkotásai is szerepeltek. A bajai Művésztelep művészei az idős mester irányítása alatt szép sikereket értek el alkotómunkájukban. *Bak János*, *Kun István* és *Mikli Ferenc* festőművészek munkáit a budapesti kiállításokról is ismerhetjük. A bajai kiállításon bemutatott tájképeik, arcképeik újabb fejlődésükről tesznek tanúságot. A Képzőművész Kör fiatal növendékeinek alkotásai számot adnak arról az alapos és elmélyült munkáról, amelynek során a művésznövendékek mind nagyobb feladatok teljesítésére válnak alkalmassá.

LAPUNK AUGUSZTUSI SZÁMÁBÓL helyszűke miatt kimaradt a portrékiállításról tartott ankét ismertetése, a Művészsétány portrészobrairól szóló beszámoló, a Dési-Huber Képzőművészeti Kör kiállításáról, a tatai Bányászképzőművész Kör kiállításáról s az Üzemi Faliújság Kiállításról szóló kritika. Valamennyit lapunk szeptemberi számában közöljük.

NÉPMŰVÉSZET AZ ELSŐ IPARMŰVÉSZETI KIÁLLÍTÁSON

Az első iparművészeti kiállítás jelentőségét számottevően fokozza, hogy iparművészeink népművészeinkkel együtt mutatják be legjobb alkotásaikat. Fontos lépés ez a népi iparművészet megvalósulásának útján. Nem kétséges, hogy iparművészeink és népművészeink találkozása nem múlik el hatástalanul sem iparművészetünk, sem népművészetünk továbbfejlődésében. Az a személyes tapasztalatcsere, amelyet a kiállítás lehetővé tesz, egyrészt előmozdítja majd népművészeink technikai tudásának fejlődését, művészi tudatosodásának elmélyülését, — másrészt pedig hozzásegíti iparművészeinket az igazi nemzeti forma felismeréséhez és új alkotásokban való megvalósításához. Kultúrforradalmunknak ez az eseménye szemlélteti egyúttal, hogyan tűnik el a szakadék a város és falu dolgozói közt a művészi munka területén is. Megszűnik a népművész személytelensége, amelyet a mult hamis romantikával övezett. A tehetséges népművész a művésztársadalom megbecsült egyéni alkotójává válik.

Népművészetünket mintegy 250 tárgy képviseli a kiállításon. Legnagyobb számban a népi kerámia szerepel. Az ország valamennyi fazekas központjából elküldték munkáikat a legjobb fazekasok, a legfiatalabbaktól a legöregebbekig. Ahányféle táj, annyiféle technika, a változatos formák új, mai életünket kifejező elemekkel gazdagodva mutatják, mennyire él, virágzik és fejlődik népművészetünk. Itt vannak a sárospataki *Szkircsák néni* virágdíszes tálai, a hagyományos helyi technikát képviselve. — *Kántor Sándor* karcagi fazekas magas művészi színvonalon továbbfejleszti a régi tiszafüredi és karcagi kerámiát. Ahány tárgy, annyi változatos forma, minta — és ötlet. Beküldött munkái közt láthatunk különféle tányérokat, tálakat, szilkéket, bokályokat, kulacsokat, poharakat, Miskakancsót, — jó munkára buzdító feliratal. Tanítványa és munkatársa *F. Szabó Mihály* csak zöld színnel dolgozik. Amíg Kántor írókával, vagy bevéséssel rajzolja be a mintákat, F. Szabó plasztikusan rakja fel a díszítményeket. Különös szeretettel készít kulacsokat és butellákat, melyek közül talán a legkedvesebb a békegalambos „kisasszonybutella". Mind a két karcagi mester mai életünknek megfelelő ügyes, ötletes feliratokkal, versekkel látja el munkáit. — Megragadják figyelmünket *Fazekas István*, nádudvari fazekas munkái. Nem régóta dolgozik és általában mázatlan, fekete edényeket készít. Mélyen átérzett művészi realizmussal jeleníti meg napjaink hatalmas építő munkáját, nagyméretű fekete vázáján. Egy kisebb korsóján finom megoldással békegalambok sora látszik és közöttük számos nyelven olvasható a *béke* szó. — A hódmezővásárhelyi ismert fehér cserépedény legkitünőbb mestere *Vékony Sándor*. Díszítményei nem zsúfoltak. Változatos, tányér-, bögre- és tálformáin virágdíszek mellett gyakran megjelennek kedvesen megrajzolt madárkái és halai. A kiállításra több színes dísztálat is készített, amelyek finom színeikkel és áttört szélű díszítésükkel tünnek ki. A mezőtúri *Badár Erzsi*től is több szép korsó érkezett. Alapszínük és bátran kezelt virágozásuk a hagyományos „turi" korsóra jellemző. Egyszínű, zöld méztartó edénye a kiállítás egyik legszebb darabja. Ha végignézzük a többi fazekasmintát, megállapíthatjuk, hogy a népi kerámia igen sokat fejlödött az utóbbi hónapokban is. Ennek egyik főoka, hogy a városi dolgozók egyre inkább érdeklödnek a művészi és könnyen megvásárolható népi kerámia iránt. A Népművészeti Vállalat állandó megrendeléseivel így rendszeresen tudja foglalkoztatni fazekasainkat.

A kiállított faragások nagyrésze dunántúli pásztorfaragók munkája. Ez a régi hagyományú, sajátos technika szintén továbbfejlödöben van, kifejezve a parasztság új életének, a népi művészetben is tudatosodó tényét. De még nem valósultak meg fejlödési lehetőségei olyan mértékben, mint a népi kerámiáé. Az ország legöregebb és leghíresebb faragója, *id. Kapoli Antal* is részt vesz a kiállításon. Szemünkbe tünik pásztoralakkal díszített, szép faragott botja, melynek szárát fényesfejű szögekkel verte ki. Finoman megmunkált ornamentikájú és színezésű, gazdag, eredeti képzeletről tanúskodó másik kiállított tárgya: a kobak — az elmésen megmunkált lopótök. Látjuk itt egyik dobozát is, amelyen a virágdíszek közül kiemelkedik Rákóczi alakja. Az öregek munkái között különösen szépek még *Pálházi János* furulyái és *Boszkovics János* kobakja és spanyolozott kürtje. Ez utóbbin ízes mesélő kedvvel eleveníti meg a régi betyárvilág alakjait.

Örömmel állapíthatjuk meg, hogy a

fiatalok nem maradtak el az öregek mögött. *Kálmán István* egyike legtehetségesebb csontfaragóinknak. Pásztorkürtjein érdekes, egyéni kompozíciókat látunk, bőven alkalmazott figurális elemekkel. Alkotásain, amelyeket életöröm és optimizmus hat át, megelevenednek a felszabadulás, az építés és a békeharc témái. Finom technikája elárulja azt a művészi gondot, amellyel munkáin dolgozik. — Fiatal fafaragóink munkái közül különösen kiválnak *Nagy Ferenc* alkotásai. Művészi fantáziája és egyéni technikája megnyilvánul az itt kiállított dobozain és finoman kivitelezett barackmag-faragásain. Az ő művészete példája annak, hogy miképpen mutatkozik meg népművészetünkben felszabadult népünk politikai tudata. Népünk új életének, harcos békeakaratának ábrázolása nála nem sablónosan, hanem a legőszintébben, a legéletszerűbben nyilvánul meg. — Megragadja figyelmünket az a néhány szép, színes berakású ostor, amelyet tiszántúli faragóink Rákosi elvtárs születésnapjára készítettek. Az ostornyeleken a mindennapi életet kifejező jelképek közt megjelennek az új emblémák. Ki kell emelni az egyik ostornyél finoman kivitelezett részletét, amely népi képzelettel a Kremlt ábrázolja.

Hímző-asszonyaink közül sokan, akik beküldötték munkájukat, már szövetkezetekben dolgoznak. A kerámiához hasonlóan ezek a hímzések is jó képet adnak az egyes tájak sajátos technikájáról. A változatos virágdíszítésekben megnyilvánul az író-asszonyok gazdag képzelete. Leheletszerű finomság és aprólékos gonddal dolgozott technika jellemzi a *höveji* fehér hímzéseket. Milyen éles ellentétet alkotnak ezekkel a *matyó* hímzések harsogó, erős, dús színpompájukkal; sűrű virágdíszeik közül az alapanyag ki sem látszik. Különösen szép darab *Kis Jankó Bori* néni terve alapján készült, pazar színezésű falvédő. — A tehetséges *kalocsai* író-, pingáló- és hímző-asszonyok munkáiban is gyönyörködhetünk. Az ittlévő darabok is azt mutatják, hogy a kalocsai népművészet erősen felvirágzóban van. Igen kedves a kis galambokkal díszített zsebkendő, amelyet a 14 éves turai *Csorba Erzsike* készített. — A beküldött szőttesek méltóképpen képviselik hagyományainkat. Kitűnő, gondos technikával készültek a ragyogó színű, változatos ornamentikájú *sárközi* és *kalocsai* szőttesek. Érdemes ezeknek a készíttetését az eddiginél jobban előmozdítani, hogy minél több városi dolgozó otthonát is díszíthessék. — A népművészet és az iparművészet közti átmenetet legjobban talán a halasi csipkék mutatják. Ezekből a szép darabokból arra következtethetünk, hogy ismét virágzásnak indult ez a már csaknem elfeledett és abbahagyott, híres technika.

A kiállítás gazdag és változatos népművészeti anyaga azt bizonyítja, hogy megszűnőben van a népművészet paraszti elszigeteltsége és a kultúrforradalom segítségével a népművészet arra az útra lépett, hogy új életünk viszonyai közt egészségesen továbbfejlődő sajátos formáival népi művészetté, az egész nép közkincsévé váljék.

Lengyel Györgyi

RÁKOSI ELVTÁRS MEGLÁTOGATTA A KÉT MŰVÉSZETI FŐISKOLÁT

A Képzőművészeti Főiskola és az Iparművészeti Főiskola megrendezte a munkaeredményeit bemutató évvégi kiállításokat, s megtartotta a végző növendékek diplomamunkáinak nyilvános vitáját. Mind a két Főiskola tanárai és növendékei összefoglalták egy esztendő munkásságának eredményeit. A kritika és önkritika a haladás, a fejlődés egyre bátrabban és biztosabban használt szerszámává és fegyverévé válik Főiskoláinkon. Tartalmas, sokszor mélyreható elvi viták bontakoztak ki egy-egy diplomamunka megbeszélése közben, s sikerült az elvi kérdéseket a konkrét, szakmai problémákkal való eleven összefüggésükben megragadni a vitákon. Nagyon is indokolt volt az az emelkedett hangulatú, izgalmassá feszült légkör, mely Főiskolánk életét az elmult hetek alatt jellemezte.

S ebben az eleven munkaláztól égő környezetben látogatta meg a két Főiskolát — Rákosi Mátyás.

Váratlanul érkezett a Főiskolára Rákosi elvtárs. Nem előre megrendezett ünnepi látogatást tett, hanem a munka dandárja idején nyitott be fiatal művészeink munkahelyére, hogy megismerje Főiskoláink életét. Nem megrendezett ünnep volt ez a látogatás és mégis vagy éppen ezért, a legnagyobb ünnepévé lett főiskolásainknak. Még most, hetek után is lelkesen beszélnek tanárok és növendékek Rákosi elvtárs látogatásáról.

— Ezzel a kézzel szorítottam kezet Rákosi elvtárssal — mondja az egyik főiskolás, s boldogan, büszkén emeli fel a kezét.

Rákosi elvtárs gondosan, alaposan végignézte a két Főiskola kiállítását. Minden érdekelte, s érdeklődéséből a munka, a művészet iránti szeretet melegsége sugárzott. Sok kérdést tett fel s komoly kritikát is mondott. Több szakkérdést és pedagógiai problémát is megvilágított, egy-egy megjegyzésével.

A fiatalok közé jött el látogatóba Rákosi Mátyás, mert mindennél jobban érdekli az új erők kibontakozásának útja. „Észrevett mindent — mondta a Főiskola egyik tanára — egy rosszul rajzolt rövidülést, egy aránytalanságot, egy rossz helyre tett, vagy hamis színt, az anyagok, a technika hibásságát, — de észrevett mindent, ami sikerült; egy színvázlat frissességét éppúgy, mint az őszinte, szép gesztusok kifejezőerejét... Különösen a rajzi és arányhibákat, az elnagyolt vagy felületes ábrázolást, a kifejezésnek a festőieskedés miatt való elhanyagolását és egyes csendéletek és kompozíciók túlsötétre hangolt koloritját kifogásolta." Az ünnepi látogatás komoly, tartalmas munkaértekezletté lett.

Növendékek és tanárok egyformán érezték, hogy Rákosi Mátyás, országunk, hazánk, új életünk, nagyszerű jövőt építő harcaink vezetője — a művészetek területén folyó munkát is szívén viseli. Egy ország minden gondja között is jut ideje arra, hogy művészeink munkájával elmélyedő gonddal foglalkozzék.

A KÉPZŐMŰVÉSZETI FŐISKOLA DIPLOMAMUNKÁINAK KIÁLLÍTÁSA

A Főiskola tárlata bemutatta az intézet falai között ez évben készült diplomamunkákat. A komoly és nagyigényű művek láttán öröm és bizakodás tölti el a látogatót. A legfiatalabb nemzedék igényei magas cél felé irányulnak s éppen munkásságukba vetett mély hitük, meggyőződésüknek látható szilárdsága teszi kötelezővé számunkra, hogy a bírálat komolyságával tekintsük végig alkotásaikat.

A fiatal művészek persze, több helyen elárulják még a mesterségben való kisebb gyakorlottságukat. Sok helyen félreismerhetetlenül mutatják a mesterük stílusán való nevelkedettséget: ilyen munka például *Kokas Ignác* Asztalos-a. Mindkét jelenség a fejlődés természetes együttjárója, mindkettőt a további, elmélyülő gyakorlat küszöböli majd ki. A főhiba nem is itt rejlik: hanem abban az általános jelenségben, hogy legfiatalabbjaink munkái nem hordozzák magukon a fiatalság jegyeit. Hiányzik belőlük az a lendület, az a derűs, az élet szépségeiért, a jövőért oly szélesen áradó hevület, melynek a 25-ik életév táján kell a legjobban duzzasztania a vitorlákat. Fiataljaink jól megtanulták az anatómia, a rajz, a perspektíva, a színkezelés minden csínjátbínját. E téren alig érheti gáncs a diplomamunkákat. Ez érdemük, ez mesterségük alapja. A baj inkább ott rejlik, hogy e hasznos tudományok mellett megtanulták mestereiktől a szocialista realizmus alakítása során felmerülő sok gondot, töprengést, nem egyszer a gátló örökség tiszteletét is. Nem arról van szó, mintha a fiatal tehetség könnyedén oldhatná meg a legnehezebb feladatokat, könnyebben a komoly multtal és nagy gyakorlattal rendelkező művészeinknél. Hanem arról, hogy fiataljainktól több

érzelmi indulatot, kevesebb töprengést, a mai élet alaposabb ismeretét, színesebb lobogást vártunk. A fiatalság éppen érzékeny lendületességével mutathat példát kiforrott mestereinknek is.

Az általában elmondottak elsősorban a festőket jellemzik. *Csernus Tibor* az „Első magyar sajtó" c. műve igazolja a fentieket. Kompozíciója laza, színvilága egy skálán mozog. A fiatal festő nem úgy lelkesedett munkája közben, ahogy egykor Petőfiék Landerer nyomdájában, nem úgy érezte a pillanat ünnepi hangulatát, ahogy a 48-as pesti fiatalok érezték; a kép témáját valószínűleg nem a mai élet egy megragadott lelkesítő jelenete sugallta, hanem inkább a mult nagy eseményei közt tudatosan válogató számítás. — Hasonló szellem árad *Somogyi János* „Honvédiskola" c. freskó részletéről. A fiatal katonák szenvtelenül és szenvedélytelenül álldogálnak egymás mellett. A festmény állapotot rögzít, nem történést, nem eseményt fejez ki. A fiatal művésznek azt kell a jövőben megtanulnia: miként varázsolhatja a belső indulat mozgalmassá az egyszerű álló alakokkal szerkesztett művet. Ugyanez a szenvtelenség jellemzi *Váczi András* „Kölcsönjegyzés"-t ábrázoló képét. A festményen határozott rangbeli különbséget lehet tenni a felsorakozók között: ez a főszereplő, ezek a statiszták. A jelenet hangulata nem oldja fel egyéni különállásukat, nem fonódnak szerves egységes csoporttá.

Nem vitás, a témák a mai életből valók, de szocialista jelenünk eseményei nem úgy jelennek meg e diplomamunkákon, ahogy látni szeretnénk azokat. A multból való témakört dolgoz fel *Csohány Kálmán* Móricz Zsigmond illusztráció sorozata; realista humorával, jó jellemábrázoló képességével nem egy nagyobbméretű festménynél elevenebben szól a mához, többet mond a máról. Más szellem árad ugyan *Szilvássy Nándor* Gorkij illusztrációiból, de tehetsége biztatást nyujt a gorkiji mű mélyebb, alaposabb megértéséhez.

A festők munkáinál több fiatalos lendületet mutat *Radó Károly* rokonszenves, frisshangú szónoka. E szónok már vitathatatlanul a szocializmus szülötte.

A diplomamunkák mellett gazdagon sorakoznak még a kiállításon a főiskola különböző évfolyamait látogató növendékeinek legjobb művei. A fiatalabbaknál is több ígéretet mutat a szobrászat. Említsük közöttük *Kovács Ferenc* „Anya és gyermeke" c. domborművét, *Kucs Béla* „Leányfej"-ét, *Benke Sándor* „Női fej"-ét, *Marton László* munkásokat ábrázoló domborművét, *Kiss István* „Két felkelő paraszt"-ját. A képek között szóljunk *Székely Lajosné* kétalakos kompozíciójáról, *Hock Ferenc* „Ülő parasztasszony"-áról. Említsük *Séda Éva* és *Mészáros Lajos* mozaikjait, szóljunk végül a restaurátor növendékek szép és gondos munkájáról is.

A kiállítás kétségkívüli eredménye az alapos felkészültség, a szükséges komolyság mellett több lendületet és merészséget, és színesebb derűt várunk fiataljainktól. Nem kismértékben az ő tehetségükre számítunk a szocialista-realista művészet további fejlődése során.

r. d.

AZ IPARMŰVÉSZETI FŐISKOLA DIPLOMAMUNKÁINAK MEGBESZÉLÉSE

Valaminek a születésénél jelen lenni kétségtelenül a legnagyobb élmények egyike. Ilyen élmény, ha új, fiatal, ismeretlen művészek tehetségének első megnyilvánulásait, nyilvánosság előtt való megjelenését láthatjuk.

Megújuló, épülő országunk fiatal iparművészei, tervezői léptek elénk az Iparművészeti Főiskola diplomamunkáival.

A Főiskola végző növendékei diplomamunkáikat kiállítás keretében mutatták be. A kiállítás nyilvános vitával volt egybekötve, ahol a fiatal művészjelölteknek szabad vitában, bírálat és dícséret között kellett megvédeni munkájukat, felelősséget vállalni első önálló alkotásaikért. A vita során magatartásuk ból kicsendült a néppel, népükkel, a dolgozókkal szemben érzett felelősségtudat.

Ez évben végzett növendékek legnagyobb számban a textil főtanszak hallgatóiból kerültek ki: nyomott-, szövött textiltervezők és ruhatervezők.

A nyomott textilek tervezésénél minden növendék más-más konkrét feladatot kapott: például egy-egy vidék népi motívumának felhasználását a tervezésben, vagy egy-egy virágfajtának bútorkartonra való alkalmazását. A munka folyamán számos problémát kellett megoldani a fiatal tervezőknek. A plasztikus virágmotívumok textilre alkalmas díszítőelemekké való átkomponálása mellett a döntő feladat a szocialista tematika helyes érvényesítése, a természeti hangulatok hű és optimista visszaadása, a formalizmus teljes kiküszöbölése volt. A szövött textilek tervezőinek másfajta nehézségekkel kellett megküzdeniök. A gépi szövéstechnika számára volt feladatuk tervek készítése. Különösen fontos feladata a Főiskolának, hogy a gyáripar számára, a technikai kérdésekben is tökéletesen képzett iparművészeket neveljen. A Főiskola kiemelkedő eredményeket ért el szövött, nyomott textilek tervezésében.

Szép eredményeket mutat a textil főtanszak ruhatervező növendékeinek munkája. Egyik hallgató a hazánkban jelenleg gyártott anyagok figyelembevételével tervezett — szoknya, blúz, kiskabát és mellény variálásával — kétszáz változatban előállított női öltözetet. Az ötletes tervek célja a nagyipari termelés racionalizálása és a vásárlók számára nagyobb választék biztosítása volt.

A tervezőknek sok új ötlete van, bátran kísérleteznek, próbálkoznak. A technikai és művészeti újítások igen fontosak mind művészeti, mind pedig nemzetgazdasági szempontból, s nagy lehetőségeket rejtenek magukban.

A belső-építészeti tanszak diplomamunkáinak készítői közös feladatot kaptak: a salgótarjáni megyei tanácsház belső építészeti megoldásának kidolgozását. A feladat magában foglalta nemcsak a padlózat, falak, mennyezet kiképzését, a bútorzat megtervezését színes és művészi rajzokban, de a költségvetési terv összeállítását is. Az azonos feladat megoldásánál alkalmunk volt látni az egyes növendékek felfogásbeli különbségét. Fontos megemlíteni, hogy a fiatal művészeknek kiadott feladatok szorosan kapcsolódtak hazánk újjáépítési, építészeti programmjához. Nem lehet nagyobb megtiszteltetés fiatal belsőépítész számára, mint szocialista építésünk konkrét, fontos munkáit jól megoldani. A növendékek becsülettel eleget tettek ennek a feladatnak. Alkotómunkájukban felhasználták haladó hagyományaink és gazdag népművészetünk tanulságait.

A kerámia-szakos növendékek diplomamunkái különböző természetű feladatokat oldottak meg. Egyik növendék kerámia-falikép kidolgozását kapta feladatul. Rajzai, vázlatai s a kép kisméretű színes vázlata elismerést érdemel. A *téma:* kép a tanszak munkájáról. Kár, hogy a kivitelezett képen a kis színes vázlat derűs, dekoratív színeit nem sikerült elérnie. Csak helyeselni lehet, hogy témáját a Főiskola életéből vette a fiatal művész. Azonban a Főiskolán folyó munkának *mai vonásait* kellett volna megmutatnia. Ez a kerámia falkép egy húsz évvel ezelőtti műhely ábrázolása — tehát *mondanivalójában* nincs semmi, ami valóban maivá, szocialistává tenné. A harmadik kerámia-szakos növendék feladata étkészlet tervezése volt magyar motívumok felhasználásával.

A Főiskola ezévi diplomamunka bemutatója a tavalyihoz hasonlítva haladást, fejlődést mutat. Tavaly inkább technikai szempontból voltak figyelemreméltók az eredmények, ez évben már technikai és művészi szempontból egyformán jelentős eredményeket értek el a növendékek.

Minden növendéket várja már leendő munkahelye, s a legjobbakat külön kitüntetésben is részesítették.

A bemutatott munkákból kicsendül, hogy a növendékek érzik népünk hatalmas országépítő munkájának lendületét, s kötelességüknek tartják ezt a lendületet átvenni, és saját alkotásukban is kifejezni. A kiállítás beigazolta, hogy az értékes művészi alkotások nem „derült égből villám"-ként születnek, hanem sok tanulás, gyakorlat gyümölcseként érnek meg.

Koós Judit

KÖNYVEK

ÚJ MUNKÁCSY-KIADVÁNYOK

A Munkácsy-kiállítás megrendezésével egyidőben jelent meg a Művelt Nép Könyvkiadó kiadásában s a Kultúrkapcsolatok Intézetének gondozásában a 24 színes reprodukciót tartalmazó *Munkácsy-album*, melyet a magyar könyvkiadás legszebb alkotásai közé kell sorolnunk. Különös jelentősége van ennek az albumnak. A színes reprodukciók készítői, a Szikra-nyomda kiváló szakemberei, olyan munkát végeztek, mely jóval túlhaladja az egyszerű reprodukció-készítő művészetet. Tudjuk, hogy az aszfaltalapra dolgozó Munkácsy Mihály képei katasztrófálisan besötétedtek, s az aszfalt pár évtized alatt fel fogja falni szinte az egész kép élő, gazdag színességét. Olyan színes reprodukciókat igyekeztek tehát készíteni a Szikra kitűnő szakemberei, amelyek gondos, részletekbe menő tanulmányok alapján régi leírások és reprodukciók felhasználásával a színek eredeti állapotát igyekeznek rekonstruálni. Bátran mondhatjuk, hogy nem reprodukáló, hanem szinte restaurátori munkát végeztek a színes nyomatok előállítói. Egyes képek reprodukciója mesterien sikerült... A szép album elé *Végvári Lajos* írt a mester pályafutását, életét s művészetének legfontosabb eredményeit összefoglaló, új szempontokat is felvető, népszerű bevezető tanulmányt.

*

Ugyancsak a Művelt Nép Könyvkiadó kiadásában jelent meg a Kossuth-díjas *Lyka Károly* szép Munkácsy-tanulmánya, mely a legvonzóbb formában foglalja össze a Munkácsy Mihályra és művészetére vonatkozó legfontosabb tudnivalókat. Az irodalmi szempontból is jelentős műnek tekinthető, lényeget feltáró tanulmányból, átfogó képet kap minden olvasó Munkácsy emberi és művészi nagyságáról.

A MŰVÉSZETTÖRTÉNETI MUNKAKÖZÖSSÉG ÉVKÖNYVE

Egy esztendő tudományos munkájának eredményeit foglalja össze a Magyar Művészettörténeti Munkaközösség most megjelent első Évkönyve. *„Nem hiba nélkül, de tudományunk iránt érzett felelősségtudattal és azzal a vággyal állítottuk össze Évkönyvünket, hogy a magyar művészettörténetet mielőbb komoly szocialista tudománnyá formáljuk”* — mondja a tanulmánygyűjtemény rövid előszava.

Úgy érezzük, hogy a szép könyv nem szorul rá az előszóban megfogalmazott szerény mentegetődzésre. A művészettörténeti kutatómunka eleven *megindulásáról* tanúskodik a kötet minden közleménye, még ha az *eredmények összefoglalásáig* nem is jutottak el a nagyobb és kisebb közlemények szerzői. Eredménynek kell tekintenünk már a kérdések helyes felvetését, a „szakterület problémáinak” a történelmi materializmus módszere alapján való megközelítését. A megoldás, a nagyszabású szintézis, évek elmélyedő munkájának eredményeként formálódik majd ki.

A Magyar Művészettörténeti Munkaközösség 1951-ben kezdte meg munkáját. Feladata a XIX. és XX. századi magyar művészettörténet anyagának feldolgozása, eddigi művészettörténeti irodalmunk teljes egészének kritikai átvizsgálása. Hatalmas munkát ad az utolsó 150 év művészetünkre vonatkozó történeti anyagának minél teljesebb és szélesebbkörű összegyűjtése, de csak ez teszi lehetővé művészeti multunk átértékelését s a magyar képző- és iparművészet történetének materialista elvek szerinti bemutatását.

Hogy az elvégzendő feladatok milyen nagyok és sokrétűek, az is csak munka közben tárul fel a maga teljességében a kutatók előtt. Régi „szakirodalmunk” szemponttalansága nemcsak az anyag rendezését, de tudományos értékű összegyűjtését is szinte lehetetlenné tette. A művészettörténet tudományának ma nemcsak az idealista szemléletből született hamis elméleti konstrukciók romjait kell eltakarítani, de az anyaggyűjtés hiányosságait, a történeti anyag teljes feltárásának részletmunkáját is most kell elvégezni. Múzeumok raktárpincéiből kell előszedni nem egy olyan művet, melyet tendenciózusan „nem méltatott figyelemre” a polgári szaktudomány, illetve nagyon is tudatosan igyekezett kivonni a forgalomból. A legkomolyabb feladat, például, mai művészettörténetünk számára, a legnagyobb magyar festő, Munkácsy Mihály igaz jelentőségének helyes, reális megmutatása. Ha magát Munkácsyt is a „feledés porából” kell kiemelni, elgondolható, milyen feladatok állnak szakirodalmunk előtt a többi, nem Munkácsy-méretű művész munkássága „nem méltányolt” tartalmainak feltárása tekintetében. Szinte elölről kell kezdeni az egész magyar művészettörténet megírását.

S ennek a nagy feladatnak előkészítő munkálatait végzi most a Munkaközösség. Szorgos kutatómunkával összegyűjtik a levéltárak minden képzőművészeti vonatkozású feljegyzését, összegyűjtik másfélszázad hirlapirodalmának képzőművészeti közleményeit. Ezért hasonlít annyira az eddigi munkaeredményeket összefoglaló Évkönyv a mult század pozitivista, adatgyűjtő történészeinek hangya-távlatú „cédulázó” metódusa alapján létrejött munkáihoz. De ennek az adatgyűjtésnek — egészséges, reális távlatai vannak. S kutatóink, ha még nem is mindig tudják biztos ítélettel meghatározni minden részletadat értékét és sokszor el is vesznek az adatok útvesztőiben, — hasznos, értékes téglákat hordanak össze.

A kötet nagyobb tanulmányainak szerzői is mind hagsúlyozzák ugyan, hogy a felvetett problémák megoldási kísérleteit, vázlatait adják; de már ezekből a vázlatokból is határozottan kibontakozik számos elvi jelentőségű állásfoglalás. Nagyon helyesen látja *Zádor Anna*, „A magyar művészettudomány történetének vázlata” c. tanulmány írója, hogy az elvi kérdések tisztázása a döntő feladat és a „fontos és nehéz kérdések megválaszolására akkor is kísérletet kell tenni, ha a részletkutatások eredményei még hiányosak”. Tanulmányában a magyar művészettörténetírás haladó hagyományait foglalja össze. Kitűnő portrékat rajzol Henszlmann Imréről, Rómer Flórisról és Ipolyi Arnoldról, s minden jelentősebb munkát végző magyar művészettörténész működését ismertetve, röviden összefoglalja Hekler Antal és Gerevich Tibor munkásságának kritikáját is. Élménytadóan fel tudja tárni a magyar művészettörténetírás multjának haladás szempontjából értékes XIX. századi hagyományait. Kár, hogy az újabb művek szerzőivel csak egészen vázlatosan foglalkozik. Azonban ez a tanulmány is „elsősorban kiindulópontja a további kutatásnak”, a kérdések felvetését tekinti csak feladatának.

Nagy vonalakban felvázolt történeti tabló *Pogány Ö. Gábor* „A haladó és reakciós erők harcának tükröződése a XIX. századi magyar festészetben” c. tanulmánya. Részletproblémák tisztázása helyett a nagy összefüggések történelmi materialista megvilágítását tűzte célul maga elé.

Kiemelkedő jelentőségű tanulmány *Rabinovszky Máriusz* „A művészeti oktatás kezdetei Magyarországon” c. tanulmánya. Az Akadémiák szerepének általános, elvi kérdéseit is behatóan tárgyalja Rabinovszky Máriusz s rámutat arra, hogy a történelmi fejlődés során mint válik más és más történeti és társadalmi viszonyok között az „Akadémia” egyszer a haladás képviselőjévé, másszor a reakció kiszolgálójává. A magyarországi művészeti nevelés első korszakának történetét alapos részletességgel dolgozza fel a tanulmány második, adatközlő része.

Végvári Lajos „Adalékok Munkácsy stílusának alakulásához” c. tanulmánya a stílusrokonság alapján igyekszik feltárni azokat a kapcsolatokat, amelyek a mestert egyes kortárs festőkhöz fűzték, s megállapítja, hogy a külföldi mesterekhez való sokszor emlegetett viszonyának tisztázása mellett fontos feladat megvizsgálni a fiatal Munkácsy itthon szerzett, elhatározó jelentőségű művészeti élményeit, ezek között elsősorban Madarász Viktor művészetéhez való bensőséges kapcsolatait.

A kötet jelentős adatösszefoglaló tanulmányai közül kiemelkedik *Körner Éva* „Az 1919-es Magyar Tanácsköztársaság képzőművészeti intézkedései” c.

munkája. Ez az első kísérlet a Proletárdiktatúra kulturális tevékenysége képzőművészeti részének összefoglalására. Figyelemreméltó anyagot ismertet *Frank János* „A magyar politikai karikatúra 1867—1875" c. írása. Helyes módszerrel, a korszak politikai harcaival való szoros összefüggésben tárgyalja a magyar karikatúra kezdeti korszakának alkotásait. Az ismertetett karikatúrák a legközvetlenebb élességgel mutatják meg, hogy mi volt a legbátrabbak ki is mondott véleménye a kiegyezésről, a dolgozók millióit, egymást megértve kizsákmányoló magyar feudális nemesség és osztrák feudálkapitalisták szövetségéről.

A kötet második része kisebb-nagyobb adatközlő tanulmányokat foglal magában (24 szerző 25 művét). Egy esztendő szorgalmas munkájának értékes eredménye valamennyi tanulmány, s ha az egyes írások között erős színvonalkülönbség mutatkozik is, a könyv egésze megbízhatóan tárja elénk a művészettörténeti kutatómunka mai állapotát.

Az eredmények egy egyre elevenebbé váló *munkaközösség* eredményei. A szakma legjobb tudósai együtt dolgoznak a pályájukon most induló fiatal tudósokkal és tudósjelöltekkel. Épp ebben a közösségi munkában láthatjuk a további fejlődés egyik jelentős biztosítékát és az első Évkönyv után indokolt várakozással nézhetünk a második Évkönyv megjelenése elé.

Szegi Pál

LAPSZEMLE

K. P. BRJULLOV (1799—1852)

A művész halálának századik évfordulója alkalmából I. Maskovcev írt cikket a Szovjetszkoje Iszkusszstvo 50. számában.

Karl Pavlovics Brjullov művészi tevékenysége az orosz művészet fejlődésének két korszakát kapcsolja össze. Ragyogó tehetsége már művésznövendék korában megmutatkozott. Már első műveiben a klasszicizmus hideg formáit az emberi érzések költészetével töltötte meg. A táj, mely elődeinél csak üres dekoráció volt, teljes részévé vált a képnek. S míg tanítóinak festményei kiszínezett rajzok benyomását keltik, Brjullovnál a rajz szerves összefüggésben áll a mű festői megoldásával. Csodálatos művészi erővel tudta megmutatni az emberi test plasztikus szépségét és az ember belső világát. Művészete még kiforrottabbá vált Olaszországban, ahol több éven át élt. A déli természet színgazdagsága olyan festői megoldásokat sugalmazott a művésznek, amelyek segítségével tökéletesen ki tudta fejezni az életörömet, az ember és a természet összeforrottságát. Brjullovnál a mitológikus témák héttérbe szorulnak, műveinek főtartalma a nép élete, gazdag sokrétűségében. Olaszországban Brjullov számos életképet festett, de legnagyobb jelentőségű alkotása „Pompéji utolsó napja" c. festménye. Ezen a művén a tragikus helyzetben levő ember lelki nagyságát mutatta meg. Puskin és Gogol a legnagyobb elismeréssel nyilatkoztak e képről. Olaszországból Brjullov Görögországba és Kis-Ázsiába utazott. Utazása alatt készített rajzai megmutatták, hogy milyen mélyen megértette a nép életét. Pétervárra visszatérve, nagy csalódás érte. Nagyszabású történeti kompozíciókról álmodozott, amelyekben meg akarta mutatni az orosz népnek a külföldi hódítók ellen folytatott harcát. De a cári udvar mást várt tőle. Ezért Brjullov elfordult a történeti festészettől és ezentúl kizárólag portréfestéssel foglalkozott. Első portréképeit már olaszországi útja előtt festette. Nagyszerű arcképeket alkotott Olaszországban is. De későbbi portréi mélyebbek, kiforrottabbak, figyelmét az ember lelkivilágának visszaadására összpontosította. Brjullov kiváló pedagógus is volt. Tanítványai közé tartoztak Fedotov, Sevcsenko, Agina, Sztyepanov.

Nagy hatást gyakorolt Ge-re és Repin-re is. Brjullov művészete óriási jelentőségű. Zsdanov, Brjullov nevét a legnagyobb orosz művészek sorában említette.

AZ ALKOTÓI EGYÜTTMŰKÖDÉSÉRT

A Szovjetszkoje Iszkusszstvo ezévi 41. számának vezércikke foglalkozik a képzőművészek és a képzőművészeti kritikusok alkotói együttműködésének kérdésével.

A szovjet képzőművészek felelősségteljes és megtisztelő feladatok megoldása előtt állanak, mély eszmei tartalmú műveket kell alkotniok, amelyek tökéletes művészi formában tükrözik a kommunizmus építése korszakának hősiességét és kielégítik a nép magas igényeit. Fontos szerepet tölt be ezeknek a feladatoknak teljesítésében művészeti kritikánk.

A kritikának nemcsak az a feladata, hogy közkinccsé tegye a művészek tapasztalatait, hogy összegezze az elért eredményeket és balsikereket, hanem elsősorban az a hivatása, hogy elősegítse a szovjet képzőművészet fejlődésével kapcsolatos kérdések megoldását, hogy segítse a művészeket alkotómunkájukban — állapítja meg a cikk és a továbbiakban rámutat arra, hogy a szovjet kritika nem teljesíti kielégítően ezeket a feladatokat.

A XIX. század második fele orosz művészetének történetében a képzőművészek és kritikusok baráti együttműködésének nagyszerű példáit látjuk. Közismert, hogy Sztaszov kritikai cikkei milyen döntő módon befolyásolták a peredvizsnyikok alkotói munkásságát. Sztaszov szoros kapcsolatot tartott fenn a művészekkel, jól ismerte törekvéseiket, s résztvett a művek megalkotásában az alapgondolat megszületésének pillanatától kezdve. Ezért tudott véleményt nyilvánítani a művészeket legjobban érdeklő kérdésekről, s ezért tudta a művészeket egyre újabb, egyre magasabb feladatok megoldására buzdítani, olyan problémákat vetve fel előttük, amelyek a művészet gyakorlásából fakadtak és megfeleltek a társadalmi élet szükségleteinek.

Művészeti kritikánk mai gyengesége főként abból ered, hogy hiányzik a művészek és kritikusok ilyen baráti együttműködése. Kritikusaink nem érdeklődnek mélyrehatóan a művészek alkotói fejlődése, egyes művek alkotásával kapcsolatos munkája iránt. Kritikánk nem tudja irányítani a művészet fejlődését, nem vet fel a művészek alkotómunkájával kapcsolatos időszerű kérdéseket, nem mutatja meg a művészeknek a megoldások helves útját, s ennek következtében természetesen nincsen tekintélye a művészek előtt. De ebben nemcsak kritikusaink hibásak, hanem a művészek is, mert munkájuk befejezése előtt kerülik a kritikusokkal való érintkezést, sőt egyes művészek később sem fogadják szívesen a kritikai megjegyzéseket. A kritikusok rendszerint a kiállításokon látják először a képeket. Nem csoda, hogy a kritikusok, akik nem ismerik a művész elgondolásait, a munkafolyamatot, felületesen elemzik a műveket és csak a művek érdemeinek és fogyatékosságainak megállapítására szorítkoznak. Magától értetődik, hogy az ilyen kritika nem tudja hathatósan segíteni a művészeket alkotómunkájukban és következésképpen nem járulhat hozzá képzőművészetünk fejlődéséhez.

A képzőművész-szövetségeknek elő kell segíteniök a művészek és kritikusok alkotói együttműködésének elmélyülését. Hasznos lenne, ha a művészek rendszeresen beszámolnának munkájukról, bepillantást adnának alkotói „laboratóriumukba", beszélnének elgondolásaikról, elmondanák, hogy milyen nehézségekbe ütköztek munkájuk közben, megmutatnák a tervbevett művek vázlatait, meghallgatnák a kritikusok véleményét és megjegyzéseit. A szórványos, véletlenszerű műteremlátogatások nem kielégítőek, a művészeknek és kritikusoknak állandóan, nap mint nap együtt kell dolgozniok. A kölcsönös megértés, a szovjet képzőművészet eredményei iránti érdeklődés biztosítja a művészek alkotói fejlődését.

A művészek és kritikusok közötti baráti kapcsolatok megteremtésével mindenekelőtt a képzőművész-szövetségek kritikusi szakosztályainak kell foglalkozniok. Elég sok kritikus káderrel

rendelkezünk — csak a moszkvai szövetség kritikusi szakosztályának több, mint nyolcvan tagja van. De a szakosztály tagjainak a művészekkel való kapcsolatai nagyon lazák.

A művészeti írók szakosztályában uralkodó helyzetért nagymértékben felelős a szövetség vezetősége, melynek az a véleménye, hogy a művészeti írók szakosztálya, amelyhez a kritikusok is tartoznak, csak segédszerepet tölt be az egész művészeti kollektíva munkájában. Az ilyen beállítottságnak egyik megnyilvánulása, hogy újabban a kiállítások megvitatásain a művészeti írók szakosztályi munkaközössége által kollektív munkával összeállított előadások szövegét is a vezető képzőművészek szokták *felolvasni*. Az ilyen előadások természetesen személytelenek és nem lelkesek. Hogy a szovjet képzőművészek moszkvai szövetsége nem mutat kellő érdeklődést a művészeti írók szakosztályának munkája iránt, az abban is megnyilvánul, hogy a művészeti írókat nem küldik ki a szovjet élet tanulmányozására, éppúgy, mint a képzőművészeket. Pedig a kritikusoknak éppen úgy kell ismerniök a festészetben, szobrászatban és grafikában tükröződő szovjet valóság tényeit és jelenségeit, mint maguknak a művészeknek. Kétségtelen, hogy nagyobb eredményekre vezetne, ha a művészek és kritikusok együtt tanulmányoznák a készülő képek témájával kapcsolatos anyagot.

A művészeti írók szakosztálya egyenjogú része a szövetségnek. Ennek a szakosztálynak hivatása, hogy irányt mutasson a művészeknek alkotói munkájukban, feladata a művek megbírálása, az alkotói viták megrendezése. A szövetség vezetőségének összhangba kell hoznia a kritikus szakosztály és a szövetség többi szakosztályának tevékenységét.

De a kritikusi szakosztályban kialakult helyzetért nemcsak a vezetőség, hanem maguk a kritikusok is felelősek. Sokan közülük távoltartják magukat a művészekkel való együttműködéstől. Éppen ideje, hogy a Moszkvai Szövetség kritikusi szakosztályának vezetősége konkrét indítványokat tegyen a kritikusok fokozottabb aktivizálására.

A cikk rámutat arra, hogy már a fiatal műtörténészek képzésénél gondoskodni kell a művészet gyakorlatával való kapcsolatok megteremtéséről. Közvetlen alkotói együttműködésnek kell kialakulnia az egyetemen tanuló műtörténészek és a képzőművészeti iskolák növendékei között. A műtörténészeknek meg kell ismerkedniök a festészet, szobrászat és grafika technikájával is. A Moszkvai Állami Egyetemen két év óta olyan szemináriumokat tartanak, amelyeken a főiskolai hallgatók a művészeti alkotások bírálatával foglalkoznak. Kétségtelen, hogy ezt a kezdeményezést tovább kell fejleszteni. — Csak az olyan kritikus adhat a művészeknek értékes gyakorlati tanácsokat, aki maga is járatos a gyakorlati munkában.

Konkrét intézkedéseket kell tenni, hogy megszűnjön a kritikának a művészet gyakorlatától való elmaradása, mert mélyreható, lelkes és szigorú kritika nélkül nem fejlődhet tovább a szovjet képzőművészet, nem születhetik meg az igazi klasszikus szovjet művészet, nem jöhetnek létre a nép magas igényeit kielégítő művek — állapítja meg befejezésül a cikk.

MAGASABB SZÍNVONALÚ POLITIKAI PLAKÁTOT

A „Pravda" ezévi április 25-i számának szerkesztőségi cikke a politikai plakát eredményeivel és hiányosságaival foglalkozik. A magyar plakátművészek számára is rendkívül tanulságos cikk főbb gondolatait az alábbiakban foglaljuk össze.

Az *SzK(b)P Központi Bizottsága* több alkalommal rámutatott arra, hogy a tömegek kommunista nevelésében milyen fontos szerepet játszik a politikai plakát. Kétségtelen, hogy az utóbbi időben a plakátkiadás terén az eszmei és művészi minőség szempontjából javulás észlelhető. De emellett még mindig komoly hibákra kell felfigyelnünk. A szovjet plakátok nem elég sokoldalúan, vagy sokszor késve tükrözik az ország belső életét és a nemzetközi eseményeket. Nem kielégítően tükröződik a plakátokon a szovjet nép harca a békéért, s érthetetlen okokból, majdnem megszűnt a szatirikus plakátok kiadása. Pedig a szatirikus plakát legélesebb fegyver az elfajult burzsoá ideológia ellen, az imperialista ármánykodások ellen folytatott harcban. A szatirikus plakátnak az is hivatása, hogy megbélyegezze a naplopókat, karrieristákat, a bürokratákat, a szocialista tulajdon megkárosítóit.

A dolgozók gyakran küldenek be plakát- és szatirikus rajztémákat a kiadóknak és szerkesztőségeknek. Ez a tény világosan megmutatja, hogy a nép milyen elevenen érdeklődik a plakátművészet iránt. Éppen ezért megbocsáthatatlan, hogy az utóbbi időben még a tehetséges és tapasztalt plakátművészek közül is sokan nem elég meggyőzően, gyakran sematikusan, vagy édeskésen ábrázolják kortársaikat, a szovjet embert. Károsan befolyásolja a plakátművészet fejlődését, hogy a plakátkészítők *nem elég mélyrenatóan tanulmányozzák az életet.* Nem helyes, hogy az utóbbi időben elterjedt a *fotomontázs* módszere, mely arra vezet, hogy a plakátkészítők durván megsértik a perspektíva, a kompozíció törvényeit. Visszataszító a kiszínezett fényképekből összeállított plakátok színhatása. Helytelen úton járnak azok a művészek is, akik a plakátművészet sajátos kifejezési eszközei helyett a festészet eszközeivel dolgoznak. A plakátnál, amely a festménytől eltérően, közvetlen felhívással fordul a nézőhöz, az ábrázolásnak szerves összhangban kell állnia a szöveggel.

A politikai plakátkiadás terén megmutatkozó elmaradásnak egyik legfőbb oka, hogy az illetékes szervek nem foglalkoznak eléggé a plakátművészet fejlődésével. A plakátkészítés munkájába be kell vonni a legjobb grafikusokat és írókat. Fejleszteni kell az alkotói kezdeményezést, a művészi tudást, széleskörű vitákat kell rendezni a plakátkiadás kérdéseiről, s egyes művészek munkáiról. Meg kell javítani a plakátok *nyomdai minőségét* is. A helyi pártszervezeteknek szigorúan ellenőrizniök kell, hogy a helyi kiadóvállalatok plakátkiadványai az eszmei tartalom és művészi kivitelezés szempontjából megfelelőek-e, s biztosítani kell a plakáttermelés helyes elosztását és felhasználását is.

A szovjet plakátművészek, akik felismerték hivatásukat, kétségtelen, hogy magas eszmeiségű, tökéletes művészi formában kivitelezett, a sztálini nagy korszakhoz méltó plakátokat fognak készíteni.

A FÉNYKÉPEZÉS MŰVÉSZETÉNEK TOVÁBBFEJLESZTÉSE

címmel szerkesztőségi cikket közöl a Literaturnája Gazeta ezévi 58-as száma. A szovjet közönség nagy érdeklődéssel figyelte a Literaturnaja Gazeta és a Szovjetszkoje Iszkusszstvo közleményeit, melyek a fényképezés művészetének problémáival foglalkoztak. A szerkesztőségekhez nagy számban érkeznek levelek, amelyekben Sztálin-díjasok és pionirok, mérnökök és fotoriporterek, az ipari kooperációk dolgozói és a fotó-körök vezetői szólnak hozzá a kérdéshez. A műkedvelő fényképészek leveleikben mindenekelőtt arról beszélnek, hogy tapasztalatcserére, szervezeti egyesületre lenne szükség. Amikor a közönség a művészi fényképezés, a színes fotó fejlődésével kapcsolatos kérdések iránt ilyen nagy érdeklődést mutat, nem szabad figyelmen kívül hagynunk, hogy a fénykép művészetének is a nép esztétikai igényei kielégítése, a nép ízlésének fejlesztése a feladata — állapítja meg a cikk.

Levitan, a nagy orosz tájképfestő, még a fényképezés gyermekkorában a következőket írta Tyimirjazevnek, a nagy orosz tudósnak: *„Az ön felfogása, hogy a fényképezés gazdagítja az esztétikai élvezet lehetőségeit, teljes mértékben igaz, s a fényképezésnek ebben az értelemben óriási jövője van."* ... A Művészeti Akadémia még 1908-ban tagjai közé választotta *I. F. Berscsevszkij* fényképészt.

A szovjet fényképezés számos mestere joggal hiszi, hogy a fényképezés művészetének fejlődését nagy mértékben elő fogja segíteni, ha minden évben össz-szövetségi fényképkiállítást rendeznek. Feltétlenül foglalkozni kell a fényképészek egységes, alkotói szervezetének létrehozásával, — állapítja meg a Lityeraturnája Gazeta szerkesztőségi cikke.

HÍREK

A KÉPZŐMŰVÉSZ KÖRÖK II. ORSZÁGOS KIÁLLÍTÁSA szeptember 20-án nyílik meg a budapesti Nemzeti Szalonban. A kiállítást a Népművelési Minisztérium, a Népművelési Intézet, a Magyar Képző- és Iparművészek Szövetsége és a Szakszervezetek Országos Tanácsa rendezi. Hazánkban 120 Képzőművészeti Kör működik. Az egyes Körök megszervezték már a levelezőoktatást is, hogy a központoktól legtávolabb eső falvakban is segítséget nyujthassanak a képzőművészet iránt érdeklődő és képzőművészettel foglalkozni akaró dolgozóknak. A szeptemberben megnyíló kiállítás a Képzőművészeti Körök legjobb eredményt elért tagjainak munkáit mutatja be. A Körök legkiválóbb tagjai a nyár folyamán két-két hetet töltenek a nagymarosi Képzőművész Kör telepén, s a gyönyörű természeti környezetben is folytatva munkájukat, készülnek fel a szeptemberi kiállításra.

A kiállításra szánt művek beküldésének határideje: szeptember 9. és 10.

A SZOVJETUNIÓ KÉPZŐMŰVÉSZETI KÖREINEK tagjai az összel nagy, ősz-szövetségi kiállításon mutatják be munkaeredményeiket. Az összszövetségi képzőművészeti szemlének az a feladata, hogy az eddig végzett munka tanulságait összefoglalja és ezzel hozzájáruljon a további munkának magasabb eszmei és művészi színvonalra emeléséhez. A kiállítás előkészítésével és megszervezésével foglalkozó Központi Bizottsághoz egymásután futnak be a jelentések a különböző városokból a képzőművészeti körökben folyó munkáról. A leningrádi Kirov Kultúrpalotában a közelmultban díszítő és iparművészeti kiállítást rendeztek. Intenzíven készülnek az üzemi és területi kiállításra a cseljabinszki traktorgyár művészei. Nagyon érdekesnek ígérkezik a kiállítás, amelyet a Vasutasok Központi Házában rendeznek. A főváros üzemi művészeinek előadásokat tartanak a képző- és iparművészet szakemberei a Szövetségek Házában. Ugyanott a hivatásos művészek konzultációval segítik az üzemi művészeket. A N. K. Krupszkájáról elnevezett Népművészeti Ház segédkönyvet adott ki és a legkiválóbb iparművészek alkotásaiból vándorkiállítást rendezett. A kiállításon nemcsak a kész műveket, hanem — szemléltető illusztrációk segítségével — a munkafolyamatot bemutatják.

AZ EL NEM HALVÁNYULÓ DICSŐSÉG VÁROSA. *I. Florinszkij*, a *Szovjeszkoje Iszkusszstvo* sztálingrádi tudósítója, beszámol a grandiózus méretű sztálingrádi újjáépítés terveiről és munkálatairól. Sztálingrád újjáépítési terveinek kidolgozásában a szovjet építészet legkiválóbb mesterei vettek részt. A város központi része a Volga jobbpartján terül el. A legközelebbi években felépül a *Szovjetek Palotája*, és a 18 km. kosszú, 70 méter széles *Sztálin-Sugárút*, amelynek beépítéséhez hasonló nagyszabású feladat még nem fordult elő a városépítészet történetében. Jelenleg hatalmas tempóban folyik a rakpart újjáépítése. A folyótól a magas partra felvezető 40 méter széles gránitlépcsőt propileák s a polgárháború és a Nagy Honvédő Háború hőseit ábrázoló szobrok fogják díszíteni. Közvetlenül a folyó partján beton-tribünöket építenek, a Volgán rendezendő sportünnepélyek nézői számára.

NAGY PÉTER KORABELI ÉPÜLETEK RESTAURÁLÁSA. Közeledik Leningrád alapításának 250. évfordulója. Ebből az alkalomból nagy lendülettel dolgoznak a város különböző müemlékeinek helyreállításán. Már két éve folyik a petropavlovszki erödítmény helyreállítása. Romjaiból új életre kel a hitleristák által elpusztított péterhofi kastély. Levéltári és művészettörténeti kutatások alapján helyreállították a Grebnaja-kikötő örbástyáit is. Ezeken kívül restaurálják Mensikov palotáját, a mai Állami Egyetemet és számos más épületet is.

KÉPZŐMŰVÉSZETI KIÁLLÍTÁS PHENJANBAN. A szabadságáért küzdő hős koreai nép képzőművészei július hónapban kiállítást rendeztek a félig rommá bombázott Phenjan városában. A kiállításon a koreai festő-, szobrász- és grafikusművészeknek a háború két esztendejében alkotott száz müve szerepelt. A bemutatott alkotásokban a megtörhetetlen koreai népnek az amerikai betolakodók ellen vívott hősi harcát örökítették meg a kiváló koreai képzőművészek. A nép harcairól a néphez szóló, közérthető realista művek rendkívüli hatást váltottak ki.

A koreai képzőművészek jelentős eredményeket értek el a szocialista-realista művészet útján. Nemcsak a kardnak, hanem a képzőművészet fegyverének is mesterei.

A CSEHSZLOVÁK BÉKEVÉDELMI BIZOTTSÁG díjakkal tüntette ki azokat az írókat, művészeket, akik munkájukkal hozzájárultak a csehszlovák kultúra fejlesztéséhez és a világ békéjéért vívott harc sikeréhez. A kitüntetettek között szerepel *A. Pelz*, aki rajzaival és karikatúráival leleplezi a háborús gyujtogatókat.

A GYŐR-SOPRON MEGYEI KÉPZŐMŰVÉSZEK MUNKACSOPORTJA felhívást intézett a megye állami gazdaságaihoz, termelőszövetkezeteihez. A művészek felhívásukban arra kérték a megye dolgozó parasztjait, tegyék számukra lehetővé azt, hogy egy-egy művész a gazdaságokban, Tszcs-kben közvetlenül tanulmányozza a dolgozók életét a nyári munkák idején. A megyei művészek a közelmultban vándorkiállításon mutatták be munkáikat Vitnyéd, Mihályi, Petőháza és Csorna községekben. A dolgozóktól kapott tanulságos kritikákat megszívlelték a művészek. Ez indította el, ez szolgált alapul kérésüknek is. „Szeretnénk dolgozó parasztjainknak olyan műveket alkotni, hogy alkotásaink igazán közelkerüljenek hozzájuk" — írták felhívásukban a győr-sopronmegyei képzőművészek.

AZ ORSZÁGOS MAGYAR TÖRTÉNETI MÚZEUM KÖZPONTI RÉGÉSZETI KÖNYVTÁRA (a Nemzeti Múzeumban) megnyílt. A kb. 25.000 kötetet számláló könyvtárban a magyar és külföldi régészeti szakirodalom igen gazdag anyaga mellett a legújabban megjelent művek jelentős része is megtalálható. A Központi Régészeti Könyvtár a múzeumokban, egyetemi intézetekben dolgozó szaktudósaink és az egyetemi ifjúság mellett készséggel áll rendelkezésére valamennyi régészet iránt érdeklődőnek.

PÁLYÁZATI FELHÍVÁS

A Fejér Megyei Tanács V. B. népművelési osztálya „Dunántúli Táj" címmel pályázatot hirdet képzőművészeti alkotásokra a dunántúli megyék képzőművészei számára. Az egyes dunántúli vidékek sajátos levegőjét fejezzék ki a műalkotások, s tükrözzék a Dunántúl jellegét olymódon, hogy mai élete, fejlődése és kialakuló jövője hangsúlyt kapjon. Pályázni lehet bármely műfajban (olaj-, pasztell-, vízfestmény, grafika). Egy-egy művész három művet küldhet be a pályázatra. Az olajképek mérete: 60×80-tól 120×150 cm-ig. I. díj: 3000 forint, két II. díj egyenként 2000 forint; három III. díj egyenként 1000 forint. Beküldési határidő: 1952 szeptember 20. Beküldés helye: Székesfehérvár, István Múzeum. A pályázatra beérkezett művekből kiállítást rendeznek.

PÁLYÁZATI FELHÍVÁS

A Képzőművészeti Alap képcsarnoka pályázatot hirdet olajfestményre *„Új magyar táj"* címmel. A képeknek az új, megváltozott magyar táj szépségeit kell tükrözniök. A beküldött festmények legkisebb mérete 60×80 cm lehet. A pályázat jeligés. Beküldési határidő 1952. szeptember 30. A legkiválóbb akotásokat egy 3000.—, két 2000.— és három 1000.— forintos díjjal jutalmazzák, a Képzőművészeti Alap bírálóbizottságának döntése alapján. A nem díjazott, de a zsüri által elfogadott képeket is megvásárolja az intézmény.

Kinyomott példányszám: 2550 — 12057/LD02 — Révai-nyomda, Budapest (Felelős: Puskás F.)

Bernáth Aurél
1952 ~~VII.~~ 12.

107①
M 2147/27

A Munkácsy kiállitás megnyitója

Munkácsy Mihály halálának 50 éves évfordulóján rendezett kiállitásunk alkalmával tisztelettel üdvözlöm a megjelenteket, igy elsősorban a diplomáciai kar képviselőit, valamint kormányunk és a Magyar Dolgozók Pártja kiküldötteit.

Kedves Hallgatóim!

Ritka ünnepélyes nap van ma. Népi demokráciánk Munkácsy Mihályra halálának 50 éves évfordulóján olyan kiállitással emlékezik, amilyen teljességü még nem volt. Talán mindnyájan átérezzük ebből az alkalomból, hogy ez a megemlékezés nemcsak a nagyobb évfordulók szokásos tiszteletadása, hanem az első, igazi találkozót célozza a magyar nép és egyik nagy fia között.

Munkácsynak sok arca és változatos jelentősége van a köztudatban. A dolgozó nép széles rétegeihez, mint a „Siralomház" és a biblikus jelenetek európai hirü festője jutott el. Van akiben ugy él emléke, mint egy festő-hőroszó, akiről azonban csak az iskolában hallott. Van, aki Munkácsyban a magyar szellemiség festői megfogalmazóját becsüli; a szükebb szakemberek pedig, benne nemcsak egy hatalmas tehetséget, a siker fiát látják, de emlékeznek az ő századfordulókörüli bukására is.

Azt hiszem, hogy a szakemberek, főleg pedig az utolsó évtizedek formakereséseiben elmerült festői is örömmel ragadják meg az alkalmat, hogy a Munkácsy-kérdést, e páratlan méretü kiállitás kapcsán ujra átvizsgálják. Nemcsak azért mert az idők folyamán mindig uj itélkezési szempontok is kerülnek az előtérbe, hanem mert az eddig kialakult vélemények is -már amennyire én tudom- eléggé ingadozók voltak.

Ha jól odafigyelünk u.i. emlékeinkre, azokra, melyekben ő a rövidebbet huzta, minden elitélő kritika mélyén ott volt annak ellentéte is: a "nem" mellett a "de mégis". Bebalzsamozhattuk őt 40-50 éven keresztül, hánytoroghattunk az általa adódott problémák körül, kiki eltulozhatta félrefogásait kénye kedve szerint,- a mélyből ez a feszitő temperamentum, mindennek dacára árasztotta termékenyitő szuggesztióját és állta a sarat.

~~sarat.~~

Mi volt az országnak, s mi az európai művészetnek Munkácsy Mihály? -tegyük fel igy, elsőnek a kérdést. Jogos ha igy kérdezünk, mert tudjuk, hogy egy olyan megpróbáltatásokkal teli történelemben, mint amilyen a miénk, a honi szempontok aláfesthetik a művészit is. Nem tudjuk és nem is szabad szétválasztanunk e két tételt, mert hisz Munkácsyt többek között azért is tiszteljük, mert a nemzeti öntudatnak hatalmas megfogalmazója, formábaöntője is volt. Más, kulturában gazdagabb, és igy nemzeti öntudatban biztosabb érzetekkel rendelkező nemzetek, könyebben néznek csak a "művészi"-re. Mi, a mult század második felében, nemcsak egy idegen szellemiségü udvar, nemcsak fajtáját lehező főuri kaszt nyügétől szenvedtünk,, hanem az arisztokraták és feltörekvő polgárok osztályhazafisága ellen közönnyel védekező nép nemzeti öntudatának hiányától is, Bár mégpka az uj társadalmi eszmék kezdeti csirái, ebben a korban kétségtelenül már fel is találhatók.

A nemzeti és művészi jelentőség egybe-látását még az is indokolja, hogy éppen Munkácsy halála óta eltelt 50 esztendő alatt a vezető politikai szuggesztió kulturális területen, -amennyiben nem az öndicsőülést célozta- éppen arra irányult, hogy a művészet csak a művészire nézzen. ~~Igaz, ez más előfeltételek miatt történt~~ Másrészt Széchényi, Petőfi, Kossuth, de Munkácsy öntudat-teremtő ereje, a Millénium körül már átcsapott a politikai fellengzősség és önelégültség veszélyes területére. Kulturába áttéve ez annyit jelentett, hogy a nemzeti jelleg diszkreditálódott a puffogástól, a művészi pedig sorvadt a hazugságtól. Az utolsó 50 év sokszor vádolt "nemzetietlen" művészete ezt a művészi lemaradást is kivánta behozni, megundorodva a kiárult és csupán a hatalmonlévőktől privilegizált hazafiságtól.

A magyar biedermeier tisztes, de mégis csak provinciális

korszaka, valamint Madarász és Székely első lépései után, ő az a nagyszabásu alakitó, aki a formálás erejével müvészetünk elé olyan példát és igazodási pontot állitott,, mely azt egycsapásra kivitte a szük keretek közt tengődő, félmagyar, pénz után néző, mesteremberkedés világából. Tág horizontot láttatott, melyre a honi szemek eleinte pislogva néztek és annak ~~[illegible]~~ kiaknázható jelentőségét megérteni csak fokonként tudták. A nemzet rajta keresztül egy történeti pillanatig ajtajában állhatott az európai szellemi rang-hierarchia boszorkánykonyhájának. A nemzet egy történeti pillanatig megizlelhette azt, mit jelent, ha az európai koncertben nem a passziv hallgató, hanem egyik primhegedüs küldésére van joga. A nemzet rájött a szellemi rang politikai jelentőségére. E felismerés azonban a 67-es kiegyezés utáni élet légkörében, amely mintha az alaskai aranykeresők gáttalan meggazdagodási vágyától lett volna fütve, józanságában erős torzulást szenvedett. Munkácsy témáiban ugyan éles ellentétét mutatja ennek a habzsoló kornak. Képeiből, mint hamu alatti parázs fojtott világ izzik, mely nem igen árul el konformista gondolatokat. A 48-as eszmék felszámolóinak, akik magukat a nemzettel azonositották, Munkácsy szellemi rangja, európai hitele, még képei vádló magatartása ellenére is, felbecsülhetetlen értéket jelentett. Az ő sötét gondolatai, fojtott világképe, a vállalkozási láz rózsaszin szemüvegén át elvesztette vádló jellegét, és feltehetőleg valami népi zamat csodált és tarka kaleidoszkópjává válhatott.

Az hogy Munkácsy fiatal és jó férfi-évei szelleme nem az igazi valóságukban kerültek a nemzet vérkeringésébe, a kor számlájára irható. Honnan is vette volna az a polgáriasuló kor a szükséges ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ önmegtagadást és kritikai készséget, amely az ő páratlan adottságát

helyesen iktatja, vezeti be a nemzet szellemi életébe és őrá is oly értelemben hathatott volna előnyösen, hogy a nagy tömlöcözéstől, kezdeti intencióitól nem térül el. A magyarság kultura-igényességben akkoriban nem szolgálta meg Munkácsyt, de nem is volt meg itthon az izlésnek az a csiszoltsága, ami a legkisebb kisiklásra csikorgó hanggal felel. Ha az elismerés fénye rá ösztönző hatással is volt, ilyen volt az eltévedésére is. Idegen környezetben, fiatalkori és a néphez kapcsolódó élményei is fogytak és a hirhedt mükereskedelmi szervezet is megteszi a magáét. Ennek hatása alatt sekélyesedik el felfogása, tüzének mélysége s röpköd a polgári társadalom fénye körül, mely elvakitja. Munkácsy legjobb müveiben azonban kétségtelenül a néppel azonosult, igy érthető, hogy életművének tulajdonképeni megismerése, elismerése és helyes felmérése a mi jelenlegi feladatunk.

És most tegyük fel ujra kérdésünk második részletét, mi Munkácsy Mihály az európai festészetnek?

Micsoda változatos történet a sorsa! Európa egyik legünnepeltebb tehetsége, majd ugyszólván elfelejtett név. Ismerek francianyelvü monográfiát róla, mely kora legnagyobb tehetségeként méltatja, és ismerek bővében századfordulóutáni müvészettörténeteket, ahol neve épen csak hogy meg van emlitve.

Az itélkezésnek ezt a forradalmát a naturalizmus-impresszionizmus esztétikája idézte elő, mely nem annyira a téma elbeszélő, állásfoglaló, vagy akár erkölcsi tételeket sugalmazó intencióit tartotta fontosnak, hanem a megjelenités elevenségét, egy uj látáskultura érvényesitését. Továbbá -főleg az impresszionizmus- nem annyira a tamultságot szorgalmazta, mint inkább az intuició szabad működését.

Ezekkel az uj esztétikai alapfogalmakkal kezdődött meg az egész európai müvészettörténelem átvizsgálása és ujraértékelése. Hogy ez

mily viharosan folyt, mindnyájan tudjuk. És tudjuk azt is, hogy micsoda korai, elhamarkodott ítéletek születtek igy.

A legnagyobb célpont valóban a téma volt. De vizsgáljuk csak át a mult század tematikáját, a nyugateurópai országokban. Nézzük át azt a temérdek, minden reális élményalapot nélkülöző, egyedül a parasztfogásra menő, kancsalul néző, szemfényvesztő és szemforgató, álromantikus és negédes témavilágot, mely akkor kinálta magát s aztán ítéljünk: vajjon nem egy hatalmas hazugság-hegyet söpört-e el helyéről ez a művészeti forradalom? Hol voltak ezek a realizmustól, dacára, hogy a témával ébredtek?! Vessünk össze egy Makartot, egy Böcklint, a hitelességre vizsgáztatva őket, Munkácsyval vagy Repinnel s rögtön látjuk, hogy az első kettőt jogosan vitte el a tisztitótüz.

Kétségkivül, értékes realista festők is szenvedtek igy, mert a sok hazugság és visszaélés, amit a témával üztek általában diszkreditálta a művészetnek ezt a fontos alkatelemét. Igy alakult ki lassanként az a közfelfogás, hogy a téma egyáltalán mellékes kérdés.

A jó realisták azonban, ha időlegesen szenvedtek is értékelésben, lassan, ki honi, ki európai vonalon ujra elfoglalták helyüket, müveik őszintesége, igazsága és tehetségük mértéke szerint.

Igy volt Munkácsyval is. A haza,-ezt nagyjából meg kell hagynunk-tisztelettel őrizte emlékét, bár itthon is fordult értékelése a mutatós nagy művekkel szemben a bensőségesek javára. A haza jó szelleme Petrovics Elekben testesült meg, aki ernyedetlen szorgalommal gyüjtötte a muzeumba Munkácsy kisebb méretü, de realista képeit.

Mindez persze nem ment egyszerüen. Az itélkezéseknek, a mérlegelésnek, véleménybizonytalanságnak azóta is változatos megnyilatkozási formáit láttuk. De miért is ne lett volna véleménybizonytalanság? Közben egy ujabb korszakon mentünk keresztül, amikor már a naturalizmus-impresszionizmus esztétikai kategóriái se voltak elegendők: az absztrakt művészet korára célzok. Mi lehetett Munkácsyról az itélet

azoknál, akik ugyszólván csak az intuiciót tartották a régi esztétikából átmenthetőnek, s akiknél mindenfajta ábrázolás müvészetellenesnek tünt. A festészet kettészakadt. Egy örvény nyilt meg, s aki ennek mélyére próbált nézni, tudja csak, hogy ez mennyire magával rántott minden itélezést és annak rendjét. Csak az, aki ennek az örvénynek mélyére nézett, tudhatja, mit jelent az ellenszegülés a mélység varázsával szemben, s mit jelent az a szándék, a festői kulturát megint biztos alapra épiteni.

Jó időnek kell azonban még eltelni, mig kijózanodunk. Amig visszatalálunk a szilárd talajra, anélkül, hogy ez a visszatalálás maradi jellegülenne, vagy csak önáltatás miatt történne. Nagy ut ez, s ennek az utnak alig tovább mint az elején talál bennünket az utolsó kérdés: mi Munkácsy Mihály az uj magyar életnek?

Részben már feleltem erre, mikor elöljáróban feltettem a kérdést: mi Munkácsy Mihály a nemzetnek? De fontos, ha azt a külömbséget, amit az eltelt 50 esztendő mérlegkészitésénél észlelünk, pontosan fogalmazzuk. Beszéltem arról, hogy hamisitódott meg Munkácsy tartalmi intenciója a mult század rózsaszin szemüvegén át. Ahogy ott álromantikává vált a komoly élmény. Azt hiszem, aki egyszer Munkácsy „Éjjeli csavargói"nak arcára nézett, ezekre a fejekre, melyek mintha a pokol tüzéből jönnének, elhiszi, hogy nála ez a tartalmi igény nem a szórakoztatás, vagy olcsó hatásvadészat berkéből jön, hanem a néppel való mély együttérzésből. Az ő kora, ezekben a pokolfiaiban nem láthatott mást, mint a szines népet, mely tarkaságával még szórakoztatta is, s ~~csak~~ ma már tudjuk, hogy ez Munkácsynál valóban állásfoglalás volt.

Uj társadalmunk tehát máskép nézi e képeket. Lehet mondani, hogy a nemzet most érti meg azt, mit közel egy évszázada mondtak érdekében. Az ellentétek, melyek láttán Munkácsy tüze gyulladt, már lassan felszámolódnak. S az a külömbség, ahogy ma máskép látjuk Munkácsyt, mint a mult század társadalma, nemcsak birálata annak a kornak, de igazi valóságfelismerés is.

És adjuk meg ennek kapcsán Munkácsynak a tisztességet abban is, ahogy ő ezt a tartalmi igényt sokkal mélyebbre fogta, mint sok haspnló kapacitású kortársa. Ismerjük el Munkácsyt abban is, ahogy ő festészetében ezzel az adottsággal élt. Szándéka mélységét ismerjük el. Ez a mélység átsejlik az ő fojtott, villódzó, kicsit cigányos, sirvavigadó, ~~clair~~ clair-obscure világán. Mégha meg is fosztjuk szándékát művéinek korhoz kötött mellékzöngéitől, még mindig itt marad a példamutató hatalmas alakitás, tartalmi és formai téren egyaránt.

Nekünk a nemzeti hagyományok felhasználásának gyakorlatában ehhez a korfeletti lényeghez kell nyulnunk, annál inkább, mert koros minden olyan művészet, mely örömét egy elmult kor visszahozhatatlan érzelmi varázsában leli, ahelyett, hogy a sajátját keresné, amiben tárgyát felemelheti.

Legyen tehát ez a felismerés az első példa.

De tudunk-e mi festők ilyen mélyrefogni, sőt előrébb kérdezem: tudunk-e jól hozzá-állni a feladatokhoz, mikor ez a gyakorlat ~~sőt~~ ugyszólván egy fél évszázada kihalt?

MAGYAR NEMZETI SZÉPMŰVÉSZETI MÚZEUM ARCHÍVUMA

Ez komoly kérdése a mai magyar festészetnek. Ez a tulajdonképeni komoly lecke, amit ő felad. Mi nehezebb helyzetben vagyunk, mint volt a Szovjetunió. Repin 35 évvel továbbélt, mint Munkácsy. Élőbbek, közelebb voltak ott a realista hagyományok. Olyannyira, hogy még Munkácsy fontosságára is nem egyszer ők hivták fel figyelmünket.

Komoly probléma továbbá, hogy Munkácsy és a mai festőnemzedék közé beiktatódik még Nagybánya, a magyar kulturának ez a virágos kertje, mely művészeti vonalon ellenállhatatlan varázzsal bir.

A magyar festészet most teszi a vizsgát. A feladatot, látszik, megértette. Ne vágjunk munkája elé jóslatokkal.

A további dolog, amit Munkácsytól megtanulhatunk, ha eddig nem tudtuk volna: festő módjára a témához nyulni.

Nézzék meg ezt a termet, amelyben állunk. S hallgatózzunk is egy

kicsit; mintha orgona szólna. Hangja van a képeinek. E hang szárnyán repül a beszédje. S nincs szó, ami hang nélkül szállni tudna. Lehet száz, lehet ezerféle festőiség, de nélküle nincs festészet.

S ez a második példa.

+

Szeretettel és tisztelettel adózunk Munkácsy Mihály emlékének. Ugyanakkor köszönjük kormányunk illetékes szerveinek, hogy e kiállitást létrehozták. Köszönjük a példás rendezést. Kérem, tekintsék meg a kiállitást.

Ms 2147/28

Munkácsy kiáll. megnyitó 107.

Műcsarnok 1952 VIII. 15.

Szabad Mű. 1952 aug.

M

Tisztelt Megnyitó közönség!

~~Kedves Vendégeim!~~

Ritka ünnepélyes nap van ma. Népi demokráciánk Munkácsy Mihályra, halálának kicsit elkésett 50 éves évfordulóján olyan kiállitással emlékezik, amilyen teljességü még nem volt. Talán mindnyájan átérezzük ebből az alkalomból, hogy ez a megemlékezés nemcsak a nagyobb évfordulók szokásos tiszteletadása, hanem az első, igazi találkozót célozza a magyar nép és egyik nagy fia között.

Munkácsynak sok arca és változatos jelentősége van a köztudatban. A dolgozó nép széles rétegeihez, mint a "Siralomház" és a biblikus jelenetek európai hirü festője jutott el. Van akiben ugy él emléke, mint egy festő-héroszé, akiről azonban csak az iskolában hallott. Van, aki Munkácsyban a magyar szellemiség festői megfogalma-

zóját becsüli; a szükebb szakemberek pedig, benne nemcsak egy hatalmas tehetséget, a siker fiát látják, de emlékeznek az ő századfordulókörüli bukására is.

Azt hiszem, hogy a szakemberek, főleg pedig az utolsó évtizedek formakereséseiben elmerült festői is örömmel ragadják meg az alkalmat, hogy a Munkácsy - kérdést, e páratlan méretü kiállitás kapcsán ujra átvizsgáljak. Nemcsak azért, mert az idők folyamán mindig uj itélkezési szempontok is kerülnek az előtérbe, hanem mert az eddig kialakult vélemények is - már amennyire én tudom - eléggé ingadozók voltak.

Ha jól oda figyelünk u.i. emlékeinkre, azokra, melyekben ő a rövidebbet huzta, minden elitélő kritika mélyén ott volt annak ellentéte is: a " nem " mellett a " de mégis". Bebalzsamozhattuk őt 40-50 éven keresztül, hánytoroghattunk az általa adódott próblémák körül, ki-ki eltulozhatta félrefogásait kénye-kedve szerint, - a mélyből ez a feszitő temperamentum, mindennek dacára árasztotta termékenyitő szuggesztióját és állta a sarat.

Mi volt az országnak, s mi az európai művészetnek Munkácsy Mihály? - Tegyük fel igy, elsőnek a kérdést. Jogos ha igy kérdezünk, mert tudjuk, hogy egy olyan megpróbáltatásokkal teli történelemben, mint amilyen a miénk, a honi szempontok aláfesthetik a művészit is. Nem tudjuk és nem is szabad szétválasztanunk e két tételt, mert hisz Munkácsyt többek között azért is tiszteljük, mert a nemzeti öntudatnak hatalmas megfogalmazója, formábaöntője is volt. Más, kulturában gazdagabb, és igy nemzeti öntudatban biztosabb érzetekkel rendelkező nemzetek, könnyebben néznek csak a "művészi" - re. Mi, a mult század második felében, nemcsak egy idegen szellemiségü udvar, nemcsak fajtáját lenéző főuri kaszt nyügétől szenvedtünk, hanem az arisztokraták és feltörekvő polgárok osztályhazafisága ellen közönnyel végekező nép nemzeti öntudatának hiányától is, mégha az uj társadalmi eszmék kezdeti csirái, ebben a korban kétségtelenül már feltalálhatók.

A nemzeti és művészi jelentőség egybelátását még az is indokolja, hogy éppen Munkácsy halála óta eltelt 50 esztendő alatt a vezető politikai szuggesztió kulturális területen, - amennyiben nem az öndicsöülést célozta - éppen arra irányult, hogy a művészet csak a mü-

vészire nézzen. Másrészt Széchenyi, Petőfi, Kossuth, de Munkácsy öntudat-teremtő ereje, a Milleneum körül már átcsapott a politikai fellengzősség és önelégültség veszélyes területére. Kulturába áttéve ez annyit jelentett, hogy a nemzeti jelleg diszkreditálódott a puffogástól, a müvészi pedig sorvadt a hazugságtól. Az utolsó 50 év sokszor vádolt "nemzetietlen" müvészete ezt a müvészi lemaradást is kivánta behozni, megundorodva a kiárult és csupán a hatalmonlévőktől privilegizált hazafiságtól.

A magyar biedermeier tisztes, de mégis csak provinciális korszaka, valamint Madarász és Székely első lépései után, ő az a nagyszabásu alakitó, aki a formálás erejével müvészetünk elé olyan példát és igazodási pontot állitott, mely azt egycsapásra kivitte a szük keretek közt tengődő, félmagyar, pénz után néző, mesteremberkedés világából. Tág horizontok láttatott, melyre a honi szemek eleinte pislogva néztek és annak kiaknázható jelentőségét megérteni csak fokonként tudták. A nemzet rajta keresztül egy történeti pillanatig ajtajában állhatott az európai szellemi ranghierarchia boszorkánykonyhájának. A nemzet egy történeti pillanatig megizlelhette azt, mit je-

lent, ha az európai koncertben nem a passziv hallgató, hanem egyik primhegedüs küldésére van joga. A nemzet rájött a szellemi rang politikai jelentőségére. E felismerés azonban a 67-es kiegyezés utáni élet légkörében, amely mintha az alaskai aranykeresők gáttalan meggazdagodási vágyától lett volna fütve, józanságában erős torzulást szenvedett. Munkácsy témáiban ugyan éles ellentétét mutatja ennek a habzsoló kornak. Képeiből, mint hamu alatti parázs folytott világ izzik, mely nem igen árul el konformista gondolatokat. A 48-as eszmék felszámolóinak, akik magukat a nemzettel azonositották, Munkácsy szellemi rangja, európai hitele, még képei vádló magatartása ellenére is, felbecsülhetetlen értéket jelentett. Az ő sötét gondolatai folytott világképe, a vállalkozási láz rózsaszin szemüvegén át elveszteti vádló jellegét, és feltehetőleg valami népi zamat csodált és tarka kaleidoszkópjává válhatott.

Az, hogy Munkácsy fiatal és jó férfi-évei szellemi nem az igazi valóságukban kerültek a nemzet vérkeringésébe, a kor számlájára irható. Honnan is vette volna ez a polgáriasuló kor a szükséges önmegtagadást és kritikai készséget, amely az ő páratlan adottságát helyesen iktat-

ja, vezeti be a nemzet szellemi életébe és őrá is oly értelemben hatott volna előnyösen, hogy a nagy tömjénezéstől, kezdeti intenciótól nem térül el. A magyarság kultura- igényességben akkoriban nem szolgálta meg Munkácsyt, de nem is volt meg itthon az izlésnek az a csiszoltsága, ami a legkisebb kisiklásra csikorgó hanggal felel. Ha az elismerés fénye rá ösztönző hatással is volt, ilyen volt az eltévedésére is. Idegen környezetben, fiatalkori és a néphez kapcsolódó élményei is fogytak és a hirhedt mükereskedelmi szervezet is megteszi a magáét. Ennek hatása alatt sekélyesedik el felfogása, tüzének mélysége s röpköd a polgári társadalom fénye körül, mely elvakitja. Munkácsy legjobb müveiben azonban kétségtelenül a néppel azonosul, igy érthető, hogy életmüvének tulajdonképpeni megismerése, elismerése és helyes felmérése a mi jelenlegi feladatunk.

És most tegyük fel ujra kérdésünk második részletét, mi Munkácsy Mihály az európai festészetnek?

Micsoda változatos történet a sorsa! Európa egyik legünnepeltebb tehetsége, majd ugyszólván elfelejtett név. Ismerek francia nyelvü

monográfiát róla, mely kora leghagyobb tehetségeként méltatja, és ismerek bővében századforduló utáni müvészettörténeteket, ahol neve éppenhogy csak meg van emlitve.

Az itélkezésnek ezt a forradalmát a naturalizmus-ipresszionizmus esztétikája idézte elő, mely nem annyira a téma elbeszélő, állásfoglaló, vagy akár erkölcsi tételeket sugalmazó intencióit tartotta fontosnak, hanem a megjelenités elevenségét, egy uj látáskultura érvényesitését. Továbbá- főleg az impresszionizmus - nem annyira a tanultságot szorgalmazta, mint inkább az intuició szabad müködését.

Ezekkel az uj esztétikai alapfogalmakkal kezdődött meg az egész európai müvészettörténelem átvizsgálása és ujra értékelése. Hogy ez milyen viharosan folyt, mindnyájan tudjuk. És tudjuk azt is, hogy micsoda korai, elhamarkodott itéletek születtek igy.

A legnagyobb célpont valóban a téma volt. De vizsgáljuk csak át a multszázad tematikáját a nyugateurópai országokban. Nézzük át azt a temérdek minden reális élmény-alapot nélkülöző, egyedül a paraszt-fogásra menő, kancsalul néző, szemfényvesztő és szemforgató,

Munkácsy kiáll. Műcsarnok 1952 VII. 15.

álromantikus és negédes témavilágot, mely akkor kinálta magát s aztán itéljünk: vajjon nem egy hatalmas hazugság-hegyet söpört-e el helyéről ez a müvészeti forradalom? Hol voltak ezek a realizmustól, dacára hogy a témával ébredtek?! Vessünk össze egy Makartot, egy Böcklint, a hitelességre vizsgáztatva őket, Munkácsyval vagy Rjepinnel s rögtön látjuk, hogy az első kettőt jogosan vitte el a tisztitótüz.

Kétségkivül, értékes realista festők is szenvedtek igy, mert a sok hazugság és visszaélés, amit a témával üztek általában diszkreditálta a müvészetnek ezt a fontos alkatelemét. Igy alakult ki lassanként az a közfelfogás, hogy a téma egyáltalán mellékes kérdés.

A jó realisták azonban, ha időlegesen szenvedtek is értékelésben lassan, ki honi, ki európai vonalon ujra elfoglalták helyüket, müveik őszintesége, igazsága és tehetségük mértéke szerint.

Igy volt Munkácsyval is. A haza, - ezt nagyjából meg kell hagynunk - tisztelettel őrizte emlékét, bár itthon is fordult értékelése, a mutatós nagy müvekkel szemben a bensőségesek javára. A haza jó szelleme Petrovics Elekben testesült meg, aki ernyedetlen szorgalommal ~~gyüj-~~

gyüjtötte a muzeumba Munkácsy kisebb méretü, de realista képeit.

Mindez persze nem ment egyszerüen. Az itélkezéseknek, a mérlegelésnek, vélemény bizonytalanságnak azóta is változatos megnyilatkozási formáit láttuk. De miért is ne lett volna vélemény bizonytalanság? Közben egy ujabb korszakon mentünk keresztül, amikor már a naturalizmus - impresszionizmus esztétikai kategoriái se voltak elegendők: az absztrakt müvészet korára célzok. Mi lehetett Munkácsyról az itélet azoknál, akik ugyszólván csak az intuiciót tartották a régi esztétikából átmenthetőnek, s akiknél mindenfajta ábrázolás müvészet - ellenesnek tünt. A festészet ketté szakadt. Egy örvény nyilt meg, s aki ennek mélyére próbált nézni, tudja csak, hogy ez mennyire magával rántott minden itélkezést és annak rendjét. Csak az, aki ennek az örvénynek mélyére nézett, tudhatja, mit jelent az ellenszegülés a mélység varázsával szemben és mit jelent az a szándék, a festői kulturát megint biztos alapra épiteni.

Jó időnek kell azonban még eltelni, mig kijozanodunk. Mig visszatalálunk a szilárd talajra, anélkül, hogy ez a visszatalálás maradi jellegü lenne, vagy csak önáltatás miatt történne. Nagy ut ez, s

ennek az utnak alig tovább mint az elején talál bennünket az utol-
só kérdés: mi Munkácsy Mihály az új magyar életnek?
Részben már feleltem erre, mikor előljáróban feltettem a kérdést:
mi Munkácsy Mihály a nemzetnek? De fontos, ha azt a különbséget,
amit az eltelt 50 esztendő mérlegkészitésénél észlelünk, pontosan
fogalmazzuk. Beszéltem arról, hogy hamisitódott meg Munkácsy tartal-
mi intenciója a múlt század rózsaszin szemüvegén át. Ahogy ott él-
romantikává vált a komoly élmény. Azt hiszem, aki egyszer Munkácsyt
éjjeli csavargói-nak arcára nézett, ezekre a fejekre, melyek mintha
a pokol tüzéből jönnének, elhiszi, hogy nála ez a tartalmi igény
nem a szórakoztatás, vagy együttérzésből. Az ő kora, ezekben a pokol fiai-
a néppel való mély együttérzésből jön, hanem
ban nem láthatott mást, mint a szines népet, mely tarkaságával még
szórakoztatta is s ma már tudjuk hogy ez Munkácsnál valóban állás-
foglalás volt.
Uj társadalmunk tehát másként nézi ezeket a képeket. Lehet mondani,
hogy a nemzet most érti meg azt, mit közel egy évszázada mondtak

érdekében. Az ellentétek, melyek láttán Munkácsy tüze gyulladt, már lassan felszámolódnak. S az a különbség, ahogy ma másként látjuk Munkácsyt, mint a mult század társadalma, nemcsak birálata annak a kornak, de igazi valóság felismerés is.

És adjuk meg ennek kapcsán Munkácsynak a tisztességet abban is, ahogy ő ezt a tartalmi igényt sokkal mélyebbre fogta, mint sok hasonló kapacitásu kortársa. Ismerjük el Munkácsyt abban is, ahogy ő gestészetében ezzel az adottsággal élt. Szándéka mélységét ismerjük el. Ez a mélység átsejlik az ő folytott, villódzó, (kicsit cigányos, sirva-vigadó,) clair-obscure világán. Mégha meg is fosztjuk szándékát müveinek korhoz kötött mellékzöngéitől, még mindig itt marad a példamutató hatalmas alakitás, tartalmi és formai téren egyaránt. (Nekünk a nemzeti hagyományok felhasználásának gyakorlatában ehhez a korfelett lényeghez kell nyulnunk, annál inkább, mert korcs minden olyan müvészet, mely örömét egy elmult kor visszahozhatatlan érzelmi varázsában leli, ahelyett, hogy a sajátját keresné, amiben tárgyát felemelheti.)

[illegible] festői megfogalma-

Legyen tehát ez a feliserés az első példa.

De tudunk-e mi festők ilyen mélyre fogni, sőt előbbre kérdezem; tudunk-e jól hozzáállni a feladatokhoz, mikor ez a gyakorlat ugyszólván egy fél évszázada kihalt?

Ez komoly kérdése a mai magyar festészetnek. Ez a tulajdonképpeni komoly lecke, amit ő felad. Mi nehezebb helyzetben vagyunk, mint volt a Szovjetunió. Rjepin 30 évvel tovább élt, mint Munkácsy. Élőbbek, közelebb voltak ott a realista hagyományok. Olyannyira, hogy még Munkácsy fontosságára is nem egyszer ők hivták fel figyelmünket.

Komoly probléma továbbá, hogy Munkácsy és a mai festőnemzedék közé beiktatódik még Nagybánya, a magyar kulturának ez a virágos kertje, mely művészeti vonalon ellenállhatatlan varázzsal bir.

A magyar festészet most teszi a vizsgát. A feladatot, látszik, megértette. Ne vágjunk munkája elé jóslatokkal.

A további dolog, amit Munkácsytól megtanulhatunk, ha eddig nem tudtuk volna: festő módjára a témához nyulni.

[illegible] festői megfogalma-

Nézzék meg ezt a termet, amelyben állunk. S hallgatózzunk is egy kicsit: mintha orgona szólna. Hangja van a képeinek. E hang szárnyán repül a beszédje. S nincs szó, ami hang nélkül szállni tudna. Lehet ~~100~~ sző, lehet ezer féle festőiség, de nélküle nincs festészet.

S ez a második példa.

x x

Szeretettel és tisztelettel adózunk Munkácsy Mihály emlékének. Ugyanakkor köszönjük kormányunk illetékes szerveinek, hogy e kiállítást létrehozták. Köszönjük a példás rendezést. Kérem, tekintsék meg a kiállitást.

1952 VII. 12.

... van akiben ugy él em-
...sze, akiről azonban csak az iskolában hal-
... van, aki Munkácsyban a magyar szellemiség festői megfogalma-

A 107-es tételben!

Ms 2147/29

Pro memoria!

Bernáth Aurél megnyitószövege nem teljesen azonos a Szabad Müvészetben megjelent változattal.

A Munkácsy kiállitás megnyitója előtt [illegible]

Révai József elkérte Bernáth Auréltól a megnyitószöveg gépiratát. A szöveget akkor kapta vissza a kezébe, mikor már a közönséget összeterelték a megnyitóhoz - Bernáth Aurél ezt már nem olvashatta el előre. És ugyanez a Révai-féle"javitásokkal" ellátott szöveg jelent meg a Szabad müvészetben.

Ehhez saját emlékeimen kivül a kortárs, barát Litván József emlékirataira hivatkozom, aki a saját visszaemlékezései alapján irja le a fenti eseményt.

Lásd: Litván József: Itéletidő , Budapest, 1991. 121-122.l.

Budapest 1992. március 31.

Bernáth Mária

Ms 2147/30 (1)
1953 II.11 108

Kerepesi temető

Rabinovszky Máriusz sírjánál.
Kedves barátaim!

Azt hiszem mindnyájan egyformán érezzük e koporsónál, hogy milyen nagy veszteség ért bennünket. Nemcsak mert egy drága és nemesszivü barát távozott el tőlünk, de mert müvészeti közéletünk is nehezen tudja pótolni személyét.

Mielőtt elföldelnék őt, idézzük fel arcát, jellemét, hogy mégegyszer tudatositsuk magunkban az ő értékeit, melyek által ő emlékeinkben tovább is élni tud.

De hogy lehetne megfogni azt az ötvözetet, melyben az erkölcsi tartalmak a személyivel vegyülnek? Vagyis éppen azt, ami által azok egyedülálló formára lelnek? Az arcvonások őrzik legjobban azt, hogy mi egy ember. Idézzük fel magunkban s ne felejtsük el az ő felszegett fejét, figyelő és nyilt tekintetét, kellemes orgánumát, vagy akárcsak beszédje mély magánhangzóit. S igy, eezekre emlékezve, gondoljunk az ő nagy értékeire. Elsősorban az ő nagy adás-készségére.

Hány ember van, akiben ha hasonló képességek is vannak, de ezer lelki akadály, gátlás folytán nehezen tudnak formát találni, hogy azt kifejezésre is tudják hozni. Hányan szenvednek emmiatt önmaguk foglyként, s hányan ezért nyulnak a felszabaditó italhoz, vagy zsongitó szerekhez! Ha Máriusz arcába néztünk, elsőnek az adni-vágyás nyilt készségét éreztük. Mintha szótlanul is azt mondta volna: itt vagyok, rendelkezz velem. Mily szivesen adta át tudását, tapasztalatait! Közlékeny volt, mint akinek nincs titka. Egyszer egy régi bölcs igy foglalta össze az élet értelmét: mindig adj, s ne várj viszonzást. Elsőnek ez jellemezte őt.

Másodiknak a feltétlen jóakarat. Ez bár rokonvonás az elsővel, de mégis megemlitem, mert nyilt tekintetéből ennek áradását észre kellett venni. Jóakaratu volt, ahogy jóhiszemü. Micsoda évtizedeken ment át, gondoljuk csak el! Két világháborut ért meg érett fejjel, s hány szellemi és erkölcsi válságot, - s hány üldöztetést! Hogy lehetett az -kérdezhetjük magunkban-, hogy ép lélekkel jutott át

ennyi veszélyen. Ép lélekkel, mégpedig ugy, hogy sen jóakarata, sem végnélküli jóhiszemüsége meg nem rendült. Olyan maradt férfi korában is, mint egy jeles diák, aki élete elé kiváncsisággal és bizalommal néz. Vagy talán éppen ezért tudta ilyen töretlen lélekkel végig élni életét, mert olyan eredendő volt benne a jóakarat és a jóhiszemüség? Lehet, de ez csoda még akkor is. Másnál, már az életkor egymaga elvégzi a szervezetben a szükséges változásokat, hogy a sir előtt ne ilyen ifjonti diák-lélekkel éljen. De ő váltig ilyennel élt. Talán ezért -hálából- adta meg neki a sors, hogy szenvedés nélkül haljon meg. Nekünk, barátainak, jó ezt tudnunk.

Harmadik erénye a hinni-tudás és a minden áron való hinni-akarás volt. Nem tartoztam intim baráti köréhez, tehát inkább csak gyanitom, hogy sokat hánykódott szivének ilyenirányu olthatatlan szomja miatt. Ez a diákos sziv nem tudott volna olyan eszmények nélkül élni, melyek ne ragyogtak volna magasan feje fölött. Igy adta át magát határtalan bizalommal a szocializmus eszmjének melynek épitéséhez lankadatlanul hordta azt, amit az ő fajta szellemi munkás adni tud.

Komoly szép tudományos örökség maradt utánna, melyet uj életünk bizonyára fel tud használni, s magáévá tesz. Talán egy idő mulván össze tudják gyüjteni hatalmas kritikai munkásságát, mely tükörképe az utolsó 40 év utvesztett, de utat kereső, majd utat talált szellemi életének. S ki fog rajzolódni ezekből az irásokból, az ő életszerü hozzáállása a müvészethez is. Bizonyitani fogja hogy tipusa igyekezett lenni egy ujfajta történésznek, aki nem lát törést régi és uj közt, s aki régi értékeken nevelődött tudását kritika formájában bocsájtotta rendelkezésére az ujnak.

Mi mindnyájan, festők és szobrászok nagyrabecsültük őt, mert velünk törődése mindig a közös ügy szeretetéből fakadt. Nagyrabecsülésünk kifejezését itt sajnos már csak szeretett családjának tudjuk átnyujtani. Biztosra beszem, hogy Szövetségünk minden tagja

ks 2147/30

-kiknek nevében itt beszélek- őszinte részvéttel van a hátramaradottak iránt és azt hiszem azzal zárhatom beszédemet, hogy becsültük Máriuszt annyira, hogy ebből a megbecsülésből még számukra, az élőkre is elég marad.

Bernáth Aurél

1943 II. 11.

Képzőművészeti Főiskola 109

Hozzászólás a I. Magy.Képzőművészeti Tanácskozáson 1943.II.27 (1)

Ms 2147/31

Kedves Kartársak,

Ék kartárs referátumában nevemet idézte, s velem kapcsolatban egy kisebb csoportot, kiknek munkáiban állitólag a "szinélmény" volna a döntő. Szerinte "ilyen felfogás alapján nagyon nehéz az ember szellemi tulajdonságait, egyéni alkatát és tipikus jellemvonásait ábrázolni." Később müveink kiindulóponját már a "látvány" elsőbbségével bélyegzi.

Szeretnék itt Ék kartársnak egyetmást válaszolni, nem a magam védelmében, de a festői gyakorlat érdekében. Ugy gondolom, helyénvaló, ha festő-társadalmunkban időnként felbukkanó mühely-fogalmakat néha alaposabban szemügyre vesszük, mit jelentenek azok valójában, mit jelentettek egykor és most.

Az idősebb generáció talán még emlékszik rá, hogy ez a jelző: "festői" mit jelentett Szinyei, vagy Rippl korában. Zegzugos utcákra, váromladékra, kacsákkal köritett vizimalomra mondták. Később az oldottabb, impresszinisztikus formanyelv lett a festői, még később, ha a római iskola rugni akart valakin, ezt, "ez olyan festői" kifejezéssel intézte el.

A harmincas években jött a "szinélmény", jött a "látványszerü" Mi festők mindnyájan tudjuk, hogy milyen akadozó beszédüek vagyunk.Könnyen elképzelhetjük, hogy magunkfajta, ha a posztimpresszionizmus, vagy az absztrakció vizein evezett, s képeiből, kevésbbé értőknek valamit mondani akart, zavarában szivesen nyult ilyen segédszavakhoz mint"szinélmény"és"látványszerü". Kétségtelen, hogy ezeknek a jelzőknek, mint ahogy egykor a "festői"-nek is, van értelmük. Sőt még azt is mondhatom, hogy érdemes kiegészitői az esztétika szótárának. A mult nagyjaira is tudjuk alkalmazni, még hozzá bőven. Mint a 30-as évek, -tehát e jelzők keletkezési időpontjának-egyik tanuja, merem azonban állitnai, hogy még a legelrugaszkodottabb absztrakt festő sem csupán a szinélményből indult ki, és nem csupán látványszerüségre alapozta képét. Még az absztrakt festő is akart valamit mondani, lett légyen ez a valami akármilyen éterikus is. Fokozottabban áll ez azokra, akik a természetelvü festészetet müvelték.

Tamusithatom továbbá azt is, hogy ezek a jelzők az utóbbi években ugyszolván teljesen kimentek a divatból, s nagyon csodálkozom Ék Sándoron, hogy ezeket most hozza elő, amikor sokkal fontosabb lecke van feladva a magyar művészetnek.

De ha ezek a jelzők a napi használatban ki is mentek a forgalomból, megtölthetjük őket uj értelemmel. A festészettel kapcsolatban - horribile dictu - beszélhetünk továbbra is a szinről. Beszélhetünk és kell is beszélnünk mindaddig, mig képeinket festékkel festjük.

Vagy tán olyannak kivánná látni Ék elvtárs a festészetet hogy az eszmei tartalom érdekében a szin csak kitöltő szerepet játszon, nehogy a figyelem a mü esztétikuma miatt mellékvágányra terelődjön? Én nem hiszem, hogy ezt kivánja, mert hisz ez a tradicionálás értelemben vett festészet végét jelentené. Ha pedig nem ezt kivánja, ugy bizonyára mindig lesznek festők, akik esetleg szinesebbek lesznek, anélkül persze, hogy ez a szinesség önértelmüvé fajulna.

És mondanék még valamit ezzel kapcsolatban. ~~Ék elvtárs sokáig élt külföldön, talán elszokott a ki nem levegőzött~~. Általában a magyar festészetnek eléggé sajátsága a szinesség. Ugy a multban, mint a jelenben. ~~[illegible]~~. Kézenfekvő hasonlatként álljon itt Munkácsynak Rjepinnel való összevetése. Vagy nézzük a Munkácsy vonalat végig egész Kosztáig, amely a romantika hangolásán keresztül nagy szinellentétekben jelentkezik. Vagy nézzük Szinyeit és végül Nagybányát, ahol erős és világos az egész orkeszter.

Ennyit tudnék mondani az első nekifeszülésre. Ez azonban még mindig nem elég válasz Ék elvtárs kritikájára. Az ő sorai közt több van, mint a szinesség és látványszerüség fogalmának ilyen vagy olyan értelmezése. ~~[illegible]~~ Ő "müvészeti felfogásról" is beszél, ami mindjárt tágabb fogalom, mert ezzel az alkotási mód egy bizonyos fajtája van érintve. Mondom: inkább sejtem mint tudom, hogy Ék elvtárs mire céloz.

Nyugodtan megelégedhettem volna eddigi válaszommal de hogy ezt még sem teszem az abban leli magyarázatát, hogy jobbnak tartom ezt a kérdést szélesebben koncipiálni, sem-mint elhallgatni. Esetleg festő kartársaim egyike-másika is állást foglalhatna ebben a kérdésben, nem szólva arról, hogy talán ezzel utnak indithatnám Ék elvtárs viszontválaszát, amely eldönthetné valóban, hogy jó helyen kereskedem-e az ő ki nem mondott gondolatait illetőleg.

Ék elvtárs egy csoportról beszélt, én megpróbáltam keresgélni a kiállitásunk névsorából rokonaimat, akikre a célzások irányulhattak. Megpróbáltam összegezni e csoport festői magatartását. Megpró-

bálom elképzelni hogy összegezve mi a döntő különbség köztünk és Ék elvtárs között, a müvészet utjára, módjára vonatkozólag.

Ék elvtárs elismerte, hogy ez a különbség nem az eszmei tartalom kiányása, vagy kikerülése körül van. Ez tehát nem tehát a vita tárgyát. Egyes egyedül arról vitáchatunk, hogy egyik vagy másik csoport hogy képzeli ezt az eszmei tartalmat müvészetébe beolvasztani. Ék elvtárs szenvedélyesen egy ellen utra mutat. A tanulság okából, — mégha eddig nem is sikerült célunkat hiányatlanul megvalósítani, hadd mutassak rá egy másik utra.

Hogy a problémát értelmesen exponálni tudjam, kényszerüségből történeti analogiákhoz kell folyamodnom. Arról akarok beszélni, hogy a régi klasszikus korok festői, akik ugyancsak eszmei tartalmu müvészetet müveltek, nem egészen ugy alkottak, mint a századforduló körüli naturalista, vagy realista festők, ideértve még a hires orosz realistákat is .

A különbség, nézetem szerint abban van, hogy a régieknél, - és itt idézhetem a legnagyobbakat: Raffael-t Veronese-t Tizian-t, Giorgione-t - a képzelő-erőnek nagyobb joga volt. Szabadabb volt a képzeletük, - igy értem.

Ártott vajjon az a müveiknek? Megtört az ő realitás igényük ezáltal? Robbantották a formát? Kevésbbé tudták ezáltal a szigorus témakötöttségüknek eleget tenni? Egy cseppet sem. Vagy tán a képzelőerőnek a sajátos müködése kevésbbé tette közérthetővé munkájukat? Vagy tán akadályozta ez a képzelőerő az eszmei tartalom kifejezését? Azt hiszem e két utóbbi és a mi szempontunkból legfontosabb kérdésre is csak nemmel felelhetünk.

S most megintcsak a müvészettörténelembe visszatekintve azt látom, hogy Caravaggio-val elkezdődik valami másfajta alkotási mód, ahol a fantáziának kevesebb tere van, nagyobb a tárgyrafigyelés, s ahol megszületik lényegében a naturalizmus, mint stilus-kategoria. Caravaggio szüli a világ egyik legnagyobb festőjét: Velasquezt. Hollandiában Vermeer és egy egész csapat lesz rabja a belterjes valóság ábrázolásnak, hogy aztán ujra fantáziadusabb legyen, mig a XIX. sz. második felében már mint tudatos stilus kategoria szerepeljen. És ezek az ősei a szocialista realizmusnak is.

Nem akarom itt bővebben tárgyalni, csak megemlitem, hogy ez a két tipusu alkotási mód a századok folyamán bővérü keveredésben élt, A naturalizmus ilyen kevert formában már az egész XV. szárad németalföldi müvészetre jellemző. Maga Van Eyck szive szerint naturalista, sorsa szerint gotikus. És igy tovább. A XVII. szárad hollandokhoz viszonyitva

~~ra~~ Rembrandt ugyanigy barokk.

Nos, mindezzel csak azt akartam mondani, hogy festészetünk fejlődését egy kicsit nagyvonalubban kell tekinteni, mint ahogy Ék elvtárs ~~birálatában~~ ezt tette. ~~Én ugy tudom, hogy~~ [illegible] ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ugy látom, hogy nemcsak egyénileg, nemcsak nemzetileg különülnek el a müvészetek, hanem alkotási módjaikban is. Figyeljünk ezekre a különbségekre, mert müvészetünk csak változatosabb, elevenebb lehet általa. Nem szólva arról, hogy müvészetünk most éli az átformálódás korát. Az utnak tulzott merev meghatározása ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~rosszul adagolt elvt könyöntelenség~~ odavezetne, hogy a magas müvészi szándék megriad, s ijedtében fotografiát másol, ahogy erre máris bőven van példa.

De hadd emlékeztessem Ék elvtársat ezzel kapcsolatban még valamire. A Sz.U.-ból is és már nálunk is gyakran halljuk, ugy kritikában, mint nyilatkozatokban, hogy mennyire szükséges volna a szocializmus hősi lendületének heroikus ábrázolása. Romantikát igényelnek, mind ami magá valragadó atmoszférát teremt és ami egyenértelü kifejezése is volna a korunk.

Tartok tőle, hogy egy kizárólagos ~~Nos én bátor vagyok látatlanba megmondani azt, hogy a~~ Carvaggio-i vonal ilyen heroikus müvészetet teremteni nem lesz képes. Ehhez nagyobb tér kell, amelyben a képzelőerő szabadabban mozoghat. Ha mi ezt az igényt valóban komolyan megvalósitani akarjuk, kettőzött figyelemmel kell a müvészetnek minden olyan mozdulatára figyelnünk, amely ilyen irányba mutat s fogalmainkat nem szabad kicsinyes módon értelmezni.

A képzelőerőnek ez a szabadabb müködése nemcsak egy uj értelmezésü ~~[illegible]~~ romantikus müvészetet tudna megteremteni, hanem ~~[illegible]~~ gyakorlati eredmények is származnának belőle. A freskó, mozaik általában a nagy méret a képzelőerőnek szabadabb szárnyalása nélkül elképzelhetetlen. A Caravaggioi vonal általában a kis- és középméretekhez van kötve és ez helyes is, ha ehhez kötődik. ~~Egész egész~~ Egyszerüen azért, mert saját müvészi intencióinak szféráján ejt csorbát ha a kereteket tágitja. Legfeljebb életnagységu figurákig terjeszkedhet, ezek sem lehetnek tulzottan nagy csoportok. A müvészet ~~[illegible]~~ sugalmazó légköre illan el ilyen méret ~~vetel~~kedésben. Példák erre bőven vannak kiállitásaink falain. Érdemes nekibuzdulások kerülnek olyan belső konfliktusba, melyből sem kiut, sem javitási lehetőség nincs. Hogy a méretnek ezt az igényét a képzelőerő szárnyalása mikép tudja legyőzni, erre ~~ezt maga~~ a példa ~~a kép is némileg az elmondottakra~~

~~had álljon itt zárszóul~~ két festőnk neve és kiállitott pannói: Szőnyié és Domanovszkyé.

~~Ék elvtárs nagyon gyakran idéz egyorosz közmondást, mely ugyszólván egész festő társadalmunk előtt ismert, had zárjam itt én is ezzel beszédemet: " a vajjal nem lehet a kását elrontani".~~

Mindenek ellenére kívánom Ék Sándornak a velem folytatkozó jóindulatu kritikáját. Remélem hogy lesz alkalmunk ezzel a kérdésről esetleg más helyen bővebben eltekintünk s nem utolsó sorban remélem hogy májam is fejlődhetek még mely nemcsak Ék Sándort fogja megjőzni, hanem a dolgozó nép örömére is fog szolgálni.

1953 II.27.

(Badacsonyi vincellér)

Ms 2147/32

Kovács István sirjánál:

Pár szóval szeretném bucsuztatni a mi kedves barátunkat: Kovács Istvánt. Különösen azok nevében beszélek, akik már több mint tiz éve idejárunk, festők, irók, szerelmesei ennek a vidéknek, s akiknek alkalmunk volt megismerkedni vele és kedves családjával.

Mi kezdettől fogva nagyrabecsültük őt, szerettük az ő egyenes magyar természetét, szelidségét, jóságát, kitartását a munkában, határtalan bizakodását, jóhiszemüségét. Kevés embert ismertünk, akiben annyira hiányzott volna a gyanakvás, vagy a rossznak, a gonosznak hitele. Szelid lénye és mégis erős embersége, küzdelem nélkül győzte le kis világa rossz erőit, ha ilyenek esetleg támadtak. Szelidsége, cimere volt lelke erejének. A jóba vetett hit acélozta ezt az erőt, melyet ha el is fogtak kétségek, de nem törtek meg soha.

Birodalma egy kis szőllő volt. Ezt a darab földet, melyet ápolt, hazájának rábizott részeként kezelte. Jó kezekben volt ez az ő kezében. Felelősségteljesen és mindig dolgozott, mert szerette a munkát, mint az élet értelmét.

Családi élete példás volt. Ha erre gondolunk, melegséggel kell hogy megteljen szivünk. Már ezért is oly öröm volt hálukat lenni, mert igy részesévé lehettünk a meghittségnek és a szeretet olvasztó örömének. Munkában és családban példa volt ő, hogy kell magyarnak és embernek lenni.

Fájó szivvel bucsuzunk Tőled kedves István barátunk. Emlékedet mindig szeretettel fogjuk megőrizni.

1953 VIII. 25.

Képzőmüv. Szövetség 1953 X. 30

Ms 2147/33

A megyei képzőmüvészeti csoportok értekezletének megnyitója.

Melegen üdvözlöm a vidéki városokból Budapestre feljött kartársakat. Külön megtiszteltetés számunkra, hogy Szövetségünk falai közt láthatjuk Önöket vendégül, s hogy itt fogják megbeszélni tennivalóikat, melyek müvészeti életünk további emelését célozzák. Ez a szorosabb kapcsolat Szövetségónkkel és az ebből folyó tapasztalatok nekünk is utmutatást fognak adni tennivalóinkhoz.

Nemcsak Szövetségünknek, de Kormányunknak is intenciója, hogy az a régi ominózus megjelölés: "vidéki müvész" előbb-utóbb és mihamarabb megszünjön. Ha a kartársak egy kis számvetést csinálnak ebből a szempontból, maguk is el fogják ismerni, hogy ez az intenció társadalmi helyzetükből, feladataik megbecsüléséből leolvasható. Minden hiányosság dacára észrevehető az, hogy a magyar kulturforradalom éppen Önökre, a vidéken tartózkodó magyar müvészekre, talán még nagyobb szerepkör vár mint ránk pestiekre. És bizonyára észrevették azt, hogy egyre fokozódó szervezeti formák támogatják az Önök helyzetét és próbálják uj kulturánk munkálataiban Önöket megerősiteni. Ezek a formák ma még talán szokatlanok, talán Önök sem találták még meg igazán helyüket és munkamódszereiket. De nem kétséges, hogy az egészséges és természetes intenciók előbb-utóbb megtöltődnek majd uj tartalommal, mely ugy a magyar nép, mint a müvészet hasznára lesz.

Ma már bizonyára világosan látható Önök előtt, az elsősorban a vidéki muzeumok megváltozásából olvasható le. Önök ismerték a régi vidéki muzeumokat, ezeket a poros, szellemtelenül lézengő, anyagi ellátottság hiányától fuldokló intézményeket. És láthatják ma, azt a pezsgő életet, amely azokból folyik. Ezek a muzeumok ma a mi kulturális centrumainkká fejlődtek és fognak még tovább fejlődni. Önök közül is többen bekapcsolódtak a muzeumaink munkájába. Nagyon helyesen. És feltehetem, hogy ilyen irányu munkájukban is megtalálják már örömüket és, hogy még ez a munka annyi időt is hagy, hogy festészetükben tovább fejlődhetnek.

Tudjuk, hogy jogos panaszaik vannak még anyagi ellátottságok tekintetében. Nemcsak Önöknek, de az egész magyar müvésztársadalom zömének. Erre vonatkozólag azonban biztosithatom a kartársakat, hogy Szövetségünk felterjesztései nem találtak Kormányunknál süket fülekre és reméljük, hogy ezen a téren is rövidesen javulásról számolhatunk.

Érezzék a kartársak jól magukat Pesten és kivánok eredményes megbeszélést ugy az Önök, mint kulturánk érdekében.

Ms 2147/34 115

MEGYNITOBESZÉD A CSEHSZLOVÁK KIÁLLITÁSON

Üdvözlöm a csehszlovák képzőművészeti kiállitás megnyitására összegyült közönséget, a Párt és Kormányunk, valamint a diplomáciai kar képviselőit, kedves csehszlovák vendégeinket, valamint művészeti életünk megjelent képviselőit
Kedves Elvtársak!

Kulturális életünknek, s ezzel kapcsolatban társadalmi életünknek is nagy eseményei közé tartoznak azok a nagyszabásu kiállitások, melyeket a szomszédos baráti nemzetek rendeznek fővárosunkban. Különös megtiszteltetés számunkra, hogy a Csehszlovák Köztársaság már a második bemutatóját rendezi nálunk, ezuttal egész átfogó méretekben, ahol a mult század haladó hagyományait is bő válogatásban van alkalmunk tanulmányozni.

Akiknek képeken, szobrokon keresztül is mélyrehatóan tud megjelenni egy nemzet arca, lelkülete, eszménye, külön öröm az ilyen jól áttekinthető és jó válogatásu kiállitás. Nemcsak mert olyan bonyolult

fogalommal mint: nemzet, könnyebben ismerkedhetik, hanem mert a néző kétféle módon szemlélheti saját nemzetét is. Elsőnek a ~~európai, tehát~~ általános emberi ~~nemzetek-fölötti~~ eszmények megjelenitésében a közös vonásokat érzékelheti, másodszor a különbségtevésben és igy a versengésben jut kimeritőbb megismeréshez, de önismerethez is.

A csehszlovák és a megyar nemzet története évszázadok óta sok azonosságot mutat. Fényes önállóságok, és önmagára-találások időszakai váltakoztak az elnyomás évszázadaival. A gyülölt Habsburg uralom, még a nemzeti nyelvet is megfosztani akaró időszaka is közös volt velünk. A csehek évszázados ellenállását, akár Hus, vagy Palacky, akár Svejkek személyében is történt, a haladó szellemü magyarság mindig csodálta. ~~Az a régi fanyar szólásmondásunk is, hogy: "csehül állunk" szintén az ő [illegible] XVII. századi függetlenségi küzdelmükre utal. Csehül álltunk mi is függetlenség tekintetében ezekben az évszázadokban.~~

Nem csoda, hogy ilyen körülmények között, mind a cseh, mind a magyar müvészettörténelemnek fehér lapjai vannak, ~~amit még az is tetéz, hogy a hóditék óriási képességeket mutattak egy leigázott nemzet.~~ melyet még a legszorgosabb müvészettörténeti tutatás is nehezen tud kitölteni.

~~kultura-teremtő erejét átkönyveini a maguk javára, ahogy ~~ nálunk ~~a Kolozsvári testvérekkel is oly fürgén megpróbálták.~~

A mult század közepe óta töretlen a~~z~~ művészeti fejlődésük is, mert csodálatos szorgalmuk, ~~mind~~ az ipar mint a mezőgazdaság terén, elég anyagi függetlenséget biztositott nekik, hogy nemzeti kulturájukat, még a Habsburg uralom ellenére is, követ kőre rakva épitsék.

Festészetükkel és szobrászatukkal belekapcsolódnak a nagy ~~európai~~ stilusáramlatokba, és egyben, olyan ~~nagy~~ kimagasló művészegyéniség Mint Josef Máneš, már a mult század közepén, a nemzeti festészet kialakitására törekszik. Festményeinek, hazája népe, annak mondái és tájai a tárgya.

Nagy történeti festőjükről: Aleš-ről is kaphatunk izelitőt a kiállitáson. Szellemben rokon a mi Székely Bertalanunkkal, mert ő is nagyszabásu történeti képekkel akarta emelni nemzete öntudatát. Különös örömünkre szolgál és hálásan köszönjük, hogy Aleš egyik magyar vonatkozásu képének, -Podjebrád és Mátyás király találkozása mesteri vázlatát- is itt láthatjuk.

S ha már itt magyar összevetésekről is szólok, bizonyára érdekelni

fogja a látogatókat Vaclav Brozik művészete, aki a mi Munkácsynktól is nyert némi impulzust.

Széleskörü tájképfestészetük a mult században szintén kitünő mesterekre tekinthet vissza, kiknek műhelyszelleme áthat a századfordulón és nem egy mai festőjüknek hagyományként szolgál.

Nagy emlékmü szobrászaikról is kapunk itt tájékoztatást, Myselbekről, aki a prágai Szt.Vencel szobrot mintázta, Sturzáról, erről az öntépelődő és targikus sorsu és nagy érzékenységgel mintázó szobrászról.

A századforduló körüli és a századforduló utáni változatos stilu-kisérleteikből Svabinszky, Spala és Filla nevei előttünk is ismeretesek. Ők még ma is élnek, s munkáik ujabb munkáikból kaphatunk itt egy kis izelitőt.

Nagy öröm számunkra, hogy a kiállitás külön terembe gyüjtötte össze a szlovák nemzet művész-képviselőit, akik hazájuk gyönyörü tájai és tipusokban oly jellegzetes népe ábrázolásában saját nemzeti formanyelvének kialakitásáért is küzd. A mult századból jól

ismerjük Bohun és Klemens [illegible], az ujabb korból ~~Slutcsky és~~ pedig Benka nevét. Ugyancsak ismeretes előttünk az a pezsgő és jó szellemü légkör, amely fővárosukban, Bratislavában művészetük megváltozott feladatai eligazitását segiti.

Csehszlovákia is [illegible] a művészetben uj feladatok előtt áll. A nagy Szovjetunió felszabaditotta országukat a gyülölt fasizmus alól és a szocializmus szolgálatában, mind a gazdasági életben mint [illegible] kulturális területen a rájuk jellemző szorgalommal munkálkodnak. A megindult szocialista-realista művészetük pár jellemző darabját ugy Prága, mint Bratislava elküldte hozzánk. Nagy érdeklődéssel nézzük ezeket a müveket, s bennük közös problémáink sajátos megfogalmazását. Kivánunk művészkollégáinknak odaát további eredményes munkát.

S mikor megköszönjük a baráti Csehszlovák nemzet Kormányának hogy ily nagyszabásu kiállitással tisztelt meg bennünket, azt hiszem jogosan biztosithatom a csehszlovák elvtársakat arról, hogy a magyar dolgozók nagy érdeklődéssel és szeretettel [illegible] merülnek

majd el a kiállitás tanulmányozásában. Hiszem, hogy ez a kulturális esemény is nagyban hozzá fog járulni ahhoz, hogy országaink a megértés és kölcsönös megbecsülés szellemében haladjanak a békés szocialista épitőmunka utján.

Bernáth Aurél
15-4 jún. 12.

Képzőművészeti kiállítások megnyitója
(Vörei u. 23.) 55 4 XII. 17. 121

Kedves Vendégeink, kedves Kartársak! Ltsz. 2147/35 (1)

Képzőművészetünk társadalmi kapcsolatai egy ujabb állomáshoz értek e szép uj kiállitási helyiség [illegible]. Még nem vagyunk egy éve a Lenin körúti kiállitó helyiségünk megnyitásától, s máris itt van egy ujabb, egy még szebb.

Értékeljük ezt ugy, mint sajátos honfoglalásunkat e házában, melyre mindnyája n, akiknek a magyar művészet sorsa nem közömbös, várakozással és örömmel tekintünk.

A kiállitott képek egy része beszámol a művésztelepi munkákról, művésztelepekről, melyek itt-ott, szerte az országban ugyanesak az utóbbi időkben létesültek.

Tehát nemesak fővárosi képzőművészeti honfoglalás folyik, hanem országos és éppen az utóbbi az, amely elé különleges figyelemmel kell tekintenünk.

A művészet társadalmi kapcsolatainak mind szélesebb kiépülése, a vidéki művészek provincializmusból való kiemelése, művészeinknek termékeny országjárása, s ebben a vidéki otthonoknak fontos szerepe, - mind-mind egymásbakapcsolódó probléma és fokozatosan épülő szervezetük, ugy ahogy ez az uj otthon [illegible]. Igy bizonyára érdeklődésre tart számot a jelenlegi kiállitásnak az a részlege, mely a művésztelepek munkáiból ad izelitőt.

Ez a kiállitó helyiség egyben azt a kitünő célt is tüzte maga elé, hogy anyagában fokozottabban fog törekedni a jó válogatásra. Ezt a törekvést mindannyian nagyon tojjuk méltányolni,

Akik itt vagyunk, tudjuk hogy a tartalmas és magas szinvonalu müvészet megszerettetése, bármily valószinütlennek is hangzik, nagyob feladat mint a vásári árué. Nem idetartozik persze ennek a kérdésnek analizise, de igenis idetartozik e kérdés fokozott ébrentartása.

A müvészet iránya, kvalitása, nemzeti, tartalmi telitettségének kérdése, pár müteremben dől el, de itt dől el, az ilyen kiállitó helyiségekben, hogy országunk speciálisan képzőmüvészeti kulturális szintje mily fokra tud lassan fölemelkedni és igy termékenyitő erejét visszasugározni azokra a mütermekre, ahol a müvészet nivó kérdése eldől. Mert azzal legyünk tisztában, bármekkora erőmegfeszitést is tesznek egyes müvészeink a jó irányában, sose szaladhatnak ugy ki és nem szaladhatnak annyira előre, ha ugyanakkor hátuk mögött, vagy oldaluknál, tengő-lengő, a müvészetet csak kenyérkeresetnek felfogó, desillúzionált kartársak tömegtermelése áraszt ná el kéjcsaszt bainkat

A müvészet hajszálcsöveken át is, a müvészeti közélet összképe által is, vagy méginkább igazi versenyben is szereti fejleszteni magát. Gicces vonzza a giccset

, nagy mü a nagyot, erőmegfeszités a

még nagyobb erőmegfeszitést.

S miért tagadnánk, mikor mindnyájan tudjuk, hogy a hasonló rendeltetésü ~~[illegible]~~ kepcsarnokainknak - felelősséggel tartozva a nagy tömeg müveltségi szintjének és csekély vásárló erejyének - kegyetlen táncot kell járniok, hogy igényt, kvalitást, jószándékot és a rendelkezésre álló tehetséganyagot összeegyeztessék.

Dicséretnek szánom, mit nem először mondok, hogy képcsarnokaink a háboru előtti állapotokhoz viszonyitva örvendetes fejlődésen mentek át, ~~xxxx~~ ~~[illegible]~~ nemcsak a müvészet szellemi ~~[illegible]~~ hatásának megváltozásában, hanem a giccs leküzdésében is. Kivánunk további eredményes jó munkát azoknak a kartársaknak, akik ezen a téren ilyen hatalmas szervezési és kulturális munkát végeztek.

Végül üdvözlöm az uj helyiség első kiállitóját, Ék Sándort, aki ez alkalommal válogatott rajzi kollekcióját mutatja be. Kivánok neki sok megérdemelt sikert!

(Pionir ö itt is, mint of sok mivban!

Remélem hogy békés körülmények között
Ezt a munkát tovább fogják folytatni

Tanacs üdvözlése

Megnyitó beszéd a vidéken élő képzőművészek kiállítása 1954 XI. 19. 20

Kedves Vendégeink, kedves Kollégák!

Ernst Miklós

Ns 2147/36

A vidéken élő képzőművészeink bemutatójára gyültünk itt össze, egy látszólag indokolatlan megkülönböztetésből fakadó kiválogatás tanulmányozására. Az első kérdés természetesen az, hogy miért kell vidéki és fővárosi művészetről beszélnünk és miért kell ezt még egy ilyen értelmü kiállitással is dokumentálni.

Talán a vidéki kollégák is feltették jogosan magukban ezt a kérdést, - ezt kell tehát elsőnek tisztáznunk.

Azt hiszem nincs kulturális vonalon mértékadó szerv hazánkban, mely a helyzeti adottságon tulmenően ilyen kategóriákat kivánna alkalmazni művészetünkben. Minden törekvésünk éppen az, hogy művészetünk arcát megtisztitsuk a provincializmustól és a vidéken élő kollégáink müködését teljesen összeforrasszuk a fővárosével.

Bárhogy is nézzük azonban a dolgot, földrajzi adottságok, földrajzi adottságok maradnak, s nem egyszer döntően befolyásolják a művek arculatát. Az a hátrány, ami a vidéken élő kollégáinkat

a fővárosi kiállitásokon való szereplésben, vagy legalábbis az a nehézkesség, ami a lebonyolitásban adódik, sok eleven mozgást, gondolat és kölcsönhatás-kapcsolatot tehet.

Mindennek ellenére törekvésünk éppen az, hogy a "vidéki" megjelölés ominózus értelmezése kiküszöbölődjön.

Ez persze nem kis részben a vidéken élő kollégák szellemi elevenségén is mulik.

De továbbmegyek.

Mikor az ő helyzetüket az ilyen országos nyilvánosságu bemutató alkalmából szemléljük, vissza kell gondolnunk, mit jelentett a kormányzat számára művészetünk egész organizáziójának átállitása a polgári egyéni - - gyakorlatból, a szocialista, tehát centrális irányitottságu művészetre. S itt nemcsak a szellemi területre gondolok, hanem a művésztársadalom anyagi ellátottságának megszervezésére is.

Önök épp oly jól tudják, mint én, hogy ennek organizációja óriási munkát jelentett, olyan területen, mely nem egyszerüsithető sematizálható munkafolyamatokra, A/ művészek százainak nagyon is

divergáló, képességtől, szellemi beállitottságtól, ~~koruktól, sajátos tradicionálokba ágyazottságtól~~ függő státuszát kellett amennyire lehet egy kézbe fogni és a társadalom széles rétegével való ujszerü kapcsolatokat kiépiteni.

A nagy nehézségek nemcsak a művészet szellemi területén mutatkoztak, hanem éppen ezen a közvetitő szerepkörben is. A művészek régi, a személyi kapcsolatokon alapuló gazdasági bázisa nem, vagy csak elenyészően csekély mértékben biztosithat egyeseknek életlehetőséget. Igy egész szövevényes rendszerré kellett kiépiteni a művésztől a társadalomhoz vezető utat.

És ez a munka még ma sincs úgy elvégezve, amire nyugodtan mondhatnánk, hogy kifogástalanul működik. Hol az elégtelen centralizmusban látjuk a bajt, hol pedig arra számitunk, hogy önálló, életképes kezdeményezések végzik el a müveknek a közönséghez való juttatásának munkáját.

Dehát bármilyen folyékony és reparálásra szoruló állapotban van művészetünk társadalomhoz való viszonyának szervezeti kérdése, kétségtelen, hogy a jószándék a javitásra és a rendezésre jelen van.

A Képzőmüvészeti Alap kormányunk bőkezü intézkedései folytán anyagilag megerősödött és ez, a vidéken élő kollégáinknak javára éppugy szolgál, mint a fővárosiaknak.

De a szervezésben és fejlődésben álló gazdasági és igy a társadalomban való organizálódásnak kérdése, párhuzamosan megy ~~[illegible]~~ müvészetünk feljavitásának igényével is.

Ki ne ismerné el, hogy ezen a téren sok tennivaló van?!

Az, hogy most a vidéken élő kollégák itt Pesten ilyen összefoglaló gyüjtőnév alatt szerepelnek, ugyancsak müvészetünk nivójának felmérését is célozza..

Megha volt is kapcsolatunk, holmokunk, de ez a fogalom, hogy "vidéki", annak a müvészetre vonatkozó sajátos mellékzöngéjével, mondhatnám majdnem kizárólag magyar fogalom. Hazánk régi elmaradottságában alakult ez igy ki, de ennek a fogalomnak mai életünkben tovább-élésre semmi jogosultsága nincs. Feltöltődnek lassan élettel városaink, falvaink kulturális gócai. + Gondoljunk csak arra, hogy a vidéki muzeumaink területén, mily hatalmas munkát végeztünk el az utolsó e-sztendőkben. Az itt kiállitó müvészek zöme

nagyon helyesen - tanári állásban is van, éppugy mint mi, itt Pesten. Az ~~ők~~ idősebbjei közül sokan, végre, nyugdijhoz jutottak, hosszu érdemes életpálya megérdemelt jutalmaként.

Ezek mind olyan tények, amelyek, ha szerény keretek közt is, de művészeti életünk alapjainak megszilárditását jelentik. És jó erre gondolni, az Önök számára is, bizonyára nem egy nehéz év után.

Művészetünk azonban igazában akkor fog megszilárdulni, ha a társadalommal való kapcsolataink bensőségesebbek lesznek. Bátrabban igényelhet a társadalomtól figyelmet és meghallgatást az, aki ezt a kvalitás jogán teszi.

Művészetünk szellemi átváltása természetesen nagy megrázkódtatással jár ezen a területen is. Tanácstalanság a stilusváltás terén, még évekig éreztetni fogja hatását. De Önöknek is, vidéken élő kollégáim, minden erejükkel azon kell lenniök, hogy felemeljék uj társadalmunk művészetét, nemcsak a művészetért magáért, hanem a társadalom érdekében, hazánk és tradicionk becsületéből is.

A kiállitást megnyitom.

C1 955 II. 18. 123

Ms 2147/37 ①

Csók István galéria névadó ünnepsége

Kedves Elvtársak, kedves Pista Bátyám,

Budapest müvészetpártolóinak, barátainak és müvészeinek kiscsoportja ma azért gyült itt össze, hogy Csók István 90. születésnapjának ünnepségét egy müvészeti galéria névadó ünnepségével egészitse ki. A Te nevedet fogja viselni kedves Pista Bátyám ez a szép kiállitóhelyiség, s e névadásban Kormányunknak olyan értelmü szimbolikus gesztusa rejlik, mely neved del szertne példaképet adni, de rangositani e falak közt történendőket.

E falak közt valamikor -a régi időben- erősen pénzszagu müvészet-kereskedelem folyt, függetlenül tértől időtől, függetlanül a magyar kultura emelésének szándékától és teljesen függetlenül a nép nevelésének szándékától.

A jelenlegi galéria pedig nem kiván pénzszagu lenni, nem kiván tértől-időtől függetlenül müködni, emelni kivánja a magyar kulturát különösen a legszélesebb néprétegek kulturáját.

S hogy ez a kiállitóhelyiség mindezt a Te neved alatt kivánja tenni, kedves Pista Bátyám, az onnan van, hogy a Te életmüvedben kezdettől fogva a legmagasabb intenciókat látja meghuzódni, a magyar kultura és a nép felemelkedése érdekében.

Születésnapod alkalmával az ünnepi szónokok és ujságok mindezt bővebben elmondták. Magam is elmondtam a 85. születésnapod alkalmából rendezett székesfehérvári és budapesti kiállitásodon és elmondtam a minap is egy folyóirat hasábjain. Nem kell tehát ezuttal ismétlésekbe bocsájtkoznom. A vacsorán adott válaszodból kiérzett az a meghatottság, amellyel a feléd áradó szeretet fogadtad. Fogadd ezt a jelenlegi ajándék-ráduplázást is azzal a szeretettel, ahogy irásainkat és egyéb ajándékainkat fogadtad. A névadás ünnepe minden korban, minden kulturában egyik legmeghittebb ünnap volt. A Mi korunkban még az a szokás is elterjedt, hogy üzemeket nevezünk el kiváló emberekről. Nos, ez a galéria egyike a mi üzemünknek, mely egyre fontosabb szerepet fog betölteni változó kiállitásaival. Reméljük, hogy S aki itt ki fog állitani, vagy ki akar állitani, sőt azok, akik itt valakit ki akarnak állitani, a cégér feliratát, hogy "Csók István galéria" figyelembe fogják venni. Reméljük, hogy ez a név kötelezni fogja valamire ugy az itteni vezetőket, kik beengednek

ide kiállitani valakit, mint azokat a művészeket, akik kopogtak e termek ajtaján. Ez a valami az, amire Te, hosszu életed alatt mindig törekedtél, hogy a művészet ne kizárólag kereskedelmi termék legyen, melyet kiárulni kell és lehet, hanem az egész emberséget, a változó világot, annak szellemiségét, észt szivet, kedélyt kifejezni akaró emberi működés.

Légy mentora, kedves Pista Bátyám e termeknek. Járj el ide nézegetni a képeket. Cserdits rá a vezetőkre, ha hibáznak. Minden kritikát tisztelettel hallgatnak meg Tőled, hisz szuverén ura lesz el e háznak, a Te neved lesz kint a táblán! Kapcsolódj be ilymódon az intézmény életébe, megteheted, hisz még csak a 91- évedet taposod!

Nos, kedves Pista Bátyám, válaszolj, elfogadod-e tőlünk ezt az ajándékot?

Megegyítő beszél a szinész képzőművészet kiállításon Szinész Club.

129 ①

19.5.6 I.14.

Ms 2147/38

Kedves Müvész-kollégáim, kedves Barátaim!

Itt egy olyan alkalomra gyültünk egybe, mely nem mindennapos: a második mesterség kis ünnepére. Ez a második mesterség tele van kedvességgel, s olyanfajta örömmel, amilyen örömből a müvészetnek valóban fakadni kellene.

Ez az ártatlan vállalkozás tüzetesebb odanézésnél azonban tele van csodálatos problémával. Felteszem hogy Pécsi Sándor kedves barátom nem azért kért fel engem ennek a kis ünnepélynek bevezetésére, mert én a második mesterség problémáival több alkalommal már elméletileg is foglalkoztam. Talán inkább azért, mert jómagamnak is van második mesterségem, no és nem utolsó sorban mert ez a kérdés az utóbbi évtizedekben és éppen a festészetben csodálatos bonyodalmakat okozott. Hadd vázoljam fel ezeket a bonyodalmakat egész futólag az Önök számára is.

Hogy az emberek közül rengetegen foglalkoznak szabadidejükben a festészettel, ez köztudomásu. Még a gyakorlati pályán mozgó emberekben is megvan az alkotási vágy kisebb-nagyobb szikrája, melyet, mikor már éget, ki igy - ki ugy, szabad idejében oltogat.

Köztudomásu, hogy leginkább patikusok, hajósok, asztalosok, miniszterelnökök és magasrangu katonatisztek hódolnak a festészet muzsája előtt. Az egyéb foglalkozásuak más müvészeti ágakat tartják megszállva.

Az egyszerüség okáért nevezzük ezt a foglalkozást vasárnapi müvészetnek, mert hiszen az ilyen elfoglaltság számára és kiélésére rendszerint csak a vasárnap marad szabadon. Tudjuk továbbá azt is, hogy a vasárnapi müvészek a müvészeti gyakorlatnak a leg -

áldozatosabb hivei. Látszólag szivük minden melegét beleadják az alkotásba, s ha valakire el lehet mondani, hogy a magassá-gos mennyei hatalmakkal "valóban közvetlen érintkezik", ugy ezt a vasárnapi festőről nyugodtan elmondhatjuk. Önök bizonyára jól ismerik a mi legnagyobb vasárnapi festőnket, Csontvári Tivarart. Irásbeli dokumentumokat is hagyott hátra, melyekben a trans-cendentális erőkkel való közvetlen kapcsolatáról nekünk beszá-molt. Pöstyénben ismertem egy asztalost, aki tornácának falain sziréneket, hableányokat ábrázolt s ezeket a jeleneteket olyan megható beleérzéssel festette, hogy azt hiszem semmiféle kriti-kának nem lett volna mersze ezt az áhitatot megzavarni. Ismer-tem hajósokat, akik hajóik és a Duna szépségét ernyedetlen szor-galommal lapról-lapra közvetitették. Tudunk miniszterelnökökről, akik, hogy pártjukban tekintélyük ne rendüljön meg, álnév alatt, mint szerény kezdők küldözgették be müveiket a nagy hivatásos müvészeti kiállitásokra. Nemzeti kiállitásaink zsürije soha sincs anélkül, hogy egy nagy csomó vasárnapi festő müve fölött ne kellene itélkeznie. Néha felejthetetlen dolgok bukkannak föl, felejthetetlenek azért, mert a müvek a tudástól nem zavart, vagy nem béklyózott érzelemvilág nyers kifejezéseit mutatják.

Emlékeztetem Önöket arra is, hogy éppen a mi korunkban, 20-30 évvel ezelőtt kezdtek a vasárnapi festők eget kérni a maguk számára. Nem önmaguktól jöttek erre a gondolatra, mert hisz a vasárnapi festők müvészetüket illetően minden esetben szerény emberek, de éppen a müvészeti kritika a müvészet felfrissitése érdekében látta jónak, hogy az emberi kifejezésmód e sajátos példáit vonultassa fel a hivatásos müvészet ellen mint követés-re méltót, vagy legalábbis megfontolandót. Emlékeztetem Önöket

az őstehetségek kultuszának időszakára s azokra az elméleti csatákra, amelyek e tárgykörben folytak. Ebben az időben magam is résztvettem a csatározásokban. Bevallom, hogy védekező álláspontot foglaltam el a tradicionális festészet érdekében, amire nem határoztam volna el magamat, ha e művészeti gyakorlat nem lép fel akkora pretencióval, mint amekkorával tette. Egy kritikusunk ugyanis mikor egy Baranya-megyei malomtulajdonos müveiből Budapesten kiállitást rendezett, elméletileg oly messzire ragadtatta magát, hogy a tradicionális festészet már-már megsemmisülni látszott. Michelangelot, Raffaelt, Leonardot védendő emeltem föl szerény szavamat, no és nem utolsó sorban magunk érdekeit is védtem, hogy valamennyire még elméleti látjogosultsága legyen festészetünknek. Nagy alátámasztást kapott az őstehetségek, másszóval vasárnapi festők mozgalma azáltal is, hogy Parisban egy finánc ot, nevezetesen Henri Rousseaut egekig magasztalták, noha a nevezett minden izében igazi vasárnapi festő volt. Rousseau elfogadtatása tehát még kaotikusabbá tette a művészet amugyis zavaros összképét és már-már senki se tudta, hogy mihez tartsa magát. Itt e megnyitóban nem akarok ismétlésbe bocsátkozni, mert hisz ennek a kérdésnek a lényegéről egyszer már kimeritően irtam. Akkori kritikám azonban csak a vasárnapi művészet egyik válfajára vonatkozott. Hogy is vonatkozhatott volna másra, mikor általában örömmel veszem a második foglalkozást, hiszen magam is mint festő a művészet egy másik ágában, az irodalomban vasárnapias vagyok. Két válfaja van a vasárnapi festészetnek: az egyik a tradicionális keretek között mozog és a látáson alapszik, a másik inkább élettelen, tudati elemeket használ fel a kifejezés érdekében, amely megkövült és fejlődés-

képtelen. És az a nézetem, hogy ha a vasárnapi festők versenyezni akarnak a szakmabeliekkel, akkor az előbbi módon kell alakitaniuk, tehát mondanivalóikat a közvetlen látásból kell kibontaniuk.

Mi szakmabeliek a legnagyobb örömmel fogadjuk el Önöket versenytársaknak, ha ezen a módon alkotnak, ha át tudják a kereteket törni és éppugy mélyére hatolnak a feladatnak, mint ahogy a saját szakmájukban teszik. Ez nem azt jelenti, hogy nem találhatunk üdülést a másik vasárnapi festőtipus müveiben is, mert hisz nem egyszer felcsillan a müvekben a merész nagyotakarásnak és eredetiségnek jele, amelyet a tradicionális festészet, sajnos bizony oly sokszor nélkülöz.

Őszinte szivvel kivánom, hogy festészetük, bármily módszer szerint is alkotódott, elsősorban azokat a meghitt és boldog órákat jelentse, amelyben végső fokon a müvészet születik, még ha néha gyötrelmesen is. Kivánok az itt kiállitó müvészeknek további eredményes munkálkodást és ha ugy adódik, találkozást a nagy kiállit-helyiségek porondján.

1956 jan. 14.

Ennáczt oldal a Rippl emlékbeszéléhez

Ms 2147/39

És most, bucsuzóul, Kedves Ünneplő Közönség, egy arcképet akarok még Önöknek felmutatni róla. Az alanti pár sorban nem gálában jelenik meg előttünk, de ha pongplában oly igazul, hogy remélem nem fogja megrontani az Önök emelkedett érzéseit. Annál kevésbbé, mert a következő hézagos idézet, amit itt felolvasok, Móricz Zsigmond naplójában található, arról a napról, amikor Rippl-hez ment portréja it megfestem. Hallgassuk tehát Móricz Zsigmondot:

"I. emelet jobbra, belső folyosói ajtó, rajta a Rippl karakterisztikus betüivel egy cédula: Nagyon kell kopogni.

Kidugja a fejét Jóska bá. Fésületlen, öreg kóc-fej, nagy orra már tülök-szerü, mint Csokonaié. Viharvert bajsza szürkén vastag ajkára csapzott.

Szervusz Zsiga, kedvesen mosolyodik és megmutatja magát. Hálóinge szétnyilik a testén, nagy szőrös mellét mutatja, mind egy öreg uj funlandi két lábon. Kedvesen, nehézkesen két oldalra totyog. Harmincéves bő szürke nadrág toflán lelóg a hasán. Orcája szappanos, félig borotválatlan.

- Nem tudtam hogy igazán eljössz, akkor felöltözködtem volna."

Mélyen tisztelt Ünneplő Közönség, nyissuk ezt a napot ugy, hogy ebben a pár sornyi idézetben kibontakozó alak grandiózus rajzát is magunkkal vigyük emlékeinkbe.

Bernáth Aurél

1957. XI. 24.

M. 2147/40 ① 158

Megnyitóbeszéd a Szépmüvészeti Muzeum
XCI. grafikai kiállitásán 1960 febr. 6.

Bizonyára Önök közül többen vannak itt olyanok, akik -éppugy mint én-, ha Muzeumunk grafikai kiállitásának megnyitójára e terembe lépnek, egy olyan kedvelt szertartás résztvevőimek érzik magukat, amelynek formaságait örömmel vállaljákm ~~me[illegible]a~~. Egy olyan modern, ha szabad igy mondanom: ~~hit[illegible]~~ szekta gyülései ezek, amelyeknél a tagok a történelem intimebb szivvillanásaitalm ~~[illegible]~~ szivesen süttetik magukat, mozgást látnak benne, fényt a multon, a régi emberségen, s ebben nevelőt.

A régi képtárunk, jó ha minden 10-20 évben tesz egy-egy mozdulatot. Anyaga sulyos, gyüjtése jobban lezártnak mondható, s leltári anyaga csak lassabban adhatja ki magából az olyan meglepetéseket, mint amilyen az utolsó években a Van Eyck másolat és a Lotto, vagy a Poussin kép és a spoletoi corpus felfedezése volt. Az ilyen felfedezések nem indokolják a termek átrendezését. De a grafikai osztály természete és óriási anyaga folytán fürgébb mozdulatokra képes. Jó látnunk ezt a fürgeséget, mert a fenti, méltóságteljes müvek alatt -ugyszólván azok véreként- itt lent időnként pezsgő áramlás folyik

Ezuttal az észak-olasz térség három évszázadának kiemelkedő darabjai tárulnak itt elénk, a lombardiai és venetoi provinciák olyan kulturális központjaié, mint Velence, Vicenza, Parma, Milano, Brescia és olyan mesterek müvei, mint Giorgione, Tizian, Veronese, Tintoretto, Tiepolo, hogy csak a legnagyobbakat emlitsem.

S ha erről a kiállitásról, s a mögötte meghuzódó serény munkáról beszélünk, elmulaszthatnám-e, mindjárt az összejövetelünk elején a megemlékezésnek is szánni egy pillanatot? E ház tudósai, dolgozói talán meg se bocsátanák nekem, ha nem idézném fel ez alkalomból, drága barátunk: Hoffmann Edit emlékét! Oly pótolhatatlannak tünik fel még ma is az a veszteség, amit maga után hagyott, hogy meg kell állnunk gondolatainkban, s azzal egy kis időre körülfogni őt, de szivet, szeretet is adva mellé, ha már egyebet ilyen esetben tenni nem tudunk.

Most, hogy Önök megnézik e kiállitást és a lapok alján müvész neveket látnak, gondoljanak kérem arra, hogy Hoffmann Editnek mennyi tengernyi munkája rejlik itt, ezekben a meghatározásokban. Csendes, szivós munka, határtalan körültekintés kellett és kell ahhoz, hogy kutatóink e muzeumunk anyagát fokozatosan, megtámadhatatlan és europai nivóju tudományossággal elmozdítsák a mult század fidélisebben anyakönyvelt nivójáról. Hoffmann Edit ebben páratlan szigorral és szakértelemmel müködött.

S müködtek utódai is, előbb Balogh Jolán, Vayer Lajos, majd Fenyő Iván, akinek éppen a jelen kiállitáson látható és sok más mester müvének meghatározása nagy értéket adott az országnak. Ezeket a meghatározásokat Európa több kiváló szakembere is elismerte. Correggio,

S ha már Fenyő Iványról, az osztály jelenlegi vezetőjéről beszélek, hadd hivjam fel szives figyelmüket a kiállitás katalógusának arra a kis rovatára, ahol a meghatározások története, multja, vagy ugy is mondhatnám, hogy a meghatározások küzdelmének pár sorra, pár szóra, pár számra redukált története tárul szemünk elé.

Egy müvészettörténész legnagyobb dicsősége, munkájának egyik legnagyobb értelme, ha ilyen felismerésekig el tud jutni. Ha van mersze nevét egyértelmüen lekötni a felfedezéséhez, ami annyit jelent, hogy van mersze kutató munkája eredményét Európa többi nagy muzeumában dolgozó tudósok árgus szemének ellenőrzésének kitenni. Nem tudom, Önök sejtik-e, én tudom,

hogy ezen a téren a tudós kollégák nem ismernek kegyelmet. Figyeljék meg kérem, hogy a muzeumok anyagában -sakk nyelven szólva- mennyi remis-parti van, eldöntetlen mérkőzések, melyeknek ujrafelvételéhez, továbbfolytatásához határozott bátorság és önbizalom szükséges.

Nagy mesterek érett müvei meghatározásához kevesebb tudás kell, mint az ernyedtebb, időleges vagy kölcsönhatásokat tükröző müveik lehorgonyzásához. De még több tudás kell a kisebb mesterek felismeréséhez, ahol a profilok sohse oly elhatároltak és a festők zsufoltabban álldogállnak egymás mellett, mint a müvészettörténet óriásai, akik -páran- bizony kidugják fejüket a stilus leple alól, s majdnem stilusfölöttiekké tudnak magasodni.

Nos, hogy visszatérjek Fenyő Ivánra, csodálkozással kell látnunk, hogy aránylag rövid ideje tartó müködése alatt, milyen tekintélyes számu -hogy az előbbi hasonlattal éljek- remis-parti figuráit vette kézbe, s merészen odairta nevét, mint a játszma folytatójáét. Én tudom, hogy ehhez komoly szakmai tudás és bátorság kellett. De eredményes munka nincs bátorság nélkül.

Ms 2147/ ① 158

A kiállitott lapok csendesek lesznek egyszerre, amint megdönthetetlenül megtalálják szerzőjük nevét. Szinte megnyugszanak. De fogalmat alkothatunk magunknak itt egy kis rajz okozta izgalom természetéről is, ha megnézzük azt a dombos vidéket és pár házat ábrázoló lapot, amelyik talán könnyebben Domenico Campagnolanak lett volna itélhető, ha ugyanakkor, mesteri kézre valló, de más szellemü korrekturák nem tették volna szószerint két-értelmüvé. Mi kellett ahhoz, amig egy ilyen lap eljut a megnyugtató meghatározásig, még pedig egy olyan egyedülálló symbiosisig, ahol az egyik mester nem kisebb név, mint Rembrandt?! Egyszerre más szemmel nézzük a lapot, amelyik joggal feltehetőleg valamikor az ő gyüjteményében lehetett.

De az ilyen unicum látásának örömén tul a müvészettörténet egyik fontos területe tárul itt fel Önök előtt, a maga módján teljes szélességben. Amint látni fogják a kiállitás zömét a velencei iskola müvei teszik. Sulyát, rangját, évszázados folyamatos tradicióját, az ilyen kis kiállitás ugy mutatja, mint nagyitólencse kis pontra a fényt.

Az iskola történeti fejlődése kitünően követhető Giorgionetól Guardiig. Szemléletesen ~~követhető~~ érzékelhető a három évszázad szellemének, izlésének változása. ~~A [illegible] lapok [illegible] pontosan beszélnek, ahogy alkotóik nagy müvei.~~

Meghatottsággal szemlélhetjük Giorgione, valószinüleg korai, stilárisan elfogódottabb lapját, Tizianon Veronesen keresztül a renaissance-ot, a barok és manierizmus páratlan elevenségü mesterein át egy uj világérzés indulását, és elégét Riccin keresztül a rokokót, hogy végül Guardiban már az impresszionizmus egyik ősére bukkanjunk.

Külön érdeklődésre tarthatnak számot a bresciai mester: Romanino rajzai. Oly kevés müve ismeretes!

És mivel az ember telhetetlen, hiányoltam a lombardiai iskola bemutatásánál Leonardot, amikor követői: Luini és Ferrari itt szerepelnek. Leonardo csodálatos szépségü rajzai majd a firenzeiek bemutatása alkalmával kerülnek elő, mert hisz ő nem kis joggal oda is számitható.

Hétezer rajzzal és 80.000 metszettel rendelkezik a muzeumunk. A rajzok közül még számos meghatározatlan és a mappák mélyén szunnyad. Szivós, türelmes munka vár továbbra is a muzeum dolgozóira

Nagy kincse van itt e házban a nemzetnek. Okos és olyan szép publikációkkal, mint amilyenek tavalyelőtt hagytákel a sajtót Vayer és Pataki albumával, tágithatjuk és tágitsuk e csendes osztály hatósugarát. Ilyen müvekkel és ilyen kiállitásokkal szolgáljuk népünk épülését. Belső rendünknek és kultura szeretetünknek is messzehangzó ékes bizonyitékai ezek.

Amikor az Intézet és osztály vezetőjének és munkatársainak a jól végzett munkájukhoz gratulálok, felkérem Önöket, hogy sziveskedjenek a kiállitást megtekinteni.

1963 okt. 5

Gruber Béla sirjánál:

Szeretnék pár szóval elbucsuzni kedves tanitványomtól, Gruber Bélától. Egyik legnagyrabecsültebb ~~tanitványaim~~ hallgatóim közé tartozott. Megrendülten állok koporsója előtt. Nehezen találok szavakat a bucsura, kegyetlen sorsát nehezen fogja föl a sziv, értelmetlenné válik a szó, amit az ember vigasztalásul mond szülőnek, rokonnak. Akiben akkora gyujtó szenvedély lakott a szépre mint őbenne, s akit ez a szenvedély ugy vitt és emelt mint őt, érthetetlen mint elvesztett, mert a belőle áradó szenvedély még betölti szféránkat, s nem tudjuk elhinni, hogy egy ilyen sugalmazó erő mint az ővé alak és emberi forma nélkül lehessen.

Szemem előtt nőtt évről-évre alakja formája. Ahogy munkája lényegéhez az évek során egyre közelebb jutott, ugy furta be magát a dolgok mélyére, a világ legrejtetteb titkainak, a müvészet értelmének megközelitésére. Ugy járt, keringett e titok körül mint egy megszállott, vagy mint egy éhes farkas a ketrecbe zárt bárány körül. Ki tudja müvész e rácsot áttörni? A pusztító éhsége a szépnek nem hagyta egym percre se nyugodni. Sötét szeme, összevont szemöldöke, maga elé meredő tekintete a szüntelen viaskodást mutatta. Gond, aggodalom, elszántság gyötörte és a megszállottság ördöge, ami a szivet nem hagyja derühöz jutni, a békéhez, amiben, hacsak percekre is, ki tudta volna nyujtani tagjait. Érezte tán a közeledtét is az ész, a sziv, a szervezet egyensulyának közelgő felbillenését, ebben a monomániában? Azt hiszem igen. Szegény fiu! Mily méltatlan büntetést mért ki rá a sors, hogy az élet legfeketébb borzalmába tekintsen

egy olyan életszeretet mellett, mint akit az bizton eltöltött, ha már ily feladatra vállalkozott mint ő. Megsejtette-e a tragédiáját előre? Azt hiszem igen. Oly megrendítő volt ő az utolsó időben. Nem lehetett számára neve a sötét sorsnak, de ugy nézhetett elébe mint éjjel egy sinrekötözött, hogy a közelgő mozdony elé néz.

Én tudom ezt, mert oly sokszor álltam mellette készülő munkáját nézve, mikor már nem igen volt megközelithető, horgasztott fejjel, szegény, csak állt, szót már alig lehetett belőle kihozni. Istenem, milyen mondhatatlan és alaktalan szenvedésekkel verted meg őt, aki már amugy is gyötrődésre született, mert az Isten szikrájából akart a földön lángot gyujtani.

Mint tanára itt még meg kell mondanom, mert ezzel is alakját rajzolom, hogy őt nem kellett tanitanom. Tőlem semmit nem tanult. Messzéről jött sugalmazások vezették kezét. Vége. Nincs tovább. Egy torzó maradt utána, de azt hiszem, hogy mint azok a szép antik torzók, melyekről mégha a kar, fül, orr hiányzik is, ha helyenként sértett is a test felülete, de mégis belőlük a szépség melege sugárzik, ugy az ő megmaradt képei is megőriznek valamit abból a szent hevületből, abból a szép értelemből is amiért élt, s amiért ugylátszik annyira érdemes élni, még kinjai ellenére is.

Végül szegény anyjához, testvéreihez intézek néhány szót. Nem vigasztalót, ez reménytelen vállalkozás volna. De az a szeretet, amit ők számára nyujtottak, az a megnemszünő, álhatatos meleg szeretet, amivel őt körülvették, a legtöbb, amit vele emberileg tehettek. A földön többet nem tudunk egymásért tenni.

Ms 2147/42

Szőnyi István bucsuztató.

Drága Barátunk, némá k vagyunk a megrendüléstől. Tehetetlenül nézünk koporsódra, vége lett a barátságunknak, ahogy a te szép munkás életednek. A barátok, akiknek nevében beszélek, már nem tudnak sirni, megkérgesedett a szivünk. Csak tudjuk, hogy sirnunk kellene. Az a szeretet és megbecsülés, ami összetartott bennünket egy életen át ime egy kritikus órához érkezett. Tétován nézünk szét, hol vagy drága Barátunk?

Szép jellemed volt, s tudtad mi a barátság. Olyan ember voltál, hogy mértéket lehetett rólad venni minden olyan dologban, amit mi az életben nemesnek, jónak, emberinek tartunk.

De azt a kedves emberi varázst, ami sajátod volt, hol lehetne ujra megtalálni?

Évtizedeken át közös müvészi eszmények is összetartottak bennünket. Nagyrabecsültük, szerettük müvészetedet. Sajátos élet sarjadt ki a kezedből, ami már elidegenithetetlen alkatrésze lesz hazánknak.

Az a varázsos, kedves emberség öleli körül müvészetedet, ami megtalálta az utat az ország népéhez, mert a sziv szól belőle. Ez a benső kapcsolat vesz Téged mostantól kezdve szárnyra, s ne félj nem enged el.

Mi nézünk utánad drága Barátunk s igérjük mig élünk nem felejtünk el.

1960. szept. 1.

Bernáth Aurél

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

Ms 2147/43 (1)

Az európai művészet problémái

A képzőművészeti Forradalom hatása Svédországra

A Forradalom hatása ~~Svédországra~~ ~~képzőművészeti~~ formában megindult ~~a~~ Európai ~~a~~ Lalgyűjtő művészetelméleti tájékozódásai Svédország nagyhatalmi.

Nem is mérlegelve a Lalgyűjtő előtt az európai művészetnek ezek a problémái ~~valóságfelismerési~~, amelyek ~~épített~~ az absztrakt ~~művészet~~ a fejlődéstörténeti művészet elméletéből következtek nem Svédországban ~~a~~ ~~művészetelméleti~~ ~~formanyelvéből~~ ~~eredő~~ képzőművészet elméleti és gyakorlati problémái ~~már~~ még a természetelvű művészet önjogúvá(autonom)tá és ~~művészetté~~ formanyelvéből eredő tanácsta(autonom)tá és ~~művészetté~~.

Ha gondolja, ha a forradalmi Lalgyűjtő ~~a~~ nincsen tapasztalata, a ~~művészet~~ megismerési ~~művészet~~ ~~művészet~~ (egyetemes európai) ~~művészet~~ elméleti művészet és művészet-teoretikusok gondolatainak, vagy ~~a~~ külső ~~a~~ ~~művészet~~ elméleti alkotásával amelyek, ~~a~~ ~~művészet~~ ~~a~~ ~~művészet~~ ~~a~~ ~~művészet~~

nézetünk szerint, valamiben módon
honájárulnak a rendkívül bogoluk
művészeti problémák tisztázásához.
Hogy gondoljuk, ~~[illegible]~~ a hallgatókat
érdekelni fogja, hogy ~~[illegible]~~ a
jugatenaróppai művészek és teoretikusok
miként foglalnak állást olyan
kérdésekben, mégis valamikori
felvetése~~[illegible]~~, nem eppen ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ az ő
nevükhöz fűződik.

Elsőnek Oskar Rokoschka Nyilatkozatát
~~[illegible]~~ adjuk sorra.

~~[illegible]~~ ebben mint, A sorra következő
megnyilatkozásban bizonyára tölt olyan
részlet, amely [illegible]len
nem mindenben fedi a mi álláspontunkat.
~~[illegible]~~ rövidítések
~~[illegible]~~
hegyezésnek azonban azt tartjuk, hogy
a fiatalai hallgatók betekintést
nyerjenek ahhoz a szerteágazó kizdelembe
ami az európai művészet alakulása
körül folyik.

~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~
Tekintettel arra, hogy a kortárolt
példányaimban tudjuk értesítésket

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

Sokszorosíttatni, felkérjük a hallgatókat,
hogy a példányokat elolvasás után
körözzék az ontágokon belül.

A Fiatalok ~~[illegible]~~ vezetősége

Ms 2147/44 (1)

Bernáth Aurél mester
Bpest, V.,Stollár Béla-ut 4.

AZ EURÓPAI MÜVÉSZET PROBLÉMÁI
A Képzőművészeti Főiskola Értesitője

A Főiskola vezetősége ilyen szerény formában megindit egy Értesitőt, amellyel a hallgatók müvészetelméleti tájékozódását kivánja szolgálni.

Nem ismeretlenek a hallgatók előtt az európai müvészetnek azok a problémái, amelyek az absztrakt és a természetelvü müvészet ütközéséből keletkeztek. Ugyancsak sok elméleti és igazodási gondot okoz, még a természetelvü müvészet gyakorlatán belül is, a formabontásból eredő tanácstalanság és utkeresés.

Ugy gondoljuk, hogy a főiskolai hallgatók is szivesen veszik, ha megismertetjük őket olyan nyugateurópai vezető müvészek és müvészet-teoretikusok nyilatkozataival, vagy hirlapi cikkeivel, amelyek nézetünk szerint, valamilyen módon hozzájárulnak a rendkivül bonyolult müvészeti problémák tisztázásához. Ugy gondoljuk, a hallgatókat érdekelni fogja, hogy a nyugateurópai müvészek és teoritikusok miként foglalnak állást olyan kérdésekben, melyek felvetése nem egyszer az ő nevükhöz füződik.

Elsőnek Oskar Kokoschka "Nyilatkozat"-át adjuk közre.

Mind ebben, mind a sorra következő megnyilatkozásokban bizonyára lesz több olyen részlet, amely nem mindenben fedi a mi álláspontunkat. Lényegesnek azonban azt tartjuk, hogy a főiskolai hallgatók betekintést nyerjenek abba a szerteágazó küzdelembe, ami az európai müvészet alakulása körül folyik.

Tekintettel arra, hogy csak korlátolt példányszámban tudjuk Értesitőnket sokszorositttatni, felkérjük a hallgatókat, hogy a példányokat elolvasás után körözzék az osztályukon belül.

A Főiskola vezetősége

Oskar Kokoschka: A Prométeusz-monda
/Kokoschka nyilatkozata/

Felkértek, mondjak néhány szót az általam utóbbi időben festett mennyezetkép-ciklusról, a Prométeusz mondáról, mely az idei Biennálén kerül első izben nyilvánosság elé. Ami annak a veszélyét illeti, hogy ezzel a nyilatkozattal korszerütlenül fejezem ki magam, legyen mentségem, hogy mióta élek, soha nem festettem ugy, ahogyan a divat kivánta volna. Ezennel bevallom, hogy ebben a kezem alól kikerült legnagyobb festményben - már ami a terjedelmet illeti - tudatosan és szántszándékkal semmibe vettem a manapság nemzetközi tekintéllyel biró tabukat. Ennek a festészetnek tárgyi tartalmat és teret kell felmutatnia, amint az a történelmével összekötött európai szellemnek megfelel. Az általam követett térkoncepció tudomásom szerint, a mozgásnak a barokkban felfedett negyedik dimenziójával függ össze. Ez a koncepció a néző számára lehetővé teszi, hogy a festészetet bizonyos értelemben az időben olvassa, az ábrázolt események sorrendjében, kezdettől a végpontig. Látom, káromlásnak kell, hogy tünjön ez a felfogás az absztrakt festők szemében, káromlásként hat ez azóta, hogy a Fauves-ok diktaturája alatt, Párisban bekövetkezett a képalkotásnak a kétdimenziós világba való redukciója, melyet azóta is, mint esztétikai főszabályt követnek. Állhat is ez a szemlélet, addig, mig a festészet csupán a dekorativ faldiszités feladatának szenteli magát.

Ám, ha a kétdimenziós szemlélet többet fejezne ki a hosszuhaju ifjuság egyfajta világszemléleténél, amelyik manapság a világ minden nagyvárosában az uj társadalom létproblémáit vitatja, kis konventekbe gyülve, és amelyik az európai tradicióval együtt, ruháit is leszaggatná, hogy Sansculotte-ként előkészitse a világforradalmat, s mely a "vissza a természethez" rousseaui jelszavát is felülmulná - nos, ha ez a szemlélet többet fejezne ki, ugy hátralévő éveimre összefogott türelemmel várom a kibontakozást. Eleddig valamennyi generáció felnövekedése azt bizonyitotta, hogy az erjedő must borrá tisztul. A politika porondján felbukkant rettegett veszély, hogy az ember személytelenné, bürokratikus statisztikák izotópjává válik, szintén tulzott lehet. Tudatosan és meggondoltan ama napok szellemi kifejezésmódjához nyultam vissza, melyek megelőzték az európai társadalom meghasonlását saját kulturájával. Ugy

hiszem, sikerült megőriznem Európa művészi tradicióit, anélkül, hogy szellemi kölcsönzés vagy rablás vétkébe estem volna. Felfogásom szerint, nem kell minden generációnak elölről kezdenie, s hogy a képzőművész a teoretizálást átengedheti az elmélet embereinek. A társadalmi élet szemszögéből nézve a kérdést, mint az I. világháboru aktiv, s mint a II. passziv résztvevője, arra a véleményre jutottam, hogy a képzőművész feladata, vizuális élete és tágabb értelemben, a lét formálása marad.

Egy mai proletarizált társadalom ráébresztés a legfontosabbra: hogy létezésünk forog kockán, ha minden egyén intellektuális felfuvalkodottságában hivatottnak tartja magát a rombolás müvén munkálni, abban a hiszemben, hogy bizonyos fatálisan szabad tetőcserepek csak is a szomszéd fejére esbetnek. Éber szociális lelkiismeret hiján legalább az értelmi meggondolás azt kell, hogy diktálja a képzőművésznek, hogy egy olyan képzőművészeti nyelv, mely nem közülhető, értelmét veszti, miközben az élményt, mely emberségünket mindig ujra megujitja, nem viszi "lélektől-lélekig". Az élmény tesz minket csordából emberré. Épp igy értelmetlen az esztéta léte az elefántcsont-toronyban. Haszon nélkül való és emberkerülő lét ez, mint bunkerben, vagy a föld alatt. Nem szabad elfelejtenünk, hogy a világ végül is nem egyért van, és nem miattunk forog.

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

... Manapság mennél inkább szeretnénk utópiákba kapaszkodva a jelenvaló létet átugrani, annál közelebb kerül egy olyan optika hibás eredményének veszélye, amely mellőzi a valóságközelséget; s a látásmód megformálása feletti vita abban a mértékben halad tul az esztétika szféráin, amennyire létünk, minden analitikus materializmus ellenére egyre égetőbb hiányát érzi egy végső titok kibontásának. A formáló erőnek része van a létben, igy a kép, azzal, hogy jelkép lesz, megszünik puszta racionalisztikus szimbólum maradni. Ezért Prométeuszról szóló képem sem ugy értendő, mint más individuális művészeti teljesitmények; ehhez az eredményhez névtelenül segitette a festőt az emberiség, amely most, Nyugat és Kelet közösen, a holdbeli utazásra készül, a különös rakétán.

Ms 2147/45 (1

Pár gondolat Czóbel festészete kapcsán

Az impresszionizmus egyik mérlegkészitője kifejtette egyszer, hogy a müvészet a formafelbontás terén nem mehet tovább. Ugy látta, hogy az impresszionizmus a müvészet utolsó állomása, ahol még az ősi követelménynek, az ábrázolásnak ugy-ahogy eleget lehet tenni.

A jóslásokkal sokszor baj van. Erre az állitásra is alaposan rácáfolt az élet. A festészet sok mindent megkisérelt, hogy tágitsa lehetőségei. Volt idő, mikor még az ábrázolás fogalmát is átértékelte, spiritualizálta.

Tévedései, csalódásai, de -s talán nem tul korai ezt mondani- eredményei is voltak az utolsó 40-50 esztendőnek. Legalabb is reméljük.

De mégis csábit a probléma; ami az impresszionisták teoretikusát mozgatta: hol a határa az ábrázolás szabadságának. Mennyire távolodhatik el a festészet a természettől?

+

Azt látjuk, hogy ma már nem nézzük akadémikusan a kérdést. Nem akként nézzük a képet, hogy hü-e a világhoz, hanem hogy elhiteti-e velünk a világot.

A kép ma már nem a közvetlen szemléletből alakul ki, hanem valamilyen inspirált beleérzés szülötte. A festő nem kivülről befelé, tehát a tárgyról a mélység felé, hanem forditva: inspirációit igyekszik jobban megfogni, s annak a természet arcát alárendeli, tehát belülről kifelé alakit. Mintha azt mondaná, hogy a valóságos látvány visszaadása nem a legbiztosabb közvetítő ahoz, amit a tárgyról érzek, s amit arról kifejezni kényszerülök.

módot igy egymással szembeállitani. Eltekintve attól, hogy nem is uj eljárási mód ez, sőt nagyon régi. Fontos most is csak az, hogy valóságerejüvé tudja-e tenni a festő a mondanivalóját. Megkerülhetjük, mint ahogy a régmultban megkerülték a közvetlen ábrázolást, de az élmény hitelesitője mégis csak az marad, hogy a kép a valóságot közvetiteni tudja, helyesebben, hogy a képbe a valóságot beleérezzük.

Az ilyen belülről kifelé való ábrázolás hozta magával azt, hogy a formanyelv kérdésében nagyobb lett a szabadság. A festők éltek is ezzel. Ugyszólván az összes fokozatokat megjárták egészen az absztrakcióig. Voltak akik azt hitték, hogy az élménynek ez a közvetlenebb rögzitése csak nagyon nagy távolsághan történhetik a természet valódi arcától. Voltak azonban olyanok is, akiket ilyen messzeségekbe a fejlődés fogalmának félreértelmezése vitt, mely szerint az valami ráduplázás-féle az elől formanyelvére.

Meglehetős kaotikus nézetek uralkodnak ezen a tájon.

De aki némileg is józanul szemléli a festészet fejlődését, s főleg akik a festészet jövő ut-lehetőségeit is szem előtt tartják, abból a szempontból is nézik ezt a kérdést, hogy a kifejezési szabadság, kötetlenség meddig nem szolgálja a kifejezést. Hogy az impresszionista teoretikus szavaival éljek, - meddig marad a festészet ábrázolás.

S még valami: vajjon az ábrázolásnak az élettől való távolsága ahelyett hogy tágitaná nem szükiti-e meg a [illegible] témakört? Nem zsugoritja-e össze? Tudunk-e oly sok féléről beszélni, mint elődeink, ha már -amint látszik- igazán őszintén csak világi témákkal foglalkozhatunk.

Gondolatok a fiatal festők kiállitásán.

Az ostrom óta, három év alatt, gyors hangulatváltozások után ma uj helyzet előtt áll a magyar müvészet. Az ország vezető politikai pártja nyilatkozatot adott a müvészet követendő szempontjait illetően. A nyilatkozatot Lukács György nagyarányu felvilágositó munkája előzte meg, amely ha analiziseiben az irodalomból táplálkozott és az irodalomra vonatkozott is, nem tévesztette el hatását a képzőművészetekre sem. Ezt a körülményt nem véletlenül huzom alá. Ha e kérdésben nagy kisiklásokat el akarunk kerülni, figyelembe kell vennünk a két müvészeti ág alkati különbségét. Ez pontosan annyi, mint élő szó és a látás között. A hitviták, az analizisik, a meggyőzés, az élet folyamatának ábrázolása kivül esik a képzőművészetek illetékességén. Az irodalom, ha valamit ábrázolni akar a környezetet, sőt sokszor a történelmet is kénytelen átszántani. A festőnek csak a ránézés pillanata van, melyben ugyan a legjellemzőbbet ragadja ki, amivel azonban még sem tud ugy beágyazódni az élet menetébe, hogy müködését müvészeten kivüli célokra is fel lehessen használni. Ezért áll az irodalom " benn az életben", - a képzőművészetek és a zene pedig kinsit annak oldalán. A plakát, karikatura megkisérli persze, hogy ezkényszerü némaságot valamiképpen áttörje, hogy a kapcsolat a valóságos élettel elevenebb legyen, de a nagy és müvészileg igazán termékeny területei e müvészetnekek nem az országutak közelében vannak.

Azt az emlékeztetőt azért teszem mindjárt jegyzetem elejére, mert ha a festészet a lelkesültségek vitte szárnyalásaiban sokszor át is akar törni határain, a festőnek mindig keserü szájaize marad, hogy ez nem sikerült neki eléggé. Michel Angelo a szobrához kiált: "Szólalj meg!" s ebben ilyenfajta gyötrődés bujkál. A vallásos kulturák torzult ábrázolásai ennek a némaságnak terhét is nyögik. S még szerencsésnek kell mondanom azt az egyiptomi müvészt, aki oroszlánfejet rakhatott egy leánytörzsre, hogy a háboru istenéről nyujtson képet. Szerencsésnek, mert kultuszuk természete nem csak a szenvedélyt adta ehhez az őrült torzitás igazolásához, hanem a lehetőséget is, hogy közlését a néző meg-

érthesse.

Fiatal festőtársaim, akik ma a szociális realizmus fogalmának tartalommal való megtöltésén fáradoznak, bizonyára sosszor érzik majd, hogy a politikai és emberi együttérzésük szenvedélye milyen nehezen milyen elégtelenül közvetithető, azon a pár figurán, csoporton keresztül, melyet vásznaikra festenek. S annál nehezebb, minél több egyéb festői tartalommal akarják felfogásukat gazdagitani. S minél hevesebbek a politikai vérmérsékletek, annál elégedetlenebbek lesznek vásznaik némaságával. A legnagyobb politikai- szellemi és gazdasági fordulatok idején a sulypont az irodalomra terelődött át, mert az "beszélni" tud, s kosarában,- csak ugy mellékesen - sok egyéb értékes alkatelemeket rejteget, amivel az élet aktualitásainak áldozhat.

Ezek az alkati sajátságokból fakadó tények természetesen függetlenek attól, hogy a szociális realizmus legyen-e a művészet utja, vagy sem. Említést is csupán azért tettem a kezdeti nehézségekről, mert utalni akartam arra, hogy a kép, a szobor csendessége a változás izgalmában mindig kielégitetlenséget hggy magaután. A legnaggobb politikai temperamentumu müvész: Daumier csak karikaturáival tudta tulfütöttségét levezetni. Igy Derkovits is metszeteiben a legélesebb. Mindkettőjük festészetében, tehát ahol már a szinvilág épitése és hangolása folyik, természetszerüleg átcsusznak a festészet ősi principiumába, melyet a szépség keresésének vagy Poussin szavával: delectation-nak hivhatnánk.

Jól tudom természetesen, hogy a "szépség" s igy a "delectation" is ma gyanus fogalmak. S gyanusak lesznek minden olyan időben, amikor uttörés a cél uj igazságokra /szellemi-látási/ vagy mai szóval szociális realizmusra akarják a müvészetet épiteni. Vegyük azonban bármily mélyen a lélegzetet, fogjuk fel bármily v resen a valóságot, pörkölje bőrünket a téma forrósága, - ha müvész nyul hozzá, tehát ha a müvész alakitásán átmegy, szépséggé válik, azzá kell lennie, mert ez a müvészet értelme.

Volt-e a világnak valaha is nagyobb reálistája /a szónak átvitt értelmében/ mint Brueghel? Brueghel majd megfullad, hogy tuladjon

nyomasztó látomásain. Nem győz elégszóéldaképet, mesét alakokba öltöztetni, hogy arról a metafizikai riadalomról számotadjon, ami az emberi lét. Moralizál és gunyol. Az alakok, csontvázak ezreit állitja elénk, majd kibukik a képből, mert annyira "beszélni" akar. Egy festő, aki valóban a témával ébredt és a témával feküdt le. S mi maradt a témáiból? A tiszta szépség. Kit félemlit meg ő ma már halálos viziójival, ki veszi komolyan az ő Halál diadalát, s ha még ki is silabizáljuk példaképeit, mit adunk azok erkölcsi tanitására? Semmit. De adunk és már századok sokat adnak a szépségére, amely formálása és szinei erejéből, igazságából kér.

Igen, - s itt nem szabad elvétenünk a pontos látleletet - , de ez a szépség, ennek igaza szétválaszthatatlanul befolyásolt témáitól is. A bruegheli szépség, mint minden szépség összetettségében hordozza magában a téma emanációját is. A rózsa illata a rózsa anyag-alkatrészeiből áll.

A téma mindig fontos volt és mindig fontos lesz, a festők, szobrászok ennek rendszerint csak akkor ébrednek tudatára, amikor nem-kunvük szerint kapnak feladatot. Sok festő elvérzett már azon, hogy nem volt tiszta intuiciója témaválasztásban, vagy kapott feladatuk nem volt megfelelő.

Ms 2147/47

Dési Huber emlékezet

1949 II

A Müvészeti Tanács nevében hoztam ezt a koszorut.
Dési Huber halálának évfordulójának napja a kora tavasz egy napjára esett, s ez ugy érzem kicsit emlékeztet rá is. E napon még érezzük a tél komolyságát, de valami reménységet is. Ö is komoly volt de nem vigasztanul az, és főleg nem reménytelenül az. Bizalaom volt benne. Sok kopár fát festett, vetés nélküli szántóföldeket, de a hántás göröngyeinek szilaj vonulatain érezhetjük a föld elszántságát, hogy bárhogy is majd csak zöldel egyszer.

Mint ember is ilyen volt. Kicsit komor, de sose hitevesztett. Szilárd lélek volt s szilárdságát még a test nyomorusága se tudta megingatni. Hánytatott ő is mint szántóföldjei, elégedetlen volt, lázadó, tele belső fojtott erővel, de - ahogy a képein - a kopasz és ritkás fák közt a sulyos hántásokon tul, mindig volt kilátás valami kis tanyára, valami emberire. A néha oly zord és keserü arca inkább a világ fájdalmát tükrözte nem a sajátját. Ha beszéltünk vele csak a nemes embert éreztük. Bajairól nem volt egy mukkanása se.

Itt volt még, ebben a házban 1944-ben a világtörténelem egyik leggyötrelmesebb esztendejében. De még ez se ugy ahogy a fák se melyek akkor is kopárak voltak, se a testi kin nem tették reménytelenné.

Örizzük továbbra is emlékét.

Apróbb irások interjuk levelek
tóval
vegyes szemét, magam nem tudok eligazodni

Ltr 2147/48

Benczur: Faun önarcképe

Láttam Európa legfontosabb muzeumait, a másodranguak közül is nagyon sokat, temérdek kiállitást néztem meg mindenfelé,- de kevés elviselhetetlenebb müre akadtam, mint a Művészi Képtárban lévő Benczur önarcképre, melyben a festő magát, mint nevető faunt ábrázolja.

A kép ellenszenvességének egy részét azok, akik Benczur korában is éltek jobban érzéklik. Nekem is még élő emlék a mult háboru előtti polgáriság. Ismerem a fajtát kivül belül. Öltözködésük, önelégült járásuk, társadalmi konvenciőik nekem, a közvetlen utódnak még annyira jelenvaló, hogy képzettársitásaim akaratlanul is jobban bizognak egy-egy ilyen kép láttán. A kor müveiben, azok inditókaiban, sokkal könnyebben eligazodom, átlátok rajtuk, mint egy mai fiatal. Amivel persze nem akarom azt mondani, hogy egy későbbi szakértő a végső fokon nem ugyanoda juthat el a vizsgálat során a kvalitás és érzelmi analiziset illetően. De a mi korunkbelieknek, már csak azért is, mert az efajta életérzést már akkor hamisnak láttuk, az emlékeink szikrázni kezdenek.

Ahogy a képre nézek, már ott érzem magamat Benczur mütermében s majdnem kuncogok a látványtól, amint a polgárságnak ez a tiszteletreméltó bieder képviselője feláll a kuglófos uzsonna mellől, átmegy a mütermébe, levetkőzik s elkezd a tükörbe nevetni. A fejéhez kapok: Uristen micsoda irrealitás! Az önértelmü festő-ábrándok milyen öntermékenyült illuziója ez a kép! Milyen valószinütlen légkör kellett ahhoz, hogy a festő ezt a pózt ne érezze lehetetlen. Képzeljük el ezt a jóakaratu, idős, ősz, oroszlánfejü embert, amint félmeztelenül a tükörbe nevet. Mit adnék, ha egy fotografiám volna erről a jelenetről!

Ez a legyürhetetlen képzettársitás a legfontosabb festészeti kérdéssé válik abban, hogy a kép ezeket a bujkáló képzettársitásokat nem tudja legyürni. ~~Es ez nemcsak azon mulik, hogy pl. a bajusz~~

Ms. 2147/43

BERNÁTH AURÉL

GRUBER BÉLÁRÓL

Tanára voltam Gruber Bélának a Képzőművészeti Főiskolám. Négy évig, hetente kétszer az iskola szabályai szerint nézegettem készülő munkáit. Nyugodtan mondhatom, hogy az első korrekturám lesügeződtek a parkettre lábaim, ami egy főiskola történetében ritkán fordul elő, mert rendszerint a nagy tehetségek is 2-3 évig tapogatóznak rajzaikkal, amig belenőkkennek a szinekbe, amig az a bizonyos "tehetség" formát kap, s a kritikusai többségükben egyazon véleményen vannak.

Gruber Béla személyéről, tragikus sorsáról megrendítő emlékeim vannak. Zseni és ugyanakkor egy betegségre hajló fiatalember tekintete nézett rám az osztály korrekturáin. Én reménykedtem benne, hogy majd csak erőt vesz magán, amit annál inkább hittem, mert a legnagyobb bizonyitékok - a képei - ép lelket mutattak. Egyetlen vázlata se volt, ami a lelket elferditő betegséget sejttette volna velem.

A katasztrófa az iskola után jött, most már magam sem tudom hogy hány év mulva.

Az itt bemutatott képek a legerősebb példái annak, hogy ezeket csak ép lélek csinálhatta, a meglévő tehetsége indulataival.

S ez a tehetség óriási volt. Mindest a tanár mondatja velem, mert a tanárnak sejtenie kell a növendéke

(1976)

jövőjét, márcint hogy mivé fejlődhetik.

Én bizom abban, hogy Gruber Béla műve belenövődik hazánk művészetének - multjának és jövőjének - profiljába. Mindenek előtt a fogalmazás kemény szükrészabottsága miatt, továbbá szinkulturájának egyedülálló és mély hangja miatt, valamint festői biztonsága folytán, ami ily fiatal korban a csodával határos.

A szinkulturának rengeteg variációja van. Lehet "erős" és "mély". Ezt a két meghatározó jelzőt tudnám Gruber Béla műveire alkalmazni. E két jelzőből a második a fontos. Az ő szinvilága teszi szükrészabottságát oly egyedülállóvá.

Tömör hang ez tehát, s ez a fogalmazás egyszerűségéből, s ennek a szinvilágba való beágyazottságából terebélyesedik meg az ő valósága, ami egyedüli.

Hazánknak kincse ő, mégha csak pályája indulása látszik is művein. De hogy mivé lett volna, - ezt ezekből az itt kiállított képekből pontosan érzékelni lehet.

Higyjék el nekem - tanára voltam - de olyan tanár, aki nem tartotta szükségesnek, hogy munkáin egy szikrányit is igazitson. A korrektura legtöbbször csak ennyiből állt: - mehet tovább !

Visszaemlékszem kemény arcára, amiben mélységes ámulat rejlett... Csend és nyugalom. Semmi "harsogó tehetség", hanem mélységes tehetség volt ő. Ebben persze bent van a tanárnak /nekem/ az akkori bistos reménye, hogy egy zseni van a kezem alatt.

Hogy egy zseni igazi zsenivé érjen, ahhoz idő kell. Egy harmadévfolyamos főiskolai hallgató, éretlensége folytán még nem lehet zseni. De ennek a csodának - egyelőre messze - birtokában volt. Amikor nemcsak én, mint az osztály főnöke, de az ország festészethez vonzódó szép-szivüeké - ha szabad hálából ezzel a kifejezéssel élnem - bizonyára látnak a képek mélységében valami olyan megrázó igazságot és szépséget, Amire az igazi festészet épül. S hadd említsem meg, hogy az önálló stilusra áhitozó fiatal festők emberfeletti nehézségei, próbálgatásai, hogy önálló stilushoz jussanak, számára egy pillanatig sem jelentett problémát. Ugy érte ezt el, ahogy illik, eszébe se jutott, hogy neki a "stiluskeresés" görcseim át kell jutnia. A természetes közlés, az a szivnek természetes közlése, és nem kutatgat utána, hogy az hol van elbujva.

Az igazi nagy festők ezzel sohasem törődtek. Festettek, ahogy a szivük diktálta. S minden a sajátos probléma amiről itt szólók, éppen abban a korban tünt fel, amikor minden ország minden kritikusa, minden festője

minden reggel nyolctól-délig azon töprengett, hogy a stilusát hogy tetőzze, hogyan élje át, hogyan alakitsa ?!

Bizonyára eljön az a kor, amikor a festők értelmetlenül néznek vissza világunkra. Micsoda kor lehetett ez ? - kérdik majd, amikor a festők sem tudták, hogy hogyan fessenek.

Ez az emberfeletti katasztrófa, az utcáról csendesnek látszó mütermek mélyén forrt. Még most is - tovább.

De ebből a katasztrófából kell lenni kiutnak ! Azért mert a világ nem tud müvésszet nélkül meglenni. Énekelt, épitett, irt, szobrot emelt, festette templom belsőit a régi évszázadokban. Astán a müteremből a kiállitásokra. Ezrével vannak a kiállitások Európában.

S ha Gruberre gondolok, ón érezte a forró szivét, ahogy az ecsetekhez nyult. A müvésszetnek vannak rabszolgái. Egyike ő volt. Sajnos csak volt.